

SOHBET İLE ŞERHEDEN
PİR SEYYİD MUHAMMED NUR

NİYAZÎ
MİSRÎ
DİVANİ

VE

ŞERHİ

DÜZENLEME ve SADELEŞTİRME

HÜSEYİN İŞBİLİR

İÇİNDEKİLER

Sıra no:

Sayfa no:

ÖNSÖZ (Hasan Özlem) SUNUŞ (Hüseyin İşbilir) -----	(1)
MEHMET NİYAZİ MISRİ -----	(3)

A

1- Ey gönül gel gayriden geç aşka eyle iktida Zümre-i ehil-i hakikat ânı kılmış muktedâ -----	(Yorumsuz)-----1
2- Zehi kenz-i hafi k'ondan gelür var olur peydâ Kimi zulmet zuhûr eyler kimi envâr olur peydâ -----	(Yorumsuz)-----1
3- İnne lirrahmâni turfa kadri enfâsü'l-ver'a Küllî mer'in sâlikün nehcâ kadimen bil-hevâ-----	(Yorumsuz)-----2
4- İki kaşın arasına çekti hatt-ı üstüvâ (Allemel esma) yi talim etti ol hattan Hüdâ-----	4
5- Kani bir mürşî-i kâmil isteyen Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinân'a-----	(Yorumsuz)-----7
6- Bir göz ki onun olmaya ibret nazarında Ol düşmenidir sahibinin baş üzerinde-----	7
7- Habs için geldi gelip itlâk için ferman bana Evveli kahr âhiri ihsân eder sultân bana -----	10
8- Ey derde dermân isteyen yetmez mi dert dermân sana Ey râhat-ı can isteyen kurbân olandır can sana -----	11
9- Ey Çarh-ı dîn nittim sana hiç vermedin râhat bana Güldürmedin önden sonra ah mihnetâ vah mihnetâ-----	13
10- Uyan gafletten ey gafil seni aldatmasın dünyâ Yakarı al elinden kim seni sonra kılar rüsvâ -----	14
11- Sıdk ile girdinse yola ey şücâ Bir katî gerekli söz var kıl semâ -----	16
12- Hatm-i cem'il-mürselinin fahridir fakr ü fenâ Hatm odur kim bir ola yanında hem şâh ü gedâ -----	17
13- Bahr içinde katreyim bahr oldu hayrân bana Ferş içinde zerreyim arş oldu seyrân bana -----	20
14- Uyan gözüñ aç durma yalvar güzel Allah'a Yolundan izin ayırma yalvar güzel Allah'a-----	(Yorumsuz)-----21

15- Gönül tespih çek seccâdeden hiç ayağın ayırma Namaz ehlerinden özgeyle sakın sen durma oturma-----	21
16- Deme kim Hakk'ı sende mevcuda ola ya bende Ne sendedir ne bende sığmaz ol bir mekânda -----	22
17- Zerrelere Zâhir mi olur âfitâbı olmasa Katreler kanda yağardı hiç serabı olmasa -----	24
18- Ey şeh-i zen dünyanın gel âline aldanma Şem-i ruh-i nârına pervâne gibi yanma -----(Yorumsuz)-----	25
19- Gele Deccal gele, gele gör kim bugün neler ola Cümle iller sana güle gele Deccal gele, gele -----	29
20- Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola İnsan odur kim sırrını ins ü melek bilmez ola -----	31
21- Devr edip geldim cihâne yine bir devrân ola Ben gidem bu ten serayı yıkıla virân ola-----	32
22- Esselâ her kim gelir Bâzâr-ı aşka esselâ Esselâ her kim yanarsa nâr-ı aşka Esselâ-----	35

B

23- İster isen ma'rifette olasın âli-cenâb Ehil-i irfan eşğinde yüzünü eyle türâb-----	36
24- Aç gözün dildâre bak ref oldu yüzünden nikab Zulmeti sürdü çıkardı ara yerden âfitâb-----	37

C

25- Can bu ilden göçmeden cânanı bulmazsa ne güç Yârini terk etmeden yârânı bulmazsa ne güç-----	39
26- Hep güzeller arasında buldu hüsnün çün revaç Cem olup uşşâk bir bir sana eyler ihtiyaç -----	40

D

27- Zulmet-i hecrinde bîdâr olmuşum Yârab meded İntizâr-ı subh-ı dîdâr olmuşum Yârab meded-----	41
28- Yine dil na'tını söyler Muhammed Dil ü can mülkünü söyler Muhammed-----	42
29- Künha zevat errüştü lena hayatel ebed Lima yedi min Ahmedî envârî sırrı Samed -----	45

30- Müşkölüm var size ey Hak dostları eylen reşâd Kim cevâbın vire olsun Hak katında ber-murâd -----	45
---	----

E

31- Vücudu kadeydi fi küllü mevcud Nukuş kadeydi min ayni meşhud-----	49
32- Ezelden nârına aşkın yana geldim nihân içre Akıttım nice dem yaşlar gözünden dolu kan içre -----	51
33- Uyan gafletten ey nâim Hakkâ yalvar seherlerde Döküp acı yaşı dâim Hakkâ yalvar seherlerde -----(Yorumsuz)-----	53
34- Kalbini bağ-ı cinân et ravza-i tevhid ile Can dimâğın kıl muattar nefha-i tevhid ile -----	53
35- Ahvâl-i serâncâmım bu sâate erince Demem sana icmâlin tâ gayete erince -----	55
36- Dönmek ister gönlüm cümle sivâdan Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle----- (Yorumsuz)-----	57
37- Bilmem nitsem neylesem Bu halvetin şerbetine -----	57
38- Ey bi-misal vahid-i hüsnün misâl içinde Âyînenin göründü bir hub cemâl içinde -----	58

F

39- Gel ey sofî çıkar sofı kıl insaf Ko sûret düzmeği kıl içini sâf -----	61
40- Bulan cemiyet-i kübrâ olur sâf Vücûdu olur anın (ha) ile (kaf) -----	63

Ğ

41- Her kimin kim derd-i Hak'tan yüreğinde olsa dâğ Âkıbet dermâna erip can ü gönlü ola sağ----- (Yorumsuz)-----	64
---	----

H

42- Ey karındaş bir sözüm var tut samâh Zikre meşgul ol sakın olma irâh-----	64
43- İster isen olasın ehil-i felâh Kulluk eyle bil gadâvat verah-----	65

- 44- Leyse liddünya bekâi fihi ruhi ve irtibah
İnha siccine alâ ehli selâ lâ yezah -----66
- 45- Hüdâ da'vet eder elhamdülillâh
Bu can dosta gider elhamdülillâh -----67
- 46- Zuhûru kâinâtın mâdenisin yâ Resûlullah
Rumûzu (küntü kenz) in mahzenîsin yâ Resûlullah-----68

İ

- 47- Zât-ı Hak'ta mahrem-i irfan olan anlar bizi
İlm-i sırda bahr-i biç-pâyân olan anlar bizi -----69
- 48- Dilberâ gamzen oku içim dolu kan eyledi
Şol siyeh zülfün teli aklım perîşân eyledi -----71
- 49- Bugün Ya'kûb-ı kalbe Yûsuf-ı candan haber geldi
Kamîş-ı pür-nesim ile o cânândan haber geldi -----74
- 50- Tâlib-i Hakk'ın devâsıdır nedür sermâyesi
Ânın için âh ü zâr olur hemin hem-sâyesi-----76
- 51- Hamdülillâh habs ü zindan ehil-i hâlin hırfeti
Fakr zillet derd ü mihnet ol gürûhun izzeti-----78
- 52- Hamr-ı rûy-i yâr ile sekrân olan anlar bizi
Katresin Baha eyleyip ummân olan anlar bizi -----79
- 53- Yakın yalanlı külhanı, atın firengi temreni
Çoktan arardım ben bunu ya siz beni ya ben sizi -----81
- 54- Kasap elinde koyunum yâ sen beni yâ ben seni
Cellâd önünde boyunum yâ sen beni yâ ben seni -----82
- 55- Zühdünü ko aşka düş ehll-i cenân etsin seni
Pîr aşkına kulluk et cânına can etsin seni -----(Yorumsuz)-----84
- 56- Gönülleri duruldur erenlerin halveti
Ölüleri dirildir erenlerin halveti -----84
- 57- Bârekellâh gülistan-ı bülbülandır Aspozi
Cenneti tezkir eder âlî-mekândır Aspozi -----85
- 58- Bir yüze düş olu gönlüm yüz bin gezer divânesi
Olmuş cemâli şem'inin ayla güneş pervânesi-----86

I

- 59- Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı
Ben beni terk eyledim bildim ki ağyâr kalmadı-----87
- 60- Ey kefere o iğrib avlar mı bu balığı
Yanlış haber söylemin size veren sâlığı -----88
- 61- Zevâle gün salındı kal'a-i Vân alındı
Bâtıl vücud dolundu vücûd-i Hak bulundu -----89
- 62- Nolaydı hey keşiş dağı nolaydı
Senin dâim yüzün böyle güleydi --- (Yorum yok)-----91
- 63- Sana âşık olan diller niderler Hûri gilmânı
Cemâlin seyreden gözler niderler bağ-ı rıdvânı -----91
- 64- Ey gönül gûş eyle gel âşıkların güftârını
Nicedir gör dost ile yânikların bâzârını -----92
- 65- Mevâlidin sana her fasl ü bâbı
Kitâbün fî Kitâbün fî kitabî -----93
- 66- Belirmez ârifin hâli ü şânı
Değil irfan filan ibni filânı -----96
- 67- Eylesin Allah Çok tahiyyâtı
Ona kim verdi İlm-i gayâtı -----99

K

- 68- Ey gönül gel olmagil Hak'tan ırâk
Tende cânın var iken eyle yerak-----100
- 69- Hak ilminde bu âlem bir nüsha imiş ancak
Ol nüshada bu âdem bir nokta imiş ancak-----100
- 70- Zâhidâ sûret gözetme içeru gir câna bak
Vech-i üzre gör ne yazmış defter-i Rahmân' a bak-----101
- 71- Diyâr-ı dâr-ı dünyâda Hüdâ'ya bâkî dârım yok
Derûnum ömr-i sevdâda bu dâr içre karârım yok ---- (yorumsuz)-----103
- 72- Köstebektir köstebektir köstebek
Ol münâfıklar vezîr olsun ya bek-----103
- 73- Ârifin mutlak kelâmın tutmağa irfân gerek
Sırr-ı muğlâktır gönülde zevk ile vicdân gerek-----105

- 74- Derviş olan âşık gerek yolunda hem sâdık gerek
Bağrı anın yanık gerek can gözleri açık gerek-----108
- 75- Salikin mürşîdine hizmet-i şâhâne gerek
Eşiğine koya bâşın diye şâhâne gerek-----109

L

- 76- Gel ey Baha-i hakayıkta taleb kılmayan esdâfı
Gel ey gevherlerinden hem haberdâr olmayan gönül -----(Yorumsuz)-----113
- 77- Pâdişâhâ aşkını hem-hâne kıl
Mâsivâ-yı aşkını bîgâne kıl----- (Yorumsuz)-----113
- 78- Varlığın mahveyleyip meydâne gel
Lâ ü illâdan geçip merdâne gel-----114
- 79- Hevâ ise yeter gönül gel Allah’a dönelim gel
Sivâ ise yeter ey dil gel Allah’a dönelim gel ----- (Yorumsuz)-----115
- 80- Bu fenânın izz u câhı iş u nûşu bir hayâl
Görmedim bir izzetin kim bulmaya âhir zevâl-----115
- 81- Yâ camiel esrârı vel fedâil
Yâ kâşifel estar lil avâmil-----117
- 82- Sevfeterannur kablel e kul
Yehzem İsa bihî ecnâdi gavl-----118
- 83- Ey gönül gel Hakk’a giden râhı bul
Ehil-i dert olup derûn-ı âhı bul -----121
- 84- Âşinâ-yı aşk olandan âh ü zâr eksik değil
Küşte-i bahre demâdem rûzigâr eksik değil-----123
- 85- Merhabâ ey peyk-i matlûb-ı Celîl
Merhabâ ey gamz-ı mahbûb-ı Cemîl ----- (Yorumsuz)-----123
- 86- İster isen bulasın cânânı sen
Gayre bakma sende iste sende bul-----124

M

- 87- Evvelimde değmez idi âh ü efganım benim
Gice gündüz bilmez idi zârı giryânım benim-----126
- 88- Âdetim budur ezelden kevnde bir şân olurum
Dirilip geh cem olup gâhı perîşân olurum -----129
- 89- Ey kudret ıssı pâdişah lütfeyle açiver yolum
Bağlandı her yanın şehâ lütfeyle açiver yolum -----131

90- Doğdu ol sadr-ı risâlet bastı ferş üzre kadem Saldı ol nûr-ı nübüvvet pertevin fevkal'ümem -----	132
91- Ayağı tozunu sürme çekelden gözüme cânım Görünür oldu her gâhi gözüme veçhi cânânım-----	133
92- Aşkın meyine ben kana geldim Şevkin oduna hoş yana geldim -----	134
93- Ol menem kim vâkıf-ı esrar-ı ilmi âdemim Kâşif-i genc-i hakikat hem hayâtı âlemim -----	135
94- Ol cihânın fahrinin sınırına Kurbân olayım Hutbe-i levlâk âyetin şânına kurban olayım -----	136
95- Hüdânın sun'una âyine âlem Düşüptür sâniin mir'âti âdem -----	138
96- İbn-i vaktem ben ebülvakt olmazam Abd-i mahzem ben tasarruf bilmezem -----	142
97- Bir kimse mi yok aceb ona sinemi yârem Şerh ide ana hâli simemdeki yârem ----- (Yorumsuz)-----	145
98- Cânâne görünür bana cânâ neye baksam Kâşâne görünür heme virâneye baksam-----	145

N

99- Tende cânım canda cânânımdır Allah hû diyen Dilde sırrım serde subhânımdır Allah hû diyen-----	146
100- Gel ey gurbet diyârında esir olup kalan insan Gel ey dünyâ harâbında yatıp gafil olan insan ----- (Yorumsuz)-----	147
101- Şehâ yüz döndüren senden kime tutsan gerek yüzün Gözün yuman cemâlinden kime açsa gerek yüzün----- (Yorumsuz)-----	147
102- Gönülden zikre eyle iştigali Zikirden gayri işgali nidersin----- (Yorumsuz)-----	148
103- Ey kerîm Allâh ey gani sultân Derdliyiz senden umarız derman----- (Yorumsuz)-----	149
104- Gel ey bâd-i sabâ lûtfayle bir dem Haber ver bize cânân illerinden ----- (Yorumsuz)-----	149
105- Nâdanı terk etmeden yârânı arzularsın Hayvanı sen geçmeden insânı arzularsın----- (Yorumsuz) -----	150
106- Cânını terk etmeden cânânı arzularsın Zünnârını kesmeden imânı arzularsın -----	151

107- Yine firkat nârına yandı cihân Hasretâ gitti mübârek ramazân-----	(Yorumsuz)-----152
108- Elâ ey mürşid-i âlem haber ver ilm-i Mevlâ'dan Elâ ey mâni-yi âdem haber ver remz-i esmâdan -----	152
109- Ey bu cümle kâinâtın aslını bir can eden Âdem'i kudretle ol sana sevüp cânân eden -----	156
110- Aldın mı gönül hüsnile yektâ haberin sen Duydun mu hem ol Yûsuf-ı zîbâ haberin sen-----	159
111- Gül müdür bülbül müdür şol zâr ü efgan eyleyen Ten midir yâ can mıdır hem arşı seyrân eyleyen -----	161
112- Kim ki candan geçmez ise din bize yâr olmasın Âr ü ırz ile gelüp âşıklara bâr olmasın-----	163
113- İlim Bahr-ı vücûd esdâfının dürdânesiyim ben Maârif kenz-i dil vessafının virânesiyim ben -----	165
114- Ey bu gönlüm şehrini bin kahrile vîrân eden Bîduhan odlar yakup bu sînemi külhân eden -----	167
115- Sevdim seni hep varım yağmadır alan alsın Gördüm seni efkârım yağmadır alan alsın-----	167
116- Tense-i Bahr-i muhit olan dile reş neylesin Tûti-i sükker-feşân uftâdeye keş neylesin -----	169
117- Gözlerini n-oldu bîdâr eyledin Âh ü efganı sana yâr eyledin-----	(Yorumsuz)-----170
118- Derd-i Hakk'a tâlib ol dermâne irem dersen Mihnetlere râgıb ol âsâna irem dersen -----	171
119- Ey bülbül-i şeydâ yine efgana mı geldin Azm-i gül edüp zâr ile giryâna mı geldin-----	173
120- Hak yolunun rehberi nefsidürür kâmilin Dil taktının serveri nefsidürür kâmilin -----	173
121- Visalel Abdullah bila beyn vela eyn Kezalikel abdı billah bila beyn vela eyn -----	175

R

122- Nazar kıldıkça insâna gönül hatrâna dolanur Acebdır kimi Hak ister kimi butlana dolanur-----	177
--	-----

123- Esicek bâd-ı sabâ akl ile san şâne değer Zire ol esrar-ı dil zülf-ü perişana değer-----	179
124- Halk içre bir âyîneyim herkes bakar bir an görür Her ne görür kendi yüzün ger yahşi ger yaman görür -----	180
125- Rumûz-ı enbiyây-ı vâkıf-ı esrâr olandan sor Ene'l-hak sırrını candan geçüp berdar olandan sor -----	181
126- Kim ki aşkın dârına berdâr olur Cümle uşşâk içre ol serdâr olur -----	183
127- Kırup bin pâre eden şişe-i kalbi celâlindir Yine her pâresinden görünen rûy-ı cemâlindir -----	184
128- Âteş-i hecrinle can durmaz figana başlar Kaynayıp akar ol âteşle gözümde yaşlar-----	185
129- Nice bir mekr ü hile nikbet-i Deccal nice bir Nice bir ey dîni yok mezhebi yok dal nice bir -----	186
130- Hazret-i Îsâ inüp gökten tamam etti zuhûr Ger sen idrâk eylemezsen belki sendedir kusûr-----	187
131- Erimiz erdir pîrimiz pîrdır Kareviz nûrdur yerimiz Tûrdur -----	188
132- Bilenler vechi cânânı bu cism ü cânı neylerler Görünse şemsin envârı meh-i tâbânı neylerler-----	189
133- Yarab bize ihsan et vuslat yolunu göster Surette koma can et uzlet yolunu göster-----	190
134- Oldu yüzün subh-i senin ey nigâr În fecere, yefecere enficâr-----	191
135- Bu halvete bakma güzâf zevk u safâ halvettedir Halvetle kıl içini saf nûr u ziyâ halvettedir-----	192
136- Vallâhi Deccal senin emeklerin hebâdır Çalıştığın sihr ile hâ bir kuru inâdır -----	194
137- Esmâ-i ilâhiyede bîhad hünerim var Her demde semâvât-ı hurûfa seferim var -----	196
138- Derviş olan kişinin sözleri ümrân olur Sâlik-i Hak olanın râhına bürhân olur-----	197
139- İnile ey dertli gönül inile Ehil-i derdin inleyecek çağıdır-----	198
140- Kandedir cehl ile zulmet nefis sa'bânındadır Kandedir ilm ile hikmet bil anı cânındadır -----	200

141- Kûs-ı rihlet çaldı mevt ammâ henüz can bîhaber Asker-i a'dâya lerze düştü sultan bîhaber -----	202
142- Hakk'ın kullarını bâzı kul eyler Anı kul eylemez yine ol eyler-----	202
143- Ey sanem n-oldun cana kasdin var Bağrımı deldin kana kasdin var -----	208
144- Aşkın kime yâr olur dâim işi zâr olur Dinmez gözünün yaşı yanar içi nâr olur -----	209
145- Şunlar ki görüp yüzünü bu dâra gelirler Ol ahde vefâ eyleyüp ikrârâ gelirler-----	211
146- Çıkıp hüccâc ile gitmek ne güzeldir ne güzeldir Yolunda cânı terk etmek ne güzeldir ne güzeldir-----	212
147- Ey garip bülbül diyârın kandedir Bir haber ve gül'izârın kandedir ----- (Yorumsuz)-----	213
148- Hakkı seven âşıkların eğlencesi tevhid olur Aşk oduna yanıkların eğlencesi tevhid olur-----	214
149- Ey gönül gel ağlama zâri zâri inleme Pirden aldım haberi ol bi nişân sendedir----- (Yorumsuz)-----	215
150- Ey gönül mecnun kimdir zahiren âkıl nedir Gâhi habs ü gâhi ıtlak olmadan hâsıl nedir---- (Yorumsuz)-----	215
151- Ey tarikat erleri ey hakikat pirleri Bir haber verin bana ol bî-nişân kandedir ---- (Yorumsuz)-----	216
152- Her neye baksa gözün bil sırr-ı Sübhan andadır Her ne işitse kulağın mahz-ı Kur'ân andadır ----- (Yorumsuz)-----	216
153- Âriflere esrar-ı Hudâ'dan haberim var Âşıklara dildâr-ı bekadan haberim var-----	217
154- Ey Allâhım seni sevmek ne güzeldir ne güzeldir Yolunda baş ü can vermek ne güzeldir ne güzeldir-----	218
155- Katre katre dökülenler dür müdür bârân mıdır Zerre zerre görülenler hat mıdır reyhan mıdır-----	219
156- Bu tabîat zulmetinden bulmak istersen halâs Ger riyâzetle arıt bu cism-i cânı çün risâs-----	221
157- Vasl-ı Hak olmağa eylersen heves Aşka ulaş gayrıdan gönlünü kes -----	222
158- Bağrımı pür-hun eder şol çeşm-i mestânesiyle bahs Dağıdır aklımı şol zülf-i perişânıyla bahs-----	223

S

- 159- Gözet sun'-i kadimi kim kimin halkın azim etmiş
Tamam, halka elin fi'lin dilin gönlün kerim etmiş-----226
- 160- Her yeri hüsnün gülüstân eylemiş
Her tarafta bağ u bostan eylemiş -----227
- 161- Dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş
Bürhân arar idim aslıma aslım bana bürhan imiş -----229

T

- 162- Her deninin sözüne aldanup etme ihtilât
Her leimi sırra mahrem sanma eyle ihtiyât ----- (Yorumsuz)-----230
- 163- Bakup cemâl-i yâre çağırırım dost dost
Dil oldu pâre pâre çağırırım dost dost-----231
- 164- Yakıp aşk oduna can-ı meşâmın bû-yi tevhid et
Kamuya yek nazar eyle şuhûdun rûy-i tevhid et-----232
- 165- Can kuşunun her zaman ezkârıdır vâridât
Akl ü hayâlin hemân efkârıdır vâridât-----234
- 166- Serây'i din esâsıdır şeriat
Tarîki Hak hedâsıdır şeriat-----234
- 167- Sırr-ı Hakk'ı nicesi fâş eyleyem ben ey sikat
Kâni ancak remzile etmiş beyan ehil-i nûkât -----236
- 168- Oldum çü mahv mahz-ı zât buldum vücûdümden necât
Ben içmişem âb ü hayât ırmez bana hergiz memât-----238

U

- 169- Bir şehre erişti yolum dört yanı düz meydan kamu
Âna giren görmez ölüm içer âb-ı hayvan kamu-----239
- 170- Nevbahar irişti bidâr olayım şimden geru
Andelib-i bâğ u gülzâr olayım şimden geru-----240
- 171- Can yine bülbül oldu hâr açılıp gül oldu
Göz kulak oldu her yer her ne ki var ol oldu----- (Yorumsuz)-----244
- 172- Kıldan ince kılıçtan keskin o şahın yolu
Her kemâl ehli kapusunda anın edna kulu-----245

Ü

- 173- Dost illerinin menzili ki âli göründü
Derd-i dile dermân olan Elmalı göründü-----246
- 174- Çük sana gönlüm mübtelâ düştü
Derd ü gam bana âşına düştü-----247

Z

- 175- Yâ ilâhi sana senden el'âyâz
Sensin âhir cümlemize müsteâz -----248
- 176- Bugün bir meclise vardım oturmuş pend eder vâiz
Okur açmış kitâbını bu halkı ağladır vâiz----- (Yorumsuz)-----249
- 177- Sen seni bilmektir ancak pîre ülfetten garaz
Noktayı fehm eylemektir ilm ü hikmetten garaz -----250
- 178- Zülfü ruyun oldu cana küfrü imandan garaz
İsmi had ile mudildir ins ü şeytandan garaz ----- (Yorumsuz)-----251
- 179- Eyâ Deccal Hakk'ın takdîri bil hergiz bozulmaz
Ezel levhindeki yazı silinmez hem yuyulmaz -----252
- 181- Tâ ezelden biz bu aşk içinde rüsvâ olmuşuz
İsmimizdir söylenen mânada Anka olmuşuz-----254
- 182- Bulan özünü gören yüzünü
Bir yüzü dahi görmek dilemez -----257
- 183- Şeriatın sözleri hakikatsiz bilinmez
Hakîkatin sözleri tarîkatsiz bulunmaz-----257
- 184- Sırf içürdü bize vahdet câmını cânânımız
Ânın çün bir nefes ayılmadı mestânımız-----259
- SÖZLÜK-----261

ÖNSÖZ

İslâm tarihini incelediğimiz zaman; İslâmlığın doğuşundan günümüze kadar pek çok savaşçı, din düşmanları ile mücadele eden mümin, hükümdar, tarihçi, tercüman, tefsirci, âlim ve fazilet sahibi kişilerin yetişmiş olduğunu, kendilerine özel becerileriyle görevlerini yerine getirmiş olduklarını araştırmalar neticesinde görmekteyiz.

Bir de bunların dışında hakikat ilmi ile doymuş nice İslâm tasavvufu âlimleri yetişmiş, gerçekleri divan adı verilerek düzenlenmiş kitaplarda ifade etmeye çalışmışlardır. Fakat ne kadar açık, ne kadar anlaşılır gibi sanılsa da yinede ayrıntılı şekilde açıklanmalarına ihtiyaç vardır. Çünkü okumak isteyen her bir kişi divanı eline aldığı ve okuduğu zaman onu, bilgi ve kavrayış derecesine göre anlayacak, fakat gerçek anlamını kavrayamayacaktır. Çünkü hakikatin, derinlik ve inceliklerine inme, onu istenilen biçimde anlama kişinin zevkine ve bilgisine ait bir özelliktir. Nitekim 17. yüzyılın (1617) tasavvuf sahiplerinin büyüklerinden olan Niyazi Mısri şiirlerini, öz Türkçenin o devirde en güzel örneği ile yazmış olmasına rağmen okuyucu yinede söylenilmek isteneni tam olarak anlayamamıştır.

Asıl olarak bu şiirlerdeki manâyı anlamak, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi bilgi ve eğitim düzeyi meselesidir. Konu bu açıdan ele alındığında, ihvan için tevhid ve melâmetin gerektiği şekilde anlaşılabilmesi bakımından Niyazi Mısri Divanı'nın açıklanmasına olan ihtiyaç kendiliğinden ortaya çıkmış oluyor.

Divan sahibi Niyazi Mısri Efendi de divanında; kendisinden sonra Rumi 1275 (M. 1860) tarihinde ortaya çıkacak olan zatın bir gavs olacağını şu mısralarıyla açıklamıştır:

**Oldum İsmail gibi teslimi Hak etti hemîn
İki yüz bin dahi yetmiş beşte bir kurban bana**

**Anladım zebh-i azime bir işarettir bu koç
Hem beşarettir gele Yahya ile mihman bana.**

Mısralarında belirtilen tarih Hz. Pirin ortaya çıktığı tarihtir. İşte bundan dolayı 19. Yüzyılda yetişen tasavvuf ehli büyüklerinden Seyyid Muhammed Nur hazretleri Niyazi Mısri Divan'ını açıklamış olmasıyla beraber ihvanların bu açıklamayı okumasını tavsiye etmiştir. Hz. Pirin bu tavsiyesi hakkındaki rivayeti Allah'ın rahmetine kavuşmuş olan Hasan Fehmi Tezdoğan Efendiden işitmişimdir. Ancak el yazmasından ibaret ve sayıca son derece az sayıda olan Niyazi Mısri Divan'ı şerhi yüzyıldan beri sayı bakımından gittikçe artmakta olan meraklılarınca aranılan kitap olmuştur.

Çeşitli sebeplerle bu güne kadar basım ve yayımı yapılamayan bu şerh'e gittikçe artan ihtiyaç göz önüne alınıp Arap harfleriyle yazılmış olan kitabı Latin harfleriyle yazılmış olan bir kitap haline getirerek basımını sağlamak bize bir görev olmuştur.

Bu önemli görevi yerine getirirken büyük bir ihtiyaca cevap vereceğimizi sanıyorum. Çalışmalarımızda bize yardımcı olan ve basım işinde maddi yönden ağır yük yüklenmiş olan arkadaşlarıma sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Yüce Allah onlardan, okuyanlardan ve hepimizden razı olsun...

HASAN ÖZLEM

SUNUŞ

Büyük değer ifade eden bu eserin açığa çıkmasında üstün hizmeti bulunan Melâmi mürşidi Hasan özlem Efendi ve yardımcı kardeşlerimizden Allah razı olsun. Bu kıymetli eserin yazılması hakkında Melâmi mürşidi Hacı Kemâl zurnacı Efendi tarafından aktarılan rivayette denilmiştir ki: *“Bu eser bizzat Pir Seyyid Muhammed Nur Arabî hazretleri tarafından kaleme alınmamıştır. Ancak Pir hazretleri, bir vakitte yoğunlukla Niyazi Mısri Divanında bulunan ilahiler üzerinde sohbetler yaptığı ve bu sohbetler ile bu divanın açıklanması amacı güdüldüğünün farkına varan seçkinlerden bir zat konuşulanları yazmaya başlamıştır. Ve bazı günlerde bir işi çıktığında yerine vekil bırakarak yapılan sohbetlerin yazılmasını istemiştir. Vekil bırakacak fırsat veya uygun kişi bulamadığında sohbetleri dinleyenlere sorarak Pir hazretlerinin anlatımlarını yazmış olmasıyla bu eser meydana gelmiştir.”* Oldukça faydalandığımız bu eserin yazılış şekli ve bazı ilahilerin cevaplanmadığı göz önünde bulundurulduğunda bu rivayetin doğru olduğu anlaşılmaktadır. Ancak, bu şekilde meydana gelmiş olan bu eserde, dinleyenlerin yanlış anlama veya eksik aktarma neticesinde doğal olarak bazı yanlışlık ve cümle eksiklikleri meydana geldiği ve bu eksiklik ve yanlışlıklar sebebiyle zor anlaşılan cümle ve konuların oluştuğu seçkin büyüklerimiz tarafından görülmüş ve bazı sohbetlerde bu hatalar dile getirilmiştir. Bu cümle ve konuların anlaşılır hale gelmesi için, var olan yazılarda mânâ değişikliği yapmamaya özen gösterdik ve bazı kelime karşılığını parantez içinde göstererek bu değerli eseri, sadeleştirme ve esere konulmayan ilahileri de ilave etmek amacı ile tekrar yazmaya niyet ettik. Ve giriştiğimiz bu çalışma yüce Allah'ın izni ve başarıya ulaştırmasıyla görülen şekilde tamamlanmış oldu. İnşallah hayırlara vesile olur. Yüce Allah tüm kusurlarımızı bağışlasın ve dosdoğruluk yolunda daim eylesin... Âmin.

Hüseyin İşbilir

Salihli/Manisa

04.12.2010



MEHMET NİYAZÎ MISRÎ

17.Yüzyıl. Türk Edebiyatının önde gelen Mutasavvıf şairlerinden olan Niyâzî Mısri'nin asıl adı Muhammed / Mehmet'tir. Mahlas olarak Niyâzî ismini kullanmıştır. II. Osman devrinde, hicri 1027, miladi 1617 yılında Malatya'da doğmuştur. Doğduğu yerin Soğanlı köyü olduğuna dair görüşler öne sürülse de kendi eserlerinde doğduğu yer olarak Soğanlıdan bahsetmemektedir. Bazı yerli araştırmacılar Malatya civarında Aspozi denilen yerde doğduğundan söz ederler. Babası soğancı zade Ali Çelebi adında Nakşibendî tarikatındandır. İlk eğitimine kardeşleriyle birlikte köyünde başlayan Niyâzî Mısri Malatyalı bilginlerden hem dini alanda hem de tasavvufi alanda dersler alarak kendini yetiştirir. Babasının onu kendi şeyhine bağlanma arzusuna uymayan Niyazi Mısri henüz 21 yaşında genç bir vaiz iken Malatyalı Halveti şeyhi Hüseyin Efendiye talebe olur. Kadiri tarikatından tasavvuf ehli olan bir zattan istifade etmiş olan bu tasavvuf ehli ve şairin kabiliyetlerini geliştirebilecek kişileri bulabildiği söylenebilir. Bir müddet sonra şeyhi Hüseyin Efendi Malatya'dan ayrılınca Niyâzî Mısri (1048 Hicri) 1638 de şehirden ayrılarak önce Diyarbakır'a oradan Mardin'e geçer. Diyarbakır ve Mardin de mantık ve kalam okudu, o zamanlar hocası yalnız Mısır'da bulunan "**Miftah-ı Ulumil Gayb**" (Gayb ilimleri anahtarı) ilmini öğrenmek üzere Mısır'a gidip Ezher Camii civarında kadiri bir şeyhe biat etti. Bir gün şeyhi ona "**Zahir ilim talebinden tamamen vazgeçmedikçe tarikat ilmi sana açılmaz**" dediğinde niyaz ile Allah'a istihare ettiğini, rüyasında **Abdülkadir-i Geylani** Hazretlerinin **Niyazi'ye** nasibinin bu şehirde olmadığını ve "**Senin şeyhin bu şehirde değildir**" diye Anadolu tarafını işaret ettiğini **Mevaidü'l-İrfan** (İrfan Sofraları) adlı eserinde anlatmaktadır. Bunun üzerine şeyhinden ısrarla izin ister, rüyasını duyan şeyhi, kendisine hilafet vermeyi teklif eder ise de o gitmede ısrar eder ve izin alıp Mısır'dan ayrılır Anadolu yoluyla İstanbul'a gelir. Sokullu Mehmet Paşa Medresesi'nde bir hücrede irşada başlar. İşte onun mücadele hayatı bundan sonra başlar. Uşak, Çal ve Kütahya'da bulunmuş; Bursa, Edirne'den sonra bir müddet İstanbul'a yerleşmiştir. Üsküdar'da Aziz Mahmud Hüdayi Hazretleri ile komşu olduğu ve onun çetin bir mücadele dönemi olduğu hakkında birçok anlatımlar var ise de doğruluğu şüphelidir. Çünkü Aziz Mahmud Hüdayi hazretleri 1628 yılında vefat etmiştir. O vakitte Mısri Efendi henüz on veya on bir yaşında olup henüz Malatya ve etrafında olan vilayetlerde Mısırdaki tahsil hayatını sürdürmekte idi.

Niyâzî Mısırî hazretleri 1669 tarihinde Bursa' ya gelmiş, Veled-i Enbiya Camii hizmetlisi Ali Dede'nin evindeki bir hücrede irşat, camide nasihatlere devam etmiş; bir yandan da geçimini temin ve yoksullara yardım maksadıyla mum yapıp satmıştır. Ulu Cami yakınındaki medresede de oturan Niyazi-i Mısri, yine bir rüya üzerine Uşak vilayetine giderek Halvetiyye tarikatının Elmalılı Yiğitbaşı Ahmet Efendi kolundan ve Ümmi Sinan Halifelerinden Şeyh Mehmed'e mürit olur. **“Akıbet Şeyhim, göz bebeğim, kalbimin devası”** olarak ifade ettiği Şeyh Ümmi Sinan Elmalı (k.s) ile Elmalılı'ya giderek şeyhinin dergâhında imamlık, hatiplik ve şeyhinin oğluna öğretmenlikte bulunur. Kırk yaşına ulaştığında Mısri Ümmi Sinan'dan hilafetini alarak irşada başlar. Abdal Çelebi adlı bir tüccar Niyazi'ye bir dergâh yaptırır. Bursa'da Ulu Cami'nin kible tarafında şu anda postanenin bulunduğu köşede, dergâh 1080 (1669-1670) tarihinde merasimle açılmıştır. Bursa'da tekkesini kurduğu yıllar tekke – medrese tartışmalarının en yoğun olduğu yıllara rastlar; sesli zikir meclisleri yasaklanmıştır. Mısri bu karara uymamış ve açıkça mücadele etmiştir. Hacı Mustafa adlı birinin kızı ile evlenir. Bir kız çocuğu olur. Sadrazam Köprülüzade Fazıl Ahmet Paşa'nın daveti üzerine Edirne'ye giden Niyazi, cefr (gizlilikten haber veren ilim) e dayanarak bazı sözler söylediğinden 1087 (1673) tarihinde Rodos'a sürülür. Dokuz ay sonra affedilerek Bursa'ya döner. Dönüşte Bursa'da çalışmaya devam etmiş, 1677'de Rusya seferi için halkı cihada davet etmek amacıyla 300 kişilik bir derviş grubuyla Edirne'ye geçmiş, Selimiye Camii'ndeki bir hutbesinden dolayı bu kez Limni Adası'na sürgün edilmiştir. İki sene sonra affedilmesine rağmen dönmez ve Limni' de Mısri dergâhı kurar. On beş yıl sonra tekrar Bursa'ya gelir. Padişah II. Ahmed' in, şeyhe mahsus bir koçu arabaya koydurup, dervişler için de para gönderdiği bilinmektedir. Ve Niyazi Mısırî'yi çok saydığı anlaşılmaktadır. Niyazi Mısırî'nin padişaha, iş başında bulunan hainleri keramet ile birer, birer haber vereceği şayiası, devlet adamları arasında telaş uyandırır. Sadrazam Bozoklu Mustafa Paşa, Mısri Efendi'nin duasını almak isteyen ve sonra sefere çıkılmasını münasip gören II. Ahmed'i, bu zat geldiği takdirde büyük bir fitne zuhur edeceği yolundaki telkinleriyle fikrinden vazgeçirdi. Niyâzî, 26 Şevval, 1104 (30 Haziran 1693) Salı günü Edirne'ye gelip nasihat etmek üzere Selimiye Camiine girmiştir. O vakit içerisinde, halk caminin etrafını almış, kalabalıktan içeriye girilemez olmuş idi. Bu durum karşısında Sadrazam, Niyazi-i Mısri'nin eğer derhal sürgün edilmezse büyük bir karışıklık çıkacağını padişaha telkin ederek, Niyazi-i Mısri'nin Limni'ye gönderilmesi hususunda bir ferman alır. Tekrar Limni'ye sürülür (1693). Orada, bir müddet sonra 20 Recep 1105 (16 Mart 1694)'te, 78 yaşında vefat eder. **“Niyazi Mısırî hazretlerin hayatı ile ilgili bilgiler internet sitelerinden alınmıştır.”**

Bu eser, WWW.hakikatbilgisi.com. Sitesinde görülebilir.

HÜSEYİN İŞBİLİR

NİYAZİ MISRİ DİVANI ve ŞERHİ

“BİSMİLLÂHİRRAHMÂNİRRAHÎM”

(1)

Ey gönül gel gayriden geç aşka eyle iktida
Zümre-i ehil-i hakikat ânı kılmış muktedâ

Cümle mevcudat-ı mâlûmâta aşk akdemdürür
Zira aşkın evveline bulmadılar ibtidâ

Hem dahî cümle fenâ buldukta aşk bâkî kalır
Bu sebepten dediler kim aşka yoktur intihâ

Dilerim senden Hüdâ'ya eyle tevîkin refik
Bir nefes gönlüm senin aşkından etme gel cüdâ

Mâsivâ-yı aşkının sevdâsını gönlümden al
Aşkını eyle iki âlemde bana âşinâ

Aşk ile tamuda olmak cennetidir âşıkın
Lik cennette olursa tamudur aşkın ana

Ey Niyâzi, mürşit istersen bu yolda aşka uy
Enbiyâ vü Evliyâyê aşk oluptur reh-nümâ...

(2)

Zehi kenz-i hafi k'ondan gelür var olur peydâ
Kimi zulmet zuhûr eyler kimi envâr olur peydâ

Zehi deryâ-yı vahdet kim kesilmez her giz emvâc
Bu kesret âlemi andan doğup nâçâr olur peydâ

Ne sihr-i bül-acebdir kim bu yüzden görünür ağyar
O yüzden gayri yok tenhâ gelür dildâr olur peydâ

O yüzden görüben ağyâr döner şem'i cemâlinden
Felekler de görünüp anı döner edvar olur peydâ

Taşınur günde yüz bin cân adem iklimine her dem
Gelür yüz bin dahî andan bulur i'mâr olur peydâ

Dışın içe hayâlatı için dışa zuhûrâtı
Birinden ol birine tuhfeler her bâr olur peydâ
O devr ile gelüptür enbiyâ mürsel merâtibçe
Gehî mü'min zuhûr eyler gehi küffâr olur peydâ
Tecelli eyledikçe ol serâ-yı sırr-ı ihfâde
Bu sûret âlemi içre satıp bâzâr olur peydâ
Anın zâtına gayet, sun'una hergiz nihâyet yok
Anınçün her bir isminden gelir bir kâr olur peydâ
Tecelli eyler ol dâim celâl ü geh cemâlinden
Birinin hâsılı cennet birinden nâr olur peydâ
Cemâli zâhir olsa tez celâli yakalar anı
Görürsün bir gül açılma yanında hâr olur peydâ
Bu sırdandır ki bir kâmil zuhûr etse bu âlemde
Kimi ikrâr eder ânı kime inkâr olur peydâ
Velî ârif celâl içre cemâlini görür dâim
Bu hâristânın içinde ana gülzâr olur peydâ
Ne sırdır ki iki kimse nazar eyler bu ekvâne
Biri ancak görür dârı birer deyyâr olur peydâ
İçî ummân-ı vahdettir yüzü sahrây-ı kesrettir
Yüzün gören görür ağyâr içinde yâr olur peydâ
Görür ol kenz-i mahfiden nice zâhir olur eşyâ
Bilir her nakş-i sûretten nice eşrâr olur peydâ
Alan lezzât-ı birlikten halâs olur ikilikten
Niyâzî kande baksa ol heman didâr olur peydâ

(3)

İnne lirrahmâni turfa kadri enfâsü'l-ver'a
Küllî mer'in sâlikün nehcâ kadimen bil-hevâ
Men lehû aklün selîmün yektâdi bil- Mustafâ
Kad enârel-aşk-ı lil-uşşâk-ı münhâcilhüdâ

Sâlik-i râh-ı hakikat aşka eyler iktidâ

Cümle eşyâya birer hâlet konulmuştur tamâm
Birbirinden bâzı nâkıs bâzı isti'dâdı tâm
Meşreb-i âlâ olan neş'e nedir hâsıl kelâm
Âştır ol neş'e-i kâmil kim andandır müdâm

Meyde neşr ü pür harâret neyde te'sîr-i sadâ

Gülşen-i vahdet çü kalb-i emr-i râm-ı aşktır
Lezzet-i vuslat heman ancak müdâm-ı aşktır
Terk-i kevneyn eyleyen mest-i müdâm-ı aşktır
Vâdi-i hayret hakikatte makam-ı aşktır

Çün müşahhas olmaz ol vâdide sultan ü gedâ

Arifin aşk-ı ilâhîden yeğ olmaz hem-demi
Nûş edip sahb-yi zât-ı can olur her bir demi
Mazhar ana ayni zâhir görünür gider gamı
Eylemez halvet-seray-ı sırr-ı vahdet mahremi

Âşıkı ma'sûktan ma'sûku âşıktan cüdâ

Ehil-i hak olmak dilerse zevkü tâat terkin et
İçini saf eyleyi gör var kıyâfet terkin et
Pend-i gûş eyle basîretle sefâhet terkin et
Ey ki ehil-i aşka söylersin melâmet terkin et

Söyle kim mümkün müdür tağyir-i takdîr-i Hüda

Varlığın mahv etmek oldu âyn-i erkân sâdıkâ
Kalbini yakmak gerek ânın demâdem bârika
Âşık odur gitmeye her dem başından sâika
Aşk gülüngü çekti hat harf-i vücûd-i âşıka

Kim ola sâbit Hak isbâtından nefyi maadâ

Ey Niyâzî ibtidâsız zevk buldun aşktan
Yârin isbâtında (lâ)sız zevk buldun aşktan
Dâim ü bâki fenâsız zevk buldun aşktan
Ey Fuzûli intihâsız zevk buldun aşktan

Böyledir her iş ki Hak adıyla ola ibtidâ

(4)

**İki kaşın arasına çekti hatt-ı üstüvâ
(Allemel esma) yi talim etti ol hattan Hüdâ**

ŞERH (açıklama): Hatt-ı üstüvâ sözü ile anlatılmak istenen, nefs-i kül, nefs-i natika, yani insan ile ilgili hakikattir. Nefs-i kül için Nakşibendî ve diğer tarikatlar insan vücudunda birer yer belirlemektedirler. Ancak bunun yeri iki kaşın arasındır. Hakk'ın doğru yolunun göstericisi Hz. Peygamber (s.av) efendimiz isimlerin tümünü Nefs-i külden öğrenmiş oldu.

**Zât-ı ilme Mustafâ esmâya Âdemdir emîn
İkisinden zâhir olmuştur ulûm-ı enbiyâ**

Zat ile ilgili ilme Muhammed'i Mustafa (s.a.v) efendimiz, isimlere ki Bakara suresinde; 2/31. **Ve Âdeme isimlerin tümünü öğretti.** Ayeti gereğince Âdem aleyhisselâm emindir (şüphesi olmayandır). Diğer peygamberlerin ilimleri bu ikisinin iminden zahir olmuştur.

**Zât-ı esmâ vü sıfat ef'âl ü âsâr cümleten
Her zamanda bir velînin vechine bunlar ziyâ**

Îlâh ile ilgili beş mertebe (Hazerât-ı hamse) olan **“Zat, Sıfat, Esmâ, Ef'âl ve Âsâr”**ın hepsi her zamanda bir velinin yüzüne ışık, aydınlık olur.

**Secde eyle Âdem'e tâ kim Hakk'a kul olasın
Eden Âdem'den ibâ Hak'tan dahî oldu cüdâ**

Âdem'e secde etmeyen Hakk'a kul olamaz. Âdem'e secde etme ile anlatılmak istenen gerçek anlamda Hakk'a yapılacak secdedir. Âdem aleyhisselâm zat mazharı olduğu için meleklerin Âdem'e secde etmesi emredilmiş oldu. Geçmiş zamanlarda bilgisi eksik olan insanların olgun insana, yani **“İnsan-ı kâmil”**e secde etmeleri âdet idi. Asr-ı saadet vaktinde Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizden aynı şekilde secde yapmak için ruhsat istenmiş oldu. Ve Hz. Peygamber efendimiz: **“O vakitte yapıldığı gibi eğer ki benim bildirdiğim şeriatta secde olsa idi kadının kocasına secde etmesini emrederdim.”** Buyurmuştur. İfade edildiği gibi secde etmek uygun değildir. Beytullaha secde etmekte olmamız zat mazharı olduğu içindir. Her ne kadar Kâbe ile kayıtlanılmış olunuyor ise de Îlâh ile ilgili emir olduğundan söylenecek söz yoktur. Nitekim Hz. Âdem aleyhisselâm Îlâha ait emir ile melekler tarafından secde edilen oldu.

**Sûretâ gördüler Allah diyeni olmuş fakir
Sandılar Allah fakirdir kendileridir ağniyâ**

Asr-ı saadette henüz vergi konulmazdan önce, Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz Ebubekir Sıddık (r.a.) ı Mekke-i mükerrerme'nin etrafındaki köylerde oturan Yahudi hahamlarına yolladı. Hazreti Sıddık-ı Ekber de: Bakara suresi; **2/245. Kim var Allah'a güzel bir şekilde borç verecek? Ve Allah böyle birinin verdiği katlayarak artıracaktır.** Ayetini onlara okumuş oldu. Bundan dolayı Yahudiler: **“Muhammed'in Rabbi fakirdir, biz zenginiz”** dediler ve ortalığı ayağa kaldırıp yaygara kopardılar.

**(Kenz-i lâfeynâ)yı bilmez kandedir illâ fakir
Bahr-i bîpâyânı bulmaz etmeyen terk-i siva**

Hâlbuki katkısız hazine olan İlâh ile ilgili zatı fakirden başka bir kişi bilmez. O ulu, büyük denizi, başkalıktan geçmeyen bilmez yani Allah'ın dışında görünenleri terk etmeyen bulamaz.

**Ravzâ-i hazrâyı bilmez Hızır'a yoldaş olmayan
Ab-ı hayvânı bu zulmü görmeyenler sandılar mâ**

Hızır aleyhisselâm İskender ile beraber karanlıklar denizine kadar gidip, orada hayat suyunu içmiş olduğundan hala hayatta olduğu bazı kitaplarda yazılıdır. Hâlbuki Hızır aleyhisselâmın hayatı İdris aleyhisselâmın **“Şimâl”** (sol taraf) sahibi olmasındandır. Çünkü İdris aleyhisselâm peygamberlerin gavsıdır ve Hz. İsa ile Hızır aleyhisselâm onun vezirleridir. Yani, İsa aleyhisselâm **“Yemin”** (sağ taraf) sahibi olduğundan yüce âlemde de tasarruf edendir. Hatta göğe kaldırılmış olması bu sebeptendir. Hızır aleyhisselâm da sol taraf (şimal) sahibi olmakla aşağı âlemde tasarruf edendir. Her peygamber ölmüş olur. Bunlar ise kıyamete kadar diridirler. Bu ümmetten olan gavs İdris aleyhisselâmın vekilidir. Mûsâ aleyhisselâmın Hızır ile yarışmasına sebep, bir defasında toplumu Mûsâ' ya dediler ki: **“Ya Mûsâ! Bu dünyada senden daha üst derecede âlim var mıdır?”** Kendisi **“Ulû-l- azm”** derecesinde Resul olduğundan: **“Benden daha üst derecede âlim yoktur”** dedi. Bundan dolayı, kendisine Cenab-ı Hak tarafından seslenildi ve **“Mecma'-ül-bahreyn”** (iki deniz veya büyük bir suyun kavuştuğu nokta) de Hızır ile buluşup kavuşması emrolundu **“Mecma'-ül-bahreyn”** Mısır, bir buçuk konak mesafede Akdeniz ile Nil nehrinin karıştığı yerdir. Ve Mûsâ aleyhisselâm, İlâha ait işaret üzere zembil içine bir balık ile ekmek koymuş ve hizmetlisi olan Yuşa aleyhisselâma vermiş olmasıyla beraber yola çıkmış oldular. Yolda balığın üstünü kuşluk yemeği olarak yediler. Oradan kalkıp bir müddet yürüdükten sonra Hz. Mûsâ: **“Balık duruyor mu?”** diye sordu. Zembilde olmadığı görülünce kuşluk yemeği yedikleri yer ki, oraya **“Reşit”** denilmekte idi. Balığın orada kaybolduğu

anlaşıldı. Geri döndüklerinde Mûsâ aleyhisselâm reşitte Hızır aleyhisselâm ile buluşmuş oldu. Reşit denilen yer bir iskeledir. Hâlâ orada çıkan balığın bir tarafı yanıktır. Hz. Mûsâ aleyhisselâmın Hızır ile buluşması olayının haberi ağızdan ağza dolaşarak yayılmış olduğu gibi ledün ilmini elde etmek için değildir. Çünkü Hz. Mûsâ **“Ulû-l- azm”** derecesinde olan resuldür ve Hızır ile buluşmazdan evvel kendisinde ledün ilmi var idi. Ve Hz. Mûsâ Hızır ile buluştuktan sonra gemiye bindiler ve Hızır aleyhisselâm gemiyi deldi ve içeriye su dolmaya başladı. Sonradan bunun hikmeti hakkında Hz. Mûsâ’ ya **“Bu gemi halkını koruduğu gibi, suya bırakılmış beşikte iken seni de koruyan Cenab-ı Hak’tır”** dedi. Ve karaya çıktıklarında, Hızır aleyhisselâm önlerine çıkan küçük bir çocuğu boğazlaması üzerine Hz. Mûsâ: **“Bu küçük çocuğu sebepsiz yere niçin öldürdün?”** dedi. Hızır cevaben: **“Bu çocuk anne ve babasını küfre sevk edecekti. Bana İlâha ait gayret (çalışma) geldi, onun için öldürdüm”** demesi üzerine Mûsâ mahcup oldu. Çünkü Cenab-ı Hakk’ın ve Resullerinin şefkat ve merhameti galiptir. Ki Hızır’ın o çocuğu öldürmesi İlâh ile ilgili çalışmadan (gayretten) ötürüdür. Firavun denizde batıp boğulacağı vakit: Yunus suresinde; **10/90. “İman ettim İsrail oğullarının inanmış olduğu dışında ilah yok. Ben de O’na teslim olanlardanım.”** Dediğinde, Cebrail aleyhisselâm bir miktar çamur ile Firavun’un ağzını tıkama sebebi budur ki: Firavun ömrü boyunca Ulûhiyet iddiasında bulunarak toplumuna emirler yağdırmıştır. Ve sonunda denizde boğulacağı zaman, ayette geçen sözleriyle İlâh ile ilgili şefkate mazhar olmaması için Hz. Cebrail’in gayreti galeyana gelip Firavun’un iman sözünü söyleyemesin diye ağzını çamur ile kapamak istedi.

**Bil ki seddeyn iki kaş İskender ortasındadır
Cem’i cemi’l cem ile feth oldu ebvâb-ı Hüdâ**

“Seddeyn, Sedd-i sedid” (yıkılması zor olan) Büyük Çin ülkesindedir. O ülkenin insanları bir arşın boyundadır ve onlar da âdemoğullarıdır. **“Yecüc, Mecüc”** olarak isimlendirilmeleri boyları cüce olduğundandır. Harflerden mânâ çıkarma ilmine sahip olanlar katında iki kaşa **“Seddeyn”** derler. İki kaş ortasına ise **“İskender”** denilir. Ki bazı kişilerde iki kaş ortası olur. **Cem** Hak zahir, halk batın. **Hazretü’l-Cem** halk zahir, Hak batın. Şeriat makamı olan **Cem’u’l-Cem** de bu ikisinin toplanmasıdır.

**Kande bulur Hakk’ı inkâr eyleyen bu Mısri’yi
Zâhir olmuşken yüzünde nûr-ı zat-ı kibriyâ...**

Yüzünde **“Zat-ı kibriyâ”**nın (büyüklük, ululuk zatının) nuru görünür olmuşken Hz. Mısri’yi inkâr eden kişi Hakk’ı nerede bulur, bulamaz. Çünkü o kâmilidir. Hak, kâmil’in kabul edilmesiyle bulunur...

(5)

**Kani bir mürşî-i kâmil isteyen
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinân'a
Kalbim marazından kurtulam deyen
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinân'a**

**Gerçi her gûşede “şeyhim” der çoktur
Binde birinin de irfanı yoktur
Mürşid-i kâmilin tarikî Hak'tır
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinân'a**

**Lillâh fillâh irşâd yoluna durmuş
Yoluyla ehlinden usûlün almış
Sînesi hem nûr-ı Hak ile dolmuş
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinân'a**

**Âyetin Hadîsin sırrın anlayan
Dâim tevhid ile gönlün eyleyen
Bîçâre Mısri'nin sözün dinleyen
Yetiş Elmalı'da Ümmi Sinân'a**

(6)

**Bir göz ki onun olmaya ibret nazarında
Ol düşmenidir sahibinin baş üzerinde**

İbret nedir? Gözünle bakmış olup bu yaratılmış şeyler ve var olanlar Hakk'ın işleri olduğunu müşahade eder ve her şeyin İlâh ile ilgili kudret ile meydana gelmiş olduğunu anlar. İşte bu tevhid-i ef'al ve tevhid-i sıfattır der.

**Kulak ki öğüt almaya her dilediğinden
Akıt ona sen kurşunu hemen deliğinden**

**Şol el ki onun olmaya hayr ü hasenâtı
Verilmez ona cennet ilinin derecâtı**

**Ayak ki ibâdet yolunu bilmez onu kes
Öğrensın onu Mescid önünde kapıya as**

**Bir dil ki Hakk'ın zikri ile olmaya mu'tâd
Urma sen ol et pâresine dil deyü hiç ad**

Çünkü dil Hakk'ı zikretmek içindir. Yoksa Hakk'ı zikretmeyen dile dil denilmez.

**Nefsim deme şol dive ki iletir seni şerre
Nefs odur onun fikri vü meyli ola hayre**

**Gönül müdür ol kim içi vesvâs ile dolmuş
Kibr ile hased askeri her yanını almış**

**Şol cân ki fakat cismi diri tuta deme cân
Hayvanda da vardır o damarlarda dolaşan kan**

**Can ol ki nefahat dedi Kur'an' da ona Hak
Ol nefha-i Rahmâniyyedir bu sırr-ı mutlak**

Can odur ki Cenab-ı Hak Kur'an' da “**Nafahtü**” (üflediğimde) dedi. Yani, Sâd suresinde; 38/72. “**Onu kıvama erdirip içine ruhumdan üflediğimde, önünde secde ederek eğilin.**” Buyurdu.

**Ol rûh-i izâfiye kim irdi odur insan
Ol nokta-i kübrâdır olan sûret-i Rahmân**

Ruh mutlaktır. İnsana nispet olunduğu vakit ruh-i izafi (nispet edilen ruh) olarak tarif edilir. Çünkü ruhun aslı mutlaktır. Meselâ, güneş doğunca her bir pencereden yansımış olur. Şimdi güneşin kayıtlanmış olması lâzım gelmez. Güneş yine mutlaktır, böylece Cenab-ı Hak yüce ruhu da mutlaktır.

**İnsan denir ona dahi hem âdem-i ma'nâ
Hem rûh-i musevverdir o hem akl u dânâ**

**Zirâ ki cihâna neye geldiğini bildi
Maksûd olunan matleb-i a'lâsını buldu**

**Ol nefha imiş âdeme bil meşreb-i a'lâ
Ol nefha imiş Kaf-ı vücudundaki Anka**

Yani, o üfleme imiş Âdem'e yaradılışının yüceliği. Çünkü Hz. Âdem aleyhisselâmın kalıbı, bedeni tamamlandıktan sonra İlâh ile ilgili hayat tecelli etti. Yani, evvela Muhammed ile ilgili nur yaratılmış olup sonra nur Âdem aleyhisselâma tecelli etti. Ten Hz. Âdem aleyhisselâmındır. Ruh Muhammed (s.a.v) efendimizindir.

**Ol nefha imiş diri eden cümle cihânı
Ol nefha imiş ziynet eden bâğ-ı cinânı**

**Ol nefha ile oldu imâret bu avâlim
Ol nefha ile doldu kamu yedi akalim**

Bu âlemler, o üfleme ile bayındır hale gelmiş oldu. Yani, şenlikli oldu. Üfleme ile anlatılmak istenen, İlâh ile ilgili hayattır. Yedi iklime yedi yıldız bakandır. 1-Güneş. 2-Ay ve beş yıldız yedi olur. İşte bunlar yedi iklime bakandır. Arabistan iklimine bakan olan güneştir. Yani, Arabistan ikliminin doğuşu güneştir. Onun için halkı ömür sürendir. Avrupa ikliminin doğuşu aydır. Onun için halkı çok ömür süren olmaz. Çünkü ayın devri bellidir. Rum ikliminin doğuşu Zühre'dir. Rum iklimi tuna nehrinin öte tarafıdır. Türkistan ikliminin doğuşu Utarit, Hindistan ikliminin doğuşu Zuhâl, diğer iklimlerin doğuşları Müşteri, sözün kısası her bir iklimin doğuşu birer yıldızdır.

**Ol nefha ile gözü açıklar görür ibret
Ol nefha ile işitilir ma'ni-i hikmet**

**El onun ile vermeğe meyl eyledi mâli
Ayak dahi doğrulttu bu nefha ile yolu**

**Dil onun ile kıldı özün zikrine mu'tâd
Ol nefha ile dâim eder yâr adını yad**

**Nefs onun ile râzıya vü marziye oldu
Emmâreliğin terk ediben tasfiye buldu**

**Rûh onun ile etti semâvâta urûcu
Kıldı melekûta dahi onunla vülucu**

Yani, demektir ki, bu âlemnden başka isimler ve sıfat âlemleri melekût âlemi ismiyle ifade edilir. Eğer ruh yücelikte olursa ruh olarak ifade edilir.

**Ulvi olup ıtlâka erişti sülûkü
Mülki şu ki terk ede bulur şâh-ı mülûku**

**İniş dahi yokuş bir olur cümle yanında
Cismindeki can gibi bulur dostu canında**

**Gider ikilik birlik olup her şey olur Hak
Çün gide bulut âleme gün doğa muhakkak**

**Ol nefha ki âdem demidir âdemi iste
Ol demle Niyâzî erilir menzil-i dostu**

(7)

**Habs için geldi gelip itlâk için ferman bana
Evveli kahr âhiri ihsân eder sultân bana**

**(Erbâin) im çün tamâm oldu dahi on gün geçer
Hatm olur menzil merâtib can olur cânan bana**

Hız. Mısıri ile Hız. Hüdayi (k.s.) hem aynı asırda bulundukları gibi Der-saâdetde Üsküdar'da şimdiki Hüdayi dergâhının bulunduğu mahallede. Ki Mısıri efendinin evi yakın ve komşu idi. O vakit Sultân ikinci Ahmed dönemi idi. Mısıri efendi Hız. İmam-ı Hasan ve Hız. İmam-ı Hüseyin efendilerimizin nübüvvetleri hakkında bir risale yazmış. Hüdayi efendi: *“Âlemlerin övüncü (s.a.v) son peygamberdir. Ondan sonra nübüvvet yoktur”* diyerek kızgınlığını ifade etmiş oldu. Hâlbuki *“Nübüvvet-i teşrih”* Yani, nübüvvetin açıklanmasına son olmadığını anlamadı. Bundan dolayı Hız. Mısıri'yi Sultân Ahmed' e şikâyet etti. Yani, Mısıri'nin münafık olduğunu ileri sürdü. Ve bu şikâyet üzerine Mısıri efendinin kendi evine göz hapsinde tutulması için Sultan Ahmed tarafından üç veya dört tezkere gönderildi. Mısıri efendi de gelen tezkerenin alt kısmına: *“Ya Ahmet, Münafık sözüne inanan olma”* sözünü yazıp geriye göndermekte idi. Hatta bu tezkerelerden birini ben de gördüm. İşte Mısıri Efendi, o vakit elli günlük hapisliği kabul etti. Yine bildirilmiş olundu ki, bu iki beyit ile o olayı hikâye eder.

**Kâbe kavseyni ev edna üç yüz ellidir bilin
Doğdu gün mağribden açtı zulmeti Sübhân bana**

Burada bin dört yüz senesinde Mehdinin açığa çıkmasına işaret etmektedir.

**Geldi Hak bâtlı firâr etti dolaştı mağribe
Zâhir oldu gizli sırlar verdi Hak bürhân bana**

**Ol dem İsmâil gibi teslim-i Hak etti hemîn
İki yüz bin dâhi yetmiş beşte bir kurban bana**

**Anladım zebh-i azime bir işarettir bu koç
Hem beşârettir gele Yahyâ ile mihmân bana**

Ve bu beyitler ile bin iki yüz yetmiş beş tarihinde bir kâmil meydana gelmiş olup, ona bağı olanların İmam-ı Mehdiye yetişeceğine işaret etmektedir.

**Halk-ı âlem dediler İsâ'ya Mısıri bir zaman
Dâhi bundan özge mâ oku dedi Kur'ân bana!**

Mısıri efendi zamanında İsa gibi bir adam ve İsa gibi kendisine İlâh ile ilgili vahiy gelmektedir demelerine işarettir...

(8)

Ey derde dermân isteyen Yetmez mi dert dermân sana
Ey râhat-ı can isteyen Kurbân olandır can sana

Aşk derdine tutulmuş olup derman isteyen senin aşkındır. Yani, kendi aşkın sana dermandır. Çünkü o aşk seni istenilene ulaştırır ve istenilen de odur. Çünkü aşka tüm organları, yani el ve ayak gibi hatta ve hatta işiyle sevdiğine yönelmiş olmak manâsındadır. İşte istenilen ta budur. Yani, Ey canının rahatını isteyen canındır kurban sana, onu feda et. Senin huzuru bulamayışın kendi varlığındandır. Varlık ise candan gelir. Canını kurban edince rahat olursun.

Yağma edersin varlığın Gider gönülden darlığın
Mahveyle sen ağyarlığın Yâr oliser mihman sana

Varlığını yağma edersen, yani varlığın Hakk'ın olduğu ve senin olmadığını iyice kavramış olur ve başkalar görücülüğünü yok etmiş olursan, gönülden darlığın gider. Yani, hiç kimseye dargın olmazsın ve hakiki sevgili gelip sana misafir olur.

Sermâye bu yolda heman Teslim olur buna inan
Sıdk ile Allah'a dayan Etmez mi gör ihsan sana

İşte buna teslim ol ve bu yolda sermayenin bu teslimiyetin kendisi olduğu konusunda Allah'a gerçeklikle dayan. Elbette ve elbet sana ihsan olunur.

Tevhide tapşur özünü Kimseye açma rûzunu
Şeyh izine tut yüzünü Şeyhin yeter bürhan sana

Öz ile anlatılmak istenen “**Ruh**”tur. Tevhidin manâsı herkesin okullarda okudukları ilmi halde bile var. Yani Hakk'ın zatı ile ilgili sıfatları altıdır.

1-Vücut: Yani vücut Hakk'ın vücududur, çünkü bu vücut âleminde Hakk'ın vücudundan başka vücut yoktur.

2-Kıdem: Yani, Hakk'ın evveli yoktur.

3-Beka: Yani, Hakk'ın ahiri de yoktur.

4-Muhalifetühlilhavadis: Yani, var olanların hiçbirine benzemez.

5-Kıyam bi-nefsihi: Yani, kendi kendine durucudur.

6-Vahdaniyet: Yani, işlerinde, sıfatında ve zatında ortağı ve yardımcısı yoktur. Şu anda işlemektesin, gözlerin ile görürsün, kulağınla işitir ve ağzınla söylersin. Bu işler ve bu sıfat kimindir? İşleyen ve sıfatlanan Hak değil midir? Böylece bu vücut kimin zatıdır? Hakk'ın zatıdır. Bizim meydana gelişimizde gizlenmiştir. İşte

bunları çok daha evvel, yani çocuklukta okuyoruz. Ve sırrını kimseye açma, çünkü cahiller çoktur. Çünkü şeyhin sana delildir ve yeterlidir.

**İyven kişi yol alamaz
Bekla maârif kapusun**

**Maksûdunu tez bulamaz
Yüz göstere irfan sana**

Büyüklenen kişi sağa sola bakıp eğlenerek, oyalanarak giden olmasıyla yol alamaz. Sen marifetler kapısının açılmasını bekle, mürşit sana irfan gösterir.

**Dünya ile ukbayı ko
Var ol kuru sevdâyı ko**

**Ulâ ile uhrâyı ko
Matlab yeter sübhan sana**

Çünkü dünya için ibadet eden kişi özü-sözü bir olmayan gösteriş ehlidir. Bu adam namaz kılar, oruç tutar, şöyle yapar, böyle yapar denilerek herkes ona bir değer versin ve iyi zan içinde olsun içindir. Böyle bir davranış söylendiği gibi riya'dır. Ukba (âhiret) için ibadet edersen kendini cehennem azabından kurtarmak ve cennette makam bulmak içindir, yani bu davranış da kişinin kendisi içindir. Bunun her ikisi de sakat, yani eksik ibadet olarak ifade edilir. İbadet Hakk'ın rızası için olmalıdır. İbadet eden insanlar, üç mezhep (görüş) üzeredir. Biri "**Avam**" (genel halk), biri "**Ebrar**" (iyiler, hayır sahipleri), biri "**Mukarrebîn**" (yaklaşmış olanlar). İbadetin en alt derecesinde olanlar: "**Lâ-havle ve-lâ kuvvete illâ bil-lâh**" (yetki ve kuvvet yalnız Allah'ındır) diyenlerdir. Yani: *Yarabbi! Bende kuvvet, kudret yoktur. Senin kuvvet ve kudretinle namazı kıldım*" İşte bu ibadetin en alt derecesidir. İbadetin en üst derecesi: "**İbadet eden, ibadet edilen ve ibadet sensin**" demektir.

**Candan talep kıl yârini
Yok eyle kendi vârinı**

**Ver canı bul didârını
Kim var ola cânan sana**

**Çürüklerin hep sağ olur
Dağlar yemişli bağ olur**

**Zehrin kamu bal yağ olur
Cümle cihân bûstan sana**

**Güçtür kati Hakk'ın yolu
Sıdk ile olmazsan kulu**

**Dergâhı hem gayet ulu
Etmez yolu âsan sana**

Hakk'a gidilen doğru yol bulunamaz, doğru yolu gösterecek doğru kılavuz olmayınca. Kılavuzluk iddiasında bulunanlar çoktur, ancak doğru yolu bilen kılavuzun bulunması zordur. Bilen bulunur ise Hakk'ın yolunda gitmek çok kolaydır.

**Kulluğa bel bağlar isen
Sular gibi çağlar isen**

**Şam ü seher ağlar isen
Tez bulunur umman sana**

**Bülbül oluban öte gör
Aşk od'ına can ata gör**

**Gül gibi açıl tüte gör
Gülzâr olur nîran sana**

Yani, aşk ateşine canını at o vakit her bir zahmet ve sıkıntın rahatlık olur.

**Yüzün Niyâzî eyle hâk
Kalbin sarayın eyle pâk**

**Derd ile bağrın eyle çâk
Şâyet gele sultan sana**

Yani, Sultân sözü ile anlatılmak istenen, sahiptir. Yani, o ki kalbin sahibidir sana gelmiş olsun.

(9)

**Ey Çarh-ı dîn nittim sana hiç vermedin râhat bana
Güldürmedin önden sonra ah mihnetâ vah mihnetâ**

**Bendinden âzad etmedin feryâdıma dâd etmedin
Bir dem beni şâd etmedin ah veyletâ vah veyletâ**

**Erişmedi dosta elim rahmana varmadı yolum
Çıkmadı başa menzilim ah gurbetâ vah gurbetâ**

Ey Çerhi; yani baht demektir. Çünkü insan denilen varlık Tin suresi; **95/4-5. Biz insanı, gerçekten en güzel bir biçimde yarattık. –Sonra da onu düşüklerin en düşüğüne/aşağıların en aşağısına çevirip attık.** Sözleri gereğince en güzel bir biçimde yaratılıp ruhlar âleminden aşağıların en aşağısı olan şahadet âlemine, yani bu âleme gönderildi. İnsan bu âlemde gurbettedir. Eğer ki; ruh ile ilgili yolculuk ile aslına yükselmiş olmaz ise, yani “**Fena-i ef'al, Fena-i sıfat Fena-i zat**” yapma ile yükselemez ise hayvan ve madenden bile aşağıda kalmış olur. Çünkü insanın dairede bulunan yeri bunlardan daha aşağıdadır.

**Kârım dürür dert ile gam gitmez başımdan hiç elem
Gülden cüdâ bir bülbülüm ah firkatâ vah firkatâ**

**Mecnûn veş ah edeyim Ferhâd veş vah edeyim
Bu virdi her-gâh edeyim ah hasretâ vah hasretâ**

İşin dert ile gamdır. Âşık'ın işi odur. Daima sevgilisini görebilme derdi ile sıkıntı çekmektedir. Gül ile anlatılmak istenen; ruhlar âlemidir. Yani, ruhlar âleminden uzak düşmüş bir bülbülüm demektir.

**Varmazsa yolum şeyhime sarmazsa merhem yâreme
Olmazsa çare derdime ah hayretâ vah hayretâ**

Mısri efendi Şeyhi Ümmi Mehmet Efendi emriyle hakikat ilimlerini elde etmiş olması için Mısır ülkesine gitmiş idi, orada iken Mehmet efendi vefat etti. Bundan dolayı Mısri efendiye **“Seyr-ü süluk”** (Hak yoluna girip yolculuk yapmak) gösteremedi bu beyitler onu ifade etmektedir. Yani, **“Gerçi benim yolum, şeyhimin yoluna varmaz ve şeyhim yarama merhem sarmaz ise ve derdime bir çare olmaz ise ah hayret vah hayret”** demiştir. Sonra Üsküdar’da otururken bizzat Resûlullah (s.a.v) Seyr-ü süluk ettirdi. Bazen Hz. Hasan ve Hüseyin efendilerimiz de gelip tevhit makamlarını gösterirler idi. Bir salık doğruluk ile süluk ederse **“Cem’ü’l-Cem”** makamında bizzat Resûlullah (s.a.v) ona gelir hele **“Ahadiyyet”** makamını bizzat Resûlullah efendimiz telkin eder, çünkü sahibi odur. Başkası asla telkin edemez.

İşte bir kişi tavrında emin, eğilimi ve sevgisi olduğu vakit son nefesini verir iken ona süluk gösterilir. Onu Cenab-ı Hak kabul eder. Ve eğer salık (Hak yoluna giren) ise ona makam gösterilir, yani **“Tevhid-i ef’al”** mertebesini gördükten sonra şeyhi vefat etse gerek bu âlemde ve gerek âhiret âleminde yani kabirde, haşır ve neşirde ona mertebeleri tamamlattırılmış olunur. Şeyhi veya diğer evliya ve Hz. İbrahim aleyhisselâm vefat eden salıklara en öncesinde makam gösterir. Ve okulda okurken vefat eden çocuklara da Kur’an ezberlettirilir. Sonra Cenab-ı Hak tarafından Hz. İbrahim veya diğer bir veli görevlendirilip mertebeleri tamamlattırılır...

**Yanar Niyâzî derd ile hiç kimse yok hâlin bile
Nâlân olup girdi yola ah rihletâ vah rihletâ**

(10)

**Uyan gafletten ey gafil seni aldatmasın dünyâ
Yakanı al elinden kim seni sonra kılar rüsvâ**

Cenab-ı Hak gafiller hakkında Araf suresinde; **7/179. yemin olsun ki biz, insanlardan ve cinlerden birçoğunu cehennem için yarattık. Kalpleri var bunların, onlarla anlamazlar; gözleri var bunların, onlarla görmezler; kulakları var bunların, onlarla işitmezler. Davarlar gibidir bunlar. Belki daha da şaşkın. Gafillerin ta kendileridir bunlar.** Buyurmuştur. Yani, biz cehennem için insanlar ve cinlerden çok sayıda kişiler yarattık, onların gözleri vardır, görürler. Fakat taş ve ağaç görürler, hakikat üzere bakıp görmezler. Ve onların kulakları var bu insan sesi, bu hayvan sesi diye işitirler, fakat ses kimindir? Çağıran kimdir? Diye sorsan bilmezler. Bunlar hayvan gibidir, belki hayvandan daha da

sapkınlıktadırlar. Hayvan kendisine zararlı ve faydalı olan şeyleri sezme konusunda yaratılış ilmine sahiptir. Bunlar ise onu da kaybetmiş durundadırlar. Çünkü her bir çocukta yaratılış ilmi vardır, akıl olgunluğuna eriştikçe azalıp kaybolur. İşte gafiller hakkında Cenab-ı Hak şanı büyük yüce Kuran-ı keriminde böyle buyurdu.

Şimdi dünya nedir? Hâl midir? Elbise midir? Konak mıdır? Hayır, Karun gibi çok mal sahibi zengin kişiler var, hâlbuki dünya ehli değildirler. Bunun tersi olarak çok fakir kişiler vardır ki bir parça ekmek için kapı, kapı dolaşıp avuç açar, bu hâli ile dünya ehlidirler. Dünya denilen şey Hak'tan gafil (habersiz) bırakan ve Hak'tan uzaklaştırıp ayrılığa koyan şey dünyadır. İşte ey gafil kişi! Uyan. Çünkü dünya seni aldatırsa âhirette İlâh ile ilgili divanda, huzurda seni rezil ve değeri kaybolmuş hale getirir.

**Ne sandın sen bu gaddârı ki ta böyle anı sevdin
Anı her kim sevdiyse dinini eyledi yağmâ**

**Adavet kılma kimseyle sana nefsin yeter düşman
Ki asla senden ayrılmaz ömür âhir olunca tâ**

Çünkü müminin mümine düşmanlık etmesi uygun değildir. Cenab-ı Hak Kuran-ı kerimde lânet etmiştir. Kâfirin de zatına düşmanlık yapılmaz, çünkü insan suretindedir. Ancak ondan açığa çıkmış olan işlerin yaratılışındaki hallere düşmanlık edilir. Sözün kısası kimseye düşmanlık etme, nefsin (kendiliğin) düşman olarak sana yeterlidir. Ömrün son buluncaya kadar senden hiç ayrılmaz seninle beraberdir. Mânâ âleminde evliyadan olan bir zat nurlanmış olan Medine'de İbni Abbas kubbesi altında kendini oturur gördü. Bir hizmetli gelip dedi ki: **“Seni bu beldenin hâkimi istiyor”** diyerek davet eder. Bu da: **“Benim hâkim efendi ile işim yoktur”** deyip haber getiren hizmetliyi kovar. Sonradan düşünür ki, bu beldenin hâkimi Resûlullah (s.a.v) efendimizdir. Hemen kalkıp harem-i şerifte Resûlullah efendimizin kabrinin içinde bulunduğu kafes şeklinde olan yere gittiğinde gördü ki orada zayıfça bir adam durmakta idi. İçeriden Hz. Resûlullah: **“Burada senin davacı olduğun biri var, davan nedir söyle”** diye buyurur. O zayıf adam: **“Efendim beni doyurmaz, su vermez, beni açlıktan öldürecek”** deyince o zat bunun nefsi olduğunu, yani nefsin efendisinden davacı olduğunu anladı. O zat dedi: **“Ya Resûlullah! Sen buyurdun, size nefsiniz iki omuz küreği arasında olan bir düşmanınızdır. Ondan korunun. Eğer ki ben, onu doyurursam sonra bana uymuş olmaz ve beni tehlikeye atar.”** Sonra Resûlullah dedi ki: **“Aferin benim sözlerimle iş gören olmuşsun.”** Sonra nefis devam etti: **“Ya Resûlullah! Sen buyurmadın mı? Nefs sizin binek hayvanınızdır. Onu gözetin, bu beni gözetme yerine beni öldürecek.”** Sonra Resûlullah dedi ki: **“Haydi o yapacağını bilir, seni öldürmeyecek kadar gözetir”** dedi.

**İşittin Hak resûlünden nice âyât ü ahhârı
Veli nidem ki kâr etmez bu öğütler sana aslâ**

Şanı büyük yüce Kuran-ı kerimin ayetlerini haber veren Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin hadis-i şerifleridir ki, Eshab-ı kiram ayetlerde var olup da anlamadıkları şeyleri Resûlullah şerefli sözleriyle şerh etmiş (açıklamış) olurdu.

**Bu zâhir gözünü örtüp bana tut can ile gönlün
Ki her bir sözün içinde duyasın cevher-i mânâ**

Görünür olan gözünü kapat bu suretlere bakma. Can ile gönlünü bana tut ki, her sözü içinde duyan olasın ki içinde nice bin türlü mânâ ile ilgili cevherler var.

**Kelâm-ı Mustafâ zevkin dimâğında bula gör kim
Muâdil olmaz ol zevke hezâran men ile selvâ**

Hz. Peygamber (s.a.v) efendimize ait sözün zevkini aklında tut. Çünkü eşi bulunmaz bir zevk ki, nice bin bıldırcın kebabı ile helva yesen de. Çünkü Mustafa'nın (s.a.v) sözleri ruha gıdadır. Kebap ve helva benliğin (nefsin) gıdasıdır. Nefsin (benliğin) gıdası, ruhun gıdasına eşdeğer olmaz ve elbette olmaz demektir.

**Kemâl-i devlet istersen oku âyât-ı Kur'ân'ı
Ki her harfin içinde var Niyâzî bin dür-i yektâ**

Eğer devletin kemâlini, zenginliğini istersen, Kur'an ayetlerini oku. Her ne kadar söz Arap dili üzere olup da manâsını anlayamaz isen de, fakat Arap olan kişi de derin olan manâsını anlayamaz, sadece kelimeleri anlar. Kur'an bize mürşittir, zat mürşidi Hak'tır. Çünkü mürşit İlâh ile ilgili isimlerdendir. Peygamber ve Veli Hakk'ın tercümanıdır. Bunların vasıtasıyla Cenab-ı Hak kullarını irşat eder...

(11)

**Sıdk ile girdinse yola ey şücâ
Bir katî gerekli söz var kıl semâ**

**Cümleden evvel sana lâzım olan
Cümle yârânına eyle gel vedâ**

**Mâl ü mülk ü kavmi ihvânın ayar
Terk et anları sana verir sudâ**

**Bir gönül kalır arada ânı da
Hakk’a tapşur ana eyle ittibâ**

**Böyle etsen bil hakikat sırrına
Az zamanda hasıl olur itilâ**

**Sırr-ı tevhidin Niyâzî hâsılı
Hak ile orada kalmaya nizâ**

Yani, malı mülkü, toplum, sadık kardeşler, candan dostların tamamının terk edilmesiyle anlatılmak istenen, bunlara sevgiyi ayırmış olma, gönlünü bağlama. Çünkü baş ağrısı verir. Yani, tam yoklukta ol gerçek ile hareket edildiğinde ortada çekişme kalmaz...

(12)

**Hatm-i cem’îl-mürselinin fahridir fakr ü fenâ
Hatm odur kim bir ola yanında hem şâh ü gedâ**

Mürsel (gönderilmiş) peygamberlerin hepsinin tamamlayıcısı ve mühürleyendir: *“Ben fakirliğim ile övünürüm”* sözü gereğince **“Fakr-ü-fena”** hâlidir. Fakiri yokluğa meylettirmesinin, tefsiridir. Fakir işlerini Hakk’ın işlerinde sıfatını Hakk’ın sıfatında vücudunu Hakk’ın zatında yok etmektir. Yani, **“Fail”** (işleyici), **“Mevsuf”** (sıfatlanan) ve **“Mevcut”** (var olan) Hak’tır. İş, sıfat ve vücut benimdir diyen şirk (Allah’a ortak koşma) ehlidir. Meselâ, *“Şu kitabı buradan kaldırıp şuraya koydum”* demek şirkidir. *“Bu işi kim icat etti?”* diye sorsan şirk ekli *“Ben icat ettim”* der. Ve *“Ben işlerim, ben görürüm, işitirim ve söylerim. Ve bu vücut benimdir.”* sözleriyle iddiasına devam eder. Bilen der ki: *“Pekâlâ, demek bu işin yaratıcısı sensin. Hayır, yaratıcı vâcib-ül-vücud (varlığı lüzumlu olan) yüce Allah’tır.”* İşte bu ifade karşısında cevap vermez. **“Hatem”** (mühür) üçtür. Biri Muhammed ile ilgili vilayet (bir şeyi kudretle elde etme) hatem’i, biri genele mahsus olan vilayet hatem’idir. Muhammed ile ilgili vilayet hatem’i makamı kavseyn makamıdır. Genele mahsus vilayet hatem’i irşat makamında görevli olan evliya tayfaları reislerinin makamlarıdır. Çünkü velayetin çok sayıda mertebeleri vardır. Velilerin her biri bir mertebede değildir.

**Devlet-i dünya seni bir rütbeye muhtâc eder
Devlet oldur sana her bir rütbeden vere gınâ**

Dünya devleti ile elde edilen rütbe de İlâh ile ilgili bir ihsandır. Her rütbeden zenginlik veren kavseyn devletidir. Hatta Tâhâ suresinde; **20/5. O Rahmân, arş**

üzerine egemenlik kurmuştur. Ayetinin tefsirinde, Rahmân ile anlatılmak istenen, “**Gavs**” tır, denilmiştir. Çünkü dünya ve âhiret, arş ve kürsi gavsın yanında bir hardal tanesi kadardır üzerlerinde tasarruf eden odur. Şimdi bunun devleti padişahın devleti gibi olur mu? Padişahın devleti bir velinin devleti gibi de olmaz. Çünkü veli gerek padişah Hakk’ın mazharlarıdır. Bir veli padişaha gitse ona saygı duyar, değer verir.

Dersin aklından alırsan bil sana olmaz delil

Dersini var Hak’tan al kim ilmin olsun reh-nümâ

Dersini aklından alırsan akıl seni tehlikeye atar, akıl sana yol gösterici olmaz. Dersini Hak’tan almış ol ki ilmin sana yol göstermiş olsun.

Belki Mûsâ’yı telemmüz eylese etmez kabûl

Hızır ile hem-rah olan kes eylemez çün ü çerâ

Hızır. Mûsâ aleyhisselâmın kalbinde üç düğümlemiş mesele var idi ki; çözülmesi için “**Kerâmet-i kevnîyye**” (kâinatın yaratılış mucizesi) olarak ifade edilen olağan üstülüğe ihtiyaç vardı. Bunun için Cenab-ı Hak Hz. Mûsâ’ya hitaben: “**Mecma ul Bahreynde (iki denizin birleştiği yerde) benim bir veli kulum var kalbinde olan düğümü o çözecektir. Oraya git**” diye emretti. Sonra konuyu uzatmayalım. Hz. Mûsâ emredildiği yere gitti ve Hızır ile orada buluştu, beraber bir gemiye bindiler. Hızır tuttu gemiyi deldi. Hz. Mûsâ: “**Ne diye gemiyi deldin! Bu geminin içinde bu kadar canlılar var hepsi batmış olacak**” dedi. Mûsâ’nın bu davranışı mazhar olduğu şefkat sebebiyledir. Ve böylece karaya çıkmaları sonrasında Hızır oyun oynayan çocuklardan birini tutup boynunu kopardı, yine Hz. Mûsâ şefkatinden: “**Bu çocuğun öldürülmesi uygun değil iken onu neden öldürdün?**” dedi. Sonra Hızır tuttu çocuğun çene kemiğini kopardı ve Hz. Mûsâ’nın eline verdi. Mûsâ baktı eğer ki, bu çocuk büyürse anne ve babasına kâfirlik yaptıracak. Sonra bir kasabaya geldiler, oranın halkı kendilerine ilgi ve saygı göstermedi. Ondan sonra harabe hâlinde ve bir yana eğilmiş bir duvar gördüler ve Hızır o duvarı tutup doğrulttu. Kısaca ifade edilen bu üç olay ile ne anlatılmak istenmiştir?

Hızır. Mûsâ aleyhisselâmın doğması zamanında Firavun doğan çocukların erkek olanlarını öldürmekte idi. Hz. Mûsâ doğunca annesi oğlunu gözü önünde öldürmesinler diye bir beşik içine koyup Nil nehrine bıraktı. Çünkü bir şeyi göz görmeyince, kulak işitmeyince üzüntü ve acıma olmaz. Ve Hz. Mûsâ’nın yaşamış olduğu birçok olaydan haberi olan Hızır, üç olay hakkında Hz. Mûsâ’ya dedi ki:

“İşte bu gemi delik olduğu hâlde nasıl korundu ise, sen de beşikte öylece korunmuş olundun. Boğazlamış olduğum bu çocuk anne-babasını kâfirliğe davet

edeceği yönüyle hasb-el-velâye (velayet dolayısıyla) İlâh ile ilgili gayret (çalışma) tecelli etmiş olmasıyla o çocuğu öldürdüğüm gibi, sen de nübüvvetinden evvel Firavun bir hizmetçisi ile çekişme yapmış ve Firavun'un elinden kaçmış oldu. Daha sonra ortalıkta karıştırıcılık yapan bir adam için öldürdüğün o hizmetçi sağ olsaydı İsrail oğullarının birçoğunun kanını akıtacak idi. Böylece Hz. Şuayyib aleyhisselâmın kızlarına su almak için kuyunun ağzındaki büyük taşı ücret almadan kaldırman, benim bu duvarı ücret almadan yaptığım gibidir. Çünkü bu duvarın içinde bir hazine var, sahibi yetim bir çocuktur. Eğer doğrultma işini yapmamış olsam o duvar düşecek, çocuğun çok küçük olması yönüyle açığa çıkacak hazineyi başkası alacak idi.” Hızır'ın bu anlatımından sonra Hz. Mûsâ dedi ki: **“Ya Hızır! Senin gidişin başka benim gidişim başkadır”** diyerek Hızır'dan ayrıldı. Çünkü açıklanmış olduğu gibi Peygamber İlâh ile ilgili şefkat ve merhamet ile zahir (görünür) olmaktadır. Veli ve Melek ise İlâh ile ilgili gayret (çalışma) görünür (zahir) olmaktadır. Hz. Lût aleyhisselâmın toplumunu batırmak için Cebrail ve Mikail isimli melekler geldiği vakit Lût aleyhisselâm şefkatinden ağıladı, çünkü batırılacak olan halk kendi toplumu idi. Cebrail ve Mikail görevlerini yapmak için insan suretinde yolda giderler iken Hz. İbrahim aleyhisselâmın evine gidip misafir oldular. Hz. İbrahim tanımadığı bu kişilere bir buzağı kesti etinden yemek pişirtip sofraya kurdurdu. Buyurun deyince bunlar: **“Biz yemeyiz!”** dediler. O vakit Hz. İbrahim onlara dedi ki: **“Ben sizden korkuyorum!”** bunlar cevaben: **“Biz Cebrail ve Mikail'iz, Lût toplumunda isyancı olan yedi köy halkını alt-üst edeceğiz”** dediler. O vakit Hz. İbrahim söyleneni işittiğinde şefkat ve merhametinden ağılamış oldu. Çünkü peygamberler mucizeyi açık etme ile emredilmiş oldukları vakit iki ellerini dizleri üzerine vurup: **“Vay şimdi İlâh ile ilgili emir ile açığa çıkarılacak mucizeyi toplumumuz inkâr ederlerse kendilerine İlâha ait gazap (darılma, kızgınlık, öfke) olacaktır.”** Diyerek kendilerinden mucizenin açığa çıkarılmasından korkarlar. Çünkü peygamberlerin şefkat ve merhametleri kendilerine galiptir.

İzzet istersen yürü var bekle zillet kapısın
Âteş-i a'dâ ile kayna olunca kimyâ

İzzet (değer, yücelik) istersen zillet (hakirlik, aşağılık) kapısını bekle. Çünkü düşmanlar yanar, yanar kimya olur. Yani, tevhide gelir, dost olur.

Kâbe kavseyn ev ednâda ikamet eyleme
Zat-ı baht envârına yan bul makamı müntehâ

Kâbe kavseyn ile anlatılmak istenen **“Cem'ü'l-Cem”**dir. Cem'ü'l-Cem'de oturan olma. Çünkü diğer peygamberlerin makamı oraya kadardır. Ahadiyyet' e elbette geçerler. Çünkü Ahadiyyet Resûlullah (s.a.v) efendimize özeldir. Onun için

Mısri Efendi: “*Cem’ü’l-Cem’de durma, ahadiyyet’e geç makam-ı müntehâ (varılabilecek son makam) odur*” buyurdu. Beyazıd-ı Bistami hazretleri: “*Ben bir derya geçtim enbiya kenarında kaldı*” sözünde buyurduğu deniz Ahadiyyet denizidir. Hz. Muhammed (s.a.v) efendimiz: “*Ümmetimin velileri İsrail oğullarının peygamberleri gibidir.*” Buyurmuştur. Çünkü İsrail oğulları peygamberleri ve diğer peygamberlerin makamlarının “*Cem’ü’l-Cem*” makamı olduğunu anlatmak istemiştir.

**Mısriyâ hatmi’l-makamât oldu her şeyde ferağ
Zâhir ü bâtında kalmadı ebed illâ Hüdâ**

(13)

**Bahr içinde katreyim bahr oldu hayrân bana
Ferş içinde zerreyim arş oldu seyrân bana**

**Dost göründü çün ayan kalmadı bir şey nihân
Tûfân olursa cihan bir katre tufân bana**

**Sûrette nem var benim sîrettedir ma’denim
Kopsa kıyâmet bugün gelmez perîşân bana**

Yani, iç hâlimde ben bir madenim sözü ile anlatılmak istenen, her bir şey o madenden ortaya çıkmaktadır.

**Kaf-ı dil Ankasıyım sırrın âşinâsıyım
Endişeler hâsıyım ad oldu insan bana**

**Niy’azî’nin dilinden Yunus’dürür söyleyen
Herkes çün can gerek Yunus’dürür can bana**

Bu beyitleri Niyâzî’nin dilinden Yunus aleyhisselâm söylemiştir. Çünkü Yunusun Hz. Peygamber (s.a.z) efendimizin gibi miracı vardır. Hz. Yunus balık karnında miraç etti. Hz. Resûlullah ise bilinen sureti ile miraç etti. İkisi de birdir, hatta Hz. Resûlullah: “*Benim miracımı, kardeşim Yunus’un miracından ayırmayınız*” buyurdu. İşte Hz. Yunus, miraçta Hak ile Hak olduğu yönüyle bu beyitleri Niyazi efendinin dilinden söyledi demektir...

(14)

**Uyan gözün aç durma yalvar güzel Allah'a
Yolundan izin ayırma yalvar güzel Allah'a**

**Her geceyi kaim ol her gündüzü sâim ol
Hem zikr ile dâim ol yalvar güzel Allah'a**

**Bir gün bu gözün görmez hem kulağın işitmez
Bu fırsat ele girmez yalvar güzel Allah'a**

**Sağlığı ganîmet bil her sâati ni'met bil
Gizlice ibâdet kıl yalvar güzel Allah'a**

**Ömrünü hiçe sayma kendini od'a yakma
Her şâm ü seher yatma yalvar güzel Allah'a**

**Hey nice yatarsun dûr olma bu safâden dûr
Bahr-ı keremi boldur yalvar güzel Allah'a**

**Her vakt-i seherde bin lûtfu gelir Allah'ın
Ol vakt uyanır kalbin yalvar güzel Allah'a**

**Allah'ı adın yâd et can ile dili şâd et
Bülbül gibi feryâd et yalvar güzel Allah'a**

**Gel imdi Niyâzî'le Allah'a niyâz eyle
Hâcâtı dirâz eyle yalvar güzel Allah'a**

(15)

**Gönül tespih çek seccâdeden hiç ayağın ayırma
Namaz ehlinden özgeyle sakın sen durma oturma**

**İbâdet ehli ol hem özünü kaldırma topraktan
Vuzudan el yuyup râhat edüp şol nefsi yaturma**

**Yüzün yerlere sür gel bu riyânın mescid içinde
Otur minber gibi dâim kafeste kuş gibi durma**

**Müezzin nâlesin dinle dağılsın dilde teşvişin
Sakın terkeyleyip tamu kapısın sana açtırma**

**Cemâatle namaz terk edeni almış kedûretler
Anın terkiyle lûtf et bir kedûret hem sen artırma**

Cemaatle namaz kılmayı terk edip kederlenme. Çünkü cemaati terk etmek kederine kederdir. Nerede olursa olsun. Yani, cemaatle namaz kılmak camide olsun evinde olsun, yani evinde ev halkına imam olup namaz kıldırması. Camii şerifte cemaatle hazır olmakla evinde aileye imam olmak birdir. Hiçbir farkı ve fazilet üstünlüğü yoktur.

Hatibin sanma kim mülhid anın fi'line aldanma İmamdan gayriye aslâ sakın özüne taptırma

Sen camide düzgün konuşan ve hutbe okuyan imamın işine aldanma. Yani, onu mülhit (imanı olup da işleri ve davranışı uygun olmayan, Allah'ı inkâr eden dinsiz) sanma. İsterse mülhit olsun. Hz. Resûlullah (s.a.v) buyurmuştur ki: *“Bir cenaze namazında üç saf cemaat bulunur ise, cenaze namazı kılınan iyilerden ise, on kat daha rahatlık verilir. Ve eğer iyilerden değil ise, yani fasın (günah işleyen) ise, o cemaat hürmetine Cenab-ı Hak onu affeder.”* Böylece yine Hz. Resûlullah buyurmuştur ki: *“İmama uyunuz, isterse iyilerden olsun isterse günah işleyen (fasın) olsun. Eğer iyilerden ise sevabı artar, eğer fasın ise o cemaatin hürmetine Cenab-ı Hak onu iyilerden eder ve affeder.”* İmamdan başkasına özünü asla tabşırma demek, padişahı başkasına sakın uyma demektir. Çünkü bağı (serkeş, yani dik başlı, baş kaldıran) ehli olursun. Bağ olanlar şunlardır ki, mesela bir taraftan halk bağı olup padişahı ter eder. Padişah onlara haber yollar ki: *“Derdiniz, zorunuz nedir?”* diye sorar. Eğer sorunları şeriata uygun ise halleder, değil ise halletmez. Eğer baş kaldırmaktan vazgeçip boyun eğmezler ise onlarla savaşır. Bunlar baş kaldırma ehli iken gerek savaşta kurşun ve başka sebepler ile gerek evinde eceliyle ölmüş olsa onları yıkamak ve cenaze namazlarını kılmak ve düzenli mezarlıklarda gömmek uygun değildir. Köpek leşi gibi bir çukura gömülür. İşte şeriat hükmü böyledir.

Niyazi takati terk eylemek bil kim füzulluktur Kerem kıl terk-i tâatle bu halkı başa aşırma

Kişinin canı, ırzı ve malı padişahın koruması altındadır. Ona boyun eğmeyi terk etmekle bir başka padişaha uymuş olmak fazlasıyla lüzumsuzluktur ve asla ve kesinlikle uygun davranış değildir...

(16)

Deme kim Hakk'ı sende mevcuda ola ya bende Ne sendedir ne bende sığmaz ol bir mekânda

Beyitlerin manâsını ifade etmezden evvel bir hikâye söyleyelim ki, konu daha iyi anlaşılsın. Şeyh-ül-ekber Muhyiddin İbn Arabî'nin *“Tecelliyât”* adında bir

kitabı var. Orada Zünnun-i Mısri ile buluştuğu yazılıdır ki, Zünnun üç yüzler olarak ifade edilen erlerdendir. Hz. Şeyh ise Gayb erlerindendir. Bu gibi Allah ehilleri görünür olan vücutlarından sıyrılmış olup, berzah âleminde dilediği veli ile görüşür. İşte Hz. Şeyh, vücudundan sıyrılmış olarak berzah âlemine Zünnun ile buluşmaya gittiğini kitabında şöyle ifade etmektedir. **“Zünnun-i Mısri ile berzah âleminde buluştum ve “Ya Zünnun, ey kardeşim; sen “Kitab-ı risalet” adlı eserinin başlangıcında söylemişsin ki: “Mah atara fi balık vallhü bi hilafı zalim” Yani, Hak hatırına her ne türlü şeyler gelirse onların zıddıdır. Hâlbuki o hatıra gelenler Hakk’ın dışında mıdır? Hak’tan başka bir şey var mıdır? Onların kendilerine özel bağımsız vücutları var mıdır? Yoktur.”** demiştir. Bunun üzerine Zünnun-i Mısri demiştir ki: **Ben şimdiye kadar bu meseleye, yani tevhid meselesini tam anlamış değildim, şimdi anlamış oldum**” İşte bu konu beyitlerde olan ifade gibi olup Hak sendedir ya bendedir deme. Ne sendedir, ne bendedir sığmaz O, bir mekâna.

**Mekânı biç-mekândır nişanı biç-nişandır
Zuhur eden yine ol mekânda ol zamanda**

**Hem can ü hem ten oldur hem sen ve hem ben oldur
Cümle görünen oldur uzakta ve yakında**

Yüce Hakk’ın mekânı mekânsızlıktır. Zamanı zamansızlıktır. Nişanı nişansızlıktır. Mekânda ve zamanda, canda ve tende, sende ve bende zahir olup ortaya çıkan O’dur. Uzakta ve yakında hep görünen odur. Yani, yüce Hak’tır.

**Sanır mısın kim oldur istediğin ya budur
O bu kamu bir (hu) dur gidende ve duranda**

İstediyin odur veya budur sanır mısın? O, bu hep **“Hû”** dur. Gidende ve duranda. Yani, yok olanda da var olanda da O. Sözün kıyası İbni Faris hazretlerinin buyurduğu gibi, mazharların yedi perde altına saklanması ve gizlenmesi olmadan. Yani, Rububiyyet’ i ile yücelik perdesi görünür oldu.

**Niyazi gözün aç bak her şey olup durur Hak
Sanma anı kim ola nihanda ü ayanda**

Cenab-ı Hak mutlaktır. Ufak-tefek şeyler olan mazharlar ile görünür olan Hakk’ın vücududur. Yüce Hak belli ve açıktır. Yani, gizlidedir sanma. Hem açıkta hem gizlidedir. Yani, yüce Allah Hadîd suresinde; **57/3. Evvel’dir O. Âhir’dir O. Zâhir’dir O. Bâtın’dır O. Her şeyi en güzel biçimde bilendir O.** Buyurmuştur...

(17)

Zerreler Zâhir mi olur âfitâbı olmasa
Katreler kanda yağardı hiç serabı olmasa

Pek ufak-tefek parçalar görünür mü olurdu, İlâh ile ilgili cemal güneşi olmasaydı. Çünkü bu âlem, ufak-tefek şeylerle doldurulmuştur, derler. Fakat güneşin ışığı olmasa o ufak-tefek şeyler görünür olur mu? Onların ortaya çıkması güneş iledir. Damlaların aşağı inişi bulut iledir.

Bahr-i zatın mevcnîn haddi vu pââyânı yok
Zâhir olmazdı cihan ânın habâbı olmasa

Burada “**habâb**”, yani haba-ül ma’derler olarak denilen, su üzerinde olan hava kabarcıklardır. Yani, iki denizin dalgaları çokluğuna (kesretine) son yok. Eğer habâbı olmasaydı, bu cihan Zâhir (görünür) olmazdı.

Herkes anlar hem görürdü yüzünü ey dost senin
Kibriyâ-yı len teraniden nikabı olmasa

Ey dost, seni herkes anlar ve herkes yüzünü görür. Eğer Hz. Mûsâ aleyhisselâma buyurduğun “**Len terani**” (beni asla göremesin) sözü olmasaydı. Çünkü Cenab-ı Hak, mutlak olarak görülmez.

Kim bilirdi zülfün ile kaşların ma’nâsını
İki âlim gibi şerh eyler kitâbı olmasa

Ukdesin kim hallederdi ol kitaptan zülfünün
Ânın insan denilen âhır ki bâbı olmasa

Haşri inkâr eyleyen müihidler ilzam mı olur
Sâl-be-sâl evrâk-ı eşcâr inkılâbı olmasa

“**Haşr**” (kıyamet sonrasında dirilip toplanılması) hakkında temel olarak üç görüş (mezhep) vardır. Biri hekimlerin ve mühendislerin görüşü ki, bir kişi öldükten sonra cesedi dağılır toprak olur ve ruhu toplanmış olur. İşte bu görüş büsbütün batıl, yani asılsız bir mezheptir. Ağacın yaprakları gibi kış oldu mu dökülür, yaz odlumu yine biter şeklinde misal verirler. Bu da iki mezheptir. Biri aynisiyle geri gönderilir der, diğeri benzeri geri gönderilir der. Ayni olarak geri gönderme ne gibidir? İşte bir kişi ölür ve cesedi dağılır hatta madenlerde kaybolur. Demir de olsa Cenab-ı Hak kudreti ile onu demirden, kömürden geri gönderir ve bir araya getirme ile bedeni evvelki halinin aynisi olarak geri gönderir ve toplamış olur. Bunun ebede kadar süren olmak üzere.

Yüce Allah İsrâ suresinde; 17/49. Dediler ki: “Biz bir yığın kemik olduğumu un-ufak hale geldiğimiz zaman mı, gerçekten biz o zaman mı yeni bir yaradılışla diriltileceğiz.” Ve bir sonraki ayette; 17/51. “İsterseniz gönlünüzde büyüyen herhangi bir yaratık olun.” Diyecekler ki: Peki bizi yeniden kim yaratacak?” De ki: “Sizi ilk kez yaratan kimse, o.” Bunun üzerine başlarını sana doğru alaylı bir biçimde sallayarak şöyle konuşacaklar: “Ne zaman o?” De ki: “Çok yakın olabilir!” Buyurmuştur. Ve biri benzeri olarak geri gönderilecek diyen mezhep, işte yapraklar, ağaçlar gibi kış olduğu vakit yapraklar dökülür, yaz odlumu yine yapraklar geri gönderilir. Fakat o kışın dökülen yaprakları mı geri döndürüldü. Hayır, onların benzeri geriye döndürüldü. Böylece insan ölür bedeni dökülüp çürür, sonra benzeri geri gönderilir ve toplanmış olur. Fakat bu bölümde daha doğru olan görüş aynisi geri gönderilir demektir.

Kabri vahdet gişesi hacri temaşa-gâh idi Ey Niyazi kimde kim cehlin azabı olmasa

Allah’ın marifetine ulaşmış olan kişinin toplanması, yani tevhit ehli için toplanma “**temaşa-gâh**” (seyir ve gezinti yeri) gibidir. Ve makamlar iledir. “**Cem, Hazretü’l-Cem, Cem’ül-Cem, Ahadiyyet**” makamları bakıp seyretme ile toplanmış olur. Eğer ki cahillikle azabı olmaz ise, yani Allah için ârif olursa. Çünkü bütün azap cahillikten kopar. Yani azap, Cenab-ı Hakk’a ârif olmamaktan dolaydır...

(18)

**Ey şeh-i zen dünyanın gel âline aldanma
Şem-i ruh-i nârına pervâne gibi yanma
Fânidir anın hüsnü var rengine boyanma
Ahdine ü vâdine gönül verip aldanma**

**Haktır bu sözüm Hak’la inkârına dayanma
Gerçeklere teslim ol her sözü yalan sanma**

**Bu dünya yedi başlı bin dişli bir ejderdir
Her başta bin ağzı var her lokması âdemdir
Zehridir anın tiryâk tiryâki ânın semdir
Her şerbeti kim içsen şerbet değil ol demdir**

**Haktır bu sözüm Hak’la inkârına dayanma
Gerçeklere teslim ol her sözü yalan sanma**

Mât oldu nice şehirler bu dünyanın elinden
Doymadı biri bunun câhından ü mâlinden
İbret alabilirsen al mâh ile sâlinden
Gör nice döner tez, tez her birisi hâlinden

Haktır bu sözüm Hak’la inkârına dayanma
Gerçeklere teslim ol her sözü yalan sanma

Akl ile bunun hergiz bir hilesi bilinmez
Şeytânı dahi gizli ilim ile o bulunmaz
Her ne ana sen şetm eylesen alınmaz
Rıfk ile eder mekri her yakıya çalınmaz

Haktır bu sözüm Hak’la inkârına dayanma
Gerçeklere teslim ol her sözü yalan sanma

Mısrî sanadır bu söz cehd et alagör ibret
Fakr ile edip fahri etme ana sen nispet
Emraz-ı cehilden sen buldunsa eğer sıhhet
Tutma sakın aslâ hiç kimseye var kedret

Haktır bu sözüm Hak’la inkârına dayanma
Gerçeklere teslim ol her sözü yalan sanma

(19)

Gele Deccal gele, gele gör kim bugün neler ola
Cümle iller sana güle gele Deccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n’ola

Deccal, “**Zemân-ı saadet**”te (mutluluk zamanında) dünyaya geldi. İsmi İbni Ziya’dır. Hz. İsa aleyhisselâm ve Hz. Muhammed (s.a.v) ile ilgili dini kabul etmedi. Bozgunculuk yapmak için ayaklanmış oldu. İslâm askeri onu bir yerde kısırdılar ve Hz. Ömer, öldürülmesi için Allah’ın resulünden izin istedi. Allah’ı resulü: “**Bu son zamanda imtihan için yaratılmıştır**” demiş olmasıyla Deccalın öldürülmesine izin vermedi.

Sonra bir bulut gelip Deccalı ve babasını kapladığı gibi alıp kaldırdı. Ve kızıl denizde, yani şap denizinde bir adaya bıraktı. Hatta sahabeden Temimdari hazretlerini cinler kaldırıp bir semte götürdüler. Oradan gelirken bir adaya uğramış

oldu ve orada bir hayvan gördü. O hayvanın başı, sonu, arkası ve önü açık değil, öyle ki uzun saçları her yanını kaplamış. İşte Temimdari hazretleri o hayvanı gördüğünde: **“Bu ‘Dabbet-ül-Arz’dır’** dedi. Hatta o hayvan Temimdari’ ye dedi ki: **“Eğer Deccalı görmek istersen falan yerde zincirlerle bağlıdır.”** Çünkü Dabbet-ül-Arz konuşan bir hayvandır. Sonra Temimdari Deccal ile görüştü ve Deccal ona sordu: **“Sen kimsin ve kime uymaktasın?”** Temümdari cevaben: **“Muhammed’e uyanlardanım”** dedi. Mesih (eli ile sıvazlayan) Deccal tekrar sordu: **“Ömer sağ mıdır?”** Temimdari: **“Evet sağdır”** dedi. Bunun üzerine Deccal: **“O sağ ise ben henüz buradan çıkmam”** dedi.

İmam-ı Mehdi, Medine-i münevvere’ de ortaya çıkmış olup, sonrasında Mekke’yi fetheder ve diğer beldeleri ardı ardına fethetme ile Halep şehrine gelir. Benî esfer (Rumlar) ordusu da Osmanlı devletinden İstanbul’u ele geçirmesi neticesinde geri çekilen padişahı Halep şehrine kadar takip eder. İşte İmam-ı Mehdi, Halep şehrine geldiği vakit Osmanlı padişahını orada bulup, kendi ve onun askerlerini bir ordu haline getirir ve Padişahı ordu komutanı tayin ederek Beni esfer üzerine yürür ve İstanbul’u tekrar geri alır. Aradan dokuz ay geçmeden iştilir ki, Basra bölgesi tarafından Mesih Deccal ortaya çıkmıştır. Yine ordu komutanı olan padişah ile Mehdi, Mesih Deccal üzerine gider. Ve Mesih Deccal dayanamayıp, Şam tarafına çekilir. O anda Hz. İsa aleyhisselâm da ak minareden inmiş olarak Şam’da Lût kapısı önünde rumle olarak tarif edilen bir meydan var. Orada Hz. İsa Mesih Deccalı öldürmüş olacaktır. Evliya ruhların tümü İmam-ı Mehdi’nin askeri olacaktır.

Devrin tamâm oldu senin zevkin harâm oldu senin
Yoldaşı lâm oldu senin gele Deccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n’ola

Mesih Deccal’ın dönemi, bir haftadır. Başlangıçta ki bir günü bir ay kadar, ikinci günü bir hafta kadar, üçüncü günü yirmi dört saat kadar, diğer dört günü bu günler kadardır. Mesih Deccalın zevki küfürdür. Hazreti İsa gelince küfür haram olur.

Melekler seni tutsunlar kürsîni arştan atsınlar
Tahtesserâya döksünler geleDeccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n’ola

Kaçar idin sen Allah’tan lâilâh illâllâhtan
Gazab irdi sana şahtan gele Deccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n’ola

Mesih Deccal Allah'tan ve Lâ İlâhe illallah' tan kaçmakta idi. Çünkü İsa ve Muhammed (s.a.v) ile ilgili dini kabul etmedi. Üç çeşit Deccal vardır ki, **Birincisi:** Enfüste olan Deccal ki, Nefs-i emmaredir. Afakta olan Deccal şeytandır ki dönemi kıyamete kadardır. **İkincisi:** Mesih Deccal ki, son zamanda ortaya çıkar. **Üçüncüsü:** Bir kişi ki, eşi ile cinsel ilişkiye girdiğinde besmele çekmez ise, şeytan öne geçmiş olur. Sözün kıyası bu ilişkiden meydana gelecek çocuk, şeytanın oğlu olur. O da deccaldır demek uygun olur.

Azrâil'e bürhan idin şer işte pehlivân idin
Şeytanlara şeytân idin geleDeccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n'ola

Şeytan Canın ilk oğludur. Hz. Âdem'in ilk oğlu Kabil kâfir olduğu gibi Canın da ilk oğlu İblis de kâfir oldu. Fakat Âdem'e secde etmediği için kâfir oldu demek değil. Hani derler ya İblis melekler gurubundan idi ve meleklerin hocası ve reisidir. Bu gibi söylentilerin tamamı yalandır. Kendi tercihi sebebiyle yaradılışı küfür üzere idi. Ve kâfir olduğundan dolayı Âdem'e secde etmedi.

Ehil-i fesâda köprüsün can ibni cânın birisin
Göterirsin yol eğrisin geleDeccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n'ola

İsâ nüzûl etti yere Deccâli hem ehlini kıra
Ana uyanları süre geleDeccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n'ola

Ben ölem ve hem dirilem sonunda seni öldürem
Gözüne toprak dolduram geleDeccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n'ola

Allah ehli olanların ruhları İmam-ı Mehдинin askeri olacaktır. Bu yönden öldürenin gözünü toprak ile doldururum dedi.

Asâ-yı Mûsa bendedir hem yed-i beyzâ bendedir
Mısri bana bir bendedir geleDeccal gele, gele

Gör kim senin hâlin n'ola

Hız. Mûsâ Şuayb aleyhisselâmın yanında on sene durdu. Küçük kızı Safurayı alıp damadı oldu. Sonra Şuayb aleyhisselâm dedi ki: **“Sen Resul’ sun Mısıra git”** dedi ve Âdem aleyhisselâmın esasını verdi. Yani, Hız. Musa'nın esası Hız. Âdem'in

asası idi. Peygamberler onu miras yolu ile almakta idiler. Bir vakit Hz. Mûsâ ailesi ve kardeşi Harun yola koyuldular, Tuva vadisine geldiler ki, Tuva vadisi Tur dağının arkasındadır. Oraya geldiklerinde gece vakti idi ve hava çok soğuktu, çünkü kış mevsiminde idiler. Ve Tâhâ suresi; 20/10. **Hani bir ateş görmüştü de ailesine şöyle demişti: “Bekleyin! Gözüme bir ateş ilişti. Olabilir ki, ondan size bir kor getiririm yahut onun üzerinde bir kılavuz bulurum.”** Ayetinde ifade edildiği gibi karşıda bir ateş gördüler. Harun Musa’ya dedi ki: **“Ben aile ile burada kalayım sen o ateşe git orada birileri olmalı, hem biraz ateş al ve hem de yol hakkında bilgi al ki yanılmayalım.”** Musa hemen kalkıp oraya doğru hareket etti ve oraya vardığında evvelce görmüş olduğu ateşe yakın olunca ateş suretinden seslenilmiş oldu. Tâhâ Suresi; 20/11. **Onun yanına geldiğinde kendisine “Mûsâ!” diye seslenildi.** Ve sonraki ayette; 20/12. **“Benim ben, senin Rabbin! Hadi pabuçlarını çıkar; sen kutsal vadide, Tuva’dasın.”** Diye seslenildi. Yani, **“Ya Mûsâ ben senin Rabbinim nalınlarını çıkar. Gerçek o ki sen Tuva adı verilen çok temiz bir yerdesin”** denildi ve daha sonraki ayette; 20/13. **“Ve ben seni seçtim; o halde vahy edilecek olanı dinle.** Yani, **“Ben seni Nübüvvetim için seçmiş oldum. Sana vahy edeceğim şeyleri iyi dinle”** denildi. Ve daha sonraki ayette; 20/14. **Hiç kuşkulanma ki ben Allah’ım. İlah yoktur benden başka. O halde bana kulluk/ibadet et ve namazını, beni hatırlayıp anmak için yerine getir.** Yani, **“Ben bir olan Allah’ım benden başka ilah yoktur. Ancak bana ibadet et ve namaza durucu ol benim zikrim için”** denildi. Ve daha sonraki ayette; 20/15. **“Kuşku duyma ki o saat gelecektir. Onu neredeyse gizleyeceğim ki, her benlik gayretinin karşılığını elde etsin.** Yani, **“Gerçek o ki, kıyamet gelecektir. Vakti bilinmeyen azabın korkusu şiddetli olmaktadır. Onun için onun vaktini gizli tutmaktayım. Bu kıyametin gelmiş olduğunda her benlik yapmış olduğu işlerin karşılığını alır”** denildi. Ve daha sonraki ayette; 20/16. **“O halde ona inanmayıp keyfi peşinde giden, seni ondan yüz geri etmesin. Yoksa perişan olursun.** Yani, **“benliğinin arzularına uymuş olup kıyametin olacağına iman etmemiş kişi seni kıyamete inanma halinden uzaklaştırmış olmayla senin perişan olmana sebep olmasın”** denilmiş olundu. Ve daha sonraki iki ayette; 20/17-18. **“Nedir o sağ elindeki ey Mûsâ! – Cevap verdi: “O benim asamdır. Ona dayanırım, onunla koyunlarıma ağaçtan yaprak indiririm. Onda işime yarayan başka özellikler de vardır.”** Yani, Mûsâ kendisine sorulması üzerine cevaben: **“Bu asadır, ona dayanırım ve onunla Hz. Şuayb’ın koyunlarına yaprak düşürürüm ve başka hizmetleri de vardır”** dedi. Ve daha sonraki ayette Cenab-ı Hak: 20/19. **Buyurdu: “Yere at onu ey Mûsâ! Yani, yüce Allah “Onu yere bırak” demiş olmasıyla Hz. Mûsâ da elindeki asayı yere bırakınca asa o anda kocaman bir ejderha oldu. Yine Allah Mûsâ’ ya daha sonraki ayette ifade edildiği gibi emretti; “20/21. Buyurdu: “Al onu, korkma. Biz onu ilk görünümüne döndüreceğiz. Dedi. Ve Mûsâ da korkmadan o kocaman ejderhayı tuttu ve yine evvelki gibi asa haline dönmüş oldu.**

Sonra Cenab-ı Hak: **20/22. “Bir de elini koynuna sok. Bir başka mucize olarak lekesiz, bembeyaz bir halde çıksın.** Buyurdu. Yani, **“Ya Mûsâ! Sol tarafına elini koy”** dedi ve Hz. Mûsâ da elini sol tarafına koydu. Ondan sonra çıkarınca baktı ki eli göz alıcı beyaz renkte idi. Bunun üzerine iki mucize yeterli olur, diye Firavun’u ve ailesini Hakk’ın birliğine davet etmeye gitti. Eğer ki bu iki mucize orada bu şekilde uygulanmış olmasaydı olabilir ki Hz. Mûsâ o mucizeleri uygulama konusunda çekingen davranırdı. Yani, o asa bırakılıp da korkunç bir ejderha olduğunda, yine asa haline dönmesi için o görüntü durumunda onu tutmaya korkmuş olurdu...

**Zâhirde Mısırî görünür İsâ atı çul bürünür
Yüzü karadır içi nur geleDeccal gele, gele**

Gör kim senin hâlin n’ola

**Yeter anı sen horladın köpek gibi çok hırladın
Çok çatıldın hem gürledin gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n’ola

**Bilmiş ol Âdem’dir gelen İsâ’ya hem-demdir gelen
Canlara merhemdir gelen gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n’ola

**Kur’ân benim Fûrkan benim derdlilere derman benim
Bu zulmeti açan benim gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n’ola

“Kur’ân benim” Yani, Kur’ân sözü ile anlatılmak istenen **“Zat”**tır. **“Furkan benim”** sözü ile anlatılmak istenen ise **“Sıfat”**tır. Hastalığı cahillik olan kişinin dermanı ve bu cahillik karanlığını açan da benim demektir.

**Kur’ânın esrârı benim göklerin envârı benim
Mü’minin ikrârı benim gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n’ola

Kur’ân’ın sırları şerefli Fatih’ a suresinde ve Fatiha’nın sırları besmelededir. Çünkü besmele İlâh ile ilgili üç özelliği kapsamaktadır ki bunlar: **1-“Ulûhiyyet”**. **2-“Rahmâniyyet”**. **3-“Rahîmiyyet”** Yani, Tevhid-i ef’al, tevhid-i sıfat ve Tevhid-i zat mertebeleridir. Ve göklerin nurları da üçtür. **1-Güneş. 2-Ay. 3-Yıldızlar.** Müminin saklamayıp söylediği inancı Hakk’adır. Hakk’a karşı olan inancını saklamayıp söylemesi Hakk’ın özellikleri söylemesi demek değil midir?

**Ölüleri diriltirim ağlayanı güldürürüm
Deccâl'ı öldürürüm gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n'ola

Ölüleri diriltmek, bu ümmetten üç kişide açığa çıkmış oldu. Biri Abdülkadir Geylânî ki, bir kediyi diriltti. Biri de Molla Camî ki, pişmiş tavuğu diriltti. Ve diğer biri de Bayezid-i Bistâmî ki, bir karıncayı iki parça haline getirmiş iken yapıştırıp diriltti. Bunlar “İsevi meşrep” (yaradılışı İsa hali üzere) olarak tarif edilmişlerdir. Çünkü Hz. İsa, yarasa kuşlarını çamurdan yapıp üflediğinde dirilip uçarlar idi. Ve ölmüş olan kişiyi de diriltmiş olurdu. Bu konu evvelki derslerimizde geçmiş idi.

**Sen beni çünkü bilmedin îmâna kaabil olmadın
Hasma mukabil olmadın gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n'ola

**Deccâl acep yorulmadın inadından ayrılmadın
Bir ölüsün dirilmedin gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n'ola

**Vücudun Hak vücududur Allah'ın halka cüdudur
Ma'dûm iken Hak cüdudur gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n'ola

**Mısır'ın sözü dağıtır kuyumcular toprağın
Halka cevâhir dağıtır gele zâlim gele, gele**

Gör kim senin hâlin n'ola

(20)

**Devrân odur kim devrini devr-i felek bilmez ola
İnsan odur kim sırrını ins ü melek bilmez ola**

**Merkep izinde su görüp deryâyı gördüm sanma sen
Deryâ odur kim ka'rını asla semek bilmez ola**

**Âdem odur kim nân ola hem mai hem zem'an ola
Hayvandan ol edel dūrūr nân ü nemek bilmez ola**

**Kâmil odur kim aç susuz çok, çok emek çekmiş ola
Nâkıs olardır bunda kim hergiz emek bilmez ola**

Bilinmelidir ki, iman üç kısımdır. **Birincisi:** Taklit üzere olan imandır ki Bakara suresinde; 2/136. **Şöyle deyin: “Allah’tan bize indirilene, İbrahim’e, İsmail’e, İshak’a, Yakub’a, onun torunlarına indirilene, Mûsa’ ya ve İsa’ya verilene ve diğer nebilere verilene inandık. Bunlar arasında hiç kimseyi ayırmayız. Biz yalnız O’na/Allah’a teslim olanlarız.”** Ayeti ile de ifade edilen taklit imandır. Ve taklit iman sahiplerine ait iman doğru olup olmadığı hakkında çok aykırılık vardır. Çünkü taklit iman sadece dil ile söylenmiş olmasından başka bir şey değildir. Taklit arzu ile bozulur. İşte bu iman en zorlusu olan eğer ki başını kesseler imanından dönmez ise o vakit taklit olan imanı doğru olur ve sahibine fayda verir. Eğer böyle olmaz ise hiçbir faydası yoktur.

İkincisi: Delil üzere olan imandır ki Muhammed suresinde; 47/19. **Allah’tan başka tanrı olmadığını kuşkusuzca bil. Hem kendi günahın için hem mümin erkeklerle mümin kadınlar için af dile. Allah sizin, dönüp dolaşacağınız yeri de varıp ulaşacağınız yeri de bilir.** Ayeti sözleri ile ifade edilmiştir.

Üçüncüsü: Araştırma ile gerçekliği meydana çıkan imandır ki, Âli İmran suresinde; 3/18. **Allah, kendisinden başka tanrı olmadığına tanıktır. Meleklerle ilim sahipleri de adalet ölçüsüne sarılarak tanıklık etmişlerdir ki, o Azîz ve Hakîm olandan başka hiçbir ilah yoktur.** Sözleri ile ifade edilmiştir. Yani, Hak kendi kendine şahitlik eder. İşte araştırılma ile gerçekliği açığa çıkan iman ve şühud ile ilgili iman sahibi olan enbiya (müstakil şariat sahibi olmayan peygamberler), resul ve evliya bunların tamamı **“Melâmi”** gurubundandır. Çünkü Melâmi’nin imanı şühud ile ilgili imandır. Onun için onlar başkalar tarafından kınanmışlardır. Çünkü taklit ve delilli iman dostları onların şühuda dayalı imanları olduğunu anlamış olamazlar. Akılları karışıktır ve saldırıda bulunurlar. Çünkü onlar henüz eksikliktedirler, yani imanları eksiktir.

**Her birini her bir veli zilletle erdi menzile
Mısır’ye sövsün şol ağız Allah demek bilmez ola**

(21)

**Devr edip geldim cihâne yine bir devrân ola
Ben gidem bu ten serayı yıkıla virân ola**

Dönüp dolaşarak gelmiş olduğumuz cihan’ ın başlangıcında Muhammed (s.a.v) ile ilgili **“Nûr”** yaratıldı. Ondan ruhlar âlemi, yani **“Nefs-i kül”** ve ondan tabiat. Tabiattan **“Heyula”** (bütün cisimlerin ilk maddesi). Heyuladan **“Cism-i kül”**. Cism-i külden şekil. Şekilden arş. Arştan kürsü. Kürsüden **“Felek-i atlas”**. Felek-i atlastan **“Felek-i menazil”**. Ve Menazilden yedinci kat gök ve sırasıyla

ondan altıncı kat gök, ondan beşinci kat gök, ondan dördüncü kat gök, ondan üçüncü kat gök, ondan ikinci kat gök, ondan birinci kat gök, ondan yedi kat yer, ondan üç doğuş ki, maden, nebat ve hayvandır. İnsan ise, Tin suresinde; **95/1-2-3-4-5-6. Andolsun incire, zeytine. –Tûr-i Sina’ya. – Ve şu güvenli kente ki, – Biz insanı, gerçekten en güzel bir biçimde yarattık. – Sonra da onu düşüklerin en düşüğüne/aşağıların en aşağısına çevirip attık. – İman edip barışa yönelik iş üretenler müstesna. Bunlar için kesintisiz bir ödül vardır.** Ayetinin tarifiyle ilk yaratılış yönüne doğru yol alma imkânı ile karşılaşmıştır. Yani, incire, zeytine, Tûr dağına ve Mekke’ye yemin ederim. Çünkü bunlar **“Zat”** mazharı (aleti) değil mi? Demek ki bunlar ile zatına yemin eder. **“İşte bunlara yemin ederim ki, gerçekten de insanı en güzel biçimde yarattım. Sonra aşağıların en aşağısı olan bu âleme çevirip attım. Bu âlemde kalmayıp da Bakara suresinde; 2/156.Onlara bir ıstırap gelip çattığında şöyle derler: "Biz Allah içiniz ve sonunda O'na dönüp gideceğiz." Sırrına mazhar olup da benim zatıma dönmüş olanlara büyük ödül vardır.”** İşte Mısri Efendi **“Devredip geldim cihana”** demesi ile **“Bu mertebelerden inmiş oldum”** demek istemiştir. **“Yine bir devran ola”** Yani, **“Seyri süluk”** ile yine Hakk’a dönmüş olmaktır. Yani, tevhid-i ef’al, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zat ile vaat edilen yere geri dönmüş olur. Kemâl (olgunluk) mertebesi **“Zat”** makamıdır. Ondan başka yerde kemâl yoktur. **“Cem, Hazretü’l-Cem ve Cem’ü’l-Cem”** makamları kemâl’ e ermemiş olanlara kemâl buldurmak içindir. Yoksa zata mazhar olan kemâl bulur. Fakat diğerlerini irşat edemez. Fenafillâhta kendine nispet ettiği ef’al ve sıfatı yok olur. Ve beka billâh makamları olan Cemde Hakk’ın vücudunu giyer, Hazretü’l-Cemde sıfatını giyer ve Cem’ü’l-Cemde Hakk’ın ef’al’ ini giyer. Ve halkı irşat eder. Tekrar edelim ki zat makamı kemâl mertebesidir. Fakat kendisi içindir, başkalarına mürşitlik yapamaz.

**Cûş edip ummân-ı can cismim gemisin dağda
Yerler altında tenim toprak ile yeksân ola**

**Bu vücûdum dağı kalka atıla yünler gibi
Şeş cihânım açıla bir haddi yok meydân ola**

Bu varlığım olan dağı pamuk atıcının dağıttığı pamuk gibi atılsın ve altı yönüm, yani her tarafım açılmış olsun. Yani, sağım ve solum, önüm ve arkam, üstüm ve altım açılıp dümdüz meydan olsun. Yani, hiçbir engel kalmamış olsun ki, Bakara suresinde; **2/115. Doğu da batı da yalnız Allah’ındır. O halde nereye dönerseniz orada Allah’ın yüzü vardır.** Yani, her nereye yönelmiş olursan Hak görülmüş olmalıdır. Âhiret âleminde Hak görülecektir, fakat kayıtsız olarak görülebilecektir. Ve öyle herhangi bir suret ile kayıtlanmış olduğu hâlde görülmez. Yönsüz olarak görülecek. Yani, altında, üstünde yahut sağında ve solunda ön ve arkasında görülmez çünkü bu şekil kayıttır. Kayıt gözü ile asla görülmez. Hem göz

ile hem de kulak ile sözün kisası tüm organlar mesela el ve ayak gibiler ile görülür. Yani, Hak'tan başka var olanların olmadığı görülecektir. Yani, görülen vücut İlâh ile ilgili vücut olduğu görülecektir.

**Dört yanımdan nâr u bâd u âb u hâk ede hücûm
Benliğim anlar alıp bu varlığım tâlân ola**

İnsan vücudu dört unsurun bir araya getirilmesi ile oluşmuştur. Unsurların her biri **“Ben”** dediği vakit sende ne kalır? Sadece bir **“Rûh”** kalır. Ruh da İlâh ile ilgili tecelliden başka bir şey değildir.

**Dağıla terkebim otuz iki harf ola tamâm
Nokta-i sırrım kamunun cevherine kân ola**

Beyitte ifade edilen otuz iki harf ile anlatılmak istenen; halk (yaratılmışlar) ile ilgili mertebeler olup sayısı yirmi sekizdir. 1- Nur-i Muhammed. 2- Nefs-i kü. 3- Tabiat. 4- Heyulâ. 5- Cism-i kü. 6- Şekil. 7- Arş. 8- Kürsü. 9- Felek-i atlas. 10- Felek-i menazil. 11- Felek-i Zühâ. 12- Felek-i burç. 13- Felek-i Merih. 14- Felek-i şems. 15- Felek-i Zühre. 16- Felek-i Utarit. 17- Felek-i kamer. 18- Felek-i esir. 19- Felek-i hava. 20- Felek-i mâ. 21- Felek-i türab. 22- Maden. 23- Nebat. 24- Hayvan. 25- Melek. 26- Cin. 27- İnsan. 28- mertebe. Hak ile ilgili mertebeler ise dört olup Fatiha suresinde anılmışlardır. 1- Ulûhiyyet. 2- Rahmâniyyet. 3- Rahimiyet. 4- Malikiyet. $28+4=32$ olur. İşte bu otuz iki mertebe tamam olunca bir araya getirilenler dağılır ve cevhere maden ocağı olur.

**Cümle efkâr-ı havâsım haşr ola bu arsada
Kalkalar hep yeniden sankim bahâristan ola**

Haşır (âhiret âleminde dirilip toplanma) hakkında söz söyleyenler iki görüş üzeredir. Bir der ki: Yok olanlar aynı, olduğu gibi geri gönderilmiş olunur. Diğer bir de: Yok olan ölür benzeri geri gönderilmiş olunur. Yani, ölür sonra aynı olarak geri döndürülür. Biri de yok olan ölür, sonra benzeri ile geri döndürülür. Bunların ikisi de bozuktur. Çünkü beden yok olan olmaz. Bu İsra suresinde; **17/50. De ki: “İster taş olun ister demir.”** Ayetine terstir. Yani, Cenab-ı Hak buyurur ki: **“Eğer sizin bedenleriniz dağılıp taş ve demir olsa yine bir araya getirip toplayacağım.”** Bu bölümde görüş sahibi yok olan ölmez ayrı, ayrı olur. Yani dağılır demektir.

**Yevm-i Tüblâdır o gün her mâni bir suret giyer
Kimi nebât kimi hayvân kimisi insân ola**

Yüce Allah, Târık suresinde; **86/9. Sırların/gizlilerin yoklanıp ortaya çıkarılacağı gün.** Buyurmuştur. Yani, o toplanma gününde herkesin yapmış olduğu işler bir suret giyer. Yapılan iş iyilik üzere ise huri, gılman, ağaçlar, meyveler,

kuşlar ve diğer buna benzer şeyler gibi. Eğer yapılan iş kötülük üzere ise, maymun, yılan, akrep, domuz, köpek ve bunlara benzer suretler giyip bunlar muhatap tutulup yapılan iyilikler ve kötülükler tartılıp hesaplanacaktır. Yoksa yapılan iş manâdır, mânâ suretleşmedikçe tartı ve hesap kabul etmez. Onun için miraç gecesi Hz. Resûlullah'ın geri dönüşünde yedinci kat gökte Hz. İbrahim aleyhisselâm ile görüştü. Ve: **“Ümmetine benden selâm söyle, işte gördüğün bu yerde cennet kurulacaktır şu anda boş durumdadır. Cennetin her nimeti müminlerin yapacağı işlerin suretleridir. Ve bu cennet “Sübhanallahi velhamdülillahi vela ilahe illallahu vallahu ekber” tesbihi okumakla dolar”** demiştir. Sözün kısası yapılan iş suret giyip tartılıp hesap edilir. İyilikleri kötülüklerine galip gelmiş olan cennete girmiş olur. Kötülükleri galip olan kişi ise cehenneme girse gerektir.

**Kabrime dostlar gelip fikr edeler ahvâlimi
Her biri bilmekle âciz vâlih ü hayrân ola**

**Her kim ister bu Niyazi derdimendi ol zaman
Sözlerini okusun kim sırrına mihmân ola**

(22)

**Esselâ her kim gelir Bâzâr-ı aşka esselâ
Esselâ her kim yanarsa nâr-ı aşka esselâ**

“E-s-selâ” namaz demektir. Bu pazarda hem alan var, hem veren, yani hem Allah namaz kılar, hem kullar namaz kılar. Allah'ın namazı kâmilin namazıdır. Namaz Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin miracında farz kılındı. Miraç Pazartesi gecesi gerçekleşti. Başlangıçta kılınan namaz, öğle vakti namazı idi. Ve evvelce namaz kılariken tükürmek ve Dünya hayatı ile ilgili söz söylemek yasak değildi. Sonradan dünya ve hayatı ile ilgili söz söylenmesi yasaklandı. Ondan sonra tükürmek de yasaklandı. Çünkü hadis-i şerifte: **“Allah, namaz kılanın kiblesindedir”** denilmiştir. Bu hâlde kibleye karşı tükürmek ve küçük tuvaletini yapmak namazın dışında bile uygun görülmemiştir. Namazda ise hiç olmaz.

**Esselâ dâr-ı (Enelhak) da bugün Mansûr olup
Can ü başından geçen berdârı aşka esselâ**

Hallac-ı Mansur, olmadık bir söz söyledi Cüneyd-i Bağdadi şeriat ve hakikat yönünden öldürülmesi gerektiği konusunda hüküm verdi. Çünkü **“Enel Hak”** (ben Hakk'ım) demesi, Hakk'ı kendi vücudu ile kaydetmiş olmaktır. Cenab-ı Hak ise, şeriat ve hakikatte kayıttan uzak ve arınmıştır. Mansur ise iddiasından dönmediği gibi tövbe de yapmadı. Cüneyd-i Bağdadinin hükmüyle öldürülmüş oldu.

**İbni Edhem gibi tâc ü tahtını terk eyleyen
Soyunup abdal olan hünkâr-ı aşka esselâ**

İbrahim İbni Edhem, Belh şehrinde padişah idi. Sarayın penceresinden bakınırken Lup nehrinin kenarında sırtında deriden yapılmış torba olduğu hâlde gezinen bir fakir gördü. O fakir torbasında bulunan kuru ekmek parçalarını nehir kıyısında su ile yumuşatıp öylece yemekte idi. Sonra nehirden birkaç avuç su içti. Sonra saray binasının gölgesinde yatıp bir süre uyudu. Kalktıktan sonra İbrahim Edhem, o fakiri huzuruna getirtip ona dedi ki: *“Ey fakir kişi! Karnın tok mu?”* o fakir cevaben: *“Elhamdülillah”* dedi. Ve İbrahim Edhem: *“Peki ya su da içtin mi?”* Fakir kişi yine: *“Elhamdülillah”* diyerek cevap verdi. O vakit İbni Edhem: *“Ne büyük rahatlık”* deyip, tacı ve tahtı terk edip yollarda ve ülkelerde yolculuk yapmaya başladı.

**Kendini odlara atan şol halilullah gibi
Can ü dilden bülbülü gülzâr-ı aşka esselâ**

**Varlığı dağın delip Şirin iline yol eder
Ey Niyazi söyle ol mi'mar-ı aşka esselâ...**

(23)

**İster isen ma'rifette olasın âli-cenâb
Ehil-i irfan eşiğinde yüzünü eyle türâb**

**Çok da verme kendini dünyâyê bir dem çek elin
Döndüremezsın beğim kati ağırdır bu dolap**

**Bir harâbı niceler çalıştı mağmur etmeğe
Bir yanın ta'mir ederken bir yanı oldu harâb**

**Çok seğırtti gaflet ehli bu serâbı su sanıp
Bulmadılar hiç biri bu sahrâde bir katre âb**

**Bir zaman yüz verme dünya ehline uzlette ol
Akl ü fikrin bir yere cennet yüzüne çek nikab**

**Göz kulak dil kapuların bağla muhkem bir zaman
Ola kim Hak'tan yana gönlünden ola fet ü bâb**

Göz kulak ve gönül kapılarını bu kesretten (çokluktan) yani bu görüntülerden sağlam bağla ki yüce Hak senin gönlüne kapı açsın.

**Ger ölümünden kurtulam dersin yürü var âşık ol
Döne döne aşk odiyle cism ü cânı kıl kebâb**

**Gir bu derd meyhânesine koma elden kâseyi
Hiç yürek kanından özge âşığa yoktur şarâb**

Dert ile anlatılmak istenen aşk'tır. Meyhane ile anlatılmak istenen ise, Kâmil mürşit huzurudur. Kâse (çanak) ile anlatılmak istenen, âşık kişinin içinde bulunduğu meclisten faydalanmasıdır. Âşık için kendisini yok etmiş olmasından daha lezzetli bir şarap yoktur.

**Himmetin daîm bu olsun kim Hakk'ı anlayasın
Hakk'ı bilmekten yeğ olmaz iki âlemde savâb**

**Ger azâb-ı âhiretten bulmak istersen halâs
Ârif ol ki cehl odundan kopusar cümle azâp**

Eğer kabir azabından ve âhiret azabından kurtulmuş olmak istiyorsan, Hakk'ı bilmiş olman gerekir. Çünkü azabın tümü Hakk'ı bilmemekten meydana gelmektedir.

**Bu Niyazi kendinden demez bu sözü' ey peser
Hep anı söyler duyarsın gökten inen dört kitâb**

(24)

**Aç gözün dildâre bak ref oldu yüzünden nikab
Zulmeti sürdürü çıkardı ara yerden âfitâb**

Aç gözünü Hakk'a bak. Çünkü dil-dâr (gönlü alan sevgili) sözü ile anlatılmak istenen, Hak'tır. Senin görmene perde olan halk örtüsü idi. Yüce Hak var olan karanlığı sürüp yok etti.

**Şol (Sakahüm rabbühüm) hamrın lebinden içe gör
Katresin nûş eyleyen uşşâk ebed görmez azâb**

Bu iki beyit'in birincisi İnsan suresinde; **76/21. Ve Rableri onlara tertemiz bir içki sunmuştur.** Ayetine işaret edilmiştir. Çünkü cennet ehli, ilk önce süt içecektir ki, müminin zihninde olan **“Ukde”**nin (düğümün) çözülmesinin suretidir. Hatta bir adam rüyasında süt içtiğini görmüş olsa, âlim olur. Şarap içerse Allah'ın emirlerini tanımayan günahkâr olur. Bal içmiş olsa daim olarak bir kararda durur. Yani, doğduğu hâl üzere vefat eder. İşte ayette geçen tertemiz şarap ile anlatılmak

istenen “Aşk” şarabıdır. Aşk şarabının bir damlasını içmiş olan, dünya ve âhiret azabından uzak olur.

Otuz iki harf bildin dört kitabın aslıdır Safhâ-i vechinden yazılmış kamu bi-irtiyâb

Otuz iki harfin yirmi dokuzu Arap harfleri, üçü Farsça (İran dili) harfleri ile ilgilidir ki bunlar: **P, Ç, J** harfleridir. Bu otuz iki harf, dört kitabın yani: “**Tevrat, Zebur, İncil ve Kur’an**” ın aslıdır. Çünkü Arap harflerinin her biri, İlâh ile ilgili mertebelerin birine işaret edendir. Meselâ: “**Hemze**” Muhammed (s.a.v) ile ilgili Nura, “**B**” Nefs-i kül’e, “**T**” heyula ve böylece sona kadar her bir harf İlâh ile ilgili bir mertebeyi açıklamamış olur. Farsça olan harflerin üçü: “**Ulûhiyet, Ahadiyet ve Vahidiyet**” mertebelerini ortaya koymuştur.

Mekteb-i irfâne gir oku bu ilmin aslını Gör ki nice dere oluptur bu ilimde dört kitâb

Öğretim ve eğitim yapılan okul üç kısımdır. Birinci okul, çocukların okuduğu yerdir ki orada Elif be den başlayıp şerefli Mushaf ve ilmihal okunur. Çocuk zanneder ki, ilmi tamam etmiştir. Oradan çıkar İkinci okul olan medreseye gider, orada Saaf, Nahiv, Gramer, manalar, açıklama, hadis, tefsir ve diğer dersler okutulur ve gerekli diploma verilir. O vakitte yine ilmi tamam ettiğini zanneder. Sonra üçüncüsü olan irfan okuluna gider, orada mürşit ona Hemze budur, B budur diyerek açıklamalar yapar.

Her ne okursan çün otuz ikiden taşra değil Yüzünün metnini şerh eder okuyan fasl ü bâb

Her ne söz ki söylenir âlemde Türk ü yâ Arab Tut kulağın kim sanadır cümle dillerden hitâb

Her ne kim görür gözün andan cemâl-i yare bak Çünkü gitti ey Niyazi kalmadı aslâ hicâb

Gözün her ne görürse ondan yar olan cemale bak. Çünkü her ne şeye gözün erişirse o şey sana seslenmektedir ki: “*Sakin bize aldanma, bizim kendimize özel bağımsız vücudumuz olduğunu zannetmeyin ve bize bakmayın. Bizim hakikatimiz olan yüce Hakk’a bakın. Çünkü biz imtihan aracıyız, sizi aldatırız*” derler...

(25)

**Can bu ilden göçmeden cânanı bulmazsa ne güç
Yârini terk etmeden yârânı bulmazsa ne güç**

**Sûreti insan içi hayvan olursa kişinin
Taşlar ile döğünüp insanı bulmazsa ne güç**

Can bu dünya ilinden göçmeden cânanı, yani Hakk'ı bulmaz ise çok zor durumda kalır. Bu âlemde bulmaya çalışır ise bulur, bulamazsa başka âlemde hiç bulamaz ve sonsuza dek azaptan kurtulamaz. Bir adam ki görünüşü insan, fakat içi hayvan olmuş ve belki de daha da aşağıya düşen olmuştur. İnsanın bu halinden dolayı hayvanın daha üstün duruma gelmesi yaratılış yönü ile Hakk'ın emri üzere hareket etmesiyle Hakk'ı tanıma durumunda olduğu içindir.

**Âdem'in gönlü evinde bahr-i umman gizlidir
Fahr-i tâmme erişip sultânı bulmazsa ne güç**

“**Umman**” bahr-i muhite en yakın olan şehrin adıdır ve bahr-i muhit tatlıdır. Diğer altı deniz gibi tuzlu değildir. Çünkü denizleri sayısı yedi adettir. 1-Akdeniz, Rum denizi de denilir, yani Selanik denizi (ege denizi). 2-kara deniz İstanbul boğazının ötesi. 3-Kızıl deniz (Şap denizi). 4-Yeşil deniz (Hint denizi). 5-Sarı deniz (Basra denizi). 6- Mavi deniz. Bu denizlere bu renkler ile isim verilmesi balıkları bu renkte olmasından dolayıdır. 7-Bahr-i muhit, suyu tatlı oturanları yoktur. Onda balık gibi hiçbir yaratılmış yoktur. Çünkü suyun dibi görünmemektedir son derece derin olduğundan içinde balık yoktur.

**Şol fakîr olup gezegenlerde hazîne dopdolu
Sây'edip ol kenz-i bi-pâyânı bulmazsa ne güç**

**(Fakrı fahri) devletine irişen sultân olur
Fahr-i tâma erişip sultânı bulmazsa ne güç**

Fakir demek, kendine nispet ettiği ef'al' ini (işlerini), sıfat ve vücudunu Hakk'a vermiş olmayla kendini temiz edendir. Yoksa kendine ait parası ve malı olmayan değildir. Sayılamayacak derecede hazineleri de olsa kendisi “**Fenafillâh**” olduğundan fakirdir. Hz. Muhammed (s.a.v) efendimizin, yirmi dört adet atların reisi olarak kabul edilen “**Küheyli**” (gözü sürmeli cins Arap atı) var idi. Diğer şeyleri ona göre ki o zamanın zenginleri onun malını kıskanırlardı. Öyle iken “**Fakirliğim ile övünürüm**” buyurmuştur. Hani ya Hz. Peygamber hasır üstünde yatmış da hasır mübarek vücudunda izler bırakmış dedikleri büsbütün iftiradır ve Allah'ın Resulüne hakarettir. Hz. Hatice annemize altılı denilen mücevher gerdanlık taktığı gibi, kızları Hz. Fatma ve Zeynep'i evlendirdiğinde onlara da birer

altılı mücevher gerdanlık takmıştır. Kureyş ileri gelenleri o gerdanlıklara değer biçemezlerdi. İşte şimdiye kadar herkesin uygun gördüğü ve atlarda aradıkları nişan Hz. Peygamber (s.a.v) efendimize ait olan atların nişanlarıdır. O nişana sahip bir atı almak ve bakmak çok çetin bir iş idi.

Herkesin derdine dermânı yine derdindedir Derdinin içindeki dermanı bulmazsa ne güç

Herkesin derdi tevhittir ve dermanı da tevhittir. Eğer tevhidi bulmaz isen çok zordur tevhid, işte tevhid-i ef'al, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zat. Tevhid-i zat (zat tevhidi) görülür, fakat ilim ilgi duymaz. Tevhid-i sıfat (sıfat tevhidi) görünmez, fakat ilim ilgi duyar demektir.

Bunda gelmekten mûrad çünkim Hakk'ın irfanıdır Ey Niyazi kişi ol irfanı bulmazsa ne güç

Bu beyitte Mısırî efendinin irfan sözü ile anlatmak istediği, insanın yeryüzüne gelmesinin hikmeti “Ârif-i billâh” (Allah için ârif) olmasıdır...

(26)

Hep güzeller arasında buldu hüsnün çün revaç Cem olup uşşâk bir bir sana eyler ihtiyaç

Hüsn içinde bu ne şahlıktır ki şâhân-ı cihan Can verirler yoluna ya kanda kaldı taht ü tâç

Nice zahmetler çekip uftâdeler valsın umup Akıbet dermân yerine derdini kıldı ilâç

Çünkü dert ve derman denilen şey birdir. Onun için derman yerine dert ilaç olmuştur. **Ki bilmek gerek.**

Nimeti valsın ata kılsan n'ola âşıklara Hân-ı fazlından ne gider doysalar ger cümle aç

Ey Niyazi iremezsın ölmeyince valsına Âdet oldur yâr ilinde can alırlar hüsne bağ

Bu şah beyit Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin: “*Ölmeden evvel ölünüz*” hadis-i şerifini açıklamaktadır. Yani, istemeyle olan ölüm ile ölün demektir. Çünkü kâmil mürşide vardığın vakit başlangıçta kendinin ve başkalarının her ne kadar işleri (ef'al' i) var ise bunların tamının Hakk'ın işleri olduğunu bildirir. Ve daha

sonra yine kendinin ve başkalarının olduğu bilinip kabul edilen sıfatların da Hakk'ın olduğunu bildirir. Daha sonra Kendine ve başkalarında var olduğu görülen vücut ancak Hakk'ın vücudu olduğunu da bildirir. Bunlar mürşidin bildirmesiyle Hakk'ın olmuş değildir, bunlar zaten Hakk'ın idi. İnsanlar kendilerinin olduğu zannı içindedirler. Fakat bunları Hakk'ın olduğuna kâmil mürşidin gayretli yardımı neticesinde anlaşılmış olduğunda, anlayan kişi için **“İsteyerek olan ölüm ile öldü”** denilir. Çünkü o kişinin işleri ve sıfatları kalmadı. Böylece doğal ölüm ile ölmüş olanda ef'al, sıfat ve zat kalır mı? Kalmaz görülüp de ona nispet edilen bir kalıp olarak kalır, kesilmiş ağaç gibi o kalıba değer verilmesi ruhun meskeni olduğundan ötürüdür. Yani, ruh o bedende bu kadar vakit durmuş olmasından dolayı o ruhsuz bedeni bütünüyle yıkamış olurlar. Ve omuzlarda mezara götürürler. Ölen kişi mümin ise ruhuna hürmeten saygıda bulunurlar...

(27)

**Zulmet-i hecrinde bîdâr olmuşum Yârab meded
İntizâr-ı subh-ı dîdâr olmuşum Yârab meded**

**Gülşen-i valsın nesîmin irgürüp bâd-ı sabâ
Andelîb-i bâğ-ı gülzâr olmuşum Yârab meded**

**Kalmışam zindân-ı cism içre bugün tenhâ garib
Bu kafeste ruz u şeb zâr olmuşum Yârab meded**

**Şol şarâbı kim anı sundun bana ruz-ı elest
Ol zamandan mest-i huşyâr olmuşum Yârab meded**

“Ruz-i elest” Yani, **“Rabbiniz değil miyim?”** Diye sorma günü Arafat vadisinde melekler Hz. Âdem'e secde ettikten sonra Âdem'in soyu latif suretler ile arkasından dışarı çıkarılmış olup dört saf halinde sıralanmış oldular. Birinci safta peygamberler, ikinci safta evliyalar, üçüncü safta müminler ve dördüncü safta eşkiyalar durdu. Ondan sonra birinci safta olan peygamberler sultanından **“Rabbiniz değil miyim?”** seslenişi ortaya çıktı. İkinci safta olan Evliya Gavsından da **“Rabbiniz değil miyim?”** sözü söylenmiş oldu. Müminler safı bu sorulu seslenişi işitti, fakat eşkiyalar safı işitmedi. İşitmiş olan üç saf hep birden **“Evet”** dediler. Eşkiya safı müminlerin evet demelerini işitince müminleri taklit ederek evet dediler. Bayezid-i bistami hazretleri: **“O sesleniş hâlâ kulağımdadır”** buyurmuştur. Allah ehli olanlardan bazıları dediler ki: **“Bugün de hâlâ yapılmaktadır”** Çünkü bu söz veriş altı defa olmaktadır. İki saf ef'al' de zâhir ve bâtın, ikisi sıfattan zâhir ve bâtın, ikisi zatta zâhir ve bâtın. Sözü kısası bu şekilde altı defa olur. Zâhir olan ef'al ve bâtın olan ef'al' e. Zâhir olan sıfat ve bâtın olan

sıfata. Zâhir olan zat ve batın olan zata olan sesleniş ile altı defa olur.

**Her nire varsam yakar bu cânımı aşk ateşi
Yana yana külli pür-nâr olmuşum Yârab meded**

**Vahdet ilinde seninle yâr idim noldu bana
Kesret içre künd-i ağyâr olmuşum Yârab meded**

**Bu Niyazi düştü varlık cahına Yûsuf gibi
Al elim kurtar ki nâçâr olmuşum Yârab meded**

(28)

**Yine dil na'tını söyler Muhammed
Dil ü can mülkünü söyler Muhammed**

Muhammed (s.a.v) ile ilgili vücud üç kısımdır ki:

1-Nûr ile ilgili vücud. Bu vücud, Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz: *“Allah evvela benim nurumu yarattı”* buyurdu. Yüce Allah'ın her şeyin ve her bir âlemin yaratılışı, kalp ve can mülkünü de ilk olarak yarattığı Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdan yaratmıştır.

2-Misal ile ilgili vücud. Bu vücud, rüyada görülen vücududur ki: *“Beni rüyasında gören beni görmüştür”* buyurmuştur.

3-Unsur ile ilgili vücud. Bu vücud, bu yeryüzü âleminde iken göz ile görülen vücuttur.

**Ne kadirim seni meth etmeğe ben
Kemâhi mehdi Hak söyler Muhammed**

Yani, benim seni methetmiş olmağa kudretim yoktur. Ey Allah'ın resulü hakkıyla seni metheden sadece yüce Hak'tır.

**Sen ol sultân-ı kevneynsin ki mahlûk
Senin mehdinde âcizler Muhammed**

Çünkü Hz. Muhammed (s.a.v) in mutluluk veren yüzüne bakmağa hiç kimsenin gücü yoktur. Hz. Ali (k.v.)efendimiz buyurmuştur ki: *“Kim ki Hz. Peygamberin gözü şöyle, kaşı böyledir derse yalan söylemiştir. Ben damadı olduğum halde onun yüzüne hiç bakamamışımdır.”* Kitaplara konulmuş yüz tarifi, Beni Ebû Revaha'nın rivayeti ile ki Ebû Rehava Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin üvey oğludur. Yani, Hz. Hatice annemizin evvelki kocasından olan

çocuğu idi. Küçük yaşta olmasıyla Hz. Peygamberin kucağında ve yatağında iken yüzüne dikkatli şekilde bakmış olmasıyla hatırında kaldığı şeklini olduğu gibi yazmıştır. İşte “**Hilye-i şerif**” denilen tarif onun rivayeti üzere yazılmıştır.

Boyuna hil’at olanı giyipsin Düşüptür sâye serviler Muhammed

Boyuna “**Levlake**” (sen olmasaydın) elbisesi giydirildi. Kutsi hadiste: “**Sen olmasaydın, sen olmasaydın felekleri yaratmazdım**” buyrulmuştur. Öyle ya felekler Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdan yaratılmadı mı? Onun nuru olmasaydı felekler olur muydu? Olmazdı.

Alır şems ü kamer nûru yüzünden Saçın (velleyli yeldâ) lar Muhammed

Güneş ve ayın ışığı da Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdandır. Hz. Peygamberin saçı son derece siyah idi. Hani ya kutlu sakalı beyazlamıştır. Hâlbuki bu gibi söylenti yalandır. Çünkü Allah’ın Resulü ve Habib’i 63 yaşında iken âhiret âlemini şereflendirmiş oldu. Kutlu sakalında hiç ak yok idi. Yalnız dudağında olan telleri biraz sararmıştı. Nasıl ki bir adam güneşte gezerse saçı biraz sararır, işte öyle sararmış idi.

Kaşındır (Kâbe kavseyni ev ednâ) Derinden açılır güller Muhammed

Kaşı **Kâbe kavseyn**” idi. Demek iki kaşı arasında aralık çok az idi. Yalnız bir çizgi kadar aralık var idi. Terinden güller ortaya çıkmış olur idi. Çünkü gül onun terine âşık idi. Cenab-ı Hak Muhammed (s.a.v) in kokusu ile güle tecelli etti. Onun için gülün kokusu son derece latiftir ve gül koklamak yüksek dereceli sünnettir.

Boyun eğmişdürür çeşmine hayran Çemen sahnında sünbüller Muhammed

Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz yürür veya durur iken boynunu hep aşağı doğru eğer idi. Sanki yukarıdan aşağıya iner gibi, bunun için hiç kimse mübarek yüzüne bakamaz baksa da göremezdi.

Lebin la’li dehânın ma’denidir Lisânın vahyi Hak söyler Muhammed

Mübarek dudağı lâle gibi, kırmızı idi. Hatta dudağında olan tükürüğünden alıp yürek ağrısına ve diğer ağrılara ilaç yapar idi.

**Şu vaktin kim çıkıp gezdin semâyı
Bulup hazrette ri'fatler Muhammed**

Hiz. Peygamber (s.a.v) efendimizin miracı hakkında üç görüş vardır. İbni Abbas hazretleri: *“Allah’ın resulü yüce Hakk’ı baş gözü ile gördü”* der. Diğer bir sahabe: *“Basiretle gördü.”* Yani, kalp gözü ile gördü der. Hiz. Ayşe annemiz ise: *“Her kim Allah’ın resulü Hakk’ı baş gözü ile veya kalp gözü ile gördü derse o yalan söyler”* uyarısında bulunmuştur. Açıklayıcılar ise: *“Baş gözü ile gören kalp gözü ile de görür, kalp gözü ile gören baş gözü ile görür. Hiz. Ayşe annemizin kullandığı sözü kendi içtihiadı ile söylemiştir”* deyip sözü keserler. Hâlbuki Hakk’ı Hak görür, başkası görmez. Hiz. Ayşe annemizin sözü kaynaktır. Çünkü Hak, kendi Rububiyet’ i ile Rububiyet’ ini görür ve hatta ahirette Hak görülecektir denilmesi de bu yöndendir. Müminlerin geneli inanmış oldukları suretle Hak âhirette ayda bir defa görülecek denilmiştir. Hiz. Ayşe annemiz sözünde doğrudur, çünkü bizzat Allah’ın resulünden **“Seyr-i süluk”** görmüştür.

Bilinmelidir ki, Ben-i Mustalik savaşı dönüşünde Hiz. Ayşe annemizin kendisine nispet edilen **“ifk”** (bir suçu birisine yükleme iftirası) olayın gerçek olmadığı hakkında dört ayet gelmiş oldu (Nur suresi;24/11-12-13-14). Sonra Allah’ın resulü (s.a.v) Hiz. Ayşe’nin babası Ebû Bekir Sıddîk hazretlerine bu ayetleri verdi. Ve Hiz. Ebû Bekir de harem-i saadete varıp Hiz. Ayşe annemize bu ayetleri verdi. Hiz. Ayşe ayetleri okuyunca Hiz. Ebû Bekir: *“Allah’ın resulüne teşekkür et”* dedi. Hiz. Ayşe cevaben: *“Vallahî ben Allah’tan başkasına teşekkür etmem”* dedi. Sonra Hiz. Ebû Bekir, dönüp gelişen durumu Allah’ın resulüne anlattı. Ve Allah’ın resulü buyurdu: *“Onun makamı oradadır”* Yani, **“Cem”** makamındadır. Sonra Allah’ın resulü buyurdu: *“İnsanlara teşekkür etmek Allah’a teşekkür etmektir.”* Ve Ebû Bekir hazretleri Hiz. Ayşe’ye gelip bu hadis-i şerifi okudu. Ve **“Hazretü’l-Cem”** makamını telkin etti. Ondan sonra Hiz. Ayşe de Allah’ın resulüne teşekkür etti.

Şimdi: Bu konuda Hiz. Ayşe’nin içtihat ettiği söz taşınır mı? Taşınmaz. Çünkü insanlara teşekkür etmek Hakk’a teşekkür etmektir. İnsanlar Hakk’ın mazharları değil midir?

**Kamu ervâh-ı peygamber hem eflâk
Seni iclâle geldiler Muhammed**

**Seni şâh-ı âlem kılıp ol anda
Kamusu ümmet oldular Muhammed**

**Niçin olmayalar ümmet ki Hakk’ın
Rızâsın sende buldular Muhammed**

**Ne noksan ire câhına kılursun
Niyazi'ye şefâatler Muhammed**

Meleklerin ümmet olması başka bir şey için değil bir çeşit şerefendirme veya şereflenmek içindir. Yoksa melek insan gibi mükellef değildir. Başlangıçta namaz, farz olduğu vakit Cebrail aleyhisselâmın Allah'ın resulüne imamlık yaptığını söylerler bu söylem tamamıyla yalandır. Çünkü mükellef olmayanın, mükellef olana imamlık yapması doğru olmaz. Namazın farz olduğu vakit Cebrail gelip, namazın rükû ve secdenin nasıl olacağını tarif etmiş ve vakitlerini de bildirmiş idi...

(29)

**Künha zevat errüştü lena hayatel ebed
Lima yedi min Ahmedi envari sırrı Samed
Resulüne Muhammed habibina Muhammed
Şefiina Muhammed kadcaena bil meded**

Hz. Cebrâil, Hz. Mikâil, Hz. İsrâfîl, Hz. Azrâil ve peygamberler ve Allah'ın resulünün (s.a.v) varisleri olan âlimler dairesindedir. Fakat doğal olarak o daire bizzat Allah'ın resulüne (s.a.v) mahsustur. Samed sırrı nurları, yani Hak sırrının nurları Hz. Resulden zahir olduğu vakit, biz ebedi olan hayata ulaşmış olduk. Mısırî Efendi buyurur ki: *“Allah'ın resulünün nuru yaratılmış olunduğu zaman bende o dairede doğru yolda gitme sahibi idim.”* Yani ben de o dairede bulundum.

**Şehri siyam kadatı bil-cudi min bahril ata
Ehlen ve sehlen merhaba envarı sırrı essamed
Resulüne Muhammed nebiyina Muhammed
Şefiina Muhammed kadcaena bil meded**

“Şehr-i siyam” (Oruç ayı) yani ramazan ayı, ihsan etme denizinden geldi. Oda Samed sırrı nurlarıdır. Çünkü şerefli Ramazan İlâh ile ilgili isimlerdendir. Hatta Esmâ-i Hüsnada (güzel isimlerde) vardır. Ramazan ayı Allah'ın ayı demektir...

(30)

**Müşkülüm var size ey Hak dostları eylen reşâd
Kim cevâbın vire olsun Hak katında ber-murâd**

**Ol ne kesrettir ki anın haddi yok pâyanı yok
Kesret içinde ne vahdettir ki ana yok idâd**

Sonsuz olan çokluk (kesret) nedir? Ve bu çokluk içinde olup da sayıya gelmeyen birlik (vahdet) nedir? Vahdet Hakk'ın vücudu, kesret ise Hakk'ın açığa çıkmış olayları ve halleridir. Haller ilimde olan, yani zatta olan bilinen şeylerin suretleridir. Yani, bu suretler suretler ile ilgili bilinen şeylerin açığa çıkmış olanlarıdır. Rahman suresinde; **55/29. O, her an yeni bir iş ve oluştadır.** Yani, Cenab-ı Hak, her anda bir şan ve bir tecellidedir. Bir tecellisi iki anda bulunmaz. Çünkü hâsıl (üreyen) tecezzi (bölümlere ayrılma) lâzım gelir. Bir anda iki tecelli etmez, çünkü kayıt gerektirir. Fakat yalnız insanda değil, en küçük zerreden kıla kadar her birinde Hakk'ın bir tecellisi vardır. Çünkü her zerrede Hakk'ın sıfat ile ilgili kemâl' i mevcuttur. Bazı şeyde zâhir olması daha fazla, bazısında batın olması daha fazla, her şeyin vücudu Hakk'ın vücududur. Bir araya getirilip toplanamayan sayısız vahdet bu demektir. Eğer bir araya getirilip toplanmış olsa insan, hayvan, bitkiler gibi o kesret olur. Ve ona halk denmiş olunur.

**Çoktur envâi bu halkın biri insân üç bölük
Biri ehil-i hayme birisi kurâ biri bilâd**

İnsan denilen halk üç kısım olup birisi ”Çadır” ehlidir, yani bir yerde sabit olmayan göçebe aşiretler gibi, ikincisi, “Kurâ” ehli, yani köylerde oturmakta olanlar gibi ve üçüncüsü, “Kasaba” ehli ki, kasabalarda oturan olup mesken olmayla başkalarına açık olanlardır.

**Üç bölükten üç bölük dâhi bölünmüş ey hoca
Biri kâfir biri mü'min biri ehil-i inkıyâd**

Üç kısım olarak ifade olunan insanlarda da üç sınıf insan bulunur. Birincisi: “Kâfir” (Allah'ı inkâr edenler) İkincisi: “Mümin” (Allah'ın birliğine iman edenler) Üçüncüsü: “İnkıyâd” (Allah'a boyun eğip eksiksiz teslim olma) ehlidirler ki, onlar peygamberler ve evlialardır.

**Kangısı Hak'tan irâğ olmuş bunların söyle gel
Kangısı kadirdir ki Hak emrine eyleye inâd**

Bu üç sınıftan hangisi güç sahibidir ki, Hakk'ın “Ol” emrine karşı durabilsin. Hiç birisi güç sahibi değildir. Çünkü ef'âl, sıfat ve zat Hakk'ındır. İnat edebilmek için bunların kendilerine ait olmuş olması gerekir. Meselâ: Bir köle inat edip de efendisine karşı gelebilir mi? Gelemez.

**Hakk'ın iken her tasarruf bu abes sözler nedir
Nefs-i şeytân dediğin kimlerdir eylerler fesâd**

Yani, mademki her tasarruf Hakk'ındır. Bu “Abes” (boş, saçma) sözler nedir? Şeytân benliğine sahip dediğin kimlerdir? Ey bozuklukta olan kişi, bir adam

ki, oluş yerinde eşkiyadır ona şeytan bulaşmıştır. Bir adam ki, uğurlulardandır şeytan ona ne yapabilir? Hiçbir şey yapamaz ve onu hiç kimse bozukluğa götüremez ve onu bir kişi iyilikten uzaklaştıramadığı gibi Hakk’a giden yolundan da çeviremez, alıkoyamaz. İşte burada kâfir der ki: **“Beni niçin kâfir yarattın? Bu senin elinde idi, dileseydin mümin yaratırdın.”** Bu ne gibidir? Bir adamın bir ormanı olsa gider o ormandan bir ağaç keser ve o ağacın bazı ince dallarından sırik yapar. Sonra o sırik derki: **“Niçin beni de giriş yapmadın?”** Ona cevap verilir ki: **“Sen ince olma kabiliyeti gösterdin sırik oldun, giriş olmaya kabiliyet göstermediğinden giriş olamazsın.”** Kara Halil denilen yerleşim yerinin Hocası düzenlemiş olduğu kitapta bir benzetme yapmıştır ki, Kayısı ki, ona Ustrumca kasabasında zerdali ismi vermişlerdir. Zerdali der ki: **“Niçin beni de elma gibi yaratmadın? Böyle toparlak ve sarı renkte yarattın? Cevap verilir ki: “Sen zerdalisin, zerdali ise böyle toparlak ve sarı olur. Hâlbuki o özendiğin elmadır.”**

Dünya ü ukbâ dâhi hem haşr ü neşr olmak nedir
Bunları bildir bana hem ne dürür mebde meâd

“Haşır neşir” (toplanıp dağılma) denilen hâl vardır. İşte biz üç yerde toplanmış oluruz. Birincisi: **“Ahd-ı misak”** (Cenab-ı Hak ile sözleşme yapmak) için Arafat vadisinde toplandık. İkincisi: Berzah âleminde toplanmış oluruz. Üçüncüsü: Âhiret âleminde toplanmış olacağız. Ârif olan müminler toplanma ve dağılmayı bu âlemde görür. Bak: **“Ölmeden evvel ölünüz”** hadis-i şerifi hükmünce tevhid-i ef’âl’ de ef’al’ i Hakk’a verir, tevhid-i sıfatta sıfatı Hakk’a verir, Tevhid-i zatta zatı Hakk’a verir. Cem’de zatı giyer, Hz. Cem’de sıfatı giyer ve Cemü’l-Cem’de ef’al’ i giyer. Hak’tan geldiğimiz yönüyle başlangıcımız Hak’tır. Hakk’a geri gideceğimiz yönüyle sonumuz belirleme yeri olan Hak’tır.

Âhirette cennet-i niyrânı berzah kim denür
Bunların aslı nedendir olısar yevmittenad

Yukarıda ifade edildiği gibi dünyada üç kısım insan var idi. Biri çadır ehli, bir kurâ ehli, biri kasaba ehli. Fakat üç kısımdan da üç sınıf var idi bir kâfir, biri mümin, biri inkıyâd ehli. Âhirette İlâh ile ilgili adalet yerine getirilmiş olunacağından kâfir cehenneme, mümin ile inkıyâd ehli cennete konulacak. Çünkü dünya âleminde bunlar çeşitli konutlarda çeşitlilik içinde olmuşlar idi. Âhiret âleminde de konaklamış olacakları konutlar da çeşitlilik üzere olacaktır.

Kahr u lütfun illeti bir demenin aslı nedir
Bu ikinin vahdeti midir aceb râh-ı sedâd

Doğru yol kahr ve lütfu bir bilmektir. Çünkü kahr ve lütuf içinde bulunduğu hâle göredir. Senin içinde bulunduğun haline kahr olan ötekinin haline lütuftur.

Meselâ kasaba ehline köylünün köyde oturması kahırdır. Hâlbuki köy ehline göre lütuftur. Onun kahrı kasabada oturmasıdır; o gene kasaba ehline göre lütuftur.

**Yani râhat aynı mihnet mihneti râhat mıdır
Cümleden râzı mıdır Hak bir tarîk-i ittîrâd**

Meselâ tarlada ve inşaatta işçi olmak zahmet çekmektir. Ancak bir işçiyi işinden çekip çıkarmak ona boş oturma hâli üzere olacağından alışmış olduğu işten alınmak ona ayrı bir zahmet olur. Çalışmak çalışamamaya göre rahatlıktır, rahatı zahmet zahmeti rahat denilen budur. Yani, bu demektir ki, Zümer suresi; **39/7. O, kulları için inkâr ve nankörlüğe razı olmaz.** Bu ne gibidir? Meselâ, bir hakîmin oğlu bir şey çalmış olsa, bu konuda şeriat kuralına de göre ispat edilirse hakîm, oğlunun elinin kesilmesine hüküm verir. Hâlbuki oğlunun elinin kesilmesine razı değildir. Böylece yüce Hak küfrün karşılığının yerine getirilmesine razıdır. Hüküm verir ve gereğini yerine getirir, fakat kendisine uymuş olanın küfürde olmasına ve azap çekecek olmasına razı değildir.

**Hak tealâ’dan yakın insâna bier şey yokdurur
Lik bildir kim dürür Allah ya kimdir ibâd**

Yüce Hak’tan insana daha yakın hiçbir şey yoktur. Yani, ayette söylendiği gibi şah damarından yakındır. Çünkü vücud Hakk’ındır. Bu hâlde Allah kimdir? Kullar kimdir? İşte mutlak olan Allah’tır. Kayıtlanmış olan kuldur.

**(Men aref) ile (mahremeytü) (izremeytü) remzin
Fark ede gör mümkün ise bir sebil-i infîrâd**

“Kendini bilen Rabbini bilir” hadis-i şerifini hadis ile meşgul olanlar tarafından hadis-i şerif olarak kabul edilmemiştir. Çünkü bu hadis-i şerif Allah’ın resulü (s.a.v) vefat ettikten sonra ortaya getirilmiştir. Hz. Ömer (r.a) efendimiz bir defa Allah’ın resulü ile bir araya gelmiş ve bu konuyu görüşmüş olup bu hadis-i şerifi rivayet etti. Bunu doğruluğu hakkında Kur’an’ da delil olabilecek bir ayet var mıdır? Hay, hay elbette vardır. Yüce Allah, Bakara suresinde; **2/130. İbrahim’in milletinden kim dönebilir! Meğerki nefsin bilmeyen biri ola.** Buyurmuştur. Yani, İbrahim’in dini olan tevhitten hiç kimse yüz çevirmez, ancak nefsin (kendini) bilmeyen cahil kimse tevhitten çeviren olur. İşte bu şerefli ayet bu şerefli hadisin doğruluğuna delildir. Bir defa Allah’ın resulü (s.a.v) büyük Kuran-ı kerimin surelerinin az sayıda gibi, yani üç yüz yirmi sahabe ile savaşa gitti. Harp aletlerinden yanlarında birkaç ok ve kılıç ve ön üç deve vardı. Düşman ise kendilerinden kat, kat sayıda fazla asker ile kum tepelerini aşarak ortaya çıktı. O vakit Hz. Cebrail inmiş oldu. Ve dedi ki: **“Ya Muhammed! Bir avuç toprak alıp kâfirlerin gözüne saç.”** Allah’ın resulü (s.a.v) de bir avuç toprak alı düşman

tarafına saçtı ve o toprak kâfirlerin gözlerine girdi. Kâfirler de gözleriyle meşgul oldular. Ondan sonra ashap, hücum ederek pek çoğunu öldürdüler. Sonra gaziler bir halka olup Allah'ın resulü de içlerinde olduğu halde konuşmakta idiler. Ve Hz. Ali dedi ki: ***“Ben bu kadar, yani yüz otuz kâfir öldürdüm”*** Hz. Ebû Bekir dedi ki: ***“Ben bu kadar öldürdüm”*** Hemen Cebrail inmiş olup bu ayet-i kerimeyi getirdi: Enfâl suresinde; 8/17. **Siz öldürmediniz onları, Allah öldürdü onları. Attığın zaman da sen atmadın. Allah attı.** Buyrulmuştur. Bu ayetin muhatap aldığı ashap cem makamında oldukları için, Hz. Peygambere: **“Sen atmadın”** denildiği gibi **“Siz öldürmediniz”** denildi. Hz. Peygamberin makamı **“Ahadiyyet”** olduğundan **“Attığın zaman da sen atmadın. Allah attı.”** Yani, **“Ya Muhammed! Sen düşmana toprak attığın vakitte sen atmadın. Ancak sanı büyük olan Allah attı”** demektir.

Müşkülü çoktur Niyazi'nin veli biri de bu
Zâhid anlasa Hakk'ı zühdü neden olur kesâd

“Zahid” (çok aşırı sofu) mümin eğer Hakk'ı anlasa ârif olur. O vakit **“Zühd”** (her türlü zevke karşı koyarak kendini sadece ibadete verme) ile ilgili olarak şu kadar namaz kıl, Kur'an oku, hayır işle gibi tekliflerde bulunmaz, çünkü zühdü kalmamıştır. Çünkü fail, mevsuf ve mevcut olanın Hak olduğunu bilir...

(31)

Vücudu kadeydi fi küllü mevcud
Nukuş kadeydi min ayni meşhud

Hakk'ın vücudu her var olan şeyde zâhir oldu. Bu **“Nukuş”** (resimler), yani suretler gözle görülmüş olan şeylerin kendisinde görünür oldu. Yani, parmağı şöyle kaldırırsan Hakk'a işaret olmuş olur. Çünkü Hakk'ın vücudundan başka vücut yoktur.

Fi küllü bi i'tibar ayni halk
Vefk-i tahkik zatı ayni mabud

Fakat Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin, nebat, hayvan itibariyle yaratılmışlardır. Hepsine birden halk denilir. Doğruluğunu araştırıp meydana çıkar ki ibadet edilenin kendidir.

Vema fil kevnî gayrel hak asla
Vema fîzzâhir illâ asıl maksud

Kevneynde (cisim ve ruh ile ilgili âlemlerde), yani olabilir şeylerde Hak'tan başkası asla yoktur. Görünürde de Hak'tan başkası yoktur. Ancak asıl anlatılmak ve istenilen de odur.

**Beri bahri lehül elfe mevç
Hüvel mevcud vel emvaç maksud**

Denizde görülür nice bin dalga, hâlbuki hava sakın olunca yalnız yine deniz kalır. Dalgaların hepsi kaybolur. Çünkü dalgalar denizden fazla olan bir şey değildir.

**Feya insan vema insan-ı hak
Lefi küllül avâlem ente mahmud**

Ey insan! İnsan Hak değildir. Çünkü insan kayıtlı olandır. Kayıtlı olana Hak demek küfürdür. Fakat her biri âlemlerde Muhammed (s.a.v) de gerçektir. Hak ve Rab manâları sabit, demektir.

**Le fannus'el mezâhir ente şem'i
Li küllil varidat ente mevrud**

Bu mazharlar fenerlerinin mumu sensin. Her bir içe doğan şeyler ki; bu âleme gelir, gelen de sensin.

**Lekel-kafe lekel-anka cemîa
Lekel-kahre lekel-lûtfel lekel-cud**

Kaf senindir. Anka senindir. Kahr senindir. Lütuf senindir ve cud senindir. Kafdağı "**Bahr-i muhit**" (kuşatıcı deniz) ötesindedir. Zebercetten bir dağdır. Yüksekliği yedi bin senelik yoldur. Birici kat gök, onun üstünde kuruludur. Hatta göğün böyle su renginde olması güneş vurup o dağın yansımasıdır. Oraya Allah ehli dışında hiç kimse gidemez. Hatta Allah ehlinden iki zat oraya gitti ve orada gezerken dağda bir yılan var ki; Bahr-i muhiti kuşatmıştır. O yılan bu zatlara sordu ki: "***Ebû Meyden Mağribî'yi gördünüz mü?***" Bunlar cevaben dediler ki: "***Sen onu nerden bilirsin?***" Yılan cevaben dedi ki: "***Niçin bilmeyeyim? Sen falan, sen de falan değil misin? Bir adam Hakk'ı sevdiği vakit göklerin meleklerine ve bize uyarı gelir ki; falan adam Hakk'ı sevdi, Hak da onu sever. Siz de onu sevin diye bize uyandırma yaparlar. Onun için biz onları biliriz ve onu sorarız.***"

**Ve fi davake maruzal emanete
Ve fi manake marufe ve mescud**

**Felâ esmae leyseti ayn asla
Müsemma lilkülli ayn gayre madud**

İsimler için asla aynı olmak yoktur. Yani, Hasan, Hüseyin, nebat (bitkiler), hayvan, ağaç için asıl olmak yoktur. Bunların hepsinin isimleneni asıldır. Fakat sayılan değildir. Çünkü sayılmış olsa yaratılan olur çünkü Cem makamında sayılma yoktur. Hazretü'l-Cem makamında ki; şeriat makamıdır. Orada sayılma vardır. Sözün kısıası, sayılma görülmediği halde, yani insan, hayvan, nebat görüldüğü vakit halktır. Onlara Hak demek küfürdür. Yani, insana ve diğer şeylere Hak diyen kâfir olur. Allah korusun, Allah'a sığınırız.

Vemel Mısırî illâ biitibar

Ve inni küllü mevcud ve mahud

(32)

Ezelden nârına aşkın yana geldim nihân içre

Akıttım nice dem yaşlar gözümden dolu kan içre

Herkes ezelde ne ise, burada da odur. Hiç değişme, başkalaşma olmaz. Yani kâmil olanın ezelden ruhlar ile ilgili yeri kâmil idi. Yani orada kâmil olan burada da kâmil olur. Ârif olan burada da ârif olur. Mümin olan burada da mümin olur. Kâfir olan burada da kâfir olur. Asi olan böylece asi, bozuk olan böylece bozuk, sözün kısıası ezelde ne ise burada da odur.

Hak ile bi-nişân iken kamu canlâra cân iken

Düşürdü bi-mekân iken beni kevn ü mekân içre

Nice geldim nice gittim nice doğdum nice öldüm

Nice açtım nice soldum şu gül gibi cihân içre

Bulut olup göğe ağdım matar olup yere yağdım

Güneş olup gehi doğdum zemîn ü âsümân içre

Yağmur dört rüzgârın hizmeti ile meydana gelir. Başlangıçta poyraz eser ve yeri, suları ve ağaçları sertleştirir. Sonra güneşin hararetinden dört mil mesafeye kadar buhar çıkıp karar eder. Yani, dört milden fazla yükselemez. Orada durur. Sonra batı rüzgârı esip, o buharı yürütür. Doğu rüzgârı o buharı toplamış olur. Ve acılığını tatlılığa çevirir. Yel güneyden, yani kible rüzgârı yağmur yağıdır. Sözün kısıası yağmur bu dört rüzgârın hizmeti ile meydana gelmiş olur. Yani, ruhların rüzgârları tohumları ile yağmur yağar. Güneş, arkasını yeryüzüne yüzü ise yüce arşa doğrudur. Gerek yer ve gerek göğü aydınlatmış olur. Göğün ikinci katı birinci katında daha büyüktür. İkinciden üçüncü, üçüncüden dördüncü, dördüncüden beşinci, beşinciden altıncı ve altıncıdan yedinci kat gök daha büyüktür.

Nebât olup nice devrân nice demde olup hayvân Götürdü sûreti insân bana devr-i zamân içre

Bu denize, yani insan suretine nice zamanlar dönüp dolaşma ile gelindiği açıklanmış olur. Şimdi İlâh ile ilgili mertebelerin sayısı yirmi şekizdir. İlk başlangıcı Muhammed ile ilgili Nûr (s.a.v), sonra Nefs-i kül ki bu ruhlar âlemidir. Nefs-i külden tabiat, tabiattan heyyülâ, heyyüladan cismi kül, cismi külden şekil, şekilden arş, arştan kürsi, kürsiden yedi kat gök, göklerden ateş küresi, Ondan sonra hava küresi, ondan sonra su küresi, ondan sonra toprak küresi, ondan sonra maden, ondan sonra bitkiler, ondan sonra hayvanlar, ondan sonra insan gelmiş olur. Bu devir şariat ile ilgili devirdir. Yani, ayet ve hadis-i şerifler ile sabittir. Şimdi **“Ehad”** (teklik) ile ilgili seyir (yolculuk) üzere olan kâmiller, hiçbir mertebede alıkonulma olmayarak orada kâmil olduğu gibi burada insan suretinde de kâmil gelir. Yani kâmil doğar. Onun davete ihtiyacı yoktur. Ancak bu mertebelerde alıkonulmuş olan kişi tevhide çok zor gelmiş olur. Yani, ne kadar fazla alıkonulmuş olur ise o kadar kabiliyeti tevhide o kadar uzak olur. Meselâ, yenmiş şey olmayan bitkilere gelir, eğer ki yenmiş şey olan bitkiye gelir de ana-baba o bitkiden yer ise sperma olur ve Ana rahmine düşüp insana gelir. Fakat yenilmiş olmayan bitkiye gelir de o bitkiyi hayvan yer yine madene bırakılmış olur, yani alıkonulur. Onun için kâmil kabiliyeti uzak olanı bilir. Ona halvet, riyazat emreder ta ki tevhidi kabul etmeye kabiliyeti gelişmiş olsun. Bundan dolayı kâmil ancak kabiliyeti olana tevhid gösterir. Bak ilköğretim okullarında hocaların falakası var, kabiliyeti olan çocuk falaka görmeden okur. Kabiliyeti olmayan falakayı görür. Kabiliyeti kendisinden daha uzak olan her gün falaka yer.

Allah’ın resulü (s.a.v) öncelikle halkı davet etmesi için emir almıştır. Ondan sonra zorlama ile ondan sonra harp ile. Çünkü kabiliyeti uzak olan zorlama ile tevhide getirilir. İşte bu devir şariat ile ilgili olan devirdir. Yani, hakkında ayet bulunmaktadır. Bâtıl (asılsız) olan devir dördtür. 1.Devr-i temasihye. 2-Devr-i tenasiyye. 3-Devr-i tefasiyye. 4-Devr-i terasihye. Biri der ki: **“İnsan kemâl mertebesini bulmadan ölmüş olursa yine insan olarak gelir. Ta ki kemâl buluncaya kadar geliş gidiş devam eder.”** Ve biri de der ki: **“Hayır hayvan olarak gelir. Yine, biri der ki: “Bitki olarak gelir” dördüncüsü de: “Maden olarak gelir”** der. Bu dördü de batıl görüştür. Hiç yeryüzüne insan suretinde gelmiş olan, hayvan, bitki ve madene gelir mi? Gelmez. Devr-i temasihye görüşüne sahip olan Yahudiler ki, Bektaşiler de ona uymaktadır. Tenasiyyeye görüşüne sahip olan Hristiyanlardır. Ve dört görüşe de sahip olan var. Fakat dördü de batıldır. Hak mezhebi (görüşü) de şariat devrine sahip olandır.

Çük insân sûretin buldum Hakk’a hamd ü senâ kıldım Fenâ ender-fenâ oldum beka-yı câvidân içre

İşte Mısırî Efendi: *“İnsan suretinde geldiğim için Hakk’ı över ve ona hamd ederim. Daimi kalacak olan bakilik içinde Fena ender fena oldum. Yüce Hakk’ın ef’al, sıfat ve vücudunu giydim. Yani, ef’al, sıfat, vücud yüce Hakk’ın olduğunu anlamış oldum.”* Yani, önce fenafillâh sonrasında beka billâh oldum demektir.

İrişti marifet nûru gönül oldu Hakk’ın Tûr’u
Niyazi duydu çün sırrı güman etti evân içre

(33)

Uyan gafletten ey nâim Hakkâ yalvar seherlerde
Döküp acı yaşı dâim Hakkâ yalvar seherlerde

Kapusunda durup her bâr yüzün dergâhına tut var
Yürekten kıl dem-â-dem zâr Hakk’a yalvar seherlerde

Seherlerde açılır gül anınçün zâr eder bülbül
Uyanıp derd ile ey dil Hakk’a yalvar seherlerde

Gel ey miskin-i biçâre dolaşma gezme âvâre
Dilersen derdine çâre Hakk’a yalvar seherlerde

52

Açılır bâb-ı sübhâni çekilür hân-ı sultâni
Dökülür feyz-i rabbani Hakk’a yalvar seherlerde

Seherde kalkuban her gâh yüzün yere sürüp kıl âh
İre lûtfu sana nâgâh Hakk’a yalvar seherlerde

Seherde uykudan uyan Niyazi durma derde yan
Ola kim irişe dermân Hakk’a yalvar seherlerde

(34)

Kalbini bağ-ı cinân et ravza-i tevhid ile
Can dimâğın kıl muattar nefha-i tevhid ile

Kâbe-i nur-i siyâhın bi-nihayet yolların
Kat’eder erbâb-ı aşk bir lemha-i tevhid ile

Hakk’a giden yol sonsuzdur. Hadis-i şerifte: *“Allah’a giden yol yaratılmış olanların nefesleri sayısındadır”* denilmiştir. Yani, Allah’a giden yollar

53

feleklerin ilmini öğrenir.

**Ey Niyazi ârif-i billâh gönülden selb eder
On sekiz bin perdeyi bir lem'a-i tevhid ile**

Yani, Allah için ârif olan kişi, on sekiz bin âlem perdesini kaldırmış olur. Yani, bir tevhid parıltısı ile kendi gözünde olan on sekiz bin âlem perdesini kaldırır...

(35)

**Ahvâl-i serâncâmım bu sâate erince
Demem sana icmâlin tâ gayete erince**

**Biz beş er idik çıktık bir demde yola girdik
Kırk yılda pîre erdik bu sohbete erince**

Beş er sözü ile anlatılmak istenen, mânâ ile ilgili vücud bu beş şeyden oluşmuştur. 1-Nefs. 2-Rûh. 3-Hafî. 4-Kalp. 5-Sır. Nefs, kesreti (çokluğu) sever, Rûh vahdeti (birliği) sever. Yani, Rûh “**Cem**” makamı, Nefs “**Hazretü'l-Cem**” makamıdır. Cemde vahdet zâhir, Hazretü'l-cemde kesret zâhirdir. Kalp “**Cemü'l-Cem**” makamıdır ki, kalp daima bir yandan bir yana dönücüdür. Sır “**Ahadiyyet**”. Hafî “**Zat**”. İşte bu beş er ile bir nefeste yola girdik. Kırk yılda pîre erdik. Çünkü tevhid ehli erişkinlik yaşı, yani kemâl (olgunluk) vakti kırk yaşına geldiği vakittir. Nasıl ki yeni doğmuş bir çocuk on beş yaşında “**hadd-i bülûğ**”a (ergenlik çağına) erer. Hatta peygamberler bile kırk yaşından evvel nübüvveti açığa çıkarmadı. Böyle iken onlar daha evvel, yani ruhlar âleminde peygamber idiler. Allah'ın resulü (s.a.v) hadis-i şerifte: “**Âdem, su ve toprak arasında iken ben nebi idim**” demiştir. Hâlbuki kırk yaşından sonra nübüvveti açığa çıkarmış oldu. Sözün kisası tevhid ehli, kırk yaşından sonra kemâl bulur.

**Her makama çalındık çok adları takındık
Dört tekbiri bir kıldık tâ kamete erince**

Dört tekbir ile anlatılmak istenen, cenaze namazıdır. Cenaze namazımız kılındı. Yani, “**Ölmeden evvel ölünüz**” sırrına mazhar olduk demektir. Hatta Bektaşilik yolu başlangıcında bu sırra işaret olması için süluk etmiş olan kişinin cenaze namazını kılarlar. Gerçekte bunu yapan Bektaşiler değil, refadidlerdir.

**Çün kamet alıp durduk divânına el bağlı
Vechini ayan gördük bu hayrete erince**

Hayret sözü ile ifade edilmek istenen, **“Hayret-i ilmiye”** (İlim ile ilgili hayrettir). Hatta Allah’ın resulü (s.a.v): **“Ey Allah’ım! Hayretimi artır”** diye dua etmiştir.

**Tâat bu imiş ancak râhat bu imiş ancak
İzzet bu imiş ancak bu hizmete erince**

**Kesret idi bir oldu sûret idi sır oldu
Zulmet idi nûr oldu bu âyete erince**

**Çük can ile bir idik ebdân ile dağıldık
Âhir ki deme erdik bu vahdete erince**

Can kimdir? Can, Hz. Muhammed (s.a.v) ile ilgili Nûr dur. İşte o can ile bir idik ve bedenlere dağıldık. Meselâ, Güneş birdir, fakat yaymış olduğu ışık bölümlere ayrılır. Herkesin evine penceresinden girer ve ışık bir iken evlere dağılır, yani çoğalmış olur. Bu âlemler hep Muhammed ile ilgili nurun ayrıntıları değil midir? Özeti kimdir? Tüm ayrıntıları oluşturan Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur.

**Dört yüz kanat açtım altı yüz dahi koştum
Tâ on beşe dek uçtum bu hâlete erince**

“Bin dört yüz kanat” sözü ile anlatılmak istenmiştir ki: Mısırî Efendi, Halveti tarikatındandır. Halveti olanların çalışmaları yedi isim üzerinde devam edip gitmektedir. Yani, makamları bu yedi isim ile telkin ederler. 1- Lâ ilâhe illallah. 2- Allah. 3- Hu. 4- Hak. 5- Hayy. 6- Kayyum. 7- Kakhâr. Şimdi Esmâ-i Hüsnâ (güzel isimler) doksan dokuzdur ve bir de Zat ilavesiyle yüz oldu. Allah ismi toplayıcı değil mi? Evet bütün isimleri kendinde toplayan Allah ismidir. Yedi isim yüz ile çarpıldığında yedi yüz olur. Yedi yüz zâhir (görünür) yedi yüz bâtın (iç) bin dört yüz eder. Çünkü onlar her bir ismin nurunu görürler. Kiminin nuru yeşildir, kiminin kırmızı ve kiminin sarı. Ve diğerleri de böyle veya şöyle. İşte bin dört yüz kanat ile işaret edilen bin dört yüz isimdir. **“Altı yüz dahi koştum”** sözü ile anlatılmak istenen, Halveti tarikatında bir kişiye halifelik verdikleri vakit; halifelik sırrı olmak üzere üç isim daha öğretmiş olurlar. O isimler: Vedûd, Gaffâr ve Rezzâk’tır. Vedûd ismi ile İlâh ile ilgili sevgi meydana gelmiş olur. Gaffâr ismi ile günahlardan bağışlanma istenmiş olunur. Rezzak ismi ile rızık istenir. Bu üç isim de yüz ile çarpıldığında üç yüz olur. Ve üç yüz zâhir ve üç yüz bâtın toplam olarak altı yüz eder. Yukarıda ifade edilen bin dört yüz ve altı yüz toplandığında iki bin eder. İşte iki bin ismi devamlı olarak zikrederler demektir. **“Ta on beşe dek uçtum”** demek **“hadd-i bülûğ”**a, yani erginlik çağına kadar ilerledim demektir. Yani, yukarıda da söylendiği gibi tevhid ehlinin olgunluğu kırk yaşında tamam olur.

**Dünyayı nider âşık, ukbâyı nider sâdık
Mısırî ola gör ayık sen vuslata erince**

(36)

**Dönmek ister gönlüm cümle sivâdan
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle
Geçmek ister gönlüm mülk-i fenâdan
Geçelim âşıklar Mevlâ derdiyle**

**Derde düşen âşık nitsün cihânı
Derd ehlinin dâim yanmakta cânı
Döner arzulayıp vasl-ı cananı
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle**

**Ay ü gün yıldızlar hem nüh felekler
Arş'ın etrafında saf saf melekler
Meydân-ı âşkta cevân ederler
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle**

**Ta'n eyleme zâhid benim hâlîme
Dahleyleme hergiz bu devrânıma
Dermânı devranda buldum cânıma
Dönelim âşıklar Mevlâ derdiyle**

**Baş açıp girerim aşk meydanına
Mansur olurum “Enelhak” dârına
Yanmakta Niyazi şevkân nârına
Yanalım âşıklar Mevlâ derdiyle**

(37)

**Bilmem nitsem neylesem
Bu halvetin şerbetine
Bu cânı teslim eylesem
Bu halvetin şerbetine**

**Hep gökleri indirseler
Şerbet ile doldursalar
Biricik bizi kandırsalar
Bu halvetin şerbetine**

Şerbeti gönderende Hak
Öğünce gün olsa hep çerak
Yıldızlar olsa hep çanak
Bu halvetin şerbetine

Duysa bunu şah-ı cihan
Katresine verirdi can
Olmaz baha kevn ü mekân
Bu halvetin şerbetine

Bu bir aceb ilden gelir
Ancak bunu içen bilir
Kim tatsa hayrette kalır
Bu halvetin şerbetine

Her kime olsa fethi bâb
İçer anı görmez azab
Cism ü cânı eyler kebâb
Bu halvetin şerbetine

Şerbetimiz tükenmedi
İçenleri usanmadı
Niyazi hergiz kanmadı
Bu halvetin şerbetine

Tevhitte iki yön vardır ki biri **“Halvet”** (yalnız kalma, tenhaya çekilme) diğeri **“Cilvet”** (tecelliler, görünmeler). Cem makamı Hak zâhir, halk bâtın olup halvet makamıdır. Hazretü'l-Cem ki, şariat makamıdır halk zâhir, Hak bâtın olup cilvet makamıdır. Halvet ehli olan sıfata kadar makam gösterir onlar, **“Sıfatiyyun”** olarak tarif edilirler. İşte makamları şeriattır ki, perdelenme ile ilgili makamdır. Cilvet ehli olan zata kadar makam gösterir onlar, **“Zatiyyun”** olarak tarif edilirler. Cem makamı, hakikat makamıdır. Hakikatte Hak zâhir demektir...

(38)

Ey bi-misal vahid-i hüsnün misâl içinde
Âyînenin göründü bir hub cemâl içinde

Yüce Allah Şûra suresinde; **42/11. Onun benzeri gibi bir şey yoktur. Gereğince işiten, gereğince görendir O.** Buyurdu. Yani, her türlü noksanlıklardan arınmış ve uzak olan yüce Hakk'ın benzeri olabilecek bir şeyin meydana gelmesi

olmadı. Hakk'ın benzeri olma yönünde Âdem ki hadis-i şerifte: **“Allah, Âdem'i kendi suretinde yarattı”** denilmiştir. Oysa görülen ayet Hakk'ın benzeri olmadığı ispat edilmektedir. Demek ki hadis-i şerif manâya işaret etmiştir ki, Âdem'in benzerliği Hakk'ın Esmâ (isimler) ve sıfatlarına Câmî' (kendinde toplayan) olmasıylaadır. Hakikatte Âdem, Hakk'ın kendidir. Çünkü hakikatte Hakk'ın benzeri yoktur. Âdem sadece bir mazhardır. Âdem'den görünen Hak'tır.

**Düştü kamu heyâkil kaametine mukabil
Cünbüşü gösteren sen şekl ü hayâl içinde**

Yani, suretlerin tümü, kaametine (boyuna) karşılıktır. Hayal içinde alan, veren, giden, gelen yüce Hak'tır.

**Bu san'atı kim bilir bu kudreti kim görür
Bu vuslatı kim bulur ceng ü cidâl içinde**

**Kanda bulur isteyen lûtfunu ey dost senin
Çünkim anı gizledin kahr ü celâl içinde**

**Mushaf-ı hüsnüne çün tefe'ül eyledim ben
Burc u belâda gördüm kendimi fâl içinde**

“Tefe'ül” (fal açma) işini değişik yönüyle meydana getiren sahabeden Said İbni Zübeyir'dir. Şöyle ki, Üç defa İhlâs suresini okuyup peygamberlere hediye edip herhangi bir yerinden Mushaf-ı şerifi açarsın. Ve başlangıcından sonuna kadar o sayfayı okursun. Niyet ettiğin işlerin işlenmesi veya terk edilmesi hakkında her halde uygunluk gösteren ayet gelir. İşte Mısrî Efendi de fal açtı ve kendini bela burcunda gördü. Anlaşılan Hz. Mûsâ hikâyesi isabet etti. Çünkü Hz. Mûsâ gibi **“bela-keş”** (bela çeken, eziyet gören) peygamber hiç olmadı. O zamanını hep bela ile geçirdi. Başlangıçta Firavun İsrail oğulları ile çok uğraştı ve mücadele etti. Ne ise neticede Firavun denizde boğuldu. Sonrasında Hz. Musa'nın toplumu buzağıya taptı. Ve İsrail oğulları ile de çok mücadele etti.

**Taliimi yokladım mihnet evinde buldum
Anın için yürürüm her dem melâl içinde**

Remil döken falcıların bi uygulamaları vardır ki, yükseklikten on iki eve nokta gibi şeyler, yani kum taneciklerini döker. Hangi eve isabet ederse fal açtığı kişinin talihi ona göredir. İşte Mısrî Efendinin açtığı fal ile serpilken kum tanecikleri mihnet (zahmet, eziyet keder) evine isabet etti. Çünkü Mısrî efendinin zamanı da Hz. Musa'nın zamanı gibi idi. Çok tarikat ehli ve Allah ehlini inkâr eden var idi ki tevhid ehline asla rahat vermezlerdi.

**Kısmet-i rûzı ezel aldı kamu nasîbin
Kimisi buldu râhat kimi nûkâl içinde**

**Bizim de mihnet imiş kısmetimiz ezelde
Kaldı başım anın çün fitne ve âl içinde**

**Gamsız olan âdemi sanma anı âdemî
Hayvandan ol adeldir kaldı dalâl içinde**

Yani demek olur ki, dünya ile rahat olup kendisinde İlâh ile ilgili aşkı olmayan ve herhangi bir derdi, gamı bulunmayan adamı, adam sanma o hayvandan daha aşağı derecededir. Yani, dalalet içindedir demektir.

**Şâdlık ehli âşıkâ aşkın gamıdır veli
Şol ayrılık güzeldir ola visâl içinde**

**Haddin tecellisine müştak olur bu cânım
Görmedi çoktan anı şol zülf ü hâl içinde**

**Mescîde varmak ile zevka varaydı zâhid
Kılmazdı da'viyi ol bu kıl ü kaal içinde**

**Meyhânede bir kadeh nûş etmeği vermezem
Bin şuğluna sofinun tekkede şâl içinde**

“Mescîde varmak ile zevka varaydı zâhid”- “Meyhânede bir kadeh nûş etmeği vermezem.” Beyitleri iyice anlaşılması için şimdi bir hikâye yazalım. Allah'ın resulü (s.a.v) bir defasında Hz. Ömer'in evini şerefletirdi. Ve Hz. Ömer'i Tevrat okurken gördü ve *“Nedir o kitap ya Ömer”* dedi. Hz. Ömer de cevaben: *“Tevrat Efendim”* dedi. O vakit Allah'ın resulü buyurdu: *“Eğer bugün kardeşim Musa hayatta olsa idi, o da gelip bana tabi' olurdu/uyardı.”* Yani, bana ümmet olurdu. Bundan anlaşıldı ki, gerek Tevrat gerek İncil ve gerek Zebur hükümleri kaldırılmış durumdadır. O kitaplar ile iş, ibadet etme ve hükümler uygulamaya kalkmak kâfirliktir. Ancak o kitaplar da Allah'ın kitapları olmasıyla Kur'ân gibi hürmet ve saygı göstermek gereklidir. Böylece Hristiyanların kiliselerine, Yahudilerin havralarına İslâm'ın mescitlerine ve camilerine gösterilen saygı ve hürmeti göstermek lâzımdır. Çünkü eskiden ibadet edilen yerler idi. Onların duvarına abdest bozmak ve pislik atmak uygun değildir. Yani caminin duvarına abdest bozmuş ve pislik atmış gibi olur. Sözün kısası saygı ve hürmette Tevrat, İncil, Zebur ile Kuran-ı kerimin hiçbir farkı yoktur. Onların aralarında fark olmadığı gibi cami, kilise ve havranın da aralarında hiçbir fark yoktur. Çünkü cizye vermeyi kabul edişleri ile onların dinleri ve ibadet yerleri Allah'ın resulü (s.a.v) tarafından sağlama alınmıştır. Canları canımız gibi, malları malımız gibi, ırzları

ırzımız gibi korumak gerekir. İşte onların kitaplarının kitabımızdan, ibadet yerleri ibadet yerlerimizden uygunlukta herhangi bir fark yoktur. Fakat kitapları ile iş yapmış olmak bize kâfırlıktır. Çünkü hükümleri kaldırılmıştır. Ve ibadet yerlerine girmek haramdır. Ancak kendileri hakkında Allah'ın resulü (s.a.v) tarafından yazılmış olması yönüyle eski Hıristiyanlar arasında herhangi bir karışık iş ve işlerin meydana gelmiş olmasında kendi şeriatları ile aralarını düzeltici işlem yapılması uygun olur. Fakat İslâm ile bir Hıristiyan arasında meydana gelen işlerin uyuşmazlığı hakkında ise herhalde Muhammed (s.a.v) ile ilgili şeriat ile karışıklığı ayırıcı olmak lâzımdır.

Mescîd ü meyhaneyi fark eylemem zâhidâ Göründüm ise ne var ha ile dâl içinde

Şeriat ve tarikat yönüyle mescit ile meyhane arasında fark vardır. Çünkü şeriat açısından mescit ibadet etme yeridir, meyhane ise isyan, yani günah işleme yeridir. Ve tarikat açısından mescit, cemâl mazharıdır, yani Hakk'ın cemâl yüzüdür. Meyhane ise Hakk'ın celâl yüzüdür. Fakat hakikatte hiçbir fark yoktur. Mısırî Efendi de, hakikat ehli olduğu için mescit ile meyhane fark etmediğini söyledi. Çünkü Bakara suresinde; **2/115. O halde nereye dönerseniz orada Allah'ın yüzü vardır.** Ayeti gelmiştir. Gerek mescit, gerek meyhane olsun.

Ver serini Niyazi sırrını verme yâde Nâdâna sırrın veren kalır vebâl içinde

Ey Niyazi başını ver başkasına ancak sırrını verme. Cahile sırrını, yani İlâh ile ilgili olan sırrı açık eden büyük sorumluluk içinde kalır. Ki yüce Allah Nisa suresinde; **4/58. Şu bir gerçek ki, Allah size emanetleri, onlara ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor.** Buyurdu. Yani, yüce Hak emretti ki emaneti ehline veresiniz, ehil olmayana değil. Emaneti ehline vermez isen o ehil kişiye zulmetmiş olursun. Yok, eğer ehil olmayan kişiye verirsen emanete zulmetmiş olursun. Sözün kısası emaneti ehline vermekten çekinme. Ve ehil olmayana kesinlikle verme...

(39)

Gel ey sofî çıkar sofî kıl insaf Ko sûret düzmeği kıl içini sâf

Sofî, sof'tan türemiştir, yani sofî kişiler yünden hırka yaparlar. Taç yaparlar. *“Ey bu hal üzere olan kişi insaf et, bu şekilde suret düzmeği bırak.”*

**Riyâ ile bu ömrü nâzenini
Nice bir sarf edip edersin israf**

Yani, “*ey kişi, bu cilveli ömrünü gösteriş ile harcamış olmayla israf etmekteřin*” demektir.

**Kuru da’vâ mı sandın sen bu ilmi
Bu yola böyle mi gittiler eřraf**

Bu tevhid ilmini sen bir kuru dava mı sandın, ya ne için ömrünü boş yere israf etmekteşin? Şerefli zatlar bu yola böyle mi gittiler?

**Dahî kâmilliğın bu mu nişânı
Sana derviş ola etrâf ü eknaf**

Kâmilliğın nişanı bumudur? Sana şeyh denilsin, yoksa her tarafta olanlar sana derviş mi olsun.

**Değil vallâhi mürşitlik bu resme
Kemâl ehline yakıřmaz bu evsâf**

Allah hakkı için, mürşitlik böyle yazma-çizme ile değildir. Ancak bu üzerinde hal ve davranışlar kemâl ehline yakışmaz.

**Arıt pâk eyle kalbin eyle hâlis
Beğenmez böyle kalbi anla sarrâf**

Yani sen kendi kalbini çok temiz eyle. Kalbini katkısız hâle getir. İyi anla çünkü içinde katkı olan kalbi sarraf beğenmez.

**Hakikat kârbânına uya gör
Kati rûşen yola gider ol esnâf**

Hakikat kervanına uy. Çünkü o esnaf, yani hakikat ehli, açık yola giderler. Öyle gizli yolları yoktur.

**Fenâ Kaf’ından âşır yolları hep
Beka Anka’sına olurlar ezyâf**

Yani, fena (yok olma) kafi ile anlatılmak istenen, fenafillâh olmaktır. Çünkü yok olma zordur. Onun için çok yüksek olan kaf dağı ile benzetme yapıyor. Bakilik Anka’sı ile olmak, yani fenafillâh bekâ billâh’ ta misafir olur.

**Bu yolu cümleden âlâ tutarlar
Sarây-ı vahdete eriřen esnâf**

Hurûfa bakma andan içeri bak
Nefistir can değildir nûn ile kâf

Harflere bakma, yani suretler olan bu var olanlara bakma demektir. Çünkü bu var olanlar suretler olan harflerdir. Dışarı değil içeri bak ki hakikate bakmış ol. Bu var olanlar şunun gibidir ki; bir hamam kubbesi altında biri konuştuğunda, sanki kubbede de biri konuşuyor. Hâlbuki kubbede konuşan yoktur. Birkaç kişi konuşur ise orada fazlasıyla çoğalmış olur. Ancak konuşan birdir.

Nefis bahrinde lâl olmuş Niyazi
Sadâ vü harf içinde olan urur lâf

(40)

Bulan cemiyet-i kübrâ olur sâf
Vücûdu olur anın (ha) ile (kaf)

Yani, demektir ki, büyük topluluğu bulan zat berrak olup vücudu Hak olur.

Diliyle eylemez da'vâyı merdî
Gönülde himmetidir (nun) ile (kaf)

Yani, o zat dili ile mertlik iddiasında bulunmaz. Her ne dilerse gönlünden “Ol” der ve o şey hemen olur. Kâmil bir memlekette olup da o memlekete celâl ile davranışta olsa oranın halkını perişan eder. O memleket boş kalır, tekrar dolar ise, yine boşaltır. Kâmilin yardımı kün (ol) dır. Kün dedi mi her ne dilerse olur.

Olur zâtı bu mevcûdâtın ol can
Oluptur kevn ana âzâ ü evsâf

Yani, demektir ki onun zâtı bu var olanların zâtıdır. Âlemler organları ve sıfatlarıdır.

Nitekim can olur mahfî bedenden
Gerektir ola mahfî kutb u etrâf

Ve o zat yani kutup ki işaret edilen Gavs-i azamdır. Can bedenden gizli olduğu gibi o da gizlidir. Evliyanın bölüklerinden üçler, yediler kırklar ve üç yüzler var. Yedilerden biri Gavstır ki, bütün âlemler onun avucu içinde bir hardal tanesi kadardır. Yedilerden ikisi imamdır, biri Gavs’ ın sağ taraf sahibidir ki; yüce âlemde tasarruf sahibidir. Bu felekler ve yıldızlar onun emri dönmektedir ve gökler onun emri ile durmaktadır. Eğer ki; sağ taraf sahibi olmasa gökler bir an durmaz bozulur. Diğeri sol taraf sahibidir ki; aşağı âlemde tasarruf sahibidir. Yiyecek, içecek ve bu

gibi her ne varsa onun eliyle verilir. Yedilerin dördü evlad'tır (direklerdir), yani dört direktir. Bu âlemin dört taraftan korunmasıyla görevlendirilmişlerdir. Fakat bunların hiçbirisi Gavs' ı bilmez. Gavs her birinden gizlidir. Ancak sol taraf sahibi Gavs' ı bilir. Çünkü sol taraf sahibi, Gavs' ın ölmesi durumunda onun yerine Gavs olarak geçer. Sağ taraf sahibi de sol taraf sahibi olur. Ve dört direklerden biri sağ taraf sahibi olur. Kırklardan biri dört direklerden ayrılmış olanın yerine geçer. Ve üç yüzlerden biri eksiler kırklara alınır. Üç yüzlere de tevhid ehlinden kabiliyeti yakın olan biri bulunup alınır.

**Fenâ meydânının merdi olan er
Niyazi gibi etmez ol kuru lâf**

(41)

**Her kimin kim derd-i Hak'tan yüreğinde olsa dâğ
Âkıbet dermâna erip can ü gönlü ola sağ**

**Lik derdi olmayanın derdine hiç çâre yok
Gönlü olmuştur anın yanından ol dâim ırağ**

**Habsedip şehbâz-ı rûhu zâğ-ı nefsin besler ol
Nefs elinden kurtulana cennet olmuştur verağ**

**Şol esir-i nefis olan dâim muazzeb Tâmada
Cifeden gayri ne sayd eder havâya ağsa zâğ**

**Nefs odur kim cehli karağusu kaplar gönlünü
Ruh odur kim ilmi nuru gönlüne yakar چراغ**

**Tûtiyâ-yı ma'rifetle rûşen et cânın gözün
Göresin cânânı her yüzden ola dağ üstü bağ**

**Can ü gönlün şâd olup her gussâdan âzâd ola
Bir ola dâim Niyazi gözüne yakın ırağ**

(42)

**Ey karındaş bir sözüm var tut samâh
Zikre meşgul ol sakın olma irâh**

Zikir kurulu saat gibidir, bir kere kuruldu mu dünyada da âhirette de durmaz. Bir daha kurulmayı gerektirmez. Bu zikir nasıl bir zikirdir? Bu zikir, zikrin hafi

(gizli) olanıdır. **Allah, Allah, Allah.** Zikr-i dâim (kesintisiz zikir) açık ve sesli olarak yapılırsa olur mu? Olmaz. Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz buyurmuştur ki: **“Cenab-ı Hakk’ın iki nimeti var ki bir kuluna verdiği bir daha geri alması şanından değildir.”** O nimetlerin biri zikirdir, bir kişinin zikrini kurdumu bir daha durdurmaz. Diğer ise gözünden perdeyi kaldırdığında, bir daha gözüne perde koymaz. Fakat diğer nimetleri böyle değildir. Meselâ mal verir, eğer şükrünü bilmez isen geri alır.

**Kim ki zikre gice gündüz sa’y eder
Nûru gönlünde idiser irtisâh**

**Şol gönülde kim devama ire ol
İrmez ânın siretine infisâh**

**Aşka düşüp râhat-ı mihnet olur
Derd-i yâr ile eder dâim surâh**

**Ey Niyazi âkıbet ol yâr ile
Vahdet eder darlık olur insilâh**

(43)

**İster isen olasin ehil-i felâh
Kulluk eyle bil gadâvat revah**

Kurtuluş ehli her şeyden korunmuş, yani zararda olmayıp kârda olmak, gudve=gudevât (sabah namazı vakti ile güneşin doğuş arası). Revah (güneş battıktan sonra gece oluncaya kadar geçen zaman). Bükreten (sabah) ve Esila (akşam) manâsınadır.

**Dünya ile bağlanıp kalmak neden
İstemez misin ki bulasın necâh**

**Nefs ü şeytandan emin olma müdâm
Âdetin olsun gece gündüz salâh**

**Yola gidersen sana rehber gerek
Hem yanında düşmene lâzım silâh**

Bu beyitlerde geçen silah sözü ile anlatılmak istenen, müminin abdestli olmasıdır ki, Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz: **“Abdest müminin silahıdır”** buyurmuştur.

**Zikrile tevhide ererse gönül
Ma’rifetle bula sadrın inşirâh**

**Açılıp gönlü gözünün perdesi
Hayretinde eyleyesin çok sayâh**

Cenab-ı Hak Zâhir ve Batın’dır. Fakat gözüne perde çekmişsen göremezsın. Göz doktoruna git de perdeyi alsın. İşte o doktor kâmil mürşittir.

**Göresin doğmaz dolanmaz bir güneş
Gicesi yok dâima olmuş sabah**

Gözünden perde kalktığı vakit, doğmayan ve batmayan bir güneş görürsün. Güneş ile anlatılmak istenen Hakk’ı zatıdır. O, doğmaz evveli yok, batmaz ahiri yoktur.

**Kamu müşküller yanında hâl ola
Cümle yanlış işlerin ola sahâh**

**Ey Niyazi dost iline uçmağa
Her kelâmın oldu nurdan bir cenâh**

İşte o zaman her bir müşkülün çözülür, yanlış işlerin ve inançların düzelmiş olduğu gibi, başkalarının da müşküllerini çözmüş olursun...

(44)

**Leyse liddünya bekâi fihi ruhi ve irtibah
İnha siccine alâ ehli selâ lâ yezah**

Dünyanın kalıcılığı yoktur. Ve onda rahat da yoktur, çünkü müminlere açılmaz bir hapisanedir. Ki hadis-i şerifte: “*Dünya mümine cehennem, kâfire ise cennettir*” denilmiştir. Çünkü müminler burada hapiste sıkıntı çekmekte ise de berzah âleminde ve gerek âhiret âleminde rahat edecektir. Kâfir ise âhiret âleminde azap görecektir. Onun için dünya müminlere zindan kâfirlere cennet.

**Küllî akli salik bizzühdü anha yehtedi
Küllî kalbi salim bil ad anha yesterah**

Her bir akıl sahibi salik kendini dünyaya kaptırmaz. Hidayet bulur. Ve her bir “**Kalb-i selim**” (sağlam kalp) sahibi dünyaya uymuş olmama ile rahatlığı bulur.

**Nefrehal eşrar lilelvan minezzateha
Tec’al eyyame leylen vahiden hattassabah**

Eşrar ise, yani sarhoşlar dünyanın lezzeti ve renkleri ile sevinç içinde olurlar ve içki içme ve eğlenceleri ile dünyayı bir gecede geçirmek isterler.

Tahzenel ahbarı mih istirahat zül meva
Tec'al illâ ferah üma birriyazatil vessalah

Ahbar (haber/ortada dönen söylentiler) ve eşrâr (şerir olup kötülük işleyenlerin) rahatlığı karşısında bu hali sevmeyen kaygılı olur. Ve: *“Vay bu yaşıntıyla nasıl sevinçli olunur ki?”* diyerek gerçek rahatlığı riyazat ve düzelme ile bulmuş olur.

Ya enisel zil lâ tensi bi ehlil ihtizan
Kul ilâhi baid ehlil izzina bissabah

Ey mümin kişi! Zelil (hor, hakir, alçak) olan, yani zelil bulunan kendine yücelik, ululuk nispet etme ile yani kendini çok muhterem tutan ve kendini büyük tutan kişi ile ahbaplık kurma. Ve şöyle dua et: *“Ya İlâhi kendini büyük tutanları bizden uzak tut”* yakarışında bulun.

Lâ yeshal akli ilâ bilhayri nehüm beynehüm
Lem yahlis kalbe mer'i mihnüm ilâ bilcinah

Ey mümin kişi! Dikkatli olursan onların arasında aklın kaybolmaz. Ancak şaşkınlıkta kalır ve kimsenin kalbi onlardan kaçmadıkça düzgünlüğü bulmaz.

Ma ricani minke ya rahman illâ hazretike
Ya visallallahil Mısırî ya hayrel felâh

“Benim ricam senden ya rahman hazretindir” Hazret nedir? İlâh ile ilgili hazret üç kısımdır. 1-Tevhid-i ef'al. 2-Tevhid-i sıfat. 3-Tevhid-i zattır. Ki; *“Bismillâhirrahmânirrahîm”* sırrı budur...

(45)

Hüdâ da'vet eder elhamdülillâh
Bu can dosta gider elhamdülillâh

Hakikat şehrine çün rihlet oldu
Gönül durmaz uyar elhamdülillâh

Duyaldan can ü dil vasl-ı habibi
Hem okur hem yazar elhamdülillâh

**Yakın geldi tulûa şems-i ruhum
Bu gün kevnim doğar elhamdülillâh**

**Ölüm dedikleridir halveti yâr
Kamu ağyar gider elhamdülillâh**

İşte isteyerek olan ölüm ile ölmüş olanlar, yani Hak ile halvet (tenhada yalnız kalmak) olmayı bulur. Bakışında başkalar kalmaz, sadece yâr ile tenhada kalır.

**Şehâdet mansabıdır âli mansıb
Bize veriliser elhamdülillâh**

Savaşta şehit olanın makamı yüce makamdır. Fakat tevhid şehidinin makamı ondan daha yücedir. Çünkü Allah'ın resulü (s.a.v) savaştan dönmüş olduğu vakitte buyurdu ki: **“Küçük savaştan döndük, büyük savaşa gidiyoruz.”** Yani, kâfirler ile yapılan savaş küçük savaştır. Ondan daha büyük olan savaş ise kişinin kendisiyle (nefsiyle) olan savaşa dönmüş olmasıdır.

**Göründü ma'ni yüzünden cemâli
Bozuldu hep suver elhamdülillâh**

**Biliştik bunda hem ihsanlar etti
Nasibimiz kadar elhamdülillâh**

**Ne gam giderse dünyâdan Niyâzî
Visâline erer elhamdülillâh**

(46)

**Zuhûru kâinâtın mâdenisin yâ Resûlullah
Rumûzu (küntü kenz) in mahzenîsin yâ Resûlullah**

Allah'ın resulü (s.a.v) buyurmuştur ki: **“Allah evvela benim nurumu yarattı” ve “Allah evvela benim ruhumu yarattı” ve “Allah evvela benim ilmimi yarattı” ve “Allah evvela benim aklımı yarattı.”** Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin kendisi ile ilgili yaratılan bu dört özellik birdir. Yaratılanların tümü ve dünya ve âhiret bilgileri Muhammed (s.a.v) in nurunda toplanmış oldu. Muhammed ile ilgili nur; bir kere tecelli etti **“Nefs-i kül”** ki, şeriatta **“Levh-i mahfuz”** (korunan levha) olarak tarif edilmiştir. Varlığın tamamı, yani bu kâinat nefis-i külde ayrıntılı şekilde oldu. Amma mânâ ile ilgili farklılık ki ondan tabiat, ondan heyûla, ondan cism-i kül, ondan şekil, ondan arş ki, bu âlem vücuda geldi. Çünkü arştan evvel olan altı mertebe mânâ ile ilgilidir. Arştan kürsü, felek-i atlas, felek-i burç,

felek-i mükevkep, felek-i manazil yedi kat gök, yedi kat yer, üç doğuş ki, maden, nebat, hayvan olup sonuncusu insan mertebesi. İşte bu âlemlerin madeni, kaynağı hep Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. Bu sayılanlar o nurun ayrıntılarıdır.

**Beşer denen bu âlem ki senin sûretle şahsındır
Hakikatte hüviyyette değilsin yâ Resûlullah**

“Beşer” (insan) denilen bu âlem de Resûlullah’ ın suret ve şahsıdır. Yoksa hakikatte Hakk’ın kendisidir.

**Vücudun cümle mevcudâtı nice câmi olduysa
Dahî ilmin muhît oldu kamusun yâ Resûlullah**

**Dehânın menba-i esrâr ilmi men ledünnîdir
Hakayik ilminin sen mahremisin yâ Resûlullah**

**Ne kim geldi cihâna hem dahî her kim geliserdir
İçinde cümlelerin ser-askerisin yâ Resûlullah**

**Cihan bağında insan bir şecerdir gayriler yaprak
Nebîler meyvedir sen zübdesisin yâ Resûlullah**

Cihan bağında insan bir ağaçtır. Onun dışında olanlar ki, kuşlar, yabani hayvanlar ve benzerleri. Sözün kısası insanın dışındakiler o ağacın yapraklarıdır. Peygamberler ise o ağacın meyveleridir. Allah’ı resulü (s.a.v) ise o ağacın özüdür. Yani, evvel ve son odur. Meselâ, bir çekirdek ekilir ve ağaç olur. Sonra meyve verir ve bu oluşun sonu yine çekirdek olur. Sözün özü evvel ve son Allah’ın resulü (s.a.v) dür.

**Şefâat kılmasan varlık Niyazi’yi yoğ ederdi
Vücudun zahmın sen merhemisin yâ Resûlullah**

(47)

**Zât-ı Hak’ta mahrem-i irfan olan anlar bizi
İlm-i sırda bahr-i biç-pâyân olan anlar bizi**

**Bu fenâ gülzârına bülbül olanlar anlamaz
Vech-i bâkî hüsnüne hayrân olan anlar bizi**

**Dünya ü ukbâyı ta’mir eylemekten geçmişiz
Her taraftan yıkılıp vîrân olan anlar bizi**

Yani, Allah ehli olan kendi için dünya ve âhireti düzenlemeye çalışmaz.

Allah'ın resulü buyurmuştur ki: **“Âhiret ehline dünya haram, dünya ehline ise âhiret haramdır. Allah ehline ise ikisi de haramdır.”** Yani, dünya ehline âhiretin haram olması, sadece dünya ve nimetlerine eğilim göstermesidir ki âhirette cennet ve nimetlerini göremez. Aynı şekilde âhiret ehlinin eğilimi sadece cennet ve nimetlerine olmasıyla dünya ona haram olmuştur. Allah ehli olan mümine ise ikisi de haramdır. Çünkü dünyaya eğilim göstermek kişinin kendisi için, yani geçimliliği içindir. Âhirete eğilim göstermek de yine kendisini azaptan kurtarmış olmak ve cennet nimetlerine ulaşmış olmak içindir. Allah ehli ise Hakk'ın rızasından başka bir şeye bakmaz. Ne dünyaya eğilim gösterir, ne de âhirete ilgi gösterir. Yani, kendi için bozuk durumda olan dünya ve âhireti tamir etmez demektir.

**Biz şol abdalız bıraktık eynimizden şâlmız
Varlığından soyunup üryân olan anlar bizi**

**Kahr ü lütfu şey'i Vâhid bilmeyen çekti azap
Ol azaptan kurtulup sultân olan anlar bizi**

Kahr ve lütfun yaratıcısı birdir. Başka yaratıcı yoktur. Kahr nasıl onun hediyesi ise lütuf da öylece onun bir ihsanıdır. Hayrın ve kötülüğün Allah'tan olduğunu bilmeyen zahid başkalara nispet ederse azap çeker, yani sıkıntı içinde olur.

**Zâhidâ ayık dururken anlamazsın sen bizi
Cür'ayı sâfi içip mestân olan anlar bizi**

**Ârifin her sözünü duymağa insân gerek
Bu cihânda sanma kim hayvan olan anlar bizi**

Ârifin söylemiş olduğu her bir sözünü işitmek için insan olmak gerekir. Hayvan anlamaz, çünkü yüzünü tevhide çevirmeyen kişi hayvandır. Şeyh-ül Ekber Muhyiddin İbn Arabî hazretleri Mısırda otururken köylere davet ederlerdi. Bir kere bir köye uğradı ve gördü ki cami önünde bütün köy halkı bir yere toplanmış bir şeye bakmaktadırlar. Hazreti Şeyh de yanlarına vardı ve baktı ki köy halkından birisi oturmuş ve bir şeyler söylemekte ve köyü gülmektedir. Haniya behlöldane derler zat yok mu? O Behlül bir tuhaf kişidir ki, onun bir gün söylediği şu sözü ki: **“Bu caminin direkleri insandır ki onlar oğullarımdır”** bu sözü duyan hal gülüp geçerler ve Şeyhi gördüklerinde: **“Gel bakalım bu caminin direkleri insan mı değil mi?”** derler. Hazreti Şeyh de: **“Evet insanlardır”** deyince Behlül: **“İşte benim gibi bir divane daha”** der. Çünkü insan olmazsa cami durur mu? Ve hazreti Şeyh ile camiye girerler ve Behlül namaza durur ve devamlı olarak yatar kalkar, yatar kalkar. Hazreti Şeyh der ki: **“Yahu böyle namaz olur mu?”** Behlül cevaben: **“Ne yapayım kadir olan yatırıp kaldırıyor, sonra yine yatırıp kaldırıyor”** demiştir.

**Ey Niyazi katremiz deryâya saldıık biz bugün
Katre nice anlasın ummân olan anlar bizi**

**Halkı koyup lâmekân ilinde menzil tutalı
Mısrîyâ şol canlara cânân olan anlar bizi**

(48)

**Dilberâ gamzen oku içim dolu kan eyledi
Şol siyeh zülfün teli aklım perîşân eyledi**

Siyah zülfünden cümlesi ile anlatılmak istenen, İlâh ile ilgili Cemaldir. Yani, İlâh ile ilgili Cemâl aklımı perişan etti. Yani, kâmil akla sahip olan daima İlâh ile ilgili Cemali müşahede eder. Yüce Allah Âli İmrân suresinde; **3/190. Şu bir gerçek ki, göklerin ve yerin yaradılışında, geceyle gündüzün birbiri ardınca gelişinde, aklını ve gönlünü işletenler için çok ibretler vardır.** Buyurmuştur. Yani, biz yeri ve gökleri yarattık. Ve gece ve gündüzün birbiriyle aykırılığını yarattık. Kâmil akıl dostlarına işaret için. O kâmil akıl dostları kimdir? Yüce Allah bir sonraki ayette; **3/191. Akıllı ve gönlü işletenler o kişilerdir ki, ayakta, otururken, yan yatarken hep Allah'ı anarlar; göklerin ve yerin yaradılışı hakkında derin, derin düşünürler: “Ey Rabbimiz! Sen bunu boşuna yaratmadın. Şanın yücedir senin. Ateş azabından koru bizi.”** Buyurmuştur. Yani, kâmil akıl dostları o kişilerdir ki, ayaküstünde ve otururken ve yatarken daima Hakk'ı zikrederler. Fakat kalp ile yapılan zikir ile devamlı olarak zikrederler. Cehri (açık ve yüksek ses ile) yapılan zikir ile değil, çünkü cehri zikir ile daima zikredilemez. Bundan dolayı kalp **“Zâkir”** (devamlı zikreden) olmaz. Tarikat ehli derler ki: **“Kalp cehri zikir ile de uyanır”** fakat bunun aslı yoktur. Daim zikir ancak kalp ile olur. Ve kalp ile beraber vücut da zâkir olur. Zikir bir kere kurulduğunda bir daha durmaz. Yani, kâmil mürşidin önüne oturup ve mürşit bir kere zikri kurduğunda bir daha durmaz. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz: **“Cenab-ı Hak, iki nimeti verdiğiinde bir daha geri almaz. Biri daim zikirdir, bir kere kurdumu Cenab-ı Hak onu bir daha durdurmaz. Biri de kulunun gözünden perdeyi kaldırdı mı bir daha örtmez.”** Buyurmuştur.

**Her kimin şehrine uğradıysa aşkın askeri
Hep imârâtın anın bir demde virân eyledi**

Bir âşık, bir memlekete geldiğinde o şehrin halkında olan varlık iddiasını kaldırır. Yani, kendilerine nispet ettikleri varlığın Cenab-ı Hakk'ın varlığı olduğu konusunu anlamalarını sağlamış olmasıyla beraber onların kendi varlıklar viran olur.

Türlü, türlü fitneler saçından oldu âşikâr Halk-ı âlem sandılar kim anı şeytân eyledi

Hız. Mûsâ aleyhisselâm, Firavuna gönderildi. Onunla uzun zaman uğraştı ve sonunda Firavun denizde boğulmuş olduktan sonra Mûsâ aleyhisselâm, Tûr' da iken toplumu Samiri'nin yaptığı buzağı'ya taptı. Hız. Mûsâ geri döndüğünde toplumunun buzağı'ya taptığını görünce Rabbinin Tâhâ suresinde; **20/85. “Biz senden sonra toplumunu tam bir biçimde imtihan ettik.”** Hitabını hatırladı ve: Araf suresinde; **7/155. “İmtihan ancak senindir.”** Dedi. Çünkü şeytan da bir kuldur. Ne yapar ise yüce Hakk'ın kudreti ile yapar.

Hatt ü hâlin iki böldü bu cihânın halkını Birini kâfir birini ehil-i îmân eyledi

Hakk'ın Cemali cihan halkını ikiye böldü. Biri mümin. Biri kâfir. Bu oluşun belirlenmesi ezeldedir. Yani, Cenab-ı Hak **“Feyz-i Akdes”** ten tecelli etti. Ve herkese kabiliyetini verdi, bu oluşa **“Kaza”** denildi. Çünkü Cenab-ı Hak bilinen şeyleri en iyi şekilde bilendir. Daha ilimde herkese cehennem ve cenneti hak edecek kabiliyeti verdi. Sonra bu âlem vücuda geldi. **“Kader”** ki her bir oluşun açığa çıkmasıdır. Ki kabiliyet her neyi gerektirdi ise o zâhir oldu. Çünkü kâfire kâfirlik kabiliyeti verildi. Cenab-ı Hakk'ın Feyz-i Akdes ile tecellisinden sonra onlardan kabiliyetlerinin gerektirdiği işler ortaya çıkmış oldu. Yoksa kulun çıkmasını diye isteği yoktur. Cenab-ı Hak, Kasas suresinde; **28/68. Rabbin dilediğini yaratır ve seçer. Seçim onların değil/onların seçme hakkı yok. Allah, onların ortak koştuklarından yücedir, arınmıştır.** Buyurdu. Ve kendisi muhtar (dilediğini yapan, hareketinde serbest olan) olduğunu söylemiş olmaktadır. Bu durumda bir soru gelmiş oldu: **“Ya azap ne içindir?”** Cevaben Zühurf suresinde; **43/76. Biz onlara zulmetmedik onlar zalimlerin ta kendisiydi.** Buyruldu. Yani, onlar zulmü bize nispet etmesinler. Amma onlar kendi kendine zulüm eder. Çünkü yüce Hak mutlak adalet sahibidir. Her halde kullarına adalet ile davranmış olur. Bundan dolayıdır ki, bir iğne deliği kadar yerden cennet kokusu cehennem içine girse bütün cehennem ehli yok edilmiş olur. Şimdi öyle ise, cehennemi hak etmiş olan cennete konur mu? Konmaz. Pislik böceğini gül yağına koysan derhal ölmüş olur. Onların yaratılışı onun üzerinedir. Şimdi kayısı dese ki: **“Ya Rabbi, niçin beni sarı ve toparlak yarattın da diğer meyveler gibi kırmızı, mavi ve uzun yaratmadın.”** Cevap verilir ki: **“Sen kayısısın, kayısı böyle sarı ve toparlak olur.”** Bunun misali budur.

Gizli sırrından haber verdikçe uşşâkın dili, Âbid ü zâhidlerin aklını hayrân eyledi

**Gör ne gayrettir ki sırrı vahdeti seyretmeğe
Cem'i-tafsîli o gayret kul ve sultân eyledi**

**Kudretin insânı mazhar kıldığı çün zâtına
Yüzünün nakşını hep âyâtı Kur'ân eyledi**

Ortada olan beyitte Cem sözü ile anlatılmak istenen, **“Cem”** makamıdır. Tafsil sözü ile anlatılmak istenen ise **“Hazretü'l-Cem”** makamıdır. Üçüncü beyitte Kur'an sözü ile anlatılmam istenen **“Zat”** yani kudretin insanı zatına mazhar yaptığı için insan nurunun süsleyiciliğini zatının işareti yaptın. Çünkü kulak, Cenab-ı Hakk'ın işiticiliğinin sureti ve işareti göz de Cenab-ı Hakk'ın görmesinin işareti bu da böyledir.

**Örttü bu bâzârı kesret gözlerin halkın velî
Ârif olan cümle yüzden seni seyrân eyledi**

Bu Pazar kesreti (çokluğu), halkın gözlerini örtmüştür. Çünkü Hakk'ın zâhir oluşu suretler ile ilgili çokluk iledir. Yüce Hak, her bir suret ile zâhir olur. Hatta âhiret âleminde de görülmesi suret iledir. Mutlak yönüyle görülmez. Onun için mutezile görüşü âhirette Allah'ın görülecek olmasını inkâr etmektedir. Çünkü görülme özelliği çok uzak olmasın, çok da yakın olmasın karşı karşıya olsun ister. Bu durumda ise Hakk'ın bir yön ile kayıtlanmasını gerektirir. Bunun için sanki Hakk'ı kaydetmemek için Allah'ın görülmesini inkâr eder. İşte yüce Hak, âhiret âleminde suretle görülecek. Hatta başlangıçta, bir suretle zâhir olup: **“Ben Rabbinizim”** diye seslenecek, evvelce **“Rabbiniz değimliyim”** dediği gibi. Bu seslenmeye karşılık olarak ârif olan **“Evet”** diyecek. Perdeli olanlar ise, **“Neûzü-b-illâh”** (Allah'a sığınırız) diyerek inkâr edecek. Sonra bir başka suret ile görünür olacak ki, dünyada o perdeli olanlar Hakk'ı o suretle bilirler idi. Meselâ, **“Razzâk”** veya **“Gaffâr”** olarak seslenir. O vakit perde ehli kabul etme sözü olarak **“Evet”** demiş olmayla beraber secdeye varacak. Fakat secde etmeye gücü yetmeyecektir. Evvela Muhammed (s.a.v) ile ilgili nur yaratılmış oldu. Ondan nefs-i kül, yaratılmış olunup Cenab-ı Hak seslendi **“Ekbilni”** (beni bilip kabul ettin mi?) nefs-i kül de aynı seslenme ile **“Ekbilni”** (beni bilip kabul ettin mi?) dedi. Sonra uzun süre herhangi bir sesleniş olmadı. Ve yine **“Ekbilni”** (beni bilip kabul ettin mi?) diye seslendi ve bunun üzerine nefs-i kül de **“Kabulte”** (seni bilip kabul ettim) dedi. İşte kişi ârif ise kendisine sesleneni, Hakk'ı dünyada tasdik ederek kabul ettiği gibi âhirette de Hakk'ı her yüzden seyretmiş olarak tasdik edip kabul edecektir.

**Bu ne kudret bu ne san'at bu ne hikmettir görün
Zerreyi kevn katreyi deryâ ü ummân eyledi**

**Kim ki bu sırdan haberdâr oldu ârifdir özü
Kurtulup hayvân adından kendin insân eyledi**

**Cümle esmâ ve sıfatındır görünen gayri yok
Her birin bir vechile hûb zâtın i'lân eyledi**

Üçüncü beyitte “*Gayri yok*” cümlesi ile anlatılmak istenen, evvela; “**Tecelli-i bi-zâtihi**” Yani, Cenab-ı Hak zatı ile tecelli etti. Sonrasında “**Tecelli-i bi-sıfatıhi**” Yani, Cenab-ı Hak sıfatı ile süslenmiş oldu. Ve daha sonra “**İhata-i bi-esmâihi**” Yani, yüce Allah isimleri ile âlemlerin tümünü kuşatmış oldu. Ve bundan sonra “**Zuhur-i bi-ef’alihi**” Yani, Cenab-ı Hak işleri ile görünür oldu. Yani, görünen suretler ve var olan şeyler, Cenab-ı Hakk’ın işleri ve görünürlüğüdür.

**Lâl-i cânân olalıdan ey Niyazi meşrebin
Sözlerin uşşâk içinde âb-ı hayvân eyledi**

“*Lâl-i cânân*” (sevgilinin dudağı) Allah ehli demektir. Allah ehli sözü ile anlatılmak istenen “**Ab-ı hayat**”tır. Yani, Allah ehli insana ebedi, yani bitişli olmayan bir hayat verir demektir...

(49)

**Bugün Ya’kûb-ı kalbe Yûsuf-ı candan haber geldi
Kamîş-ı pür-nesim ile o cânândan haber geldi**

Hız. Yûsuf aleyhisselâmı, kardeşleri babaları olan Yakup aleyhisselâmdan kıskandılar. Bundan dolayı Kenan kafilesine sattılar ve Hız. Yakup’a “*Yûsuf u kurt yedi*” dediler. Sonra o kabile Hız. Yûsuf’ u Mısır hükümdarı Kayusfur’a ağırlığınca altın karşılığında sattılar. Yani, Hız. Yûsuf yetmiş okka geldi ve karşılığı da yetmiş okka=yaklaşık doksan kilo altına satmış oldular. Sonraki yıllarda o bölgelerde çok kıtlık oldu. Hız. Yakup’un çocukları zahire almak için Mısır’a gelmiş oldular. Neyse bir süre ve olaydan sonra Yûsuf aleyhisselâm kendini tanıyamayan kardeşlerine kendini tanıtmış oldu. Ve gömleğini babasına gönderdi. Hatta o gömlek yola çıkarıldığında vakitte Hız. Yakup: “*Esen rüzgâr burnuma Yûsuf’ un kokusunu getirdi.*” Demiş idi. Bu durum Yûsuf suresinde; 12/94. Kervan oradan ayrılınca, öte yandan babaları şöyle seslendi: “Yemin olsun, ben Yûsuf’ un kokusunu duyuyorum. Umarım bana bunaklık isnat etmezsiniz.” Deddiği buyrulmuştur. Sözün kısıası bu hikâyenin tamamı Yûsuf suresinde vardır. Şimdi Yûsuf ile anlatılmak istenen “**Rûh**” makamı Yakup ile anlatılmak istenen “**Kalp**” makamıdır. Rûh makamı hakikat, yani “**Cem**” makamı. Salik cem makamına ulaşmadan “**Hazretü’l-Cem**”e geçebilir mi? Geçemez. Çünkü önce Yûsuf’ a ondan da Yakup’a varılır. “**Kur’ân**” enfüs ve âfâk’ ı içine

alandır. Fakat bir gurup var ki onlar **taife-i batıniyye**” (sadece batına ilgi duyan gurup) sözüyle tarif edilmişlerdir. Bu gurup Kuran-ı kerimi sadece enfüs içine sıkıştırmaya çalışırlar. Meselâ, âfâk ile ilgili olan emirleri tanımazlar. Namazı enfüs’ e sıkıştırır. Oruç içinde aynı tavırda olurlar ve diğer farzlar da aynı şekilde enfüs’ e sıkıştırıp âfâk ile ilgili olanları ve görünürde olması gereken ibadetleri inkâr ederler. Ve **“Cebrail resulün aklıdır. İsrail resulün gayretidir. Yoksa Cebrail ve İsrail’in aslı yoktur. Asıl anlatılmak istenen enfüs’ tür.”** Demeyle ifade edildiği gibi âfâk ile ilgili olanları inkâr ederler. İşte **“Taife-i zındık”** (münafık, âhirete inanmayan, Allahsız) gibi bunlar da kâfirdir. Hal-bu-ki Kur’ân’ ı enfüs’ e sıkıştırmaya çalışan küfreder, yani kâfirlik yapmış olur.

**Açıl ey gözlerim envâr-ı vech-i zü’l-celâlden
Dilâ bedr ol kim ol mihr-i dırahşandan haber geldi**

“Zü-l-celâl” Celâl ve ululuk sahibi olan Allah’ın nurlarından söz edilmesi ile anlatılmak istenen görülmekte olan bu var olan şeylerdir. Yani, İlâh ile ilgili Cemâldir. Çünkü görünür olan İlâh ile ilgili Cemâldir. Bu görünür olan Cenab-ı Hakk’ın işleri, isimleri ve sıfatıdır. Bunlar ise zata kılavuzluk eder.

**Yerinme nâkısım deye kemâl ehlini gördükte
Kamu noksânı tekmiil eden insandan haber geldi**

Ey insan! Eksik durumdayım diye kendine acıyıp durma, çünkü seni kemâl derecesine erdirtirler. Çünkü evvelki dersimizde dedik ki, insan üç kısımdır.

Birincisi: İnsan-ı hayvan’dır. Yani, bu kısımda olan insan, tevhide hiç yüz çevirmemiş ve **“Seyr-i süluk”** etmemiştir. İşte o kişi hayvanlıkla ilgili olan insan olarak tarif edilir.

İkincisi: Seyr-i süluk görüp de tevhid-i ef’al ve tevhid-i sıfat görmüş veya yalnız tevhid-i ef’al görmüş olmasıyla ona **“İnsan-ı nakıs”** (eksik insan) denilir.

Üçüncüsü: Tevhid-i zat mertebesini görmüş olmasıyla o kişi kemâl bulmuş olur. İşte ona **“İnsan-ı kâmil”** (olgun insan) denilir. İşte bir insan tevhide ayakbastı mı o be-heme-mâl, yani mutlaka insan-ı kâmil mertebesine ulaşp kâmil olur. Yani, ona kendisini kâmilliğe ulaştıracak mertebeleri tamamlattırılır. Bir kere hayvanlıktan kurtulmuş oldu mu bu âlemde veya son nefesinde veya berzahta veya mahşerde veya cennette ona gerekli olan mertebeler tamamlattırılır ve olgunluktan mahrum kalmaz. Ki geçmiş derste Zinnun-ı Mısri Efendi ile Şeyh Muhyiddin Arabî hikâyesi geçmiş idi. Bu iki zat berzah âleminde buluşurlar ve Hz. Şeyh dedi: **“Ya Zinnun! Sen yazmış olduğun kitabın başlangıcında nasıl dedin? “Küllü mah atara bi-balık f’allahu teala gayru zalim” Yani, Allah dendiğinde aklına ne gelirse, o Allah değildir.” “Eğer ki yüce Hak bu var olan şeylerin dışında olursa**

ki, bu var olan şeylerin kendilerine özel ve bağımsız vücutları yoktur. Onlar Hakk'ın vücudu ile vardılar. Yani, Cenab-ı Hakk'ın dışında hiçbir varlık yoktur. Eğer Hak bunların dışında ise bu var olan şeyler yok iken Cenab-ı Hak var idi.” Bu sözlerden sonra Zinnun hazretleri: *“Ben bu tevhid meselesini şimdi anlamış oldum”* dedi ve teşekkür etti. İşte Zinnun hazretlerini Hz. Şeyh ilerletmiş oldu. Çünkü Zinnun hazretleri bu âlemde iken bu meseleyi gereği gibi anlamış değildi.

**Ne kim yağma olundu çekme gam şimden gerü sen var
Dil-i vîrandaki ol kenz-i pinhandan haber geldi**

**Edip dil-hâneyi ta'mir otur bu beyt-i ahzanda
Bu şeb bana seher vaktinde mihmandan haber geldi**

**Bu Mısırî'nın vücudu mısırının oldur şehinşâhı
Ezelden tâ ebed hükm-i Süleyman'dan haber geldi**

(50)

**Tâlib-i Hakk'ın devâsızdır nedür sermâyesi
Ânın için âh ü zâr olur hemin hem-sâyesi**

**Âşıkın ma'sûk yolunda derdi arttıkça müdâm
Artar anın dembedem akrân içinde pâyesi**

**Tâatin ihlâsa ermez ilm ile âmâl ile
İzzeti ko zilleti tut oldur ânın mâyesi**

İlim ve iş ile Allah'a ibadet ediciliğin ihlâs'a (katkısızlığa) ermiş olmaz. Yüceliği, saygı değer olmayı bırak, varlıkları terk et. Yani, varlık ve zenginliğin sadece Hakk'ın olduğunu iyice anlamış ol. Çünkü kulun varlığı efendisininindir. Bilinmelidir ki kulluk üçtür.

1-İbadet: Yani kendini kılıçtan kurtarmak için ve âhirette yine kendini böyle cehennem kurtarması için yapılan işlere ibadet denilir. Bu genel halkın (avamın) ibadetidir.

2-Ubudiye: Böylece ibadeti kendinden görüp, ancak yüce Hakk'ın rızası için olursa; ona ubudiye denilmiş olur. Bu ebrarın (iyilerin) ibadetidir.

3-Ubudet: İhlâsı Hak'tan görüp, yani ibadet eden, ibadet edilen Hak'tır. Bu seçkinlerin ibadetidir. Sözün kıyası; ibadet, Tâat (Allah'ın emirlerini yerine getirmek), ilim ve iş ile olmaz. Belki tevhid ile olur.

**Arz-ı vâsi ister isen kâmilin gir kabzına
Arş ü kürsîden geniştir bir velînin âyesi**

Kâmil'in el ile tutması; yeryüzünden daha geniştir. Yani, bu âlemde tasarruf sahibi olan **“GAVS”** tır. Çünkü Gavs Hakk'ın halifesidir. Halife belirlemiş olanda bulunan özellik halifede de bulunur. **“Aye=aya”** Avuç içi demektir. Yani, arş ve kürsü bütün âlem Gavs'ın avucunda bir hardal tanesi kadardır. Ömer İbni Karis zamanında İbrahim Cabiri isminde bir kişi var idi. Irak taraflarında idi. Bir gün evinin kapısı önünde otururken; bir atlıyı son süratle geçerken gördü ve: **“Dur yahu nereye gidiyorsun”** dedi. O atlı de: **“İbrahim Karis âhiret âlemine gidecek cenazesinde bulunmağa gidiyorum”** dedi. Atlıyı durdura da: **“Ben de seninle beraber giderim”** dedi. Tayyi mekân olmadan birlikte yola koyuldular. Sözün kızası, Mısır'a geldiler ve İbrahim Cabiri İbni Karis hazretlerine sordu: **“Birçok Allah ehline sordum, ancak cevap alamadım. Şöyle ki: “Hakk'ın yaratmış olduklarını tamamıyla kuşatacak bir şey var mıdır?” Bu müşküle cevap alamadım.”** Dediler. Ve İbni Karis hazretleri buyurdu: **“Senin ihata edemediğin bir şeyi, ben ihata ettim. Yani, kâmilin ihatası (kuşatması) Hakk'ın kuşatmasıdır. Ve bundan böyle sen onlardansın çünkü kâmilin varlığı yoktur. Onların varlığı Hakk'ın varlığıdır.”** İşte Gavs bütün âlemi çevreleyendir. Yani, Gavs bütün âlemi kuşatıcıdır.

**Ârifin gönlünü bilmez kandadır halk-ı cihân
Ol ki Anka'dır yere düşmez bil anın sayesi**

Yani, eşya üç çeşittir. **“Anka”** üç çeşitten bir çeşittir ki, ismi var fakat cismi görülmemiştir.

**Kim ki mazağalbasar sultânının tıflı ola
Mısırî' yâ şol feyz-i akdes nuru oldu dâyesi**

Yüce Allah, Necm suresinde; **53/17. Göz ne kayıp şaşı ne azıp haddi aştı.** Buyurdu. Yani, Allah'ın resulünün (s.a.v) gözü, kulağı, aklı hayali, sözün kızası her bir organ, el-ayak ve diğerleri resulü çeviremezdi. Muhammed (s.a.v) evlâdı üç kısımdır.

Birincisi: Suretler yönüyle, yani Hz. Resulün (s.a.v) soyundan gelen İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin (r.a.) gibi. Ve Hz. Resulün erkek çocuğu oldu ise de kendinden evvel vefat etti. Fakat peygamberlerin kızıdan olan soyu da soydan sayılır. Genel halk içinde olduğu gibi. Yalnız erkek tarafından olanlar soydan sayılır demek doğru değildir. Hz. Fatma'nın çocuklarından olan çocuk da kıyamete kadar resul çocuğudur. Yani, Hz. Resulün (s.a.v) suret yönünden çocuğu sayılır.

İkincisi: Yukarıda tarif edildiği şekliyle suret yönünden hem de mânâ

yönünden, yani tevhidi rüyada veya yakaza halinde bizzat Hz. Resulden (s.a.v) almış veya bizzat resulden almış olandan almış olmalıdır. Bu şekil üzere olan mânâ ile ilgili evlat olur. Kutup ve gavs bu kısımdan çıkar.

Üçüncüsü: Bu kısım soy yönüyle resulden olmayıp tevhidi bizzat Allah'ın resulünden (s.a.v) almış veya bizzat Allah'ın resulünden almış olandan almış kişiye yalnız mânâ yönünden Resul evladı denir. İşte resul evlatlarından bir kısmı suret yönünden, bir kısmı suret ve mânâ yönünden, bir kısmı ise sadece mânâ yönündendir. Ya bunların dışında olanlar nedir? Evet, tevhidin en alt mertebesi söz ile olan tevhid, yani **“Lâ İlâhe illallah”** kelimesini sağlam olarak söylemiş olmaktır. O da resul (s.a.v) evladından sınırlanmıştır. İşte kim ki Hz. Resulün **“Gözü kayıp şaşmamış”** sultanının evladı olur, feyz-i akdes, yani ezel ve kaza bereketlendirmenin nuru onun sütanesi, dadısı olur...

(51)

**Hamdülillâh habs ü zindan ehil-i hâlin hırfeti
Fakr zillet derd ü mihnet ol gürûhun izzeti**

**Habs-i cism ü nefes eden cânın eder elbet halâs
Halvetin rûşen eder envâr-ı Hakk'ın cilveti**

Dünya ehlinin hapsedilme yeri, hapishanelerdir. Allah ehlinin hapsedildiği yer ise Hak'tan başka bir şeyler görme yeridir ki ona ağyar denilir. Ağyar hapsinden kutrumu kişilerin olacağı yerler ise, Cilvet makamı, Rûh makamı, hakikat makamı Yani, Cem makamı ki vahdet zâhir kesret bâtın. Halvet makamı, nefis makamı, şeriat makamı. Sözün kısası şeriat makamını aydınlatan hakikat makamıdır.

**Zulmet ile teşne diller âb-ı hayvâna erer
Killet içre sabr ile çok kimse buldu devleti**

Gönlü susuz olanlar, ab-ı hayata (ölümsüzlük suyuna) koşar. Ab-ı hayat ile anlatılmak istenen, tevhittir. Yani, tevhidi bulan dünya ve âhirette devlet bulur. Sonunda dünya devletini bulan dünyaya nasıl olursa olsun hizmet eder. Çünkü onu da seçmiş olur. Dünyaya dargın olan dünyayı kendine hizmet ettirir.

**Halk-ı âlem kabza-i kudrette bîçün ü çirâ
Halk kazasına rızâ ver, bula kalbin vus'atı**

Âlem halkı, İlâh ile ilgili kudret elinin tutuculuğundadır. Ve Hakk'ın işlerinden soru sorulmaz. Çünkü Hakk'ın kazasına rıza gösterenin kalbi genişlik

bulur. Çünkü Allah'ın resulü (s.a.v) *“Allah'ın kazasını ve ihsan ediciliğini engelleyecek yoktur”* buyurmuştur.

İzzet-i ukbâya zilletir Niyazi çük tarik
Nefha-i Rahmâna bu yoldan ede gör sur'ati

Üfürme ile ilgili nefesin dışarı verilmesi, yani güzel kokulu nefesin dışarı verilmesinden meydana gelmiş olan rahatlık ki Hicr suresinde; **15/29. Ona ruhumdan üflediğim zaman.** Ayetinde geçen Rûh rahat etme manasınadır. İnsan nefesini içeri alır sonra o dışarı vermesiyle rahatlamış ve hayat bulmuş olur. Hatta o nefes dışarı verilmezse o kişi derhal ölmüş olur. Onun için insan ölürken nefesi içeri alır ve o nefes içeride hapsedilmiş olur, yani dışarı veremez ve vefat eder...

(52)

Hamr-ı rûy-i yâr ile sekrân olan anlar bizi
Katresin Baha eyleyip ummân olan anlar bizi
Câhil anlamaz zül-irfân olan anlar bizi
Vâkîf-ı esrar olup hayrân olan anlar bizi

Anlamaz hayvân olan hayrân olan anlar bizi

İnsan üç kısımdır: 1-İnsan-ı hayvan, yani tevhide ayak basmayan, cahil insan. 2-İnsan-ı nakıs, tevhid-i ef'al ve tevhid-i sıfat görüp de zata ulaşmayan. 3-İnsan-ı kâmil, tevhid-i zata ulaşmış olan kişidir.

Halkın artık eksiğine kıylımız yoktur bizim
Kimseye ta'netmeye hiç dilimiz yoktur bizim
Lâmekândan gelmişiz biz ilimiz yoktur bizim
Bu fenâ gülzâra hergiz meylimiz yoktur bizim

Her seher bülbül gibi nâlân olan anlar bizi

“Lâmekân” (mekânsız, mekânı olmayan) denilen yerden geldik şehrimiz yoktur bizim. Sözünden anlaşılmıştır ki, ilk yaratılan Muhammed (s.a.v) ile ilgili nur olmuştur. Muhammed ile ilgili nur tecelli etti nefs-i kül oldu. Nefs-i kül tecelli etti tabiat oldu. Tabiat tecelli etti heyula oldu. Heyula tecelli etti Cismi kül oldu. Cismi kül tecelli etti şekil oldu. Şekil tecelli etti arş oldu. Arş tecelli etti Kürsî oldu. Kürsî tecelli etti felek-i atlas oldu. Ondandır felek-i menazil oldu. Sözüün kıyası, ta insan mertebesine kadar yirmi sekiz mertebe tamamlandı. Onun için biz, lâmekânız. Mekânımız yoktur dedi.

Sırr-ı vasl-ı yâri yol azanlara açılmazız
Biz hakikat şemsiyiz revzenelere açılmazız
Biz ricâl esrârını şol zenlere açılmazız
Zâhid-i lifaf olan rehzenlere açılmazız

Açılan güller gibi handân olan anlar bizi

Biz rical esrarını o zenlere açılmayız. Satırda “**zen**” (vurucu, vuran, atan, çalan) sözü ile anlatılmak istenen: “**Ünsa-i müşkile**” (zor yaşantı içindeki değişik kişilik) sahipleridir. “**Gülzâr-ı şerif**” sahibi; İbrahim Tennuri; Hacı Bayram Veli hazretlerinin halifesi olan Şemseddin’in halifesidir. Fıkıhî şerifi şöyle tarif etmiştir ki: “**İlâh ile ilgili farzların tamamını şeriat ve hakikat yönüyle açıklamıştır.**” Meselâ, şeriatta oruç şudur: diyerek gerekli açıklamayı yaptıktan sonra, hakikatte ise oruç budur diyerek gerekli açılmayı yapar. Şeriatta abdest şudur, hakikatte ise budur. Şeriatta salâ şudur, hakikatte ise budur. Sözün kıyası İlâh ile ilgili farzları yazdıktan sonra Ünsa-i müşkile hakkında da şöyle der: Şeriatta Ünsa-i müşkile; (kendisinde erkeklik ve kadınlık duygularına hakîm olamayan kişi) bu hâl üzere olan kişi camiye gittiğinde erkekler safında durduğunda kadınlığı galip olur. Ve eğer kadınlar safında durursa erkekliği galip olur. Bundan dolayı bu gibiler cemaatin gerisinde ayrı bir saf olur. Şeriat yönü böyledir. Miras paylaşımında da sonraya bırakılan hissenin yarısını erkek hissesi, diğer yarısı ise kadın hissesi olarak alır. Hakikatte ise Ünsa-i müşkile nedir? Cahil olup da şeyhlik ve âlimlik iddiasında bulunan bu misal benzeri adam ne kadın olan avama karışabilir ve ne de er olan Allah ehli ile sohbet edebilir. Çünkü Allah ehline karışamaz, cahilliğinden, avama karışamaz kendini büyük gördüğünden ötürü. İşte hakikatte Ünsa-i müşkile bu gibilerden olan adamdır.

Sanmanız zâhid gibi havf ü ricâ abdâlıyız
Gezmişiz andan şehâ bezm-i lika abdâlıyız
Tekye-i iklim-i lâhutta beka abdâlıyız
Baş açık yalın ayak râh-ı fenâ abdâlıyız

Ref’ edip ten cübbesin üryân olan anlar bizi

Mısriyâ şehri-i fenâyê uğradı râhım bu gün
Şems-i ruy-u yâr ile bedr oldu çük mâhım bugün
Kuluna rahmeyleyip kıldı nazar şâhım bugün
Li maallah sırrına mahremdir İbrahim bugün

Ol serâ-yı vahdete mihmân olan anlar bizi

Allah’ın resulü (s.a.v) Ebû Bekir Sıddîk hazretleri ile sohbet ederlerken Hz. Ömer efendimiz konuşulanları anlayamazdı. Bir defasında Hz. Ömer, Ebû Bekir

Sıddîk' a; Allah'ın resulü ile ilgili sırları anlayabilmek için soru sorduğunda, Hz. Ebû Bekir Sıddîk; bu hadis-i şerifi rivayet etti: **“Allah ile benim bir vaktim var ki, ne bir peygamber ve ne de Allah'a yaklaşmış melek ulaşamaz.”** O vakit Muhammed (s.a.v) ile ilgili makamdır ki, **“Ahadiyyet”** makamıdır. Oraya hiçbir nebi, mürsel ve Allah'a yaklaşmış melek ayak basamaz. Ancak Muhammed ile ilgili adım ile olabilir. Yani, o ulaştırma makamı Allah'ın resulünündür. Peygamberler ve varis âlimler oraya **“bi-tabî”** (kendi gücü olmayarak) girerler. Hz. İbrahim aleyhisselâm da tevhidin babası olduğu halde o da Ahadiyyet makamına Muhammed (s.a.v) ile ilgili adım ile girer...

(53)

**Yakın yalanlı külhanı, atın firengi temreni
Çoktan arardım ben bunu ya siz beni ya ben sizi**

Sonunda Mısırî Efendi, Sultan Ahmed'e haber gönderme ile dedi ki: **“Ben Hüdayi Mahmud ile imtihan olacağım. Kızgın fırın içine gireceğim.”** Sonra Sultan Ahmed, Hüdayi Mahmud efendiye imtihan meselesini söyledi. Mahmud efendi **“ben giremem”** diye cevap verdi. Bunun üzerine Sultan Ahmed, Hüdayi Mahmud efendiye **“Senin yerine girecek bir dervişin yok mu?”** diye sorması üzerine **“hayır o da yoktur”** dedi. İşte bu apaçıklık onun üzerinedir.

**Çün gördünüz kim tınmazam sağ u sola bakınmazam
Sanırsınız dayanmazam ya siz beni ya ben sizi**

**Geldik işin tâ ucuna eriştik âhir gücüne
Bâtıl olur kim gocuna ya siz beni ya ben sizi**

**Şemsin yanında zerreler bahrin içinde katreler
Zilden şecer etmez hazer ya siz beni ya ben sizi**

**Hor hor uyurken basınız Mısırî'yi ol vakit aşınız
Bulun ziyân ü ıssınız ya siz beni ya ben sizi**

Sonra şeyhülislâm olan Vani Mehmet Efendi, Sultan Ahmed'e dedi ki: **“Bu Mısırî efendi burada olursa halk arasında karışıklık olacaktır. Eşkıya yobazlarının ayaklanmasıyla bir büyük kötülük meydana gelebilecektir. Eğer uygun görürseniz bu Mısırî'yi bir yerde ayrı tutulmasını buyurun.”** O vakit Sultan Ahmed Mısırî Efendiye sevmekte idi ve her vakit kendisine teskere yazardı: **“Senin vücudun halka lâzımdır.”** Ve o da Sultan Ahmed' in teskeresi altına cevap yazardı. Öyle Sultanım diye yazmak yok, **“Ey Ahmed! Münafık sözüne kapılma.”**

Demiştir. Hatta fakir de birkaç teskeresini gördü. Neyse Mısırî Efendi Limni adasına gönderildi ve bir süre sonra ada halkının tamamı kendisine biat etti. Artık ömrünün sonuna kadar vaktini orada geçirdi ve orda vefat etti. O vakitten beri Osmanlı devleti yüzünü zarar etme yönüne çevirmiş oldu. Uzun zamandan beri elde olan yerler düşman devletler tarafında ele geçirildi. Hatta Sultan Abdülmecit Han hazretlerine dediler ki: **“Ülkenin bu hâle gelmesinin sebebi Mısırî Efendinin der saadetten uzaklaştırılmış olmasıdır. Onun gönlü alınmış olsa güzel olur.”** O anda Osmanlı devleti ile Rusya arasında savaş çıkma ihtimali yüksek idi. Sultan Abdülmecit Han kendisine söylenenler üzerine der saadetten kalkıp Limni adasına gitti. Üç gün orada oturdu. Mısırî Efendinin ruhuna Kur’ân okudu. Ve türbesini kaşmeri acem şalları ile döşenmesini buyurdu. Ve dönüşünde Rusya’ya harp ilan etti. Hatta bütün devletler bizim ile birlik oldular. Ve Rusya’ya galip geldi. Sultan Abdülmecit han hazretleri tevhid ehli idi. Hatta makamı Cem makamı idi...

(54)

**Kasap elinde koyunum yâ sen beni yâ ben seni
Cellâd önünde boyunum yâ sen beni yâ ben seni**

Mısırî Efendi hazretleri Üsküdar’da oturmakta iken bir risale yazmakta idi. O risalesinde İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin (r.a.) efendilerimizin Nübüvvet sahibi olduklarını söylemiş olduğundan Köstendilli Mehmet Ağa İstanbul’da bir tarikatın himayesine girer ve tekkeden o risaleyi alır. Köstendilde Şeyh Mustafa o risaleyi görür ve derki: **“Benim Mısırî Efendiye karşı güzel zannım var idi, bundan sonra yoktur. Ona da güvenim kalmadı.”** Mehmet Ağa: **“Niçin güvenin yok?”** diye sorar. Şeyh Mustafa cevaben: **“İşte İmam-ı Hasan ve İmam-ı Hüseyin Efendilerimizin nübüvvetleri olduğun söylemektedir. Hâlbuki nübüvvet kâinatın övüncü (s.a.v) ile tamamlanmış oldu.”** Sonra Mehmet Ağa der ki: **“Ben bu risaleyi tekkeden aldım. Tekke şeyhi şüphe edenlerden olur.”** Sonunda münakaşa ederler, risaleyi hemen Üsküp’e tarafımıza göndermişler. Fakir de hemen cevap verdim: **“Risale doğrudur. Ve şeriata uygundur.”** Sonra şeyh Mustafa ile görüştük ve dedim ki: **“Olan odur ki Allah’ın resulü hatemdir amma, Risâlet peygamberlerin hatemidir. Şeriat peygamberlerin hatemi değildir. “Teşrih” (açma, yayma) ile ilgili nübüvvet bâkidir. Ona “Nebîyyül velaye” (velayet nebileri) denilir.”** Bu ifadelerden sonra şeyh Mustafa da ikna oldu. Bir de fakiri Hüsnü paşa İstanbul’a davet etti. Biz de gittik. Bir gün müsteşarı Fikri Efendi (şimdi vezir oldu). Fikri paşa elinde bir risale ile geldi ve dedi: **“Bu risaleyi paşa gönderdi. Bir gözden geçirin. Akşama paşa bunun için sizinle sohbet edecektir.”** Sonra baktım ki, Mısırî efendinin risalesi orada. Sonra paşa ile akşam konuştuk ki,

İstanbul’da birisi bu risaleyi çoğaltırmış ve dışarılarda satarken vezirin yardımcısı tutmuş yazılış amacını gözden geçirmek için der saadete göndermiş. Fikri efendi de o risaleyi biz okuyup inceledikten sonra Şeyhülislâma gönderecekmiş. Sonra dedim ki: **“Risale doğrudur ve şeriata da uygundur.”** Gerekeni anlattık, sonra Fikri efendi o vakit Şeyhülislâm Hasan efendiye risaleyi götürdü ve bizim sözümüzü söylemiş. Hasan efendi: **“Mademki hoca efendi şeriata uygundur demiş öyledir.”** Ve gerçekliğini tasdik edip takdimnamesi ile vezir yardımcısına geri göndermiş oldu. İşte Mısırî Efendi başlangıçta bu risaleyi Üsküdar’da yazmış olduğu vakit Hüdayi Mahmud Efendi çok itiraz etmiştir. Ve Sultan Ahmed’e söylemiş, yani Mısırî efendiyi şikâyet etmiştir. İşte bu mısraları Mısırî Efendi o olay üzere yazmıştır. Yani: **“Ben Mahmud Efendi ile imtihan olurum. Eğer benim risalemde olan sözlerim şeriata ters ise ben cezalanırım. Yok, eğer ters değil ise onu cezalandırırım”** demek istemiştir.

Irz ü vekar mal ü menal yağma olundu cümlesi
Soyunmuşum bu yolda ben yâ sen beni yâ ben seni

Yani, **“Ben ağırbaşlılık, şan, şeref, mal ve elde edilebilecek her şeyden geçtim. Çünkü ben kırk senedir şeyhlik yapmaktayım”** demiştir.

Cisme bugün kırk erbâin oldu tamam Deccâl lâin
Kıldı beni Rabb’im emin yâ sen beni yâ ben seni

Vallâhi senden korkmazam dâ’vâyı bâtıl kılmazam
Hak’tır sözüm yorulmazam yâ sen beni yâ ben seni

Vardı çikalı göklere bin altı yüz doksan bire
İndim senin için yere yâ sen beni yâ ben seni

Hiz. Âsâ aleyhisselâmın göklere çıkması, Mısırî efendinin vaktinde bin altı yüz doksan birinci senesinde idi.

Mehdî benim adlimdürür Âsâ benim fazlımdürür
Âhir amel katlimdürür yâ sen beni yâ ben seni

Meydâna çık gel ey kaba avret gibi giyme kaba
Ben Mısırî’yem giydim abâ yâ sen beni yâ ben seni

Sözün kıyası, bu mısraları Mısırî efendinin Hüdayi Mahmud efendiye hitaben söylediği sözlerden ibarettir...

(55)

Zühdünü ko aşka düş ehll-i cenân etsin seni
Pîr aşkına kulluk et cânına can etsin seni

Bir zaman bülbül gibi efganın ağdır göklere
Şol kadar kıl nâleyi kim gülistan etsin seni

Âr u nâmûsun bırak şöhret kabâsından soyun
Gey melâmet hırkasın kim ol nihân etsin seni

Yüzünü yerler gibi ayaklar altında ko kim
Hak Teâlâ başlar üzre âsümân etsin seni

Verme râhat nefsine dâim gazâ-yı ekber et
Kâbe-i dil feth olup dârül-emân etsin seni

Gel Niyazi'nin elinden bir kadeh nûş eyle kim
Mahvedip nâm ü nişânın biç-nişân etsin seni

(56)

Gönülleri duruldur erenlerin halveti
Ölüleri dirildir erenlerin halveti

“Halvet” (tenhaya çekilme) ile anlatılmak istenen, dört duvar arasında olan halvet değildir. “Cilvet”te (tecellilerde) halvet, kesrette (çoklukta) vahdeti (birliği) bulmaktır. “Cem” makamı, erenlerin halvetidir. Cem makamı Hz. İsâ aleyhisselâmın makamı idi. Bu makam ölüleri diriltir. Maide suresinde; **5/31. İşte bu yüzden biz, İsrail oğulları üzerine şunu yazdık: Kim bir kişiyi, bir kişiye karşılık yahut yeryüzünde bir fesat sebebiyle olmaksızın öldürürse, insanları toptan öldürmüş gibidir. Ve kim bir kişiye hayat verirse insanlara toptan hayat vermiş gibidir. Andolsun, resullerimiz onlara açık-seçik kanıtlar getirmişlerdir. Ama onlardan birçoğu bunun ardından da yeryüzünde zulüm ve azgınlığa sapmaktadır.** Buyrulmuştur. Yani, biz İsrail oğulları için Tevrat'ta yazdık. Kim ki birini haksız yere öldürürse tüm insanları öldürmüş gibi günah yazılır. Kim ki birini diriltmiş olursa, insanların tümünü diriltmiş gibi sevap kazanmış olur. Bu ayetin tefsirinde Allah'ın resulü (s.a.v) buyurmuştur ki: **“Kim ki birini cahillik meselesi ile öldürür ise insanların tümünü öldürmüş gibi günahkâr olur. Kim ki birini tevhid meselesi ile dirilmiş olursa insanların tümünü dirilmiş kadar sevap kazanan olur.** Yani, biri diğerini Hak yolundan saptırıp, birini Hak yolundan çıkmış görüp de ona bir tevhid meselesini öğretip

doğru yola koyar ve ölmüş kalbini o meselenin ilmi ile diriltmiş olursa ona, insanların tümünü diriltmiş gibi sevap verilir.

**Yaka yaka kül eder her dikenî gül eder
Hak'tan yana yol eder erenlerin halveti**

**Sıdk ile giren kişi Âh ü zâr olur işi
Gözden akıtır yaşı erenlerin halveti**

**Toygurur ol illeri tiz geçirir belleri
Yakın eder yolları erenlerin halveti**

**İçine bir kez od salar nefsin sıfâtından yakar
Canın gözün açar erenlerin halveti**

**Seni san bildirir ağlar iken güldürür
İrfân ile doldurur erenlerin halveti**

**Niyazi sen var yürü sanma bunu zâhiri
İçeriden içeri erenlerin halveti**

Ey Niyazi! Erenlerin halvetini görünür olan zannetme. Yani, dört duvar arasındadır sanma. Yani, içeriden içeri olmasıyla görünür değildir...

(57)

**Bârekellâh gülîstan-ı bûlbûlandır Aspozi
Cenneti tezkir eder âlî-mekândır Aspozi**

**Mu'tedil eb ü hevâ hem müctemi' envâ-ı zevk
Mecmu-ı bezm-i safâ-yı ârifândır Aspozi**

**Ab-ı hayvânı beğenmez hasletindedir Mesih
Aktığınca sanki bir rûh-ı revandır Aspozi**

Hız. İsâ aleyhisselâm kendi isteği üzere olan ölüm ile ölmüş olup göğün ikinci katına yükseltilmiş oldu. Âli İmran suresinde; 5/55. Allah şunu da demişti: “Ey İsâ, senin canını alacağım, seni kendime yükselteceğim. Buyrulmuştur. Burada “senin canını alacağım” sözü ile anlatılmak istenen “*kendi isteği üzere olan ölümdür.*” Sonra son zamanda Allah'ın resulünün (s.a.v) halifesi olma ile yeryüzüne inmiş olacaktır. Hız. İsâ zamanı kırk sene kadar uzun sürecektir. Ve evlenmiş olup çocukları olacaktır. Sonra herkes gibi doğal ölüm ile ölmüş olup kendi yerine çocuğu halife olacaktır. İşte Hız. İsa'nın kendisi hayatta olması

yönüyle şu anda yaşadığımız hayata ihtiyacı yoktur. Aspozi (Yeşilyurt) Malatya'ya yarım saat mesafede bir ilçedir. Ümmi Sinan Mehmet Efendinin tekkesi de orada idi. Ümmi Sinan Efendi Niyazi Efendinin şeyhi idi.

**Câme-i hadrâsın eyyâm-ı rebî'de kim geyer
Şüphesiz menzil-gehi Hızr-ı zamandır Aspozi**

**Her taraf pür-meyve-i şirin-leb-i dildâr misâl
Yeşil atlasla donanmış nev-civandır Aspozi**

**Bi-midâd elması üzre nakş olur ebyâtı sürh
Lâcerem sün'-e Hudâ'ya bir beyandır Aspozi**

**Ol sebepten ehli pür-akl ü zekâ ü marifet
Mahzen-i ehli ulû u kâmilândır Aspozi**

**“Cenneti min tahtihel enhârı tecrî' dense hûb
“Hâzihi cennâti adnin” den nişandır Aspozi**

**“Ey Niyâzî ger dokunmayaydı hiç bâd-ı fenâ
Kim demezdi ona Firdevs-i cinandır Aspozi**

(58)

**Bir yüze dûş olu gönlüm yüz bin gezer divânesi
Olmuş cemâli şem'inin ayla güneş pervânesi**

Gün ismi ışığın suretidir. Ay ile yıldızların ışığı güneşin ışığından faydalanması için aktarılmıştır. Çünkü ay ve yıldızlar cevherler misali şeffaf olduğundan güneşin ışığını ödünç alırlar.

**Kendi sunar dolu dolu peymâneler âşıklara
Bir kez elinden nûş eden olur ebed mestânesi**

**Şunlar ki tatmadı ezel bezminde onun cür'asın
Tatmaya dahi bunda ol aşk ehlinin bigânesi**

**Her bir kuru lâf ehli dâhil olunmaz bu meclise
Ol câna kıymaz nice gel desin ona cânânesi**

Demektir ki, laf ehli, yani yalancı ve iddia edici tevhid meclisine dâhil olamaz. Onun iddia edici ve çok yalan söyleyen olduğu boş konuşmasından, yani lâkırdısından anlamış olurlar.

**Aşk ehli ayılmaz ezelden tâ ebed serhoş olur
Pes nice ayılsın ki dâim devr eder peymânesi**

**Bir mülke mâlik eylemiş uşşâkını ol pâdişâh
Mülk-i Süleyman onların yanında bir virânesi**

Bu beyitte Süleyman mülkü ile anlatılmak istenen, Hz. Süleyman aleyhisselâmın dünya ile ilgili mülk ve suretleridir. Yoksa Hz. Süleyman da resul olup ululazim olan peygamber idi.

**İki cihanda Mısırî'ye devlet dahi izzet yeter
Gördükçe yârin sunduğu cevherlerin her dânesi**

(59)

**Ben sanırdım âlem içre bana hiç yâr kalmadı
Ben beni terk eyledim bildim ki ağyâr kalmadı**

**Cümle eşyâda görürdüm hâr var gülzâr yok
Hep gülîstân oldu âlem şimdi hiç hâr kalmadı**

Bu ne demektir ki, eşyanın tümünde ben halkı kötü görürdüm. Şimdi ise fenafillâh olunca her gördüğüm hep gül bahçesi oldu. Yani, güzel görülür ve lezzet alınır. Şimdi hiç kötü gören değilim.

**Gice gündüz zâr ü efgan eyleyip inlerdi dil
Bilmezem noldu kesildi âh ile zâr kalmadı**

Benim gönlüm gece gündüz ah çekme ile feryat etmekte idi. Çünkü bazı makam kişiye “**kabz**” tutukluk hâli verir, bazı makam ise “**bast**” açma, uzun uzadıya anlatma hâli verir. Cem makamı kabz verir. Çünkü kesret (çokluk) batındır. Hazretü'l-Cem makamına geçince açılan, yani söyleyici olur. Çünkü bast makamıdır. Çünkü kesret zâhirdir. Ah çekip feryat etmesi kesilmiş olur.

**Gitti kesret geldi vahdet oldu halvet dost ile
Hep hâk oldu cümle âlem şehir ü bâzâr kalmadı**

Gitti kesret, yani kesret bâtın oldu. Geldi vahdet, yani vahdet zâhir (görünür) oldu. Ki cem makamında kesret bâtın vahdet zahirdir. Dost ile halvet cemde olur. Doğal olarak Halvetiyye tarikatında halvet ismi olması bundan dolayıdır. Halveti olanlar halveti severler, yani Hak ile olurlar idi. Amma halkın bildiği halvetiler değildir.

**Din diyânet âdeti şöhret kamu vardı yele
Ey Niyazi noldu sende kayd-ı dindâr kalmadı**

Yani, ibadet edilecek olanı (mabudu) tevhid ettikten sonra din ve diyânet' in ne faydası vardır. İşte Mısırî efendinin din ile ilgili kayıtlanma kalmadı demesi, ibadet edilene ulaşmış oldu demektir...

(60)

**Ey kefere o iğrib avlar mı bu balığı
Yanlış haber söylemin size veren sâhğı**

**Yere göğe sığmayan bir iğribe sığar mı?
Karnı aç iken onun deryâların yatağı**

**Yer ile gök arası dolar dahi taşardı
Eğer zâhir olaydı cihâne bir tırnağı**

**Yeri götüren sarı öküz yüz on yaşında
Ondan dahi büyüktür bu balığın kulağı**

85

**Ne denlü vâsf edersem binde biri değildir
Zirâ bunun alnıdır levh ü kalem durağı**

**Merkezi de belirsiz zâhir küçük noktadır
Arş ile kürsi onun gıdâsının çanağı**

**Bu Mısırî'nin sûreti aldar bu halkı veli
Ma'nîde her kılı bu dünyânın Kaf dağı**

Yani, balık ile anlatılmak istenen İsrail oğulları ile ilgili şeriat anlatımlarında derlerdi ki: *“Yerler öküz üzerinde, öküz de bir kaya üstünde. Kaya da su üstünde, su balık üstünde. İşte o balık bu dünyayı yutar.”* Zebur'da Arapça yazılı bir ayet görmüştüm. Eğer gerçek ise Zebur o ayette diyor ki: *“Ey İsrail oğulları! Siz Hakk'ı unutmayın. Hakk'ı zikredin, çünkü yerleri tutan balık şöyle böyledir.”* Fakat bizim şeriatımızda ve Kuran-ı kerimde öyle şey yoktur. Yüce Allah Hûd suresinde; 11/7. O, odur ki, gökleri ve yeri altı günde yaratmıştır. O'nun arşı da su üzerinde idi. Böyle yapması, iş ve davranış yönünden hanginizin daha güzel olduğunu belirlemek için sizi denemeye yöneliktir. Sen, “kuşkusuz, sizler ölümden sonra diriltileceksiniz” dediğinde, küfre batanlar hemen ve kesinlikle şöyle derler: “Bu apaçık bir büyüden başka bir şey değildir.” Buyurmuştur.

88

Yani, bütün noksanlıklardan arınmış olan yüce Hak evvele Muhammed (s.a.v) ile ilgili nuru üstün derecede yeşil yakut şeklinde yaratmış olup ona bakmış oldu. Ve bakmanın şiddetinden eriyip su oldu. Suyun buharından gökler yaratıldı. Köpüğünden yer, arş ve kürsi yaratıldı. Ve arş su üzerindedir. İşte doğrusu budur...

(61)

Zevâle gün salındı kal'a-i Vân alındı Bâtıl vücud dolundu vücûd-i Hak bulundu

Van kalesi sözü ile anlatılmak istenen, Mısırî efendi **“Miftah-ül Ulumül gayb”** okumak için Mısır’a gitti. Ve gerekli dersleri orada okudu. Hatta kendisine onun için **“Mısırî”** lakabı verildi. Çünkü **“Miftah-ül Ulumül gayb”** dersi hocası Mısır’dan başka yerde bulunmuyordu. İran’ın Şiraz şehrinde olan Bedrettin ve diğer Allah ehli okumuştur. Şimdi Mısır’da **“Miftah-ül Ulumül gayb”** adlı kitabın derslerini okutan yoktur. Ben Mekke’de **“Miftah-ül Ulumül gayb”** şerhi gördüm. Şerhi yapan kişinin kim olduğunu anladım. Bozuk bir kitap idi. İşte Mısırî efendi Mısır’dan doğruca İstanbul’a gelip Üsküdar’da oturmaya başladı. Hüdayi Mahmud Efendi, zamanındaki saltanat makamında Sultan Ahmed bulunmakta idi. Hatta Hüdayi Mahmud Efendi Sultan Ahmed’e çok tesir etmekte idi. O vakit Allah ehillerini inkâr eden bir şeyhülislâm var idi. Vanlı olduğu için kendisine **“Vani”** lakabı ile anılmakta idi ve Boğaziçi’nde kendi lakabıyla Vaniköy vardır. Vani Mehmet Efendi, Mısırî efendi ile çok çekişmekte idi. Sonra vefat etti. Onun hakkında Mısırî Efendi bu mısraları söylemiştir. **“Kal’a-i Vân alındı, batıl vücud dolandı.”** Çünkü o şeyhülislam inkârcı idi. Ve kendi vücuduna bağımsız, yani Hakk’ın vücudu başka, kendi vücudu başka olduğunu zanneder idi. Bed (kötü, çirkin) olan vücud bâtil değil mi? Evet batıldır. Hakk’ın vücudundan başka vücud yoktur.

Vücûd-i insâna can muhakkak oldu sultân Şeytânı Rahman sürdü levih’den ol silindi

“Şeytânı Rahman sürdü” Burada **“Rahim sürdü”** denilmesi lâzım gelir. Çünkü bir vakit şeytan şeyh Küsteri hazretlerine geldi ve dedi ki: **“Ya şeyh! Benim müşkülüm var. Yüce Cenab-ı Hak Kuran-ı keriminde buyurmuştur ki: Araf suresinde; 7/156. Rahmetime gelince, o her şeyi çepeçevre kuşatmıştır. Bende o şeye dâhilim. Benim de rahmet içinde bulunmam gerekirken, niçin Hakkın rahmetinden kovulmuşum demektesiniz?”** Buna cevaben şeyh Küsteri buyurdu: **“Her şeyi kuşatmış olan Rahman rahmetidir. Çünkü Rahman rahmeti geneldir. Rahim rahmeti özel rahmettir, inanlar için vücuda getirilir. Sen oradan**

kovulanlardansın.” Onun için burada Rahman değil, Rahim demek lâzım gelir idi.

**Bir mahfî sehhar idi kattâl ü cebbâr idi
Câzû ü mekkâr idi câzuluğu bilindi**

**Tevbe ederdi hayre niyet ederdi şerre
Küp olmuş idi hamre hamrin küpü delindi**

**Sevmezdi ol beşeri âm idi hep zarârı
Ehil-i Hakk’ın ciğeri dilim dilim delindi**

**O zâlimin elinden çıktı çoğu yolundan
Cüdâ düşüp ilinden defterleri çalındı**

**Yezid-i bed-nâm idi ilimde haham idi
İt idi be’lam idi taşra dili salındı**

Allah’ın laneti üzerine olsun Yezit, Muaviye’nin oğludur. Yezit adı, kötü ve çirkin bir isimdir. Hiçbir kimse oğluna Yezit ismini koymaz. Bir kere Allah’ın resulü (s.a.v) rüyasında Ümeyye oğullarından birini Hz. Resûlullah’ın minberi üzerine abdest bozduğunu gördü. Ertesi gün ayet inmiş oldu. Ve Hz. Resûlullah, Hz. Ebû Bekir Sıddîk ve Hz. Ömer (r.a.) i çağırıp bu ayeti bildirdi ve rüyasını söyledi. Fakat bu sırrı açık etmemelerini emretti. Sonra bu sır açığa çıkmış oldu. Hz. Resûlullah, bu sırrı Hz. Ömer’in açık ettiği zannı ile Ömer’i çağırıp sorması üzerine Hz. Ömer: ***“Hayır ya Resûlullah, ben açık etmedim”*** dedi. Hâlbuki o sırrı, Hz. Ayşe açık etmiş idi ve hiç kimseden duymayıp, sadece kendi anlayışı ile bildirilen ayeti yorumlayıp gerçeği anlamıştır. Hz. Resûlullah bir gün Mervan’a rastladı ve ona dedi ki: ***“Sen henüz ana karnında iken Cenab-ı Hak Kuran-ı keriminde sizi lanetlemiştir.”*** Bunun sonsuza dek unutulmaması için birkaç hadis-i şerif vardır. Mesela, Muaviye hakkında ***“Yüce minbere Muaviye’nin abdest bozduğunu gördüm.”*** Ve birde Medine-i Münevvere’de Mescid-i şerif yapılırken Allah’ın resulü (s.a.v) de sahabe ile beraber kerpiç taşımakta idi. Sonra ashaptan Ammar Bin Yasir çıkıp: ***“Ya Resûlullah! Senin kerpici de ben taşıyorum, sen taşıma”*** dedi. Allah’ın resulü de kabul etti. Diğer ashap birer kerpiç taşırdı, Ammar ise iki kerpiç taşımakta idi ve kerpiçler de büyüktü. Sonra Allah’ın resulü Ammar’ın üstünde kalan toz-toprağı silerdi ve buyurdu: ***“Senin şahadetin (şehit olman) bagy (azgınlık, ileri gitme) gurubu tarafından olacaktır. Sen doğru tarafta olacaksın, onlar ise bâtil tarafta olacaklardır.*** Sonra öyle de oldu. Emeviyye oğulları saltanat için Ehil-i Beyt’e kıydı.

Hz. Yakup aleyhisselâmın on iki oğlu oldu ve onlardan on iki kabile meydana gelmiş oldu. On kabile İbrahim dinini terk etti. İki kabile ki Hz. Yûsuf ve Yehuza kabileleri İbrahim dinini terk etmedi. Sonra Hz. Mûsâ aleyhisselâm resul

oldu. Bu iki kabile ile birlik oluşturdu ve diğler on kabilenin üzerine yürüdü, öncesinde Hak dine davet etti, onlar kabul etmediler. Tam savaşa tutuşacaklar idi ki o sırada Belam bin baura on kabilenin içinde bir kabilenin reisi idi. Bir hile kurdu ve dedi ki: **“Kabile içindeki kadın ve kızları güzel elbiseler ile giydirelim ve güzelce süsleyelim ve Musa’nın ordusuna yollayalım. Onlar bunları beğenip kötü işler yaparlar ve bu sebeple Musa’nın tarafı bozulur”** dedi. Ve dediğı gibi de yaptılar. Yani, zinacılar gurubunu güzelce süslenmiş olarak Hz. Musa’nın ordusuna gönderdiler. Hz. Musa’nın beraberinde olanlar bunları tuttular. Ve Hz. Mûsâ, her ne kadar: **“Bu bir hiledir, bunlardan sakının yoksa bozuluruz”** dediyse de hiç faydası olmadı. Onlar dediler ki: **“Ya Mûsâ! Mademki bunlar bize gelmiştir, biz yapacağımızı yaparız. Bu konuda seninle birliğimizi bozarız”** deyip birliğı bozdular ve Hz. Mûsâ yalnız kaldı. Sonra Hz. Musa’nın duası ile Belam bin baura köpek suretine dönüştürülmüş oldu. Onun için Mısırî Efendi: **“İt idi be’lam idi taşra dili salındı”** buyurdu. İşte Vani’nin de sureti dönüştürülmüş oldu. Fakat belam’ ın köpek suretine dönüşmesi cisim yönü ile oldu. Vani’nin ise ruh yönü ile köpek suretine dönüşmüş oldu...

(62)

Nolaydı hey keşiş dağı nolaydı
Senin dâim yüzün böyle güleydi

Yüzün gözün kan ağlayıp şitâdan
Biten türlü çiçekler solmayaydı

Senin âb ü havânı matleb edip
Başında her taraf yârân dolaydı

Kibirle göklere baş çekmeseydin
Başında türlü boran olmasaydı

Mısırlıya acep bu dağ ne derdi
Eğer dile gelip bir söyleseydi.

(63)

Sana âşık olan diller niderler Hûri gılmânı
Cemâlin seyreden gözler niderler bağ-ı rıdvânı

Biz ruhlar âleminden bu âleme gurbete gelmiş olduk, yani burada gurbetteyiz. Vatanımız için ah ve feryat etmekteyiz. Onun için Hz. Peygamber

(s.a.v) efendimiz hadis-i şerifinde: “*Vatan sevgisi imandandır.*” Yani, kişi asıl vatani olan ruhlar âlemine sevgi duymuş olması imanlı olduğunu gösterir. Yani, vatan sevgisi imanından gelir.

**Şarâb-ı aşk ile sekrân her birisi mestân
Visâlin gülüne hayrân olan neyler gülistân**

**Koyarlar akl ü idrâki olur mu kimseden sâki
Yakıp bu sîne-i çâki düşer âteşlere cânı**

**Bu nâr-ı aşk-a yananlar bu hâr-ı şevke dalanlar
Gözünden yaş ile kanlar akan bilmez misin hânı**

**Niyazi kaldı hayrette yanar dil nâr-i firkatte
Düşen bu dâr-ı gurbette dün ü gün eyler efganı**

(64)

**Ey gönül gûş eyle gel âşıkların güftârını
Nicedir gör dost ile yânikların bâzârını**

Ey gönül! Şeklindeki hitap kalbe yapılmıştır. Çünkü insanda beş şey vardır. Bunlar: 1-Nefs, 2-Rûh, 3-Hafi, 4-Kalp, 5-Sır.

Nefsin işi: Çokluk (kesret) ve ilgilerdir. Yani, her şeye sevgi duyar. İster üst değerde olsun; Resul, Kitap, Mürit ve diğerler. İster bunlara ters yönde benzeyip aşağı değerde olsun; şeriata yasaklamış olduğu şeyler gibi.

Rûh’ un işi: Vahdettir, yani Hak’tan başkasına yönelmesi yoktur.

Hafi: Şeriata bakandır. Yani, şariat hükümlerini gözetir.

Kalbin işi: Berzahtır. Yani, kesret ile vahdet arasında berzahtır, yani ayırıcı olup ikisini karıştırmayandır. Kesret ve vahdeti kendinde barındırandır. Onun için kutsi hadiste gelmiş oldu ki: “*Ben yere ve göklere sığmadım, ancak mümin kulumun kalbine sığdım.*” Çünkü kalp, vahdet ve kesreti içine alandır.

Sır: Ahadiyyet’ e bakandır. Yani, sırrın işi Ahadiyyeti gözetlemektir.

**Dost belâsı sehmine üryân edip sinelerin
Sonra ol yârelerin istediler dermânını**

**Derdine dermân verüptür yine ol yârelerin
Anın için artırır âşıkların efganını**

**Aşk odu şöyle yakuptur cism-i cânın
Kül edipsavundular cümle vücut harmânını**

**Vasl-ı Hakk'ı isteyen can ü cihânı terk eder
Aşk meydânında ol didikte anın dârını**

Yani, can ve cihanı terk etmek öyle bir köşede veya halvette oturmak ve işe karışmamak ile olur demek doğru değildir. Canı ve cihanı terk etmek varlıkların sadece Hakk'ın olduğu konusunu gereği gibi anlamış olmaktır. Kişi bu özelliğe arif oldu mu Hakk'a ulaşmış oldu demektir.

**Sâki-i bezm-i elest peymânesin içenleri
Gör ki nice keşfederler sırr-ı Hak astârını**

“Bezm-i elest” Yani, Allah'ın ruhları yaratıp: **“Rabbiniz değil miyim?”** dediği andır. Yani, şu an bezm-i elest sakisi (içecek sunan) kâmil mürşitlerdir. Çünkü Hz. Âdem aleyhisselâmın balçığı için gerekli olan toprağı Beyt-i şerifin yerinden almış olan Cebrail, İsrail, Mikail ve Azrail adlı meleklerdir. Bu dört melek Âdemin kalıbını yaptı. Ve uzun sayılacak bir öylece durdu. Rûh üflendikten evvel veya sonrasında zürriyeti arkasından latif suretle çıkarıldı. Ve bu latif suretle dört saf oldu. Birinci saf, peygamberler. İkinci saf, evliyalar. Üçüncü saf, müminler. Dördüncü saf, eşkıyalardır. Peygamberler safında olan büyük ruh tarafından: **“Rabbiniz değil miyim?”** sesleniş geldi. Bu sesleniş evliya safından başkası işitmedi. Sonra evliya safında olan büyük gavs tarafından: **“Rabbiniz değil miyim?”** sesleniş tecelli etti. Bu sesleniş müminler safı işitti, fakat eşkıya safı işitmedi. Hepsini birden **“Evet”** dedi. Onun için bezm-i elest, sakisi kâmil mürşitlerdir. Elest bezminin şerbetini içmiş olanlar yüzlerinden perdeleri açmış olurlar

**Bi-nişânın menzilin Kaf-ı ademden izleyip
Ey Niyazi böyle bulmuş bulan ol cânânını**

Hakk'ın konağını yokluk Kaf'ından izlemiş ol. Yani, kâmil mürşitten izle. O sevgiliyi bulmuş olan böyle bulmuştur. Oraya Allah ehlinden başka kimse giremez. Kâmil mürşit de öyledir, bulunmaz ve bilinmez bileni bulmayınca...

(65)

**Mevâlidin sana her fasl ü bâbı
Kitâbün fî Kitâbün fî kitabî**

Doğuş yerleri üçtür. 1-Maden ki, **“Azîz”** isminin mazharıdır. Yer ki, İlâh ile ilgili **“Kudret”** sıfatıdır baba olup, son derece kıymetli mücevherler meydana gelir.

Zümrüt, Yakut, Elmas ve diğer cevherler gibi. Hatta biz Mısır'da iken Süveyş yolunda çakmak taşları içinde cevherler bulurduk. Taşı bir kere salladın mı içinde bir şey varsa tıkırdar. Taşı kırıp içindeki cevheri çıkarır idik. O taş denizlerde de bulunur. Ancak rengi biraz kapanık olur. Gerek zümrüt, gerek yakut denizde de bulunur. Fakat renkleri kapanık olur. Karada bulunanın rengi fazlasıyla açıktır. İşte üç doğuşun biri madendir. 2-Nebat âlemi, yani ot, gerek yenen olsun, gerek yenilmesin. 3-Hayvan âlemidir. Bu da ister yensin, isterse yenmesin. Üç kitap ile anlatılmak istenen şudur; İlâh ile ilgili **“Kudret”** baba, **“Yer”** ana olup sen nebat (bitkiler) âlemine geldin. Nebatı hayvan yemiş olmasıyla hayvan âlemine geldin. Hayvanı baban yemiş olmasıyla, meni hâline geldin. Sonrasında ana rahmine düştün ve ana rahminden doğup dünyaya gelmiş oldun.

Senin valsında vardır her birinde Cevâbün fî cevâbü fî cevabî

Senin ulaşmış olmanda, yani buraya ulaştırılmanda, üç cevap vardır. Başlangıç olarak, buraya nereden geldin? Hayvan âleminden. Ya oraya nereden geldin? Nebat âleminden. Ya oraya nereden geldin? Maden âleminden. İşte **“Cevâbün fî cevâbü fî cevabî”** demek budur.

Dahî dâreyn ile berzah yüzünde Nikabün fî nikabün fî nikabî

“Dareyn” (iki dünya), yani dünya ile âhiret. **“Berzah”** ise öbür âlemdir. Dünya ile âhiret arasındadır onun için berzah (iki şey arasında olup ayıran) denildi. Yaratılmış olanlar üç yerde toplanmış olur.

Birincisi: Âdem'in yaratılışında zehri âdem aleyhisselâmdan latif suretler halinde çıkmış ve dört saf olup **“Rabbınız değil miyim?”** seslenişine muhatap olduğumuz vakittir. O vakit mutlular ve eşkıya toplanmış idi.

İkincisi: Berzah âleminde toplanmış oluruz. Bu dünyada kimse kalmaz ve yüz sene öyle harap vaziyette durur. Sonra kırk gün yağmur inmiş olur ve herkes kabrinden doğrulur.

Üçüncüsü: Kıyamet sonrası âhiret âleminde oluşacak mahşer gününde toplanmış oluruz. İşte Cenab-ı Hakk'ın üç örtüsü vardır.

Birincisi: Dünya âlemindeki örtüdür ki, o örtüyle perdelenmiş olan Hakk'ı görmez.

İkincisi: Âhiret âleminde ki, Hakk'ı dünyada görmeyen gerek cennette olsun ve gerek cehennemde olsun göremez. Hele küfür ehli ve şirk ehli, ilâh

edinmiş oldukları suretler ile beraber cehenneme girmiş olurlar.

Üçüncüsü: İman ehli olup da hakikat üzere göremeyecek olanlar. Cenab-ı Hak perdelenmişlik ehline de Razzâk' tır. Gafûr ve Rahim'dir. Hak, şöyledir, böyledir diyerek inanç sahibi olanlardan Cumadan Cumaya veyahut ayda bir kere inancı gereği olan yüz ile Hakk'ı görür. Ancak ârifler, yani tevhid ehli olanlar her yüzden daima Hakk'ı müşahade eder. Gerek dünyada ve gerek berzahta ve gerek âhiret âleminde olsun.

Ulûm ü sûret ü ma'nâ hakikat
Şarâbün fî şarâbün fî şarâbî

İlimler, İlme'l-yakine. Suret Ayne'l-yakine. Hakikat mânâ ise Hakk-el-yakine işaretidir. İlme'l-yakin tevhid-i ef'al, Ayne'l-yakin tevhid-i sıfat, Hakk-el-yakin tevhid-i zattır. Salik tevhid-i ef'al' de bir şarap, sıfatta bir şarap ve zatta bir şarap içer. Bu üç mertebede birer şarap ile şenlikli ve lezzet bulan olur.

Evcinden serime dâim erişir
Hitâbün fî hitabün fî hitâbî

Bu üçünden salikin sırrına ilhâm yoluyla daima sesleniş erişir. Gerek tevhid-i ef'al mertebesinde, gerek tevhid-i sıfat mertebesinde ve gerek tevhid-i zat mertebesinde kendisine ilhâm erişir.

Ki sen ben o demekten geçine yok
Hesâbün fî hesabün fî hisâbî

Sen, ben, o demekten geçmiş olana asla hesap sormak yok demektir.

Hemin zât ü sıfât esmânı bilmek
İkabün fî ikabün fî ikabî

Sıfât ü zâtın ismin cehli ey dost
Sevâbün fî sevâbün fî sevabî

Zat, Sıfat ve Esmayı (isimleri) bilmek ukab'tır (toz-duman altında olmaktır) Yani, sıfat, esma ve ef'al' i bilip de zatı bilmemek ukab'tır. Sıfat, esma ve ef'al ile zat bilinmez. Amma zat ile bunlar bilinir ve zatı bilmek sevaptır.

Bunlardan görünen Hakk'ın vücûdu
Serâbün fî serâbün fî serâbî

Çünkü zat, sıfat ve esmadan görünen Hakk'ın vücudu “**Serâbün fî serâbün fî serâbî**” yani seraptır. Serap şudur ki; çöllerde ısı derecesinin yüksekliği sebebiyle karşıda su varmış gibi görüntü meydana gelir ki o görüntü serap olarak

tarif edilir. Oraya gidersin bir şey yok hararetin çokluğundan öyle görünür. Ef'al, sıfat ve zat aynasından zannedersin ki Hakk'ın vücudu oradadır. Böylece sıfat ve esma hâlbuki bunlar tariften başka bir şey değildir.

**Niyazi cism ü kalb ü rûh ki denür
Cenâbün fî cenâbün fî cenâbî**

Cisim bu cisimdir. Kalp, nefis şunu yap bunu yapma diyen şeydir. Ruh cismi yürüten ki Hakk'ın mazharıdır. Cenab taraf manâsınadır, bunlar bir taraftır. Çünkü cisim kalpten gelir. Kalp ruhtan gelir...

(66)

**Belirmez ârifin hâli ü şânı
Değil irfan filan ibni filânı
Yerin terk edenin yoktur mekâmı
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**İzi yoktur ki izinden biline
Dahi tozmaz ki tozundan biline
Sen onu sanma sözünden biline
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Ne denlü var ise âlemde evsâf
Sıfatlanır onu bil ehil-i a'râf
Înâd ehli değilsen eyle insâf
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

Ârifler bazı kere telvin (renklenme) makamına inip her çeşit hâl ile görünür. Bazı fakir olur, bazı âlem gezgini olur. Bazı derviş olur. Sözün kıyası söz her bir ismi giyer.

**Sen onun sabr u şükrünü sorarsın
Bulamazsın o vasfıyla yürürsün
Bilindi kim nişânını ararsın
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Kubab-ı Hak'ta mestûr olan erler
Sıfât-ı Hak içinde görünürler
Ne doğarlar ne dolanırlar
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

Yüce Allah, bir kutsi hadisinde dedi ki: **“Gök kubbemin altında benim velilerim vardır onları benden başkası bilmez.”** Bunlar veli oldukları halde (ikinci doğuş ile) doğmuş olmazlar. Bu cihana geldiklerinde bir mürşide intisap eder ve o mürşit yüzünden Seyr-i süluk ederek irşat olurlar. Fakat onlar ezelde iken veli idi. Ahadi seyir olan bile yine mürşitsiz olmaz. O da bizzat Hz. Resul (s.a.v) den Seyr-i süluk eder ve tevhidi almış olur. Ve yahut Hz. Resûlullah’ tan almış olandan alır. Sözün kısası ona da mürşit lâzımdır, mürşitsiz olmaz. O veliler öyle cihanda ulaşmazlar. Sözün kısası hakikat ehlinin nişanı olmaz.

**Gazab şehvet iki ayaktır onlar
Binip üstünde seyyâh oldu cânlar
Bularla çıktılar Arş’a çıkanlar
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Ne kim âfâkta hor görmezse ârif
Vücudunda onu olmaz sârif
Anınçün der bunu ehil-i maarif
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Görünce taşradan bir vsaf-ı fâil
İçinizden biri olsa mükabil
Yakında vardık eyle olma hâil
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Onu uran urur ağlatmak için
Ya gayret gösterir darıltmak için
O da ağlar darılır darıtmak için
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

Onları vuranları o da vurur. Şundan dolayı ki, vuranı vurmamak İncil hükmüdür. Yani, Hristiyanlara özel bir davranıştır. Çünkü Kuran-ı kerimin Tevbe suresinde; 9/5. **O haram aylar çıktığında artık müşrikleri, kendilerini bulduğunuz yerde öldürün. Yakalayın onları, kuşatın onları, tüm geçit noktalarını tıkayın onların. Bunun ardından tövbe eder, namazı gereğince kılar, zekâtı verirlerse, yollarını açın onların. Ve 9/7. Bu şekilde antlaşması olanlara, onlar size doğru-dürüst davrandıkça, siz de doğru-dürüst davranın. Ve 9/36. Müşrikler sizinle nasıl topluca savaşıyorlarsa siz de onlarla topluca savaşın. Ve Muhammed suresinde; 47/4. Nihayet onları bastırıp sindirdiğinizde, antlaşma bağını sıkı bağlayın. Artık bundan sonrası ya bir bağışlanma ya bir fidyedir.** Buyrulmuştur. Sözün kısası, Hak ehlini vuran olursa onlar da vurur. Sabır ve sükût etmez.

**Nefessiz dünyede bir harf dirilmez
Nefes de harfe bulanır arılmaz
Şu kim Hak'tan gelir cânân yorulmaz
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Cihanda bir gürûh olmaz ki ey cân
Bulunmaya içinde ehil-i irfân
Olur mevsûf sıfatlar ile her an
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

Birinci beyitte nefis, yani dünyada nefessiz bir şey dirilmez. Nefiste olur. Çünkü nefis, nefesten iştıyaklıdır, özleyendir. Üçüncü beyitte **“Cihanda bir gürûh olmaz”**. Yani, cihanda hiçbir cemaat yoktur ki içlerinde bir ârif olmasın. Eğer bulunmaz ise o köy harap olur. Cenab-ı Hak o cemaatin köyünü o ârif ile muhafaza eder. Onlar kutuplardır. Fakat o da kendisinin ârif olduğunu bilmez.

**Kimi şâdân kimi nâşâd olurlar
Kimi üstâd kimi nerrâd olurlar
Niceler sûretâ cellâd olurlar
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Şeriatle olursa ger ol ef'âl
Deme ona ki bu gayet bed-a'mâl
Şer red etmese sen de kıl ikbâl
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

**Ne kim mevcuda olupdur bu cihanda
Ger işlense kamu yerli yerinde
Behâne bulmazlar hiç birinde
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

Yani, bu cihanda her kim var ise hepsi yerli yerindedir. Hiçbirisinde bahane (kusur, noksan, vesile, sebep) bulunmaz. Çünkü tamamı Hakk'ın vücudu ile var değil midir? Evet, Hakk'ın vücudu ile vardırırlar demektir.

**Niyazi'ye gelir her gayb ü hâzır
Görünür cümle a'raz cevâhir
Nişâniyle olur her biri zâhir
Hakikat ehlinin olmaz nişânı**

(67)

**Eylesin Allah
Ona kim verdi**

**Çok tahiyyâtı
İlm-i gayâtı**

Yani, tehiyyat ile anlatılmak istenen, büyük saymak, ululamaktır. İlmin bölümler yönüyle sonu yoktur. Makamlar yönüyle sonu vardır ki yedi makamdır. Üçü terakki (ilerleme, yükselme) makamlarıdır. Üçü tedenni, yani iniş makamlarıdır. Terakki makamları olan Tevhid-i ef'al, Tevhid-i sıfat ve Tevhid-i zattır. Tedenni makamları olan Cem, Hazretü'l-cem ve Cemü'l-cemdir. Bir de Ahadiyyet ki, o makam Allah'ın resulüne (s.a.v) özeldir. Tevhid-i zatta insan kâmil olur. Tevhid-i ef'âl' de insan henüz eksiktir ve insan, Tevhid-i sıfatta da eksiktir. Zata ulaşmış olunca kemâl bulup, kâmil insan olur.

**Gizli sultandır
Mürşid-i candır**

**Sırrı burhandır
Hep makalâtı**

**Kutb-i halâyık
Ferd-i câmîdir**

**Bahr-ı hakayık
Hep makamâtı**

**Nokta-i kübrâ
Gizlidir zîra**

**Göremez a'mâ
Cümleden zâtı**

**Kalbini keffâf
Görünür anda**

**Eylemiş şeffâf
Hep beriyyâtı**

**Arayıp bulan
Telkinin alan**

**Kulluğun kılan
Buldu hâlâtı**

**Ey nice canlar
Bulmadık derler**

**Yanını bekler
Bunda lezzâtı**

**Neylesin ta'lim
Yâ nice bulsun
Mâyenin zevkim
Şeyhi hak bilmez**

**Olamaz teslim
Ol kemâlâtı
Alımaz şol kim
Yok riâyâtı**

**Şehr-i Elmâlî
Ümmi Sinân'dır**

**Canda bulmalı
Şöhreti zâtı**

**Hubbu cânımda
Savar üstümden**

**Sırrı zatımda
Her beliyyatı**

**Şeyhini hak bil
Pîr yüzündendir**

**Ey Niyazi kim
Hak hidâyâtı**

(68)

**Ey gönül gel olmagil Hak'tan ırâk
Tende cânın var iken eyle yerak**

Bu âlemler Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurun ayrıntılı olarak anlatımıdır. Ve Muhammed (s.a.v) ile ilgili ruh ise metnidir. Muhammed ile ilgili ruh dörde taksim olundu. Birine cemadi ruh denildi. Birine nebati ruh denildi. Birine hayvani ruh denildi. Ve birine de insani ruh denildi. Bunların hepsi Muhammed (s.a.v) ile ilgili ruhun ayrıntılarıdır.

**Dünyeden ölmezden evvel et sefer
Hiç edinme bir makamda pes durak**

Yani, dünyada yolculuk “*Ölmeden evvel ölünüz*” sırrına mazhar olmaktır. Âşık olan hiçbir makamda durmaz. Dünya ve âhiret terakki eder. Çünkü terakkinin sonu yoktur demektir.

**Yoksa bu fırsat bize bâki değil
Menzil al düşmezden ortaya firâk**

**Gel bu ırz u nâmûsu kıl târümâr
Ger yola girdinse var ârın bırak**

**Halkın uslu demesinden sana ne
Âkil isen adını Mecnûn'a tak**

**İlmine mağrur olursan olma hiç
Issı vermez sana ne kara ne ak**

**Gir sakın çıkma izinden mürşidin
Her ne emrederse sakın olma âk**

**Bir eline göz yaşından al asâ
Bir eline derd od'ından yak çerak**

**Ey Niyazi tutar isen pendini
Diye sana istediğin işte bak**

(69)

**Hak ilminde bu âlem bir nüsha imiş ancak
Ol nüshada bu âdem bir nokta imiş ancak**

**Ol noktada gizlidir nice nice bin deryâ
Bu âlem o deryâdan bir katre imiş ancak**

Bir derviş demiş ki, şeyhimle yüz bin âlem gezdim her bir âlem bu kadar gerçek.

**Âdemliğini her kim bulduysa odur âdem
Yoksa görünen sûret bir gölge imiş ancak**

Âdemliğini her kim bildi ise, âdem odur. Yoksa bu âdem sureti olup ta içi hayvan olursa o bir gölge gibidir. Hani ya bir adam güneşe karşı durur, gölgesi yere vurur. Nasıl ki o adamın sarığı sakalı bir şey anlatmaktadır, işte onun gibidir.

**Bu zevki eyler herkes bulmaz velî her nâkes
İren ana âdemde bir fırka imiş ancak**

**Kim ol deme buldu yol vasletti Niyazi ol
Nâcî denilen fırka bu zümre imiş ancak**

**Mef’ûlü mefâîlün mef’ûlü mefâîlün
Âdemde olan esrâr bu demde imiş ancak**

Hiz. Peygamber (s.a.v) : *“Yahudiler bu kadar fırka olup tamamı cehennem ehlidir. Hristiyanlar bu kadar fırkadır tamamı cehennem ehlidir. Muhammediler bu kadar fırkadır tamamı cehennem ehlidir, ancak bir fırkası cennet ehlidir. Yani, bir fırka ve o “Fırka-i Naciye”. Buyurmuştur...*

(70)

**Zâhidâ sûret gözetme içeru gir câna bak
Vech-i üzre gör ne yazmış defter-i Rahmân’ a bak**

Yani, Rahmân’ ın defteri ile anlatılmak istenen; kâmilidir. Çünkü kâmil Rahmân ismi ile vasıflanmıştır.

**Mushaf-ı hüsnünde yazmış kulhüvallâh âyeti
Ger inanmazsan geru var mekteb-i irfâna bak**

Yüce Allah’ın birliğine iman etmiş olan halk, Asr-ı saadetten (Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin döneminden) evvel Hz. İsmail aleyhisselâm şeriatı üzere hareket ederler idi. Sonra bir çıkıp halkı putlara kulluk yapar hale getirdi. Asr-ı saadet’ten dört yüz yıl evvel putlar mezar taşı gibi olup, Beyt-i şerif (Kâbe) etrafına dikilir ve boyunlarına deve kuşu yumurtası taşlar asıp süslemiş olurlar ve Beyt-i şerifi tavaf ederek putların yanına geldikleri vakit, secde ederler idi.

Sonrasında bu bozuk inanç sahiplerinden bazıları Allah'ın resulüne (s.a.v) sordular: **“Senin rabbin altından mıdır, gümüşten midir? Ne gibi şeydendir?”** işte beyitte anılan kulhüvallahâh ayetinin Cebrail vasıtasıyla indiriliş sebebi budur. Çünkü kulhüvallahâh ayeti Kuran-ı kerimin en özlü ayetidir ki: **“Kul hüvallahü ehad”** yani vücuda gelmeyen malumat (bilinen şeyler) ve vücuda gelen mevcudat (var olan şeyler) tektir. Çünkü hüviyet mutlak gizliliğe işaret eder. **“Ulûhiyyet”** dünya ve âhiret var olanlara işaret eder. Topluluk ifade eden isimlerdendir. Yani, **“Ahadiyyet”** hüviyetine mutlak gizlilik ahadiyeti, vahidiyet hüviyetine mevcudatın ehadiyeti odur. **“Allah”** yani var olan şeyler O'nun **“Essamed”** olması sebebiyle ihtiyaçlarını O'na sunmuş olurlar. Samed isminin mânası odur ki, var olan şeylerin tamamı dünya ile ilgili ve âhiret ile ilgili her ne varsa ihtiyaçlarını ona sunmuş olurlar. Yani, ona ihtiyaç duyarlar. **“lem yelid”** doğurmadı **“ve lem yüled”** doğmadı babası ve soyu yoktur. **“ve lem yekün lehü küfüven ehad”** yani birdir ve ona hiçbir şey eş ve benzer olmadı.

Çeşmini gösterdiğince âşıkın cânın alur
Leblerin açtıkça can nefh eyleyen cânâna bak

Çeşminden (gözünden) sözü ile anlatılmak istenen, Hakk'ın vücududur. Yani, Hakk'ın vücudunu görmüş olanın kendi vücudu (varlığı) kalır mı? Kalmaz.

Zülfünün her bir telinde bağlı bir mecnûn'u gör
Hattının ilindeki yüz bin meh-i üryâna bak

Zülfün sözü ile anlatılmak istenen, Hakk'ın zâhir oluşlarıdır. Yani, Zâhir oluşlar olan her bir şeyde birer mecnun bağlıdır. Mecnun Leyla'ya âşık idi. Leyla'nın zülfünde bağlı idi. Yani, maşuku (sevgilisi) olan Leyla ile bir vücud idi. Âşık da Hak'tır, maşuk da Hak'tır. Âşıklığı ile tecelli eder ve zâhir olan olur ve âşık'a maşuk da lâzım olur. Hak maşukluğu ile de zâhir olan olur. Zâhir olan âşık da odur, maşuk da odur.

Âteş-i ruhsâr ile yanmış kararmış çehresi
Harf libâsından soyunan nokta-i üryâna bak

Yani, harf elbisesi ile anlatılmak istenen, suret elbisesi demektir. Nokta-i üryan sözü ile anlatılmak istenen ise, Hakk'ın vücududur.

Hep mülâzim kulluğunda bu cihânın şahları
Kapusunda pâdişâhlar kul olan sultâna bak

Âlem anın hüsnünün şerhinde olmuş bir kitâb
Metnin istersen Niyazi sûret-i insana bak

Bu âlemler, Muhammed ile ilgili nur, yani Hz. Muhammed'in (s.a.v) nuru ile

ilgili suretinin şerhinde bir kitaptır ki, Tûr suresinde; **52/1-2-3. Andolsun Tûra - Satır satır yazılmış Kitap’a - Ki açılıp yayılmış ince deri üzerine yazılmıştır.”** Ayeti gelmiş oldu. Yani, Tûr dağının hakkı için ve bu âlemler ki Muhammed ile ilgili nurun şerhinde bir kitaptır. İşte Cenab-ı Hak onun hakkı için yemin etmiştir. Hz. Resûlullah (s.a.v) ise bu kitabın metnidir. İşte bu kitap, âlemlerin metnini istersen insan suretine bak. Bir salık sadık olduğu vakit cem makamında Hz. Resûlullah nur ile ilgili suretiyle veya unsur ile ilgili suretle yakaza halinde ona gelir. **“Be-heme-hâl”** yani nasıl olursa olsun gelir. Ve tevhid-i ef’al’ i, tevhid-i sıfatı ve tevhid-i zatı ona telkin eder...

(71)

**Diyâr-ı dâr-ı dünyâda Hüdâ’ya bâkî dârım yok
Derûnum özr-i sevdâda bu dâr içre karârım yok**

**Sunuldu hâmesi yârin dürüldü defteri vârim
Kırıldı şîşesi ârın bu yolda ihtiyârım yok**

**Kazâdır başıma geldi beni senden cüdâ kıldı
Diyâr-ı gurbete saldı acep hâlim sorarım yok**

**Îlâhi yine hasrette firâk u nâr-ı firkatte
Koma Mısırî’yi gurbette efendim iktidârım yok**

(72)

**Kötebektir kötebektir kötebek
Ol münâfıklar vezîr olsun ya bek**

Mısırî Efendi ilk beyitte üç kere kötebektir buyurması işaret içindir. Çünkü köstebeğin gözü kördür. Yer altında yuvalanmıştır. Solucan ve kurt yer ve ışığı görmez. Yani, bu hâl üzere olan kişi, hakiki faili (işleyiciyi) görmez. Ef’al (işler) kimin olduğunu bilmez. Sıfat kimin olduğunu bilmez. Vücut kimin olduğunu bilmez. İşte üç kere kötebek demiş olmasıyla anlatmak istediği, münâfık kişi perdelidir. Ef’al, sıfat ve zat Hakk’ın olduğu bilgisinden haberli değildir.

**Kâfirin yeri cehennem velî
Derk-i esfelde münâfık oldu sek**

**Hem sırât üzre geçen müminleri
Şaşırandan dağdaki hınzır da yek**

**Nushuna çi fâide diyenlere
Ger nasihat eylesen tâ haşrede**

**Eylemez Deccâl'a tes'ir eylemez
Kıl ferâgat anlara çekme emek**

Ebû Talip'e oğlu İmam-ı Ali (k.v) on yaşında iken: **“Baba, gel Hz. Muhammed'e iman et onun dini gerçek dindir”** der. Ebû Talip de cevaben: **“Bilirim oğul bilirim. Fakat biz bu dinde ihtiyarladık. İhtiyarların dinini nasıl terk edeyim”** der idi.

**Menn ü selvâyı Yahûdi istemez
İstedîği ya basal ya mercimek**

Hız. Mûsâ aleyhisselâm İlâh'a ait emir ile Amalika toplumu ile savaşmak ayağa kalkıp düzen kurmak istedi. Sonra İsrail oğulları Musa'nın isteğine şöyle cevap verdi: **“Amalika toplumu büyük adamlardır, biz onlar ile savaşmaya güç yetiremeyiz.”** Bu tavırları üzerine Cenab-ı Hak altmış bin kişilik İsrail oğulları topluluğunu Tih vadisinde hapsedmeyle cezalandırdı. Tih vadisi Tûr dağından Halilurrahmana kadar dokuz fersahlık yerdir ve kumluktur. Cenab-ı Hak onları orada hapsetti. Diri kalmaları için gökten **“Selva”** gelirdi. Yani, tarla serçesi ki bildircindan ufaktır. Ve Cenab-ı Hak orada yarattığı ve köfeke isminde olan yakacak var idi ve kömür gibi tutuşurdu. Onunla selvayı pişirip yerler idi. Sonra midelerinde hararet oluşur idi. Ve Hız. Mûsâ aleyhisselâma söylediler o da dua etti ve gökten **“Men”** yağdı. Yani, bal onu şerbet yapıp içerlerdi ve onunla hararetlerini yatıştırırlardı. Sonra İsrail oğulları, Bakara suresinde; **2/61. “Ey Mûsa, biz bir tek yemeğe asla dayanamayız; bizim için Rabbine dua et de bize yerin bitirdiklerinden, baklasından, acurundan, sarımsağından, mercimeğinden, soğanından çıkarıversin.”** Ayetinde görüleceği gibi memleketlerinde yedikleri soğan, mercimek ve sarımsak istediler. Cenab-ı Hak bu tavırlarına da kızgınlıkta bulundu ve **“Ölün”** emrini verdi. Ve her birleri, yani altmış bin kişi bir kişi gibi anında ölmüş oldular. Cenazeleri yedi gün durdu. Sonra Hız. Mûsa aleyhisselâm Cenab-ı Hak'a yakarıшта bulundu. Ve Cenab-ı Hak yine hepsini diriltmiş oldu. Onun için o sülaleden olan Yahudilerin bedenleri bu gün dahi kokmaktadır.

**Sükkeri olan gıdâyı neylesin
Aklı fikri bekrinin tuzlu semek**

**Üstüvâyı arş-ı şer'î istemez
Çingene çuldan kara çadır gerek**

Hız. Peygamber (s.a.v) hadis-i şerifinde: **“Evlerinizi yüksek yapıp şereflendirin. Çünkü ruhlarınız onunla rahatlanıp huzur bulur. Ve mescitlerinizi**

şerefli ve yüksek yapmayın. Çünkü orada Hakk’a ibadet edilecek yerlerdir.” buyurmuştur. İşte Çingene böyle şerefli ve yüksek yeri sevmez. Ve binayı da istemez. Hemen istediği kara çadırdır...

**Çenginin çengi ana Kur’ân yeter
Cânına kel burduğu nân ü nemek**

**Doğru yoldan taşra gitme Mısriyâ
Enbiyâ çekti bu derdi sen de çek**

**Çük kitâbullahtır hablü’l-metin
Pek yapış bu arvetü’l-vüskaya pek**

(73)

**Ârifin mutlak kelâmın tutmağa irfân gerek
Sırr-ı muğlâktır gönülde zevk ile vicdân gerek**

Ârifin sözünü yine ârif olan kişi bilir. Çünkü irfân gönülde kapalı bir sırdır. Zevk ile vicdan ile bilinir. Kişi ârif olmayınca vicdan sahibi olamaz.

**Bir hazînedir tasavvuf mâlik olmaz her hasis
Bulmağa anı dü âlemde beğim sultân gerek**

**Dürr-i yekta kânını âlemde bulmak isteyen
Bulmaz anı nehr içinde bahri bi-pâyân gerek**

“Dürr-i yektâ” (eşsiz inci) madeni sonsuz denizdir. Nehir içinde dürr-i yektâ bulunmaz, Yani, tevhid bulmak için kâmil mürşit gereklidir. Öyle her birinde tevhid bulunmaz. Hüdayi Mahmut Efendi “**Angazi**” adındaki bir kitabında bir hikâye yazmıştır ki: Dervişin biri şeyhine gelip evlenmek istediği için izin ister. Şeyhi de “**pekâlâ**” der, bunun üzerine derviş der ki: “**Amma şeyhim ben padişahın kızını isteyeceğim.**” Şeyh buna da “**Olur**” der ve derviş böylece bir gayret harcamış olur. Ondan sonra sokağa çıkıp etrafına sorar ki, padişahın kızını istedikleri vakit istenecek kişi olarak en uygun kim olabilir? “**Şeyhülislâmdan**” derler. O fakir derviş kalkıp Şeyhülislâma gider ve: “**Esselâmün aleyküm**” der. Şeyhülislâmda karşılık olarak: “**Ve aleykümselâm**” demiştir. Ondan sonra derviş: “**Efendim, ben Allah’ın emriyle ve Resûlullah’ ın şerefli sünneti ile padişahın kızını eş olarak isterim.**” Der. Şeyhülislâm düşünceye dalar, çünkü derviş Allah’ın emri ve Resûlullah’ ın şerefli sünneti dedi. Ve Şeyhülislâm biraz düşündükten sonra: “**Pekâlâ konuyu padişaha arz edeyim**” der. Fakir derviş de “**Arz ediver**” dedi. Sonra Şeyhülislâm padişahın huzurunda iken der ki: “**Efendim bugün**

şasıllacak işlerden bir şey başıma geldi. Dünkü gün bir fakir derviş bendenize gelip selâm verdi ve efendim şu sözü etti: “Allah’ın emri ile Resûlullah’ın şeriatı ile ben padişahın kızını eş olarak isterim” dedi. Sonra padişah buyurdu: “Biz Kureyş değiliz ki nesil yönünden denk arayalım. Çünkü genelde denklik, soyluluk ve zenginlik aranır. Nesil yönünden o fakir ile beraberiz. Eğer o fakir, kızıma bir nişanlık olarak bir “Dürr-i yektâ” getirirse kızımı ona veririm” dedi. Sonra Şeyhülislâm padişahın emrini fakir dervişe bildirdi. Derviş “Pekâlâ” dedi. Ondan sonra fakir derviş çarşıya varıp cevahir satan esnaf dükkânlarına gitti. Ve cevahircilere “Sizde dürr-i yektâ bulunur mu? Diye sordu. Dediler ki: “İşittik ki İran şahının hazinesinde bir tane varmış.” Ondan sonra derviş oradan kalkıp İran topraklarına gider. Orada hazineden sorumlu kişi ile buluşup ona sorar ki: “Sizin hazinenizde bir dürr-i yektâ varmış o nerden geldi?” demiştir. Hazine sorumlusu cevaben: “Basra tarafından “Bahr-ı ahder” (Hint okyanusu) vardır. Orada bulunur ve oradan geldi” demiştir. Ondan sonra derviş oradan kalkıp Hint okyanusuna gider ve soyunup denize dalar çıkar, dalar çıkar balıkların suyunu bulandırır. Artık gücü kuvveti ve soluğu da kesilir. Ondan sonra zorlanarak denizin kenarına çıkar. Açlıktan ve güçsüzlükten kendinden geçer ve uykuya dalar. Fakat kesin kararlıdır ve der ki: “Ya Rab! Ya dürr-i yektâyı bulurum yahut bu deniz kenarında ölürüm.” Artık açlıktan bayılırcasına bunu uyku kaplar. Hakk’ın emri ile bir dalga ve bir fırtına kopar. Şöyle ki, fırtına denizi tarife gelmeyecek şekilde karıştırmış, bir süre sonra derviş de uyanır ve bakar ki yanında beş altı tane dürr-i yektâ denilen inci var. Hemen derviş Hakk’ın kudretine teşekkür edip incileri koynuna koltuğunun altına saklar ve oradan doğruca Şeyhülislâm efendinin yanına gelir ve incileri önüne koyar. Ondan sonra padişahın kızını alır ve dileğine ulaşmış olur. İşte böylece, bir kişi tevhid sahibi olma yolunda gayret harcamış olunca nasıl olursa olsun dileğine ulaşır. Ve kâmil mürşidi öğrenir, çünkü tevhidin madeni kâmil mürşittir. Eğer o derviş, dürr-i yektâyı derele içinde arasaydı bulabilir miydi? Bulamazdı. Fakat madenini öğrendi üstün gayret harcayıp oraya gitti. Cenab-ı Hak da dileğini ihsan etti. Fakir de bir dürr-i yektâ gördüm. Bir paşaya gitmiş idim, yazı tablası içinde iki yumruğum kadar büyük bir şey. Sonradan paşaya: “Bunlar nedir?” diye sordum. O paşa da izah etti. Ve sonunda “İşte dürr-i yektâ dedikleri budur” dedi.

**Ma’rifet dâ’vâsın eden müddeî bilmez mi kim
Dildeki dâ’vâya elde hüccet ü bürhân gerek**

**Ârif oldur halkı başına üşürmek istemez
Gönlü cümle halk içinde hâk ile yeksân gerek**

**Kibr ü cibin illetinden kurtulup sağ olmağa
Bil tabîbin ma’nide şeyhin senin Lokman gerek**

**Şöhret emn-i ma’rifet kenzini bulmaktır muhâl
Varlığın şehri senin baştan başa vîrân gerek**

**Ölmeden evvel ölüp kabre girip haşre çıkıp
Mâlikülmülk’ün şuhûdunda gönül hayrân gerek**

“*Ölmeden evvel ölünüz*” hadis-i şerifi sırrına mazhar olup, yani doğal ölüm ile ölmeden evvel ölmüş olma ve kabre girmek ve sonrasında haşr’a çıkıp “**Mülk kimindir?**” şühudunda, yani Cenab-ı Hakk’ın şühudunda gönül hayran olmalıdır.

**Nefs Tamusunu Sıratı şer ile bunda geçip
Kalp evi hep hûri gılman ravza-i Rıdvan gerek**

**Söyleyip işittiğini dahi görüp fikrettiği
Üstüvâyı arş-ı sırda hazret-i Rahmân gerek**

Hazret-i Rahmân sözü ile anlatılmak istenen; “**Gavsü’l-azam**”dır. Çünkü Gavsü’l-azam “**Rahmân**” ismi mazharıdır. Ve âlemlerin tümünde tasarruf sahibi olan Gavs’tır. Tâhâ suresinde; **20/5. O Rahman, arş üzerine egemenlik kurmuştur.** Ayetindeki rahman ile anlatılmak istenen, Gavsü’l-azamdır. Yani, Gavsü’l-azam arşı kaplayan oldu. Çünkü Gavsü’l-azamın büyüklüğü şu kadardır ki, bu âlemler onun avucunun içinde bir hardal tanesi kadardır. Onun “**Sahib-i-şimal**” ve “**Sahib-i yemin**” olarak tarif edilen vezirleri vardır.

**Her kaçan tûtilere fethi dehân ettikte ol
Lezzetinden tûtiler sözlerine iman gerek**

**Geh hamûş olup dilinden kimse almaya cevab
Geh açılıp şâd olup güller gibi handân gerek**

Bu sözler: “*Rabbini bilen her şeyi bilir ve Rabbini bilmeyen hiçbir şey bilmez*” hadis-i şeriflerinin sırrına işarettir.

**Gâh ins ü gâh haşyet gâh rü’yet geh sûcûd
Gâh sahv ü gâh mahv ü geh vücud geh cân gerek**

Mahv-u sahv-u (yok olma ve uyanıklık) ehli sözünün işareti tam sarhoşluk ve uyanıklık ile benzetilme olarak buyurdu. Bunu ayrıntıları yukarı sayfada yazdık.

**Terk edip cümle kuyûdâtı erişe sarfe ol
Sarfe erse bir gönül içi anın ummân gerek**

**Aradan iskat edip cümle izâfatı hemân
Hak vücûdu aşikâre gayrisi pinhân gerek**

**Çünkü âridir izâfetten vücûdu dilberin
Zevki külli isteyen âşık dahi üryân gerek**

**Mısrîyâ terki izâfât etmeğe lâyük olan
Küllü insanın içinde binde bir insan gerek**

(74)

**Dervîş olan âşık gerek yolunda hem sâdık gerek
Bağrı anın yanık gerek can gözleri açık gerek**

**Alçaktan alçak yürüye toprak içinde çürüye
Aşk ateşinde eriye altın gibi sızmak gerek**

Maden yedidir. 1-Altın. 2-Gümüş. 3-Bakır. 4-Kurşun. 5-Kalay. 6-Demir. 7-Cıva. Bunların asılı altındır. Altın nice bin yıldan sonra bir sebep ile bozukluğa uğradığı vakit, demir olur. Demir de nice seneler geçince böylece bozukluğa uğrayıp gümüş olur. Gümüş de böylece nice seneler sonra bozukluğa uğrayıp bakır olur. Bakır da nice suret üzere bozuklukla kurşun olur. Kurşun da böylece bozukluğa uğrayıp kalay olur. Kalay da bozukluk ile cıva olur. Kimyada kâmil olan kişi kimya ile ilgili olan bu bozulmaları bilir. Bu bozulmalar ne gibi bileşikler ile ortadan kaldırılabileceğini de fark eder. İşte bileşikler ile madeni aslı olan altına çevirmiş olur. Çünkü altın zatında temizdir ve katışığı yoktur. Ve her şey pas tutar altın kir tutmaz. Çünkü zâtı katkısızdır. Fakat **“mürûr-i zemân”** (zaman aşımı) ile birer bozukluk uyanıklığı olarak gümüş, bakır, demir ve diğerler olmuştur. İşte kâmil olan kişi kimya ile ilgili bileşikler ile uyanık durumda olan bozuklukları ortadan kaldırmış olarak aslına çevirmiş olur. İşte kimya ilmi budur. Böylece ruhun da aslı temiz ve katkısızdır. Fakat sonradan uyanık olan hastalıklar sebebiyle asıl ile ilgili hâlini kaybetmiş ise de yukarda verilen örnek gibi, ruh hekimi olan kâmil mürşit o hastalıkları yok etmeye tevhid ilacı ile devamlı bir tedavi çalışması ile hasta ruhu asıl olan hâline çevirmiş olur.

**Zikr-i Hakk’a meşgul ola yana yana ta kül ola
Herkim diler makbûl ola tevhide boyanmak gerek**

Çünkü **“Zikr-i dâim”** (devamlı, kesintisiz zikir) **“haccü’l-ekber”** (büyük hacdır). Meselâ, gönül her nereye giderse ki, gönül bağa gider, bahçeye gider hana gider, eve gider. Bakara suresinde; **2/115. O halde nereye orada Allah’ın yüzü vardır.** Ayeti gereğince. Bunların ardında devamlı olan **“Allah, Allah, Allah”** zikri ile her nereye oranın Allah’ın yüzü olduğunu gönül zikrin ardınca doğrulamış olur. Onun için devamlı ve kesintisiz zikir (Zikr-i dâim) büyük hacdır ve büyük

mücadeledir (cihad-ı ekberdir). Allah'ın resulü (s.a.v) dedi ki: **“Küçük cihattan döndük, büyük cihada gidiyoruz.”** Ve ashap: **“Yâ Resûlullah! Büyük cihat nedir?”** Allah'ın Resulü (s.a.v) cevaben: **“Nefs ile cihat, büyük cihattır”** buyurdu. Ve tevhide boyanan dünya ve âhirette makbul kişi olur.

Eyven kişi yol alamaz maksudunu tez bulamaz
Yoğ olmayan var olamaz varını dağıtmak gerek

Eyven=Eyvan (kemerli yüksek bina) dedikleri o öyle bir binadır ki, dünyada onun kadar büyük bina yoktur. İşte bunun için kibirlenen, kendini beğenmiş olan kişi, yani kendini çok iri, büyük gören kişi o binaya benzetilmiş olunur.

Dervişlerin en alçağı buğday içinde burçağı
Bu Mısırî gibi balcığı her bir ayak basmak gerek

Dervişlerin en aşağıda olanı tevhid-i ef'âl salikidir. Ve dâim olan zikrin sahibidir. Buğday içine karışmış olan burçak nasıl ki buğday ile beraber olup buğday değerinde satılıyor ve buğday ile beraber öğütülmüş olmaktadır. Bu bir yıl olur. Tevhid-i ef'âl sahibi ve Zikr-i dâim sahibi olan salik gerek burada, gerek kabirde ve gerek âhirette be-heme-hâl (elbette) kemâl bulmuş olur. Yani, kendi için gerekli makamlar tamamlattırılmış olur...

(75)

Salikin mürşîdine hizmet-i şâhâne gerek
Eşiğine koya bâşın diye şâhâne gerek

Salik olanın üç mertebesi vardır. 1-Muhip. 2-Mürit. 3-Salik. Bir kişiye **“Muhip”** denilmesi, yalnız tevhid ehli ile sohbet etmesini sevmesindendir. Mürit denilmesi ise, hem sohbet eder hem de sohbet ettiği kişiler gibi biat etmek ister. Salik olması ise, kâmil mürşide biat eder ve de sülûk (Hak yoluna girip yürüme) eder. Bundan anlatılmak istenen budur ki, yani sülûk etmiş olanın mürşidine olacak hizmeti vekillerin padişaha olan hizmeti gibidir. Belki de daha fazlası lâzımdır. Yani, vekiller padişahı nasıl kıymetli tutma, hürmet etme ve boyun eğmiş olmakta ise, salik de mürşidine öyle kıymetli tutma, hürmet etme ve boyun eğmesi lâzımdır. Ve padişaha yapılanlardan daha fazlasını yapması gerekir. Çünkü padişaha boyun eğmek ve hürmet göstermek dünya geçimliliği yönünden dolayıcıdır. Eğer ki vekiller hizmetinde kusur etmiş olsa o yönden kazanç elde etmiş olmaz. Fakat başka yönlerden yine kazanç elde edebilir. Ancak mürşide hizmet yapılma isteği Hak yönündendir ve mürşidin emri Hakk'ın emridir. Eğer ki kişi, mürşidin emrine boyun eğmez ve emrini tutmayıp uzaklaşmış olursa mürşitten kazanacağını başka

bir yerden kazanamaz. Öyle ise, mürşidin hizmeti nedir? Mürşidin hizmeti Hak yolunda Hakk'ın bildirdiği emirleri uygulamak ve uygulanmasını tarif etmekten başka bir şey değildir. Bundan dolayı, mürşidin emrini tutmamak Hakk'ın emrini tutmamak ve Hakk'ın emrine boyun eğmemektir.

Geçe dünyâ ile ukbâyı dahi etmeye âr Bu yolun mihnetine ol kati merdâne gerek

Bu yolun zahmeti, sıkıntısı şudur ki, bildik dost ve sohbet edilecek meclis bulamamaktır. Çünkü tevhid ehli azdır ve zor bulunur. Buradan kalkıp Mısır'a gidersin sohbet etmek için ve orada bir ahabap ya bulursun veyahut hiç bulamazsın. Çünkü bulunmaz bir şeydir. Bulunur ise de gizlenir. İşte bu konuda **“mer-dane”** (ere yakışacak yolda mert olma) olmak gerekir ki zorluklara dayanabilmiş olasin.

Namurâd olmağa tâlib ola kim meydân ala Dahi halk içre adı âkil ü divâne gerek

Aklın üç mertebesi vardır. Biri, **“Akl-ı maaş”** ki, dünyada geçimlilik elde etmeye ait şeylere ilgili ve bağlı olandır. Yani, dünya işlerine akli erer. Ve biri, **“Akl-ı maad”** ki, âhiret işlerine akli yatkındır. Ve biri de **“Akl-ı kâmil”** ki, İlâh ile ilgili marifetlere ilgi duyar. Bu kâmil akıl sahipleri tevhid ehli ve melamilerdir. Bunlar **“Ukala-i meczûbîn”** olarak tarif edilmişlerdir. Çünkü akl-ı maaş ve akl-ı maad sahipleri meczup ve divane olarak görürler. Çünkü kâmil akıl sahipleri güzel elbise giyerler ve güzel yemek yerler ve beş vakit namazı kılarlar. Ve ramazan-ı şerifte oruç tutarlar. Yani, İlâh ile ilgili farzlardan başka fazla ibadet yapmazlar. Bundan dolayı onlar için **“Böyle dervişlik mi olur?”** derler. Ve **“Hani ya inziva, hani ya riyazat, yirmi dört saatte bir hurma ile geçinme”** diye kınarlar. Bu gibi uygulamaların olmayışına bakarak tevhid ehli hakkında divanedir derler. Hâlbuki peygamberler ve Resul (s.a.v) öyle riyazat ve inzivaya, yani nimetlerden uzaklaşıp bir köşeye çekilen olmadı. Ve Hakk'ın farz olarak belirlediği şeyden başka iş işlemedi. Tevhid ehli de öyledir. Fazla ibadet etmek **“Ubbad”** (ibadete çok düşkün olanlar) ismi ile anılanların hâlidir. İbadete çok düşkün olanlar ise perdelidirler. Hâlbuki tevhid ehli ise perdeli değildir. Peygamberler ve Resulde (s.a.v) olan zevk ve irfan, tevhid ehlinde olan zevk ve irfanın dışında değildir. Yani, hiçbir farkı yoktur. Fakat rütbe farkı vardır. Meselâ, peygamberler mertebesi var, gavs mertebesi var. Ve diğer buna benzeyen mertebeler var. **“Bi-haseb-il merâtib”** (rütbe bakımından) birbirinden farklı fazilet ve meziyetleri vardır. Ancak irfanda hiçbir farkı yoktur. İşte Ubbad, yani ibadete düşkün olanlar, gerçeği anlamadıklarından tevhid ehline meczup der. Tarikat ehli de, Ubbad olan guruptan sayılmıştır. Hâlbuki tevhid ehli, tevhid eden akılsızdır der. Bu yönden Mısırî Efendi hazretleri, adın **“âkil ü divâne”** olması gerektir buyurdu.

**Dahi Mûsâ gibi Hızr’a gemisin deldire ol
Eski divârı yıkıp hem katli oğlane gerek**

**Kimi sağ olsa anı gasbeder emmare-i nefis
Yeni dîvar beğim eskiye virâne gerek**

**Eğer öldürmese oğlanı sonu fâsid olur
Bu bağın bülbülü aşk odına pervâne gerek**

Bir gün Hz. Mûsâ aleyhisselâm, İsrail oğulları ile otururken içlerinden birisi: *“Ya Mûsâ! Senden daha âlim kimse var mıdır?”* diye sordu. Hâlbuki resulden daha âlim kimse yoktur ve hem de Hz. Mûsâ zaman-ı saadetinde Nebi de yok idi ve buyurdu: *“Yoktur!”* O vakit Cenab-ı Hak, seslendi: *“Yâ Mûsâ! İki denizin birleştiği yerde ledün ilmini bilmekte olan benim bir kulum vardır, git onunla görüş”* buyurdu. Ledün ilmi demek, *“Keramet-i kevnîyye”* ilmi demektir. Çünkü Hz. Musa’nın üç müşkülü var idi.

Birincisi: Kendisinin doğmuş olduğu vakti Firavunun yıldızların hareket ve vaziyetlerinden hükümler çıkaran medyumları keşfedip Firavuna haber verdiler ve dediler ki: *“Bu vakitte bir erkek doğacaktır. Senin mülkün onun yüzünden karmakarışık ve dağınık olacaktır.”* Sonra Firavun kabile içinde ebelik mesleğini yapan kadınlara emir verdi ve bunlar erkek olarak doğan çocuğu hemen boğmakta idiler. Hz. Mûsâ, o vakitte dünyaya geldi. Annesi ebeye dedi ki: *“gözün görmediği, kulağın işitmediği bir şeyden sıkıntı gelmez. Hadi şu çocuğu beşiğe koyup Nil nehrine atalım”* dedi. Ebe uygunluk gösterdi ve Hz. Musa’yı bezlere sarıp beşiğe koydu ve Nil nehrine salmış oldu. Beşik gidip Firavunun sarayına dayandı. Firavun görüp onu aldırıp ve öldürülmesini emretti. Hz. Asiye kocası olan Firavun’a dedi ki: *“Senin erkek çocuğun yok bunu Allah bize gönderdi.”* Firavun’un başka karısından yalnız bir kızı vardı. Ve Asiye sözlerine devam ile: *“Bunu büyütelim, terbiye edelim. Çünkü bizim terbiyemizde büyüyeceği için sana bir hıyanetlik de etmez”* dedi. Sözün kısası, Firavun’u kandırdı ve dikkatini başka tarafa çevirtmiş oldu. Sonra Hz. Musa’nın teyzesi olan hizmetli Asiye’ ye sütannesi olması için Musa’nın annesini tavsiye etti. Sonunda Hz. Mûsâ aleyhisselâm yine kendi annesinin sütü ile büyüdü. İşte düşüncesinde olan müşkül bu ki: *“Beşik nasıl nehirde batmadı da ben sağlam çıktım?”*

İkincisi: Bir vakitte Hz. Mûsâ yolda yürürken İsrail oğullarından birini Firavun’un adamı önüne katmış öldürmek üzere kovalamakta idi ve kaçmakta olan adam Hz. Musa’yı görünce: *“Aman ya Mûsâ! Beni bu adamın elinden kurtar”* dedi. Hz. Mûsâ da, Firavun’un adamını sert şekilde itince adam düşüp öldü. Bu da onun düşüncesinde bir müşkül idi ki: *“Acaba ben bunu öldürdüm, bundan benim için günah var mıdır yok mudur?”*

Üçüncüsü: Firavun'un adamını öldürünce endişeye kapıldı ve Şuayb aleyhisselâmın memleketine firar etti. Orada Şuayb aleyhisselâmın kızları koyunlarını sulamak için kuyunun ağzında olan taşı ücret almadan kaldırmış oldu ki: ***“Acaba bu hizmetten dolayı bana sevap yazıldı mı?”*** İşte bu üç olay da Hz. Mûsâ aleyhisselâma müşkül idi ki, bunların çözümlenmesi keramet-i kevniyye ile olabilecektir.

Bunun için, Hz. Mûsâ aleyhisselâm Cenab-ı Hak tarafından, keramet-i kevniyye sahiplerinden olan Hızır aleyhisselâma gönderildi. Ta ki düşüncesinde olan müşküller halledilmiş olsun. Sonra zenbil içindeki pişmiş balığın hayat bulmuş olarak sıçradığı denizde kaybolduğu yer ki, bu gün de reşit iskelesi olarak tarif edilmektedir. Orada Hz. Mûsâ, Hz. Hızır ile buluşmuş oldu. Ve birlikte bir gemiye bindiler. Hz. Hızır tuttu gemiyi deldi. Hz. Mûsâ bu hareketine itiraz etti ve dedi ki: ***“Burada bu kadar Allah'ın kulları var, suda boğulup gidecekler.”*** Sonra Hızır dedi ki: ***“Ya seni nasıl beşik içinde iken annen Nil nehrine bıraktığı vakit batmış olmadın. Hak tarafından korundun. İşte bu gemi de öyle korunur.”*** Ondan sonra gemiden çıktılar bir memleket içinde gezerken Hızır bir çocuğu tutup başını kopardı. Hz. Mûsâ yine itiraz etti ve dedi ki: ***“Bu günahsız çocuğu niçin öldürdün?”*** Sonra Hızır aleyhisselâm çocuğun kürek kemiğini çıkardı ve Hz. Musa'ya verdi. Çünkü Hz. Mûsâ kürek ilminden anlamakta idi. Baktı ki, çocuğun sonu bozukluk olduğunu anladı. Hızır aleyhisselâm dedi ki: ***“Böylelerinin idam edilmesinde zarar yoktur. Firavun'un bir adamını öldürmüş olduğun gibi.”*** Sonra bir şehre vardılar ve oranın halkı onlara vermeyip, hakaretle kovdular. Ve viran durumda olan bir duvara rast geldiler. Yıkılmaya yüz tutmuş idi. Hz. Hızır tuttu o duvarı düzeltti. Hz. Mûsâ yine itiraz etti ve dedi ki: ***“Niçin ücretsiz iş gördün, bari ücret alsaydın o ücretle ekmek alırdık. Hâlbuki bu şehrin halkı bize ekmek bile vermedi.”*** Hz. Hızır, Hz. Musa'ya dedi ki: ***“Ya sen niçin Şuayb aleyhisselâm kızlarına kuyunun ağzında olan taşı ücretsiz kaldırdın.”*** İşte Hz. Musa'nın üç müşkülü böylece halledilmiş oldu. Resul mucize göstermeyi istemez, hatta mucize gösterme emri almış oldukları vakit sanki üzerlerine büyük bir dağ kopmuş gibi ağır gelip kederlenirler. Çünkü son derece şefkatlidirler. Eğer ki Hakk'ın emri ile mazharlarında açığa çıkmış olacak mucizeye halk kanaat etmez ise başlarına bir felaket geleceğini bildiklerinden ötürü mucize meydana getirmeyi istemezler. İşte beyitler Mısırî Efendinin dediği gemi ile anlatılmak istenen, kişinin kendi varlığıdır. Yani, varlık gemisini delmeli, harap etmeli ve varlığını terk etmeli. Eski duvar ile anlatılmak istenen vücuttur. Yani, eskiden vücut senin olduğunu zannederdir. Sonra düzeltip Hakk'ın olduğunu anladın. Oğlan ile anlatılmak istenen ise, nefs-i emmaredir.

**Ey Niyazi bu yola kim gire kurbân ede can
İyd-i ekberdir ana vuslat-ı cânâne gerek**

Can, yani ruh ki, cem makamıdır. Kendisine uyulan birçokluk (kesret) var ki, kişi Hak yoluna süluk uymuş olduğu çokluktan kurtulmuş olur. Çünkü ef'al, Hakk'ın olduğunu, sıfat Hakk'ın olduğunu ve vücutta Hakk'ın olduğunu tam olarak anlamış odlumu uymuş olduğu kesret (çokluk) kalmaz. Sonra Cem makamı ki, Rûh' tur. Orada kesret batın olur. Vahdet zâhir olur. Yani, Hak zâhir halk bâtın olur. Ondan sonra Hazretü'l-cem'dir ki nefs makamı ve şeriat makamıdır. Kesret zâhir vahdet bâtın, yani halk zâhir Hak bâtın. İşte canını kurban etmek demektir ki, ruh makamından nefs makamına geçmektir. Bu büyük bayram ve büyük hac demektir...

(76)

**Gel ey Bahr-i hakayikta taleb kılmayan esdâfı
Gel ey gevherlerinden hem haberdâr olmayan gönül**

**Gel ey aşk odına pervâne gibi cânın atmayan
Gice gündüz işi bülbül gibi zar olmayan gönül**

**Tükendi ömrün ey gönül hebâ yerlerde gafletle
Gel ey ömrü tamam olunca bîdâr olmayan gönül**

**Sudan bir ibret almadın niçin dâim akıp çağlar
Gel ey vahdet denizini talebkâr olmayan gönül**

**Erişti cümle menzile yol ehli sen düşüp kaldın
Seni nidem bu yollarda bana yâr olmayan gönül**

**Kamunun derdine dermân sen imişsin bu âleme
Niyazi dermendin derdine çâr olmayan gönül**

(77)

**Pâdişâhâ aşkını hem-hâne kıl
Mâsivâ-yı aşkını bîgâne kıl**

**Zikr-i fikrinle beni pür-nûr edip
Mest ü medhûş eyleyip dîvâne kıl**

**Benliğimdir senden ayıran beni
Varlığım şehrini yık vîrâne kıl**

**Mürg-i rûhun meylini kes gayriden
Şol cemâlin şem'ine pervâne kıl**

**Gönlümü mir'ât-i vech-i zât edip
Ol tecellile beni mestâne kıl**

**Cezbe-i feyzin şarâbın doldurup
Bu Niyâzî bendeni meyhâne kıl**

(78)

**Varlığın mahveyleyip meydâne gel
Lâ ü illâdan geçip merdâne gel**

**Gel hakikat ilmini sen de oku
Bir kadem bas mekteb-i irfâne gel**

**Zulmete Hızır ile gir gevher çıkar
Âb-ı hayvandan içip hem kane gel**

**Şer'i başa taç edip İskender ol
Geç otur taht-ı dile şâhâne gel**

Hızır aleyhisselâm ile İskender Zü-l-karneyn ve Eflâtun İlâhi Bahr-ı zulmet= Bahr-ı muhite kadar gitti. O vakit Hz. İbrahim aleyhisselâm zaman-ı saadeti idi. Baha-ı zulmetten inci, yakut ve zümrüt çıkardılar ve orada İskender'den gizli olarak Hızır ve Eflâtun Ab-ı hayat (hayat suyu) kaynağından içtiler. Sonra oradan geri gelmeyle İskender, Mekke'ye geldi. Ve Hz. İbrahim aleyhisselâm ile orada buluşmuş oldu. Yani, kavuştuklarında birbirinin boyunlarına sarıldılar, sarmaş dolaş oldular. Hatta şimdi bayram günleri öylece sarmaşmak, İbrahim aleyhisselâm ile İskender'in sünnetlerindendir. Bu gün dahi, gerek Hızır ve gerek Eflâtun İlâhi sağdırlar. Hızır tüysüz delikanlı suretindedir. Eflâtun da Hindistan dağlarının birinde oturmaktadır. Hz. Resûlullah (s.a.v) Eflâtun İlâhi hakkında buyurmuştur ki: ***“Eflâtun İlâhi peygamber idi, fakat toplumu onu bilmedi.”*** Hızır aleyhisselâmı Mesih Deccal şehit edecektir. Çünkü deccala karşı gelecektir. Hâlbuki deccalın fitnesi İlâh ile ilgili bir kaderdir. Fakat Hızır'ın deccalın eli ile şehit edilecek olmasının sebebi deccala karşı durmuş olmasıdır ve neticede şehit edilecektir.

**Küntü kenzin sırrını duydunsa ger
Sakla sırrı deme her nâdâne gel**

Yani Cenab-ı Hak, kutsi hadisinde: ***“Ben bir gizli hazine idim, bilinmek istedim halkı yarattım ki bilineyim”*** buyurmuştur. İşte sen bunun sırrını anladınsa bilmeyen kişiye açık etme. Yani, tevhidin kıymetini bilmeyene sır verme demektir.

**Vahdetin meydânı sırrı var iken
Kesret içre girme sen zindane gel**

**Ey Niyazi baş açık divânesin
Nice bir divânesin uslane gel**

(79)

**Hevâ ise yeter gönül gel Allah’a dönelim gel
Sivâ ise yeter ey dil gel Allah’a dönelim gel**

**Nice bir sevelim gayri nice bir olalım ayrı
Anahım vuslat-ı yâri gel Allah’a dönelim gel**

**Bize Hak’dan gel olmadan ecel kösü çalınmadan
Cânın Azrail almadan gel Allah’a dönelim gel**

**Özenmez misin ol yâre ki aldanmışsın ağyâre
Seni azdırmış emmâre gel Allah’a dönelim gel**

**Taleb kıl her sehergâhı yürekten eyle gel âhı
Sevenler buldu Allah’ı gel Allah’a dönelim gel**

**Soralım gel bilenlere gülü bûyun direnlere
Visâline irenlere gel Allah’a dönelim gel**

**Niyazi’ye olup haldaş olursun yoluna yoldaş
Döküp gözlerimiden yaş gel Allah’a dönelim gel**

(80)

**Bu fenânın izz u câhı iyş u nûşu bir hayâl
Görmedim bir izzetin kim bulmaya âhir zevâl**

Yani, “câh” devlet hizmeti, memurluk demektir ki, Beylik, Paşalık ve Profesörlük rütbe ve makamlarını elde etmek gibi. “Ayş ü nûş” ise yemek içmek, bunların tamamı bir hayaldir. Yani, karagöz-Hacivat perdesinden çıkan kadın cariyeye, köle ve diğerleri konuşurlar ve gülerler. Bunların hepsini yapan perde arkasında olan adamdır. Bu gerçeği bilmeyenler zanneder ki, o suretler konuşup gülerler. Hâlbuki konuşmakta olan perde arkasında bir adamdır. İşte bu yok olucu şeylerin büyüklüğü ve ifade edilen rütbe ve makam arzuları, yemek ve içmek gibi haller, bu suretlerin hareketleri, duruşları ve konuşmaları gibidir.

**Günbegün eksilmede her ehil-i farz u ehil-i hâl
Gitmede zevki cihanın gelmede dâim melâl**

**Nice erbâb-ı ulûmu kıldı bizden mevt ırağ
Her birinin iftirâkı kıldı bizi kel-hilâl**

Niyazi Efendinin sözlerinde olmuş olduğu gibi “*Beyt-i hamsetün hilâl ve hamsetün kamer ve hamsetün bedir ve hamsetün Sümer ve hamsetün ubus ve hamsetün keder.*” Yani, ayın beşine kadar “**hilâl**” onuna kadar “**kamer**” on beşine kadar “**bedir**” yirmisine kadar “**sümer**” yirmi beşine kadar “**ubus**” otuzuna kadar “**kader**” denilir.

**Gerçi insana kalır bin hasret ü derd ile gam
Gittiğince dünyeden her ehil-i fazl-ı zül-kemâl**

**Lîk gittikte azizim Şeyh Muhammed dünyeden
Kalbimizi yaktı derdi kaddimizi kıldı dâl**

**Ruh idi cism içre gûyâ şehr-i Uşşak’da o pîr
Âlem-i ervaha uçtu eyleyip azm-i visâl**

Beyitte adı geçen Şeyh Muhammed, Mısırî Efendinin şeyhi ki, Muhammed Ümmi Sinan’dır. Mısırî Efendiden önce vefat etmiştir. Beyit ile bunu açıklamıştır.

**Âh u âh firkat-ı hicrana yanmakta dilim
Gözlerim kan ile doldu bir yanağım üstü al**

**Nidelim çün “Küllü şey’in hâlikin” dedi Hüda
Diyelim “El-hükmü lillahi’l-kebirü’l-müteâl”**

(Ne yapalım ki Cenab-ı Hak “**Küllü şey’in hâlikin illa veche**”) buyurmuştur. Yani, her şey mahvolucu ve yok olucudur. Cenab-ı Hak’tan bağımsız olan vücutları yoktur. Vücut Hakk’ın vücududur. İşte bizde olan yok olucu suretlerdir. Cenab-ı Hak dilediği vakit çekip alır. Suret toprak olur, vücut ruhtan hiç ayrılmaz.

**Hüs-n-ü hatmine Niyazi dedi tarihin anın
Allah Allah dedi ve kıldı bekaya irtihâl.**

İşte Ümmi Sinan hazretlerinin vefat tarihi (1069-1657) idi. Sultan Ahmet zamanında idi. Allah, Allah dedi ve gitti...

(81)

Yâ câmiel esrârı vel fedâil

Yâ kâşifel estâr lil avâmil

Ey İlâh ile ilgili sırları Rab ile ilgili fedailikleri kendinde toplamış olan ve ey sebeplere göre iş işleyen ve Rabbini isteyen perdeleri açan zat. Ki bu zat ile anlatılmak istenen kâmil mürşittir.

Feher reeyte Bahr-ı ev semi-te

Yerâma dürü bi ile sevâhil

Yani, sen gördün mü? Yahut işittim mi? Bir deniz ki, mücevherlerini, yani içinde olan **“Dürr-i yekta”** veya **“zümrüt”**leri deniz kıyısına atsın. Hiçbir deniz kendisinin içinde olan değerleri kıyılara atma.

Lâkin hü lâ bimen-il gavâse men

İhrâceha mikdâre keffet-üs-said

Fakat o cevherleri avcılarının ağının alacağı miktarı çıkarmak isteyen dalgıçlara yasaklamaz, mani olmaz. Burada dalgıçlar ile anlatılmak istenen, danışmandır/vekidir. Ki Asr-ı saadette de Hz. Resulün (s.a.v) on iki danışmanı/vekili var idi. Hatta Hz. Said (r.a.) adlı sahabe, bu danışmanların başkanıydı. Ve aynı anda vahiy katibi idi. Danışman /vekil olanın hizmeti meselâ, bir salık bir makam görmeği istediği vakit doğruca danışman olana müracaat edip dileğini ifade eder ki: **“Niyaz ederim, Allah’ın resulüne rica et! Bana bir miktar ihsan buyursun.”** Ve o danışman da Allah’ın resulüne (s.a.v) gelip der ki: **“Ya Allah’ın resulü, falan kişi geldi ve şöyle, şöyle ihsanınızı istemektedir”** Diye o salikin dileğini sunmuş olur. Onun üzerine Allah’ın resulü, onun anlayışına uygun makamı gösterir idi.

Kün ke-ennemâ esrârı şer-il Mustafâ

Lâkin veliyyen hâdil kavâfil

Sen Mustafâ (s.a.v) şeriatının sırları gibi ol ki, kabilelere yol gösterici olasın. Yoksa hangi mürşit gördün ki, yolda ve çarşı-pazarda gezmekte olanlara: **“Gel sana tevhidi göstereyim”** diye. Hiç olur mu? Olmaz. Kâmil mürşit bir denizdir, yukarıda örneği verildiği gibi, kendinde olan değerli cevherleri önüne gelene saçmaz. Ancak araştırmacı ve isteyici olana da engel olmaz, yani denize dalmak isteyen dalgıca mani olmaz. İsteyici olan kişi, o denizin (kâmil mürşidin) danışmanına müracaat ettiği vakit, o danışman/vekil deniz olan kâmil mürşitten aldığı izin gereğince hakkı miktarınca cevheri isteyiciye verir. Hak ettiğinden fazlasını vermez ve vermesi olmadığından vermemesi gerekir.

Velâ teceb anhâ li külli sâil
Bel kün zemâne sâilel mesâil

Her bir sorucunun sorusuna cevap verme, sende bazı zaman meselelerde sorucu ol. Yani, bazı vakit sende bilmez gibi, bir mesele hakkında sor.

Ve hazere anîd-da'vâ bihâ feinnehû
Ledil kırâme inde davâ-i bâtl

Yani, iddiacı olmaktan uzaklaş, çünkü şerefli dostlar yanında yalan iddia bâtl, yani asılsız olduğu ortaya çıkar.

Vahleke bi fakr u ihtiyâç fit-tarik
Vebil fenâ anil vücûdul hâil

Gittiğin yolda, ihtiyaç fakirliği ile kendini perişan et, yani kendini yok et. Ve boş olan vücudundan yok olma ile kendini yok etmiş ol.

Hazâ minel Mısırî tufetül lekûm
Huzha fete-min cümletel kavâil

İşte bu size Mısırî efendiden bir hediyedir. Bunu elde etmiş olup kabul et ve bütün sıkıntılarından güvende ol...

(82)

Sevfeterannur kablel e kul
Yehzem İsa bihî ecnâdi gavl

Yakında görürsün Muhammed (s.a.v) ile ilgili şeriat nuruna kavuşma anı yaklaşmıştır. Çünkü Allah'ın resulü(s.a.v) buyurmuştur ki: **“İyi ve yarayışlı kişilerin zamanı bir gün, bozuk kişilerin zamanı ise yarım gündür. Yüce günlerin bir günü bin senedir. Yarım günü beş yüz senedir.”** Bu hadis-i şerif söylendiğinde hicret zamanı idi. Yarayışlı ve iyiler zamanı şüphesiz **“Asr-ı saadet”** idi. Şimdiye kadar Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizden bu güne dek bin iki yüz doksan dokuz (1299) geçmiş. Demek ki, kıyamete daha iki yüz sene kalmıştır. Hz. İsa da, göğe kaldırıldığı vakit: **“İki bin sene tamam olduğunda yine inmiş olurum”** buyurmuştur. Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin hicretine kadar beş yüz sene tamam oldu. Hicretten sonra geçecek olan bin beş yüz sene ile iki bin yıllık süre tamamlanmış olur. Bin dört yüzden sonra artık kıyamet işaretleri görünür olur. Meselâ, İmam-ı Mehdi ortaya çıkar, çünkü Mehdi bu gün de zahirdir, yani dünyadadır. Mehdi, İmam-ı Hasan Askerinin oğlu İmam-ı Mehdidir. Abbasi

Krallığı döneminde müminlerin yöneticisi olmak üzere ilk önce Ebû Cafer iktidar tahtına geçmiş oldu. Resul soyundan olanların kendisine karşı bir hareket yapmasınlar diye onları şehit etmeye kalkıştı. İmam-ı Ali Rıza Horasan tarafına göç etmek zorunda kaldı. İmam-ı Hasan Askeri ise, Mekke’de gizlendi. İmam-ı Mehdi, o vakit sır oldu. Bu gün dahi sırdır. Vakitlerinin çoğunu Medine-i Münevvere’ de geçirir. Atalarının yanında, fakat hiç kimse tanımaz. İmamlardan sekizi Medine’de kalıp vefat etmişlerdir. Altısı Abbasi kubbesi tarafından çıkıldığında, dar bir sokak var, orada gömülmüşlerdir. İşte bin dört yüz seneden sonra o vaktin Allah ehilleri Medine-i Münevvere’ de toplanıp, artık İmam-ı Mehdi’nin ortaya çıkması için Allah’a yakarıшта bulunacaklardır. Ve İmam-ı mehdi, Medine’de ortaya çıkmış olacak ve Allah ehilleri de kendisine uymuş olup hep birlikte harekete geçmiş olurlar. Frenk (Avrupa) devletleri, bu hareketi duyduklarında derhal kilitli askerler (zırhlı birliklerden oluşmuş güçlü bir ordu) ile gelip İstanbul’u ele geçirmiş olacaklardır. Ve Osmanlı devletinden Sultan Ahmed’ i Halep şehrine kadar takip edecektir. Sonra Sultan Ahmed, İmam-ı Mehdi’ye ulaşmış olur. Ve İmam-ı Mehdi, kendisine uymuş olanların başına Sultan Ahmed’ i başkomutan olarak tayin eder. Ve aradan dokuz ay germeden, birlikte gelip İstanbul’u tekrar ele geçirir ve bu uğurda çok kan akıtmış olurlar.

Ve bir de işitilir ki, Basra şehri tarafından Mesih Deccal ortaya çıkmış. Sultan Ahmed kendisine uymuş olanların reisi olduğu halde Mesih Deccal’ın üzerine gönderilir. Bu gücün karşısında dayanamayacağını gören Mesih Deccal, kaçıp Şam şehrine gider. Hz. Îsâ aleyhisselâm da o vakit ak minareden inmiş olarak Şam’da Mendep kapısı önünde bir meydan var. Hz. Îsâ, Mesih Deccal’ı tutup o meydanda öldürse gerektir. Sonra Hz. Îsâ, Darülhilafiye (Halifeliğin kapısı), yani Medine-i Münevvere’ ye gelir. Mehdi de gelip kavuşmuş olurlar. Orada İmam-ı Mehdi, âhirete göçmüş olur.

Hz. Îsâ zamanında Sedd-i İskender İlâh ile ilgili emirden olur. Yec-üc ve Me-cüc üstün bir çoğunlukla bu tarafa geçer. Onlara, Ye-cüc ve Me-cüc denilmesi kısa boylu olduklarından. Onlar da âdemoğullarıdır. Güneşin doğduğu yere yakın olduklarından öyle cüce olmuşlardır. Doğu tarafında büyük Çin halkındandırlar. Boyları bir arşın bile yoktur. Küçük Çin halkı bile küçüktür. Erkeği ve kadını birbirine çok benzediklerinden ayırması zordur. Yalnız erkeklerin çenesinde birkaç kıl var. Ondan erkek olduğu anlaşılır.

Hz. Îsâ aleyhisselâm, Muhammed (s.a.v) ile ilgili şeriat nuru ile o çok kalabalık olan askerleri, yani Ye-cüc ve Me-cüc askerlerinin düzenini bozmuş olur. Yani Hakk’a dua edip her birerlerinin boyunlarında birer yara oluşur ve ondan dolayı ölmüş olurlar. Hz. Îsâ, nübüvvet ve risâlet ile gelmez. Allah’ın resulünün (s.a.v) halifesi olduğu halde gelir. Fakat Kur’ân ve şeriat tekrar güvenilir olan

Cebrâil vasıtasıyla vahy edilmiş olur. Yani, diğer halifeler gibi, Allah'ın resulünden (s.a.v) almaz. İşte Mısırî Efendi sonraki beyitte diyecektir ki:

Sevfe tera zulmetehüm tenecli
Bi-ehlâkehüm aleyhim yehûl

Yani, Ye-cüc ve Me-cücün zulmü açılır. Yani, ortadan kalkar. O yok edici yaralar onları kaplamıştır.

Sevfe tera mir gafferetehüm
Hine rahi minkarisi yekûl

Gaffareler ile anlatılmak istenen, zırh denilen elbiselerdir. Yani, onlara kurşun, bıçak tesir etmemesi için savaşlarda giyilmiş olunan demir gömlektir. İşte gerek gömleğine ve gerek başına takılan tas miğfer olarak ifade edilir. Yani, tehlikeye karşı örtecek şey. Bir vücuda giyilecek bir de başına giyilecek iki parça olduğundan gaffareteyn denildi.

Sevfe tera ehli semâyihi
Yescüd bi-ttav-i leh velkabûl

Yakında görürsün gök ehli gelir. Gök ehli ile anlatılmak istenen Hz. Îsâ aleyhisselâmdır. Ona isteyerek secde ederler ve kabul ederler. Çünkü Hz. Îsâ zamanında hiçbir kişi kâfir olarak kalmaz, her birisi iman eder. Çünkü Hz. Mûsâ aleyhisselâm, Hz. İsa'dan sonra son zaman peygamberinin geleceğini ümmetine haber vermiştir. Onlar, hâlâ Hz. İsa'nın geldiğine iman etmediklerinden Hz. Resule (s.a.v) de inanmadılar. Şimdi; Hz. İsa'yı görünce Muhammed (s.a.v) ile ilgili dini kabul ederler. Hz. İsa'ya ümmet olanlara Hz. Îsâ, Hz. Resul (s.a.v) ün halifesi olmasıyla isteyerek iman ederler. Ve kâfir kalmaz. Hatta gerek Yahudi ve gerek Hıristiyanlar Hz. Resul (s.a.v) hakkında şüphede olduklarından ceziyeleri kabul olundu. Hatta Mûsâ ve Îsâ aleyhisselâm son zaman peygamberini toplumlarına haber verdi. Kitap ehli şüphededirler. Bundan dolayı bunu belirten ayet inmiş oldu. Fakat kitap ehli olmayan Mecusi ve diğerlerine öncelikle iman sonrasında kılıç teklif olunur idi. Kural böyle idi. Hz. Îsâ zamanı kırk yıl böyle güvenlik ve huzur ile geçmiş olur. Sonra Hz. Îsâ aleyhisselâm bekâ âlemine göçmüş olur. Hatta Hz. Resulün (s.a.v) ayakları ucuna gömülmüş olur. Allah'ın resulü (s.a.v) Hz. İsa'nın orada gömülmüş olacağını buyurmuştur. Orada başkası gömülmez. Ondan sonra İslâm ehli olanlardan bazıları Allah'ı inkâr edip dinden dönmüş olur. Ve diğer işaretler de ortaya çıkmış olur. Meselâ, güneşin batıdan doğması olayı olur. Fakat işin gerçeğinde güneş batıdan doğmaz. Ve İlâh ile ilgili düzen bozulmaz. Fakat kırk gün kırk gece ortalığı duman/sis kaplamış olacak. Yani, cihanı bir duman/sis kaplayacak ki, gece, gündüz fark edilemeyecek. Bundan dolayı Hz. Resule (s.a.v)

“O vakit namaz nasıl kılınacak?” diye soru sordular. Cevaben: **“Oluşun durumuna göre”** yani, öğlen, ikindi, akşam, yatsı ve sabah namazlarının vakitlerini tahmin ile değerlendirmiş olmakla kılınacaktır. Sonra o zaman (kırk gün sonunda) başlangıç olarak duman/sis batı tarafından açılmış olup güneş orada görülecektir. Bundan dolayı **“Güneş batı tarafından doğmuş oldu”** denilir. Sonra bir latif rüzgâr esip iman ehli olanlar ölmüş olur. Ve kıyametin şiddetini müminler görmemiş olur. Çünkü orada yer batar. Adeta dağ yıkılır, bunu kâfirler görecektir. İşte Mehdi’nin zamanı yedi sene, İsa’nın zamanı kırk sene olur. Ve bin beş yüz sene de tamamlanmış olur. Ondan sonrası için Mısırî Efendi diyor ki:

**Sevfe tera türbeten Mısırîyeten
Tenşekkâ anhâ erduha bilvasl**

Yani, görürsün Mısırî’nin türbesi yarılmış olup cânânına ulaşan olmuş. Çünkü Hz. Mısırî Emliye=Limni’de gömülmüştür...

(83)

**Ey gönül gel Hakk’a giden râhı bul
Ehil-i dert olup derûn-ı âhı bul
Cânın ilindeki şems ü mâhı bul
Âdem isen semme vechullâh’ı bul
Kande baksan ol güzel Allâh’ı bul**

“Âdem isen semme vechullâh’ı bul” deme ile Bakara suresinde; **2/115. O halde nereye dönerseniz orada Allah’ın yüzü vardır.** Ayetine işaret edilmiştir. Yani, gerek ilmin, gerek hayalin, zihnin, fikrin ve kalbin ile her nereye yönelecek olursan orada Hakk’ın yüzü olduğunu iyice anlamış olacaksın. Çünkü Hak’tan başka var olan var mıdır? Yoktur. Vücut Hakk’ın vücududur. Her ne tarafa yönelirsen yönel Hakk’a yönelmiş olursun.

**Devlet-i dünyâyâ mağrur olma sen
Lezzet-i câhına mesrûr olma sen
İzzetim buldum deyü hür olma sen
Âdem isen semme vechullâh’ı bul
Kande baksan ol güzel Allâh’ı bul**

**Gerçi Allâh’a ibâdet de güzel
Zühd ü takvâ ü kanâat de güzel
Halvet ehline kerâmet de güzel
Âdem isen semme vechullâh’ı bul
Kande baksan ol güzel Allâh’ı bul**

Bilinmelidir ki, ibadet de üç kısımdır. Hani ya hadis-i şerifte: **"Ebrarların yaptıkları sevap, mukarrebler yanında günahıdır."** Buyrulmuş olmasıyla bu farklılığa işaret edilmiştir.

Birinci kısım: Avamın (genel halkın) ibadeti nefsi (kendi) içindir. Yani, nefsin (benliğin) kurtulması içindir. Meselâ, dünyada şeriatın takdir ettiği ile hareket eden nefsini kurtarmış olur, yani âhirette cehennem azabından nefsini kurtarmış olur. Sözün kısası avamın ibadeti nefsi ile nefsi içindir. Fakat avama göre bu ibadet güzeldir.

İkinci kısım: Tarikat ehlinin ibadeti Hakk'ın rızası içindir. Fakat şühudunda ibadet eden ve ibadet edilen başkadır. Tarikat ehline göre bu ibadet de güzeldir.

Üçüncü kısım: Fakat tahkik (doğru olup olmadığını araştırma) ehline göre kötüdür, günahıdır. Çünkü tahkik ehli yanında ibadet eden ve ibadet edilen Hak'tır. Yani, kayıt yönüyle ibadet eden, mutlaklık yönüyle ibadet edilendir.

Şimdi, tahkik ehli için tarikat ehlinin iyilik olarak edindiği ibadet kötülük/günah değil midir? Evet, kötülüktür/günahıdır. **"Halvet ehline kerâmet de güzel."** Evet, halvet ehli yemek azaltma ve kendini zemmedip beğenmeme ile kendisinden olağanüstülük meydana gelmiş olur. Fakat bu sadece iman ehline mahsus değildir. Kâfir kişilerden de meydana gelmiş olur. Ruhban sınıfında olanlar yüksek yerdeki mağaralarda riyazat ederek kendilerinden olağanüstülük meydana gelmiş olur. Fakat ona keramet değil, istidraç denilir. Yani, olağanüstülük iman ehlinde çıkarsa ona keramet denilir. Yok, eğer küfür ehlinde açığa çıkarsa ona istidraç denilir. Fakat ikisi de bir şeydir.

**Ol sana açmış dürür dâim gözün
Sen yetürmüşsin ha ararsın izin
Bi-cihet göstermiş eşyâda yüzün
Âdem isen semme vechullâh'ı bul
Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul**

**Ârife eşyâda esmâ görünür
Cümle esmâda müsemmâ görünür
Bu Niyazi'den de Mevlâ görünür
Âdem isen semme vechullâh'ı bul
Kande baksan ol güzel Allâh'ı bul**

Kuran-ı kerim dört ilim üzere indirilmiştir. 1-Şeriat ilmi, 2-Tarikat ilmi, Hakikat ilmi ve marifet ilmidir. İbadet ve işler ile ilgili olan ilme şeriat ilmi denilir. Ahlâk ile ilgili olan ilme tarikat ilmi denilir. İsimler ve sıfatlar ile ilgili ilme marifet ilmi denilir. Hakikatler ile ilgili olan hakikat ilmi denilmiştir. İşte ârifin yanında

sıfat oyundur. Yani, arif olan isimleri görür isimlenmiş olanı görmez. Hak ehli olan isimlenmiş olandan başkasını görmez. Yani, isimler ve sıfat nedir bilmez...

(84)

Âşinâ-yı aşk olandan âh ü zâr eksik değil
Küşte-i bahre demâdem rûzigâr eksik değil

Rûzgâr esince deniz coşmuş olup çokluk ve bir, bir sayılan dalgalar denizi örtmüş olduğu gibi, bu sayılanlar ve suretler çokluğu da Hakk'ı örtülü yapmıştır.

Ol cemâl-i mutlakın aşkında arttıkça niyâz
Ol kadar nâz artırır bir gülizâr eksik değil

Yeri cennet baktığı dîdâr olursa âşıkın
Vechi nûrundan anı yakmaya nâr eksik değil

Bu nişânı âşıkın râhat olur gam dirilir
Hayret-ender-hayreti leyl ü nehâr eksik değil

Şem'i aşka Mısırî'ya yandır özün yoğ ol müdâm
Âşıka her yokluğun üstünde var eksik değil

(85)

Merhabâ ey peyk-i matlûb-ı Celîl
Merhabâ ey gamz-ı mahbûb-ı Cemîl

Sen tabibsin nice yıldır yolunu
Gece gündüz muntazırdır bu alîl

İntizârım hadden aştı ey Kerîm
Eşiğinde durmadan oldum zelîl

Geh saba ü geh nesim ile sana
Gönderem dedim bu cânı ey Halîl

Sana tefviz olduuyçün emr-i feyz
Olmadı yâr eline kimse delîl

Cânı cânâna tez ilet kim benim
İntizârım çekmeğe sabrım kalîl

**Gel Niyazi'nin vücûd-ı harfini
Levh-i âlemden yed'i fazlınla sil**

(86)

**İster isen bulasın cânânı sen
Gayre bakma sende iste sende bul
Kendi mir'âtında gözle anı sen
Gayre bakma sende iste sende bul**

Cananı, yani Hakk'ı bulmak istersen başka yerde bulmaya bakma kendinde bul. Kendi aynanda gözle çünkü sen Hakka bir ayna durumundasın.

**Her sıfat kim sende var izle anı
Gör ne sırdan feyz alır gözle anı
Erişince zâtına özle anı
Gayre bakma sende iste sende bul**

Çünkü Hakk'ın ef'al, sıfat ve zatı seninle zâhirdir. Ef'al sıfata, sıfat zata delildir. Şimdi bir iş sıfatsız açığa çıkabilir mi? Meselâ, ilimsiz iş açığa çıkmış olur mu? Böylece irade, kudret, işitme, görme, kelâm ve hayat olmadan bir iş açığa çıkabilir mi? Çıkamaz demek olur ki işler sıfatın vücuduna delildir. Böylece sıfat sıfatlanan (mevsuf) olmadan olur mu? Her sıfata bir mevsuf lâzımdır. Meselâ, irade mürid olmadan, kudret kadir olmadan olur mu? Olmaz. Bu halde sıfat da Hakk'ın vücuduna delil olmuş olur. Her şahıs kendinde zâhir olan ef'al, sıfat ile yüce Hakk'a delil yapabilir.

**Kenz-i mahfi âşikâr hep sendedir
Yaz ve kış leyl ü nehar hep sendedir
İki âlemde ne var hep senedir
Gayre bakma sende iste sende bul**

“**Kenz-i mahfi**”(gizli hazine) yani ilâh ile ilgili sırlar ki, ef'al, sıfat ve zat sende apaçıktır. Yaz ve kış, gece ve gündüz ve iki âlemde, yani dünya ve âhirette er ne varsa hepsi sendedir. Çünkü insan her şeyi kendinde toplayan bir sayfadır. Vücudu bir vücud değil midir? Bunların Hakk'ın vücudunun dışında kendilerine özel bağımsız vücutları var mıdır? Yoktur. Yaz ve kış, gece ve gündüz, dünya ve âhîret ve senin vücudun, Hakk'ın vücududur. Başka vücud yoktur.

**Men aref sırrına er, ko gafleti
Gör ne remzeyler bu insan sûreti
Haşr ü neşreyle Tamuyu Cenneti
Gayre bakma sende iste sende bul**

Hız. Ömer efendimize, Allah'ın resulü (s.a.v) buyurmuştur ki: **“Nefsine ârif olan, Rabbine ârif olur.”** Yani, kendisini bilen gerçekten de Rabbini bilmiş oldu. Cenab-ı Hak Âli İmran suresinde; **3/95. “Hadi artık Hanif olarak İbrahim’in dinine uyun. Müşriklerden değildi o.”** Buyurdu.

İşte Cenab-ı Hak bizi beller, babalar, anneler ve akrabalar vasıtası ile bu âleme getirdi ki, ef'al, sıfat ve zatın ancak kendisinin olduğunu iyice anlamış olmamız için. İşte ârif olma sırrı budur. İnsan sureti toplayıcı sayfadır. Evvelki dersimizde söyledik. İnsan sırrı halifelik, yani **“Câm’i”** (derleyen, toplayan) ismi mazharıdır. Melekler **“Kuva”** (kuvvetler) ismi mazharıdır. İnsan ise hem Kuva hem İlâh ile ilgili isimlerin tümüne mazhardır.

Haş-i sûru hâlin inkâr eyleme
Gülşen iken yerini hâr eyleme
Enfüsü âfâkı bil âr eyleme
Gayre bakma sende iste sende bul

“Haşr” (toplama) iki kısımdır. Birincisi, burada bulunmakta olan hepimizin Hakk’a ârif olmamız için toplanmış olmamızdır. İkincisi, âhiret âlemindeki o büyük toplanmadır. O da cisimler ile ilgili toplanmadır. Mahşerde toplanmış oluruz. İnsanlar, cinler, melekler ve diğerler toplanmış olup sırat ve terazi kurulup cennet ehli cennete, cehennem ehli cehenneme gönderilir. Bunu inkâr etmek ile gül bahçesi olan yerini dikenlik tarlasına çevirme. Enfüs kendi benliğın, âfâk senin dışında olan bu âlem. Yani, Muhammed (s.a.v) ile ilgili farklılık. Çünkü Cenab-ı Hak, başlangıç olarak Muhammed (s.a.v) ile ilgili nuru yarattı ve bu âlemler o nurun farklılığı ve anlatımıdır.

Zât-ı Hakk’ı anla zâtındır senin
Hem sıfâtı hep sıfâtındır senin
Sen seni bilmek necâtındır senin
Gayre bakma sende iste sende bul

Hakk’ın sabit sıfatları ve mânâ ile ilgili sıfatları yedidir. 1-Hayat, 2-İlim, 3-İşitme, 4-Görme, 5-İrade, 6-Kudret, 7-Kelâm. Ve üçü bâtın, dördü zâhir olan sıfatlar. Bâtın olanlar: 1-Hayat, 2-İlim, 3-İrade. Zâhir olanlar. 1-İşitme, 2-Görme, 3-Kudret, 4-Kelâm. Onun için hacılar tavafta üç kere Beyt-i şerifi pehlivan gibi kollarını öyle kurula, kurula tavaf eder. Yani, bâtın olan üç sıfatın zâhir (açık, görünür) olması için, öyle kurularak bir defa hayat sıfatı için, bir defa ilim sıfatı için, bir defa da irade sıfatı için tavaf ederler. Dört şaft (dolaşma) da Zâhir olan dört sıfat için tavaf ederler. Ancak bu sıfatlar zâhir olduğundan öyle yavaş hareket etme ve âdet, yani görenek olarak dört defa tavaf ederler. Çünkü Beyt-i şerif zat mazharıdır. İnsan ise sıfat mazharıdır. Bu sıfatlar, Hakk’a nispet edilince kadim,

yani evveli olmayandır. Hak kadimdir, sıfatı da kadimdir. Şahsa nispet edildiği vakit ise hadi, yani sonradan olandır. Çünkü şahıs sonradan olan değil midir? Yani, sonradan olmadı mı? Sonradan oldu ki kayıtlıdır. Yani, o sıfat şahıs ile ilgili kayıttır. Ve cüz (bölüm) ile ilgili sıfat denilmesi şahıs ile ilgili kayıtlanma hâli üzere olduğundan ötürüdür. Hakk'ın sıfatı bölünmez bütünlüktür. Cüzi sıfat bütünlüğün mazharıdır. Meselâ, cüzi irade bütünlük iradenin, cüzi kudret bütünlük kudretin mazharlarıdır. Hakk'ın sıfatı cüzi sıfat ile zâhirdir.

**Sûreti terk eyle mana bula gör
Ko sıfatı bahri zâta dala gör
Ey Niyazi şark u garba dola gör
Gayre bakma sende iste sende bul**

Bilinmelidir ki, İlmin mertebesi üçtür. 1-İlme'l-yakin, 2-Ayne'l- yakin, 3-Hakk-el-yakin.

Birincisi: İlme'l-yakin ki, genel halkın (avamın) ilmi, hocaların ve softaların ilmi ki: *“Beni var eden Hak'tır. Babam ve annem var etmiş olsaydı peki baba ve annemi kim var etti? Be-heme-hâl (herhalde) müceddidim, yani yenileyicim var. Yenileyici de Hak'tır.”* Deyip böylelikle Hakk'ın varlığına delil yaparlar. Bu İlme'l-yakin mertebesidir.

İkincisi: Ayne'l-yakin ki, tarikat ehlinin ilmidir. *“Benim müceddidim (yenileyicim) Hak'tır ve bende zâhir olan Hakk'ın sıfatlarıdır.”* Der, fakat vücudu Hakk'a vermez. Sanki vücudu Hakk'a vermiş olsa **“Hulul”** (bir şeyin diğer bir şeye girmesi) veya **“İttihat”** (bir şeyin diğer şeyle birleşmesi) gerektirir diye korkar. Bu Ayne'l-yakin mertebesidir.

Üçüncüsü: Hakk-el-yakin mertebesidir ki, gerek ef'al, gerek sıfat ve gerek zat Hakk'ındır. **“Lâ mevcuda illallah hu”** dur. Bu tahkik ehlinin ilmidir. Bunlara **“Zatiyyun”** ismiyle de tarif edilir. Amma, tarikat ehlinin evliya ve kâmilleri **“Sıfatiyyun”** ismiyle de tarif edilir. İşte bu Hakk-el-yakin mertebesidir. Ve Mısırî Efendi: **“Ko sıfatı bahri zâta dala gör”** dediği zatiyyun ol. Yani, tahkik ehli ol demektir...

(87)

**Evvelimde değmez idi âh ü efganım benim
Gice gündüz bilmez idi zârı giryânım benim
Düştü aşk odu bu câna yaktı kül etti beni
Kül olunca yanmaz oldu nârı sûzanım benim**

**Hâr u hâşâk-i enâniyet yanalı aşk ile
Arş u kürsîden geniş açıldı meydânım benim**

Benliğim yok olmuş olduktan sonra benim meydanım arş ve kürsiden daha geniş oldu. Yani, yüce Allah arştan daha geniş olan için kutsi hadisinde: **“Yerim ve göğüm beni sığdırmadı, fakat mümin kulunun kalbi sığdırdı”** buyurmuştur. Yani, yüce Hak, isimler ve mertebeler yerine ve göğe sığmaz, ancak mümin kulunun kalbine sığar. Çünkü mümin kul, yani insan mertebeler ve isimleri kendinde toplayandır. Diğer yaratılmışlar ise yalnız bir isme mazhar olup onun özelliğini kendisinde toplayandır. Meselâ, Melekler **“Kuvâ”** (kuvvetler) mazharıdır (aletidir). Maden, **“Azîz”** ismi mazharı, İnsan ise isimlerin tümüne mazhardır. Geçmiş dönemlerde Sûfiyye (tasavvufçular) yolunda tevhid makamları yalnız bir isimle tarif ve telkin edilirdi. Yani **“Lâ ilâhe illallah”** kelimesi ile telkin edilmiş olunurdu. Sonra İbrahim Halveti buna yedi isim ilave etmiş oldu. 1-Lâ ilâhe illallah, 2-Allah, 3-Hû, 4-Hak, 5-Hayy, 6-Kayyûm, 7-Kahhâr. **“Lâ ilâhe illallah”** kelimesi ile **“Tevhid-i ef’al”** mertebesine işaret etti. Yani, yaratıcı olan Allah’tır demektir. **“Allah”** ismi ile **“Tevhid-i sıfat”** mertebesine işaret etti. Yani, Allah ismi isimlerini tümünü kendinde toplayandır. **“Hû”** ismi mutlak gizliliğe işaret etmiş olup onunla **“Tevhid-i zat”** mertebesine işaret etti. **“Hak”** ismi ile **“Cem”** makamına, yani cem makamında halk batın, Hak zahir (görünür) olduğundan Hak ismi ile cem makamına işaret etti. **“Hayy”** ismi ile **“Hazretü’l-Cem”** makamına işaret etmiştir. Çünkü Hazretü’l-Cemde Hak batın halk görünür (zahir) olduğundan bu makamı Hayy ismi ile telkin (aşılama) etti ki bu makam şeriat makamıdır. **“Kayyûm”** ismi ile **“Cem’u’l-Cem”** makamına işaret etti. Ki, Hadîd suresinde; **57/5. Evvel’dir O, Âhir’dir O, Zâhir’dir O, Bâtın’dır O.** Ayeti gereğince evvel, ahir, zahir ve batın olarak ifade edilen her şeyin vücudu (varlığı) Hakk’ın vücudu olduğundan ve Hakk’ın vücudu ile ayakta durucu olduğundan Kayyûm ismi ile Cem’u’l-Cem’e işaret etti. **“Kahhâr”** ismi ile **“Ahadiyyet”** e işaret etti.

**Ar u nâmus şîşesin yerlere çalıp kırmadan
Vech-i Hakk’ın olmadı her yüzde seyrânım benim**

**Râhat ile istedim valsini kahretti bana
Derde düşüp ağlayınca güldü cânânım benim**

Allah’ın gülmesi, tevil edilmez. Çünkü Cenab-ı Hak, bazen yaratmış olduğu bir yaratık özelliği ile vasıflanır ve Fetih suresinde; **48/6. Allah onlara öfkelenildi.** Denildiği gibi gönül açıklığı, sevinç içinde yaratık gibi değil midir?

**Top ile çevkânı sundu bana cânân lûtfi
Bendedir amma görünmez top u çevkânım benim**

Yani, top ile çevkân=çevgân (top çevirmek için ucu eğri sopa) bendedir demek, at biniciliğinde uzman olan gibi tevhitte reisim demektir.

**Hayret ender hayrete şöyle düşürdü gönlümü
Şerh olunmaz bu dil ile şimdi hayrânım benim**

Âşık sevdiğini kuşatamadığından ötürü, cânân (sevgili) “**mâ-lâ-nihâye**” dir (sonsuz, uçsuz-bucaksızdır). Bundan dolayı âşık hayrete düşer. Bu hayret ise, ilim ile ilgili hayrettir ve şühud ile ilgili hayrettir. Bu hayretin artışı için Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz: “**Yâ Rabbi! Hayretimi artır**” diye dua etmiştir.

**Âlem ol veçhi âmâdır hayret andandır bana
Bu vücudum aybın örttü mihr-i rahşânım benim**

**İbtidâ azmeyleyince bu cihan iklimine
Bir libâsım yoğ idi kim örte üryânım benim**

Yani, “*Başlangıçta bu cihana geldiğim vakit tevhid elbisesini giymiş olmaktan uzak idim*” demektir.

**Hep birer kaftan verildi dostlarıma hem bana
Anların dâhi durur eskidi kaftânım benim**

Yani, “*Dostlarım ile beraber bana da birer kaftan verildi. Yani, tevhid makamı verildi. Dostlarım hala o makamda durmaktadırlar, çünkü çalışmadılar. Ben ise dert ile çalışmış olup bir başka makama geçtim*” demektir.

**Suya vardık anlar ile kabların doldurdular
Ben de vardım testimi vahvetti ummânım benim**

Suya vardık deme ile anlatılmak istenen budur ki, “*İşte onlar az bir şey aldılar, ben büyük denizde yok olmuş oldum.*”

**Derler imiş halka-i zikre girip dönmez niçin
Ben dönerdim lik gözden mahfî devrânım benim**

Tarikat ehli olan gurupların arasında devran ve çalgı farklılığı vardır. Mesela, Kadiri kudüm, Mevlevi ney, Rukai zil çalar. Bu helal midir? Tarikat ehli evliyalardan der ki: “*Bizim aramızda perdeli olduğundan ve o da ilâh ile ilgili zahir oluşlar olarak şühud edildiğinden haram değildi, perdelenmişlik ehline göre haramdır.*” Devran=deveran (dönüş, dolaşma) ile anlatılmak istenen, onda, bunda, şunda mazharların tümünde birer, birer Hakk’ı şühud etmektir. Mısırî efendi: “*Benim devranım gizlidir*” demektedir.

**Halk bir kez dönmeden ben nice kez devreyledim
Bilmediler devrimi yanımda yârânım benim**

Yani, *“Halk bir dönüş tamamlamadan ben kaç defa dönmüş oldum, fakat dostlarım bilemediler benim dönüşümü”* demiştir.

**Yâr ile ahdeyledim dağılıp cem olalım
Tâ ezel budur anınla ahd ü peymânım benim**

**Anın için gâhı cem'im ki perişân tâ ebed
Döndü kaldı üstüme cem'i perişânım benim**

Bazı dağılıp, bazı toplanırım demek, Hak ile sözleşmem bazı cemde ve bazı farkta olayım. **“min-el-ezel”** (ezelden beri) demek budur.

**Döndürür dâim mu'id ismi tâkazası beni
Noktâ-i zâtım değil sûrette cevânım benim**

Yani, burada anılmış olan **“Muid”** yani **“Esmâ-i Hüsna”** (güzel isimler) den olup geri döndürendir.

**Devre-i arşıyeden her kim haberdar oldusa
Ol duyar ancak Niyazi ilm ü irfânım benim**

“Devr-i arşıye” (arşın devri) nedir? Her şeyi öncesinde Hakk'ın ilim hazinesinden Muhammed (s.a.v) ile ilgili nur yaratıldı. İnsan ile ilgili suret de yaratıldı. Bilinen şeyler ki, dünya ve âhiret, olmuş ve olacak ne varsa tümü Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurda vardılar. Ondan sonra Muhammed'e ait nurdan **“Nefs-i kül”** ve ondan **“Tabiat”** ve ondan **“Heyula”** ve ondan **“Cismi-kül”** ve ondan **“Şekil”** ve ondan **“Arş”** yaratıldı. Yani, nefs-i kül, tabiat, heyula, cismi-kül, şekil vasıtasıyla arşın ruhu, Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. Onun için dünya ve âhirette olmuş ve olacak her ne var ise arşta vardır. Ve arşın dönüşünden meydana gelmiş olur. Çünkü arşın dönüşü var olanın açığa çıkması içindir. Diğer feleklerin dönüşü arşın dönüşüne uymaktadır. Onun için Tâhâ suresinde; **20/5. O Rahmân, arş üzerine egemenlik kurmuştur.** Buyrulmuştur. Yani, Rahmân isminin mazharı arşa egemen oldu. Çünkü âlemlerin tümü, arştan idare edilmektedir...

(88)

**Âdetim budur ezelden kevnde bir şân olurum
Dirilip geh cem olup gâhı perişân olurum**

**Bu cihânın halkına bir bir yolum uğrar benim
Cem edip bunca kuması bir bezistan olurum**

**Geh sehâb ü geh matar gâhî doluyum gâhî kar
Geh nebât ü gâhi hayvan gâhi insan olurum**

Hz. Âdem aleyhisselâmın kendisinden sonra gelecek nesilleri Âdem'in sırtından çıkarılıp dört saf haline getirildiler ve onlara: **"Rabbiniz değil miyim"** hitabı yapıldığında ve **"Evet Rabbimizsin buna tanıklık ederiz"** cevabı verildikten sonra o nesiller tekrar Âdem'in sırtına döndürülmeyip, madene ve bitkilere dağıtılmış oldular. Sonra âdemoğulları bitkilerden ve hayvanlardan yemiş olma ile onlarda olan madde adama rast geldiği vakit insan vücudunda sperma haline gelir. Sonra kadın rahmine düşmesiyle çocuk meydana gelmiş olur. Eğer ki; o maddenin yıpranma süresinde veyahut bitkilerde beklemesi fazla olur ise yine eğilimi gelmiş olduğu toprağa olur. Sözün kısası bu konuda özel olarak yazılan kitap vardır. Bilinmelidir ki sözü edilen bu devir (dönüp dolaşma), **"tenasüh"** (ruh sıçraması, insandan başka insana veya hayvana geçmesi ile ilgili batıl inanç) olarak bilinen devir değildir. Bu devir, şeriata uygun olan devirdir.

**Geh Nasârâ geh Yahûdi gâhi Tersâ geh Mecûs
Gâhi Şia gâh olur Sünnî müselmân olurum**

**Gâhi âbid gâhi zâhid gâhi fiska düşerim
Gâh ârif gâhi ma'ruf gâhi irfân olurum**

**Gâh olur bakır kalay ve gâh olur altun gümüş
Gâh olur âlemde her ma'denlere kân olurum**

**Gâh olur benden hakîr hiç kimse olmaz dünyede
Gâhi Kaf'tan Kaf'a hükmeden Süleymân olurum**

**Nâl ile tırnak arasında yerim geh dar olur
Gâhi arş-ı kürsiden yek âli meydân olurum
Gâh olur bu hırmen-ı âlemde ben bir dâneyim
Geh kamûyi câmi olmuş ulu harmân olurum**

**Gâh olur mevcuda ü mâ'dum geh vücûdiyle adem
Geh tecellîyle ayan u gâhi pinhân olurum**

**Gâhi dünyâ gâhi ukbâ gahi mahşer geh sırat
Gâhi berzah gâhi cennet gâhi nîran olurum**

**Gâhi mâlik gâhi âteş gâhi zakkum geh cahim
Gâhi hûri gâhi gülman gâhi rıdvân olurum**

**Gâhi zerre geh güneş gâhi kamer gâhi nücûm
Gâhi arz ü geh semâ geh arşı Rahmân olurum**

**Bunca sûretler libâsın gâh bir bir giyerim
Geh soyunup cümlesinden şöyle uryân olurum**

**Şimdi kesrette olan adım Niyazi söylenir
Âlemi vahdet içinde sırr-ı Yezdân olurum**

İşte bu mısralar yüce Hak lisanı ile Niyazi Efendi söylemiş veyahut Niyazi'nin dilinden Hak söylemiştir...

(89)

**Ey kudret ıssı pâdişah lütfeyle açiver yolum
Bağlandı her yanın şehâ lütfeyle açiver yolum**

**Şol ism-i zâtın hakkıçün cümle sıfâtın hakkıçün
İzz ü şânın hakkıçün lütfeyle açiver yolum**

**Ol ismi azâm hakkıçün ol nûr-ı Ekrem hakkıçün
Ol Fahr-ı âlem hakkıçün lütfeyle açiver yolum**

Yani, büyük isim Allah sözü değildir. Yani, ismin sahibi olan İlâh ile ilgili zattır. Onu bilen her ne kadar dileği var ise meydana gelmiş olur. Yoksa Allah, Allah demek O'nu bilmiş olmak değildir.

**Lûtfunla insan eyledin valsınla handan eyledin
Hicrinle hayran eyledin lütfeyle açiver yolum**

**Saldın şikâre çün beni âdem olup bulam seni
Bağladı dünyâyı deni lütfeyle açiver yolum**

**Şaşırdı bizi nefsi bed eyledi her yolları sed
Ey lûtfu çok senden medet lütfeyle açiver yolum**

**Bu can yine vuslat diler sen şah ile vahdet diler
Varmağa dil nusret diler lütfeyle açiver yolum**

**Her kanda kâmil görürüz bakıp ana yerinürüz
Dönüp sana yalvarırız lütfeyle açiver yolum**

**Kavilde noda yârına kim sana doğru yol bula
Sensin kamu derde devâ lütfeyle açiver yolum**

**Zikrin enis et bu dile erişe tâ dilden dile
Yol göstere ilden ile lütfeyle açiver yolum**

**Nitsün Niyazi derdmend etmiş anâsır kayd ü bend
Bilmem ilâhi gayri fend lütfeyle açiver yolum**

(90)

**Doğdu ol sadr-ı risâlet bastı ferş üzre kadem
Saldı ol nûr-ı nübüvvet pertevin fevkal'ümem**

Sadır göğüs demektir. Emanet olan sır insanın göğsündedir. Padişahın sadrazamı=vezir-i azamı (padişah adına devleti yöneten) var. O kişiye sadrazam ismi niçin verilmiş oldu? Devlet sırlarını eksiksiz olarak bilir olduğundandır. Yani, devletin tüm sırları onda olduğundan dolaydır. Fahr-i enbiyaya (s.a.v) sadr-ı risâlet denilmesi peygamberlerin sırların tamamı onda konulmuş olmasından dolaydır. dolaydır. Yani, peygamberler onun vekilleridir. O peygamberlerin sultanıdır. “Ferş” yeryüzü demektir.

**Çalınıp tablı beşâret geldi şâhı enbiyâ
Gulgule doldu cihâna kondu ol sâhib âlem**

Alem sancak anlamına da gelmektedir. Ve Ona (s.a.v) sancak sahibi denildi. Çünkü peygamberler zamanında sancak yoktu. Başlangıç olarak Allah'ın resulü Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz sancak çekti. Sancağın bir sırrı vardır ki, savaşlarda kullanıldığında askerler onu nerede görürlerse orada toplanmış olurlar. O da, yani sancak da İlâh ile ilgili tecellilerden bir tecellidir.

**Nûr-ı veçhinden alındı encüm ü şems ü kamer
Bahr-i ilminden bilindi hikmet-i levh ü kalem**

Yıldızların, güneşin, ayın hakikati Muhammed ile ilgili nurdur. Kaside-i bürde de, Hz. Resule (s.a.v) kamer (Ay) denilmiştir. Kitapları şerh edenler de burada benzetme var diye kel kamer=kamer gibi demiş. Sonra birsi bize bu konuda soru sordu. Ben de cevaben: *“Hayır burada benzetme yoktur. Ayın hakikati nur-i Muhammed’idir. Bundan dolayı benzetme yoktur, benzetilen kendisidir iyice düşün.”* Ve o kişi gitti, iki üç gün düşünmüş olarak geldi ve söylediğimizi doğrulamış oldu. Beyitte geçen Levh sözü, **“Levh-i mahfuz”** dur, yani **“Nefs-i kü”**= **“Kalem-i âlâ”**, yani Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. Hz. Peygamber, hadis-i şerifinde: *“Allah evvela nurumu yarattı, Allah evvela ruhumu yarattı, Allah evvela kalemi yarattı”* sözün kısası Kalem-i âlâ’ da (yüce kalemde)=Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurda dünya ve âhirette her ne olmuş ve her ne olacak var ise hepsi mevcuttur. Nur-ı Muhammedi de olan Levh-i mahfuzda (muhafazalı levhada)=Nefs-i külde, ayrıntılı olarak vardır. Yani, Muhammed (s.a.v)

ile ilgili nurda toplu olarak var olanlar, Nefs-i külde farklılık haline getirilmiştir. İşte **“Fahr-i risâlet”** (s.a.v) in (elçilik övücünün) uçsuz-bucaksız olan ilim denizinden Levh-i kalemin hikmeti bilindi.

Merhabâ yâ Mustafâ ey nûr-ı aynı asfiyâ
Merhabâ ey sâhibü'l-mi'râc-ı fiddacil zulem

“Asfiyâ” lakabı hakikat ehli kişilerin büyüklerine verilir. Miraç sahibi, yani Hz. Resulün (s.a.v) otuz beş miracı vardır. Otuz dördü ruh ile ilgilidir, yani uykuda iken güzel ruhu yükselmiş olarak Arş ve Kürsiyi seyretmekte idi. Biri de cismi ile ilgilidir. Şerefli Recep ayının yirmi yedinci gecesi kış mevsimi idi. Amcakızının evinde misafir idi. Cebrail gelip davet etti. Ve bir **“Burak”** getirdi. Burak’a binip oradan Beyt-i mukaddese geldi. Peygamberler kendisini karşılayıp önünde saygı ile dizilmiş oldular ve imam olup peygamberlere iki rekât namaz kıldırıldı. Bilinmeli ki, Peygamberler ruhları ile karşı durdular denilmesi doğru değildir. Peygamberler bedenleri ile orada idiler. Çünkü peygamberlerin bedeni çürümez. Ve Hz. Resul (s.a.v) oradan ayrılp Sidretü'l- münteha’ya kadar melek üzerine binmiş oldu. **“Cebrail”** orada kaldı. **“Dürr-i Ahder”** e bindi. Sonra arşa **“Refref”** ile gitti. Gidilmesi gereken yere varmazdan önce Allah’ın resulünün binmiş olduğu şeyler bunlardır.

Gelmeseydin âleme sen halk olunmazdı cihân
Dostluğuna yaratıldı ey Nebiyyü muterem

Cenab-ı Hak kutsi sözünde: *“Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım”* buyurmuştur. Yani, *“Ya Muhammed! Sen olmasaydın âlemi yaratmaz idim”* buyurdu.

Biz günahkâr ümmete sen şâhı irsâl eyledi
Hamdulillâh sana ümmet eylemiş ol zikerem

Ya Resûlâllah şefâat kıl Niyazi bendene
Şol zaman kim baş açık yâlin ayak kan ağlıyam

(91)

Ayağı tozunu sürme çekelden gözüme cânım
Görünür oldu her gâhi gözüme veçhi cânânım

Niçin sevmeye can anı ki anda buldu cânânı
Yıkıldı kal’a-i fikrim yapıldı dînîm îmânım

“Kal’a-i fikrim”, yani çok sağlam bildiğim düşünce kalem yıkıldı. Yani, aklım ile ilgili ilimlerim yok olmuş oldu. Çünkü **“ulema-ı rüsum”** (hakikat ehli olmayan yazar-çizer) âlimlerinin okudukları ve okuttukları düşünce ile ilgili ilimlerdir. Meselâ, mantık ilmi ve buna benzeyen ve diğer ilimler hep düşünceler üzerinedir. Din ve iman ise düşünce ile bilinmez. Akıl ve düşünce dünya ile ilgili olan şeylerden bile çaresiz duruma düşebilmektedir. Her bir şeyin anası tevhid ilmidir. **“Muvahhid”** (tevhid eden, Allah’ın birliğine inanmış olmayan) kişinin aklı da düşüncesi de kısadır.

Çü bildim veçhi cânânı kamuda sezdim Allâh’ı
Fenâyım Hak’da vallâhi, ne bilim kaldı ne zatım

Ki bildim cümle Hak imiş arada gayri yok imiş
Biküllü anda gark imiş ne ben vârim ne irfânım

Bulundu bir ten ü bir can bu mülkü ettiler seyran
Niyazi’den görünen ol ben ancak ad ile sanım

(92)

Aşkın meyine ben kana geldim
Şevkin oduna hoş yana geldim

Şem’i tevhidi gördüm yakılmış
Gitti kararım pervâne geldim

Halka-i zikri kurmuş âşıklar
Ben de sahnında cevâlâne geldim

Hiz. Peygamber (s.a.v) efendimiz: **“Mescitler, namaz kılmak ve zikretmek için kurulmuştur”** buyurmuştur. Hatta Medine-i münevvere’ de yapılmış olan Mescid-i Nebevi de ashap halka olup Allah’ı zikrederler idi. Ve zikir halkasını melekler çepeçevre kuşatıp ashap ile beraber onlar da zikrederler idi.

Mecnûn’um bu gün Leylâ derdinden
Neylerim aklı dîvâne geldim

Tevhid ehli, akl-ı maâş (geçimlilik aklı) ve akl-ı maâd (âhiret aklı) ı istemiş olmaz. Çünkü geçimlilik ile ilgili akıl dünya ile ilgili işlere erer. Ve âhiret aklı âhiret ile ilgili işlere erer. Ancak tevhid ehli ise dünya ve âhirete ilgi göstermediğinden kâmil akıl sahipleridir. Onun için onlar **“Ukala-ı meczubin”** (akılları çekilenler) olarak tarif edilirler.

Derdi canın açtı yâreler
Bağrım üstünde dermane geldim

Ümmi Sinânın hâkipayine
Sürmeğe yüzüm sultana geldim

Yâremi bildim yârimden imiş
Bunda Niyazi Lokman'a geldim

(93)

Ol menem kim vâkıf-ı esrar-ı ilmi âdemim
Kâşif-i genc-i hakikat hem hayâtı âlemim

Bende mahfî oldu gaybül gaybin esrârı hemîn
Bendedir sırr-ı emânet ana kenzi mübhemim

Ben cemâl-i Hakkı cümle şeyde zâhir görmüşem
Bu merâyâyâ anınçün baktığımca hurremim

Her sözüm miftâh-ı küfli küntü kenz olmuşdürür
Hemdemin İsâ ile her bir nefeste mahremim

Her sözüm: *“Ben gizli bir hazine idim bilinmiş olmayı diledim ve bu halkı yarattım ki bilineyim.”* kilidinin anahtarıdır.

Cümle mevcûdatı verdim ben vücûdu vâhide
Zât-ı esmâ ve sıfâtın ile hâlâ yekdemim

Zâhir ilim sahibi olan âlimlerin okuttukları o zahir ilmin sonunda gelir ki, vücud hakkında üç mezhep (görüş sahipleri) vardır.

Birincisi: *“vücutta çoğalma vardır”* der. Bu cahiller görüşüdür, yani her şeyin kendisine özel bağımsız vücudu vardır derler.

İkincisi: *“Vücut birdir, var olan birçoktur”* bu hâkimlerin görüşüdür, onun için âlem bir vücuttur ve yok olmaz derler. Âlemin kalıcılığına hükmederler.

Üçüncüsü: *“Bir vücut olduğu gibi var olan da birdir”* derler. Bu üç görüş de batıldır. Gerçeklik ehli olanların vücud hakkındaki görüşü: *“Vücut Hakk'ın vücududur. O'nun dışında görünenlerin vücudu yoktur”* derler. *“Lâ mevcude illa hu”* görünmekte olan bu çokluk olaylar ve hâlleridir.

Yerde gökte her ne ki var bağlıdır başı bana
Âşikâre ü nihâne ben tılsım-ı â'zamım

**Ben o Mısırî' yım vücûdüm şehrine şâh olmuşum
Hâdisim gerçi velî ma'nîda sırr-ı akdemim**

(94)

**Ol cihânın fahrinin surına Kurbân olayım
Hutbe-i levlâk âyetin şânına kurbân olayım
Kab-ı kavseyni ev ednâsına kurbân olayım
Ben anın ilm ile irfânına kurbân olayım
Ben anın esrâr-ı mi'râcına kurbân olayım**

“Sümme denâ” Seyr-i illallah, “Fetedellâ” Seyr-i anillâh, “Fekâne kaâbe kavseyni” Cem’ü’l-Cem, “Ev-edna” Ahadiyet. Hz. Îsâ aleyhisselâmın kendi makamı, “Cem” makamı idi ki hakikat makamıdır. Hz. Mûsâ aleyhisselâmın kendi makamı, “Hazretü’l-Cem” makamıdır. Hz. Dâvûd aleyhisselâmın makamı, “Cem’ü’l-Cem” makamı idi. Sözün kisası her bir peygamberin kendine özel makamı vardır. Ancak elbette Muhammed (s.a.v) ile ilgili makama, yani “Ahadiyet” de ulaşmış olurlar. Ve sadece resul değil varisler de ulaşmış olur. Miracın sırrı nedir? Hz. Muhammed (s.a.v) efendimiz yüce arşa vardığı vakit: “*Ettehiyatü lillahi vesselavatü vettayyibat*” yani dua, Allah içindir. Namaz Allah içindir. Güzel olan şeyler Allah içindir. Dedi. Cenab-ı Hak da karşılık olarak: “*Esselamü aleyke eyyü hennebiyyü. Ve rahmetullah. Ve berekâtühü esselamü aleyna ve alâibadillahissalihin*” buyurdu. Sonra meleklerin hepsi: “*Eşhedü enla ilahe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühü ve habibühü ve resulühü*” dediler. Onun için başlangıçta öğle namazı kılındığı vakit her namazın ikinci rekâtından sonraki oturuşunda ve ikincisinde ettehiyat okunması emredilmiş oldu.

**Ol Ebûbekr ü Ömer Osman Ali dört yâridir
Ol risâlet bağının onlar gül ü gülzârıdır
Cümle eshâb-ı hidâyet râhının envârıdır
Ben anın âli’ne eshâbına kurbân olayım
Ben anın ashâb ü ahabbına kurbân olayım**

Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz: “*Ashabım gökteki yıldızlar gibidir. Onlardan hangisini esas alırsanız hidayete erersiniz*” buyurmuştur.

**Ol Hasan hazretlerine zehr içirdi eşkiyâ
Hem Hüseyin oldu susuzluktan şehid-i Kerbelâ
İkisidir aslı nesli cümle âli Mustafâ
Ben anın âli’ne evlâdına kurbân olayım
Ben anın evlâd ü ensâbına kurbân olayım**

**Cümle ümmetten hayırlıdır o şâhın ümmeti
Ümmetine cümleden artık eder Hak rahmeti
Enbiyâ ânımla buldu bunca lûtf ü izzeti
Ben anın lûtfuna ihsânına kurbân olayım
Ben anın envâ-ı eltâfına kurbân olayım**

Yüce Allah ondan razı olsun, İmam-ı Ali'nin vefatından sonra İmam-ı Hasan büyük olmakla, İmam-ı Hüseyin ona danışarak, onunla fikir alış-verişi yaparak buyurdu: *“Şimdi resul halifeliği son buldu, çünkü Hz. Resul buyurmuştur ki: “Benim halifeliğim benden sonra otuz sene sürer” işte otuz sene tamam oldu. Her ne kadar batın halifeliğimiz var ise de zâhir halifeliğimiz bundan sonra yoktur. Haydi, Medine’ ye gidelim, ondan sonra halifeliği terk edelim.”* Ve Küfeden kalkıp Medine’ye gittiler. Orada iken Emevi halifelerinden Muaviye oğlu Yezit kendinin saltanatı kaybetme korkusundan Hz. Hasan efendimizin eşine haber gönderme ile dedi ki: *“Sen evvelce halife eşi idin, şimdi ise halifelik bendedir. Eğer ki İmam-ı Hasanı öldürürsen seni eşim olarak alırım ve yine halife eşi olursun.”* Kadın kısmının hisleri galip olmasıyla aklını gereği gibi kullanamaması sebebiyle Hz. Hasan efendimizin eşi, bu teklife aldandı. Ve bir elmas taşını dövüp toz haline getirdi. Ondan sonra İmam-ı Hasana (r.a.) su ile içirdi. Ve Hz. Hasan elmas tozunun karıştırıldığı sudan içmiş ve çok tesirleşmiş olarak vefat etmiştir. Çünkü elmas zehirdir. İmam-ı Hüseyin yalnız kaldı. Sonrasında Küfe halkı bu olayı işittiklerinde, İmam-ı Hüseyin’e mektup yazıp gönderme ile dediler ki: *“Buraya gel, biz sana biat edip seni halife yaparız.”* O da kalkıp gitti. Yezit bu hareketi haber aldı ve hemen askerlerini üzerlerine gönderdi. Askerlerin başında Şemir ismindeki melun kişi komutanları idi. İmam-ı Hüseyin ve yanında bulunanları Kerbelâ denilen yerde karşılayıp kuşattı ve susuzlukla onalı şehit etti. Bir rivayette Muaviye o vakit sağ idi. Bir rivayette vefat etmiş idi. Doğru olan rivayet vefat etti denilendir.

**Her ne denlû enbiyâ ü mürselin kim geldiler
Ümmeti olmaklığı Hak’tan temennî kıldılar
Evliyâ ana Niyazi kul u kurbân oldular
Ben anın ayağının tozuna kurbân olayım
Yoluna gidenlerin izine kurbân olayım**

(95)

**Hüdânın sun'una âyine âlem
Düşüptür sâniin mir'âti âdem**

**Odur âdem ki nefsin tanımıştır
Oluptur Hızr ü İlyâs ile hem-dem**

“**Hüda**”nın (doğru yol göstericinin) sanatına âlem aynadır. Çünkü âlem Hakk'ın vücuduna işaret olduğundan âlem denildi. Yaratıcının aynası da âdemdir. Fakat her bir âdem (adam) değil nefsi, yani kendini tanıyandır. Yani, “**Nefsini bilen, Rabbini bilir**” hadis-i şerifine mazhar olandır. Ve Kuran-ı kerimin Bakara suresinde; 2/130. **Öz benliğini beyinsizliğe itenden başka kim, İbrahim'in dininden yüz çevirir?** Buyrulmuştur. Yani, tevhid olan İbrahim'in dininden kimse yüz çevirmez, ancak kendini tanımayan, sözün kısası kendini tanımayan tevhitten kaçandır. Ve tevhitten yüz çevirmeyen kendisine ârif olandır. Ve âdem de odur. Hızır ile İlyas birdir. Velayet bakımından hiçbir farkları yoktur. İlyas ismiyle bilinen peygamber, İdris Aleyhisselâmın kendisidir. Yani, İdris Aleyhisselâm da İlyas'tır. Çünkü Allah'ın Resulü (s.a.v): “**İlyas ki o İdristir**” buyurmuştur. İlyas aleyhisselâm bir müddet göğe kaldırıldı. Sonra Balebek kasabasına resul gönderildi. Ve bu gün dahi hayattadır. Hızır denizlerde, İlyas karada koruyucudur.

**Ne görürse iyi kim zîr ü bâlâ
Görür öz nefsin her baktığı âdem**

**Eğer râi eğer mer'i ve mir'ât
Kamunun aslıdır Âdem'deki dem**

Âdem şerefli olup her nereye baksa özünü görür, yani Hakk'ın Rubûbiyet'ini müşahade eder. Âdem aleyhisselâmın beden balçığının toprağı beyt-i şerifin yerinden alındı. Ve Mekke ile Taif arasında Numan vadisi denilen bir yer var ve orada Hakk'ın emri ile Cebrail tarafından Âdem'in balçığı/bedeni yapıldı. O balçık nice bin yıl öyle yağmur ve güneş altında durdu. Sonra kabiliyeti tam olunca ona ruh üflenmiş oldu ve Âdem hayat buldu. Melekler Hakk'ın emri üzerine Âdem'e topluca secde etti. Ancak Can'ın oğlu İblis ve kendisine uymuş olanlar secde etmedi. İblis de Hz. Nûh aleyhisselâmın büyük oğlu gibi kâfir oldu. İşte Âdem aleyhisselâma üflenmiş olan İlâh ile ilgili nefes her şeyin aslı oldu.

**Nefistir Bahr-ı zât ancak hurûfu
Anın emvâcı bile şâd ü hurrem**

**Gör imdi bahri kândan bunca emvâc
Olur zâhir gider yine kalır yem**

“Nefistir Bahr-ı zât ancak hurûfu” yani demektir ki; nefis zat denizidir ve onun dalgaları harflerdir.

**Bu âlemde bahirdir hem mevâlid
Anın emvâcını şek ile demem**

**Hezârân mecv-i bir anda yoğ edip
Eder emsâlini tecdit demâdem**

Bu âlem de bir denizdir. **“Mevâlid-i selâse”** (cemâd, nebât ve hayvanın hepsine verilen isimdir) onun dalgalarıdır. Mevâlid-i selâse ki maden, yani altın, gümüş ve diğer mücevherlerdir. Yani, toprak içinde bulunanların hepsi maden sayılır. Nebât otlar, ağaçlar yani eksiklikte olup kendi iradesi ile hareket edici olmayan bir cisimdir. Hayvan olsun, söyleyen veya söylemeyen olsun hepsi dâhildir. Yani, bunların içine insan da dâhildir. Sözün kıyası deniz denilen âlemin dalgaları olan Mevâlid-i selâse ki maden, nebât ve hayvan işte bunlardan her anda nice bin tanesi yok olur, nice bin tanesi gelip yenilenmiş olur.

**Aceb misli demek gayri demek mi
Yahut aynı mi yâ cem’i mi desem**

**Bilen ayn ü bilmiyen gayrı demek
Budur şâfi cevab Vallâhü â’lem**

Yani, demektir ki; aklın alamayacağı bu yenilenmeler yok olanların benzeri mi? Başkaları mı? Yoksa aynileri midir? Bilen, yani Hakk’ın vücudu aynidir ki onda değişiklik olmaz. Bilinen, yani şahıslar başkalardır.

**Özü evvelkidir sûretdürür gayr
Ki yâni can odur terki o demem**

Çünkü özü Hakk’ın vücududur. Yani, can odur derim, fakat bir araya getirilenler ile suret bulmuş olana odur diyemem. Kitaplarda Mansur’un **“Enel-Hak”** dediği yazılıdır. Eğer ruh yönü ile Enel-Hak denilmiş ise doğrudur. Bilinen şahıs yönüyle denilmiş ise küfürdür. Çünkü şahıs kayıtlıdır.

**Ki zirâ can bir oldu çok sûret
Budur kavli-i muhakkak hem müsellemler**

Yani, bu beyit ile anlatılmak istenen Can=Rûh bir olduğudur. Fakat suret çoktur, yani şahıslar çoktur.

**Desen niçin bilinmez hâl-i ûlâ
Çük oldur sonra niçin der ki bilmem**

Tagayyürden bilinmezlik zuhûru
O birliktendürür dediği bilsem

Şimdi anlaşılan budur ki; bu âlemde gerek insan ve gerek hayvan ve gerek nebattan nice bin tanesi vücuda gelir an-be-an (gitgide) dem-be-dem (daima), şimdi gelen, giden can yönüyle aynidir. Çünkü Hakk'ın vücudundan başka mevcut var mıdır? Yoktur. Mevcut olan Hak'tır. Fakat şahıs yönü ile başkalık vardır. Çünkü Ahmet denilen şahıs başka, Mehmet denilen şahıs başkadır. Ama canları başka mıdır? Değildir.

Niceyse neş'e-i ûlâda gönlü
O zevki arzular sânîde bikem

İnsanın iki şekilde meydana getirilişi vardır. Birinci olan meydana getirilişi ruhların yaratıldığı vakittir. İkinci olarak meydana getirilişi ise; cesetlerin taratılmış olduğu vakittir. Yani, cesetlerden yüz bin yıl öncesinde yaratılmış oldu.

Taleb ol çünkü zevk-i hükm-ü cândır
Cahil terkinin hükmü ol epsem

Kamu bir noktadır ilim ancak ey dost
Çoğaldıkça dolar kalbe hem ü gam

Niyazi taht-ı bâda nokta oldu
Alî'nin sırrına olalı mahrem

Her şey bir noktadır. İlim, yani Hz. İmam-ı Ali (k.v.): *“İlim bir nokta idi, cahiller onu çoğalttı”* buyurdu. Yani, kişiler cahillikleri yönüyle onu fen ile çoğaltmış oldu. Çünkü Allah'ın resulü (s.a.v) buyurmuştur ki: *“İlah ile ilgili sırlar kitaplardadır, kitaplarda olan Kuran-ı kerimdedir, Kuran-ı kerimde olan Fatiha-i şeriftedir, Fatiha-i şerifte olan besmelededir.”* Hadis-i şerif bu kadardır. *“Besmelede olan bismelenin ba harfindedir, ba harfinde olan ba harfinin altındaki noktadadır.”* Sözünü İmam-ı Ali'ye dayandırır. Fakat Ebû Bekir Şibli hazretlerinin sözüdür. Harflerin hecenlenmesini bir diğerinden ayıran noktadır. Arap alfabesinde; **B, T, S, N**. Bu dört harfin şekli birdir. Bunların ayrılmış olmaları nokta iledir. Başlangıçta nokta ile şereflenmiş ola (ba) harfidir. Berâet/Tövbe suresinin başlangıcında (ba) harfi geldiğinden ve onda bismelenin sırrı bulunduğundan Tevbe suresinin başlangıcına besmele gelmedi. Bütün harfler eliften oluşturulmuştur. Yani, harflerin aslı eliftir. Bir elifte olan bilgiler; **B, T, S, N** ve diğer bu benzer olan harfler, basit harfler olarak tarif edilmiştir. Çünkü bir elifin iki başını büktüğünde (be) olur. Fakat iki elif ve üç eliften oluşturulan **C, H, A** gibi harfler bileşik harfler olarak tarif edilmiştir. Ashap bu konu ile ilgili olarak dediler ki: *“Ya İmam-ı Ali senin ilminden bize haber ver.”* Hz. İmam-ı Ali buyurdu:

“İlâh ile ilgili sırlar kitaplardadır, kitaplarda olan Kuran-ı kerimdedir, Kuran-ı kerimde olan Fatiha-i şeriftedir, Fatiha-i şerifte olan besmelededir. Besmelede olan bismelenin ba harfindedir, ba harfinde olan ba harfinin altındaki noktadadır. İşte o nokta benim.” Ashap bu cevap üzerine: *“Daha fazlasını isteriz”* dediler.

“Yamen tevehhüt bilgufrani vesilem. Yamen kibareszunube lideyhilemem. Yamen terahüm dem’i liayni keddım. Yamen yuhıbbu ineyyıl abde mennedım. Yamen ledeyhi dava eddai venneam. Lem ikteder sarfe nefse min gavatiha. Vezade tuğyaneha cemha vema temha. İnni vakıfte alâ babırrıcae leha. Ezembet küllü zünübe va’terefte biha. Velakin arefteke bittevhıdı velkelem. Kad fennenıl ümre veşşıhhulite nazılete. Bırrre’si malel abdı eleyse rahılete. Vennefse fı kesıreten isyane haimeten. Teb’ki alel babı vesatalleyli bılkerım. Saret zunube kemucel bahrı fı medet. İddet anır rümle vennecume bıl adet. Bıızze men fı avalem hayrı muktesıt. Lâ tektaanne rıcai fıke ya seyyıt. Ya gafarezzembe lırracine bıl kerım. Mamelte nefse lıttatı men kesel. Vema atet lıhesabe haşre min amel. Fealetıl aynıl Mısrî men recel. Ehram bıfadlıke lâtenzıru ilâ zülâl. İnnel kerım yuhıbbül affe an hademe”

“Ey merhamet etme ve masumluk ile vesile yapan zat. Ey günahın en büyüğü senin katında ekmek kırıntısı gibi olan zat, çünkü ekmek kırıntısının yenmesi olabilir olmadığından üzerine basmak da günah değildir. Ey katında azap ve derdin devası olan zat. Ki sen gözyaşı dökene merhamet edensin. Ve sen pişman olan kulunun yakarışını duyan ve seven zatsın. Ben nefsimi (kendimi) azgınlıktan döndürmeye, yani terbiye etmeye gücüm yoktur. Yani, ben kendimi terbiye etmeye becerim yoktur. Azgın at gibi benliğin azgınlığı da artar. O benlikten dolayı ben senin ümit etme yeri olan kapıda durmaktayım. Ve çeşitli günahlar işledim ve günahlarımı itiraf ettim. Fakat seni tevhidinle ve Kuran-ı keriminle bildim, yani ârif oldum. Ömrüm tamam oldu. İhtiyarlık inmiş oldu. Yani, başımda saçım, sakalım ağardı. Bir binecek şey yok mu? Benliğim çoklukta isyanda ve şaşkındır. Gece yarısı senin bağışlama ve ihsan etme kapıda ağlarım. Günahlarım deniz dalgası gibi oldu. Yani, günahlarım kum kadar ve yıldızlar kadar yani o kadar çok günahım var. Âlemlerde iyilikte tutumlu olan benliğin büyüklüğün için, yani Habib’in olan Hz. Muhammed (s.a.v) in hakkı için. Umduğumu kesmiş olmam senden, yani Hz. Muhammed (s.a.v) de benim için rica etsin. Ki sen, günahkâr kullarını bağışlayansın. Ve cömertlik göstereceğini ümit etmekte olan kullarını da bağışlayıcısın. Benim mahşerde utancımından dolayı hesaba durmuş olmaya yüzüm yoktur. Faziletinle merhamet et. Benim alçaklığıma bakma. Cömertliği bol olan hizmetçisinin bütün kabahatlerini affetmeye sevgi duyar. Yani, sultan hizmetçisinin kabahatlerini affetmeyi sever”...

(96)

İbn-i vaktem ben ebülvakt olmazam
Abd-i mahzem ben tasarruf bilmezem

Zaman üçe bölünmüş olunur. Birincisi: Geçmiş zaman. İkincisi: Gelecek zaman. Üçüncüsü: Hâl (içinde bulunduğumuz) zaman. **“İbn-i vakt”** (Vaktin çocuğu, vakte göre hareket eden)kişi, geçmiş ve gelecek zamana bakmaz. Yani, geçmiş zamanda ne olmuş ve gelecekte ne olacak kulak vermez. Ya ne yapar, o kişi hâlin zahir oluşuna bakar ve vaktin haline göre hareket eder. **“Ebu-l vakt”** (vaktin babası, hakîmi) olan kişi ise, her zamana bakar. Yani, geçmişte ne olmuş ve içinde bulunduğu hâlde ne var ve gelecekte ne olacak bakar ve bilir. Bunun makamı yücedir. İbn-i vakt **“abd-ı mahz”** (katkısız, tam kul). Ebu-l vakt olan ise, tasarruf sahibidir. Hâlbuki İbn-i vakt böyle şeyden hoşlanmaz. Ve Allah ehli de kerametın açığa çıkarmasından hoşlanmaz. Yani, Allah ehli oluş (kevniye) ile ilgili kerametın ve peygamberler mucizenin açığa çıkarılmasına istekli olmazlar. Çünkü keramet ve Allah’ın işidir. Halk ise veli’ye dayandırır. Ve iman etmedikleri zaman, Allah’ın işine iman etmedikleri yönüyle kendilerini İlâh ile ilgili öfke, kırgınlık inmiş olur. Onun için peygamberler mucizenin açığa çıkarılması için emir aldıkları vakit bu emir kendilerine son derece ağır gelir. Çünkü inanılmadığı vakit, İlâh ile ilgili öfkenin inmiş olacaktır. Peygamberler şefkat ile vasıflanmış olduklarından toplumlarına karşı şefkatli olmalarıyla mucizeyi açığa çıkarmaları kendilerine son derece ağır gelir. Hatta Abdülkadir Geylani hazretleri çok sayıda oluş ile ilgili keramet açığa çıkarmıştır. Derviş Ebu Suud İbni Şibli ise hiç bir keramet açığa çıkarmış değil idi. Yani, kendisinden oluş ile ilgili keramet zahir olmadı. Vefat ettiklerinde Ebu Suud, Abdülkadir Geylani’ den daha beğenilen, hoş karşılanan oldu.

Ânı dâimdir hakikat güneşi
Ânım ben gitmezem ben gelmezem

An şudur ki, parçalanmayan bir andır. Çünkü sene aylara, aylar haftalara, haftalar günlere, günler yirmi dört saate, saatler dakikalara ve dakikalar saniyelere bölünmüşlerdir. Saniyeden başkası var mıdır? Yoktur. İşte hakikat güneşi dâim olan andır. Mısırî efendi **“Ben ânım gelmezem gitmezem”** demiş. Cenab-ı Hak, Kâf suresinde; **50/15. İlk yaratıştan âciz kalıp yorulmuş muyduk? Hayır, yeni bir yaratıştan kuşku içinde olan onlardır.** Buyurdu. Yani, yaratılış her anda yok olan olur, var olan olur. Çünkü Hakk’ın her anda bir tecellisi olur. Bir anda iki veya iki anda bir tecelli olmaz. Eğer bir anda iki tecelli olsa, **“hâsıl-ı tahsil”** (elde edileni tekrar elde etme) olur. Yok, eğer iki anda bir tecelli olursa **“Abes”** (boş, saçma) olur. Hâlbuki Cenab-ı Hak, hâsıl-ı tahsilden ve abesten arınmıştır. O’nun

her anda bir tecellisi olur. Var olan şeyler her anda yok olan olur, yine vücuda gelir. Fakat Allah ehlinden başkası görmez. Bu ne gibidir? Meselâ, bir çeşme son derece hızlı akar görülür ki musluktan su durur gibidir sanki hiç akmaz. Hâlbuki gelen su bir daha geri döner mi? Dönmez, başkası gelir. Giden geri gelmez. İşte bu onun gibidir. Büyüklerden bir yazar, inanılan şeyler hakkındaki şerhinin kenar yazılarında bu konuyu ifade etmişlerdir. Sonra kendisine bir soru gelmiş oldu ki, **“Halk an-be-an (gitgide) yeni bir yaratılıştan şüphede olduğu vakit azap nedir, teklif nedir?”** Buna hiç cevap vermedi. Cevap mı vermedi, yoksa cevabını mı bilemedi? Sözün kısası cevap budur ki, an-be-an (gitgide) yenilenmiş olan hâller ve olaylardır. İnsanın mertebesi sabittir. Çünkü bu var olan şeylerin suretleri, Hakk’ın haller ve olaylarıdır. Meselâ, kalp, her anda bir anda değil midir? Bir anda iki hâlde yahut iki anda bir halde bulunmaz. Yenilenmiş olan hâlleridir. Kendi yenilenir mi? Böylece insanın da mertebesi yenilenmiş olmaz. Ancak sureti an-be-an yenilenmiş olur. Onun için Mısırî Efendi buyurmuştur: **“Ben ânım işte ben o parçalanmayan bir ânım gitmezem.”** Yani, **“ben yok olan olmam, ben gelmem, yani var olan olmam”** demektir.

**Meryem içre ben doğurdum bir gulâm
Hem bu günde bir gülüm kim solmazam**

**Ben doğurdum atasız İsa’yı hem
İttisalim var ana ayrılmazam**

Zekeriya aleyhisselâmın ihtiyarlamış bir kız kardeşi vardı. Kocası İmran İbni Mişi idi. Cebrail geldi İmran’a müjde verdi. O da geldi eşine söyledi ki Cebrail aleyhisselâm bir çocuğunun olacağını müjdeledi. Eşi dedi ki: **“Eğer olursa Beyt-i mukaddese vakfederim.”** Ne ise sonra hamile kaldı. Ve ondan Meryem dünyaya geldi. Bir hafta olunca Beyt-i mukaddese götürüp verdi. Zekeriya aleyhisselâm, Meryem’e öyle yüksek ve kapısı olmayan bir kule yaptırdı. Ve onun terbiyesini üstlenmiş oldu. Zekeriya ipten yapılan merdiven ile yemek ve içilecek şeyler götürürdü. Her ne vakit yanına gitse, kış vakti üzüm ve diğer **“Fuvaka”** yani iki süt arası dönem olsa da orada süt bulurdu. Bunları sordu: **“Ya Meryem bunlar nereden?”** Hz. Meryem buyurdu: **“Cenab-ı Hak’tan gelir, yüce Hak dilediğine hesapsız rızık verir. Bundan sonra yemek ve içmek için bir şey getirme. Yalnız görüşmek için gel”** dedi. Sonra Meryem, erişkinliğe ermiş olunca Cenab-ı Hakk’ın emri ile Cebrail, genç delikanlı suretinde Meryem’e göründü. Meryem’de korku meydana geldi ve: **“Sen kimsin? Ve burada ne arıyorsun?”** Deyince Hz. Cebrail: **“Yüce Hakk’ın emri ile iyilerden olan bir çocuk için sana geldim”** dedi. Meryem, gelenin Hak tarafından gelmiş Cebrail olduğunu anlayınca gönlü şenlenip rahatlamış oldu. Sonra Cebrail Meryem’in yakasından üfürdü. İşte Cebrail aleyhisselâmın nefesinden ve Meryem’in ferahlayıp açılmış olmasından o anda Hz.

Îsâ önlerinde yuvarlandı.

**Sanma kim Mehdi benim Mehdi odur
Âdı Yahyâ'dır anın yânılmazam**

Niyazi Efendi, *“Hz. İsa'ya bitişmem var demiş olmam sebebiyle benim Mehdi olduğum anlaşılmasın.”* Demek istemiştir. Mehdi odur, yani İmam-ı Hasan Askeri'nin oğlu olan İmam-ı Muhammed Mehdi'dir. Çünkü geçmiş derste ifade ettik. Ancak burada da biraz ifade edelim. İmam-ı Muhammed Mehdi. Hz. Fatma'nın soyu aralıksız olarak gelme ile İmam-ı Mehdi'ye erip son bulmuş olur. Abbasi halifelerinin her biri resul evladına karşı kötü niyet ve davranış gösterdi. Ve resul evlatları onların vaktinde şehit oldular. İmam-ı Mehdi, herkesin gözünden sır oldu. Son zaman (kıyamete yakın) ortaya çıkmış olur, sonra Medine'de Hz. İsa'ya erişmiş olup ona uymuş olur ve orada vefat eder. Hz. İsa İmam-ı Mehdi'yi Cafer-i Sadık'ın ayakları ucunda defnetmiş olacaktır.

**Vasfıdır esmâ-i hüsnâ cümleten
Bu sözü isbâta âciz kalmazam**

Esmâ-i hüsnâ (güzel isimler) İmam-ı Mehdi'nin vasfıdır. Çünkü resul halifesidir. Halife, yerine halife tayin edenin aynisi olur. Yani, halife tayin edenin kemâlât'ı halifeden zahir olur. Çünkü Hz. Resulün (s.a.v) ruhu ile ilgili vücud halifesinden zahir olur. Yani, halifesinde meydana gelmiş olur. Hatta Ebû Bekir Şibli hazretleri bir dervişe sordu: *“Benim Allah'ın resulü olduğumu görür müsün?”* Der. Derviş cevaben: *“Evet görürüm”* dedi. Muhammed Yazıcıoğlu, Muhammediyye adlı eserinde buyurmuştur ki, bu hadis-i şerifin anlaşılma halidir. Ki: *“Hüseyin benden Hüseyin'den ben”* fakat sadece bu değildir: *“Abbas benden Abbas'tan ben”* ve *“Ali benden Ali'den ben”* Böyle olan hadis-i şerifler, yani Hüseyin benden, Hüseyin benim sülalemden gelmiştir. Hüseyin'den ben, yani Hüseyin benim halifemdir. Hüseyin'den zahir olan kemâlât bendedir. Yani, benim kemalat'ım Hüseyin'den görünendir. Çünkü halifemdir. Yukarıda söylendiği gibi, Halife, yerine halife tayin edenin aynisi olur. Yani, halife tayin etmiş olanın kemâlât'ı tamamıyla halifeden zahir olur. İşte halife, isimlerin tümünü içine alandır.

**Sırrile bana içimden söylenir
Mısrî' yâ ben doğmazam ben ölmezem**

“Sırrile bana içimden söylenir” Yani, bu söz kalp ile söylenir. *“Ben doğmazam ben ölmezem”* Yani, İhlâs suresinde gelmiştir ki, *“Lem yelid velen yüled”* Yani, *“doğmadı ve doğurmadı”* demektir...

(97)

Bir kimse mi yok aceb ona sinemi yârem
Şerh ide ana hâli simemdeki yârem

Ol veçhile ki can ü dil-i pür-talep olsa
Dese ne zaman ağıra işbu dili karem

Çün nefsinı bilen kişi Allah'ı bilirmiş
Bu ma'niye yok bende ilâcım n-ola çârem

Terk eylese hem âr ile nâmûsunu ol er
Ol vakt o yürek yâresine merhemi sarem

Dertsizlere diken görünür gerçi Niyazi
Pervane'ye od bülbüle dâim gül-i zârem

(98)

Cânâne görünür bana cânâ neye baksam
Kâşâne görünür heme virâneye baksam

Mest olup ayağım nere bastığımı bilmem
Her bâr ol iki gözleri mestâneye baksam

Mahbub sevişinden bizi men eyleme vâiz
İşitmez olur kulağım efsâneye baksam

Maide suresinde; 5/54. Allah'ın kendilerini sevdiği ve O'nu seven müminler. Yani, siz Allah'ı severseniz, Allah da sizi sever. Şimdi "*mümin ile Allah sevişir*" desen vaiz ayeti okuduğu halde seni bu sözü söylemekten men eder. Bildiği halde bu gibi söz söylemekten korkar. Fakat efsane anlatmaktan geri durmaz, efsaneye dayanan senetsiz-sepetsiz sihir ve büyü gibi şeyler koca karıların dar çıkmaz yollarıdır. Artık vaizin efsanesine kulak vermem demek istenmiştir.

Cümle bu cihân ol sanemin veçhidir el-hak
Gir Mescid ü yâ deyre yâ büthâneye baksam

Bu cihanın tamamı O, sevgilinin yüzüdür. Yani, Bakara suresinde; 2/115. Doğu da batı da Allah'ındır. O halde nereye dönerseniz orada Allah'ın yüzü vardır. Gerek mescit gerek kilise ve gerek put hane hep ilâh ile ilgili yüzdür. Boş ve saçma denilecek hiçbir şey yoktur. Çünkü Hakk'ın vücudundan başka bir şey var mıdır? Yoktur.

Her zerre Niyazi heme hurşîd-i münevver
Her katre hemin lücce ü deryâ neye baksam

(99)

Tende cânım canda cânânımdır Allah hû diyen
Dilde sırrım serde subhânımdır Allah hû diyen

Dest-i kudretle yazılmış yüzüne âyât-ı Hak
Gönlümün tahtında sultânımdır Allah hû diyen

Cümle â'zâdan gelir zikr-i enel-hak nâresi
Cism içinde zâr-ı efganımdır Allah hû diyen

“Cümle â'zâdan gelir zikr-i enel-hak nâresi” Yani, Cenab-ı Hak kutsi sözünde: *“Kulum bana nâfileler ile yaklaştığında o kulumu severim. Ben bir kulumu sevdim mi; gözünden gören, kulağından işiten, dilinden söyleyen, elinden tutan, ayağından yürüyen ben olurum”* buyurdu. Yani, tüm organlar ve cevahihi (el, ayak, ağız) Hak olma gereğince tüm organlardan **“Enel- Hak”** (Ben Hakk'ım) seslenişi gelir demektir.

Giceler tâ subh olunca inledir bu derd beni
Derdimin içinde dermânımdır Allah hû diyen

Yire göğsü sığmayan bir müminin kalbindedir
Katremin içinde ummânımdır Allah hû diyen

Kisve-i tenden muarrâ seyreder bu gökleri
Çark uran abdâl-ı uryânımdır Allah hû diyen

Cenab-ı Hak bir başka kutsi sözünde: *“Yer ve gökler beni sığdırmadı, mümin kulumun kalbi sığdırdı”* buyurdu. Çünkü yeryüzünde ve gökte toplayıcılı özelliği yoktur. Her biri birer ismin mazharıdır. İnsan, yani halife ise ismi kendinde toplayandır. Ebûl Fetih Musili hazretleri bir anda bin yerde görünür olurdu. Bir defasında Musul kadısı yoldan geçmekte idi ki Ebûl Fetih'i, yol kenarındaki bir çöplükte çırılçıplak oturur gördü. Kadı, kendi gönlünden dedi ki: *“Böyle bir zındığa bir de siddîk diyorlar”* derler. Sonra Hz. Ebûl Fetih, dedi ki: *“Ey kadı efendi biz her yüzdten görünürüz, sen bana zındık deme. Çünkü gördüğün bu hâlim benim siddîk lığuma mani değildir.”*

Her kişiye kendinden akreb olan dost zâtıdır
Ey Niyazi dilde mihmânımdır Allah hû diyen

(100)

**Gel ey gurbet diyârında esir olup kalan insan
Gel ey dünyâ harâbında yatıp gafil olan insan**

**Gözün aç perdeyi kaldır duracak yer mi gör dünyâ
Kati Mecnun'dürür bu ki gönül verip duran insan**

**Kafeste tutiye sükker verirler hiç karar etmez
Aceb niçin karar eder bu zindâna giren insan**

**Ne müşkül hâl olur gaflette yâtıp hiç uyanmayıp
Ölüm vaktinde Azrâil gelince uyanan insan**

**Kararmış kalbin ey gafil nasihat eylesin sana
Hacerden katıdır kalbi öğüt kâr etmeyen insan**

**Bu derdin çaresin bul sen elinde var iken fırsat
Ne ıssı sonra âh ü zâr edip hayfâ diyen insan**

**Niyazi bu öğüdü sen ver evvel kendi nefesine
Değil gayriye andan kim tuta her işiten insan**

(101)

**Şehâ yüz döndüren senden kime tutsan gerek yüzün
Gözün yuman cemâlinden kime açsa gerek yüzün**

**Seni terk eyleyen insan bulur mu cismine ol can
Yüzünde âyeti rahman görür her kim siler tozun**

**Saçınla kirpiğin kaşın heme evsafı nakkaşın
Şüphem yoktur ayaktaşın kim ileri süre izin**

**Buyurdu Hak ki Kur'ân' da ideler Âdem'e secde
Div ü şeytan o kim bunda kabûl etmez Hakk'ın sözün**

**Kaşın mihrâbını şimdi Niyazi kible edindi
Kati çalıştı süründü yönelince sana özün**

(102)

Gönülden zikre eyle iştigali
Zikirden gayri işgali nidersin

İbâdet acısın bu nefse tattır
Amelden olmagıl hâli nidersin

Amel oldur ki anda ola ihlâs
Hulûs olmayan â'mali nidersin

Yöneldi gör Hakk'a akl ü hayâli
Bu halden gayri ahvâli nidersin

İç ol zehri bal olsun sonunda
Sonunda zehr olan balı nidersin

Dirip dünyâyı cem etme önünde
Seninle kalmayan malı nidersin

Ko mekri aldatıp gezme bu halkı
Bu mekr ü fitne vü âli nidersin

Gönül ikbâli halka olma mağrûr
Gönülsüz olan ikbâli nidersin

Riyâ ile bu halkı gel aztma
Ko tac ü hırka ü şâlî nidersin

Kuru lâf ile maksûda erilmaz
Yürü hal ehli ol kali nidersin

Fena ender fenâyâ erdin ise
Ferâgat ehli ol hâli nidersin

Ko halkı nefsin ıslâh eyle evvel
Salâh ehli ol idlâlî nidersin

Niyazi isteyen Hakk'ı bulurmuş
Gel imdi iste ihmâlî nidersin

(103)

Ey kerîm Allâh ey gani sultân
Dertliyiz senden umarız dermân
Lûtfuna had yok ihsana pâyân
Dertliyiz senden umarız dermân

Gerçi kullarda mâsiyet çoktur
Rahmetin Mevlâm dâhi artıktur
Gayriden bize hiç medet yoktur
Dertliyiz senden umarız dermân

Gel demez isen biz günahkâre
Bir âdem kadir mi ki yola vare
Çare yok senden olmasa çare
Dertliyiz senden umarız dermân

Şu demki senden bir hedâ geldi
Feyz-i akdesten âşinâ geldi
Bir cefâsına bin safa geldi
Dertliyiz senden umarız dermân

Bu Niyazi çü zikrine düştü
Dün ü gün gönlü fikrinr düştü
Zâtına ire şükrüne düştü
Dertliyiz senden umarız dermân

(104)

Gel ey bâd-i sabâ lûtfayle bir dem
Haber ver bize cânân illerinden
Beşâretle bizi kıl şâd ü hurrem
Haber ver bize cânân illerinden

Aradım nice yıl kevn ü mekânı
Bulunmadı anın nâm ü nişânı
Aceb nice bulur isteyen anı
Haber ver bize cânân illerinden

Seherde açılan güllerde midir
Yâhut efgan eden dillerde midir
Akan suda esen yellerde midir
Haber ver bize cânân illerinden

Ol ilden azmedince bu cihâne
Tamu'ya uğrasan döner cinâne
Tesellî ver kulûb-ı âşıkane
Haber ver bize cânân illerinden

Harîm-i Kuds-i lâhûta varırsın
Saray-ı has-ı cânâî görürsün
Yine azmeyleyip bunda gelirsın
Haber ver bize cânân illerinden

Nesim-i feyz-i akdes bahr-i cûdun
Havâdisten mukaddestir vücûdun
Cemâl-i zât-ı şühûdun
Haber ver bize cânân illerinden

Eğer bir can ise hüsnün bahâsı
Nice bin can anın olsun fedâsı
Niyazi'nin kadîmi âşinâsı
Haber ver bize cânân illerinden

(105)

Nâdanı terk etmeden yârânı arzularsın
Hayvanı sen geçmeden insânı arzularsın

Men arefe nefsehû fakat arefe rabbehû
Nefsini sen bilmeden sübhânı arzularsın

Sen bu evin kapısın henüz bulup açmadan
İçindeki kenz-i bi-pâyâni arzûlarsın

Taşra üfürmek ile yalazlanır mı ocak
Yüzün Hakk'a dönmeden ihsânı arzularsın

Dağlar gibi kuşatmış benlik günâhı seni
Günâhını bilmeden gufranı arzularsın

Cevizin yeşil kabını yemekle tat bulunmaz
Zâhir ile ey fakıh Kur'ân' ı arzularsın

Şerbeti sen içmeden sarhoş ü mest olmadan
Nice Hakk'ın emrine fermânı arzularsın

**Gurbetliğe düşmeden mihnete sataşmadan
Kebab olup pişmeden büryânı arzularsın**

**Yabandasın evin yok bir yanmış ocağın yok
Issız dağın başında mihmanı arzularsın**

**Bostanı bağı gezdim hıyârını bulmadım
Sen sükût ağacından rummânı arzularsın**

**Başsız kabak gibi bir tekerleme söz ile
(Yunus) leyin Niyazi irfânı arzularsın**

(106)

**Cânını terk etmeden cânânı arzularsın
Zünnârını kesmeden imânı arzularsın**

“Zünnâr” Hristiyan olma işareti olmak üzere Hristiyanların yünden yapıp bellerine bağladıkları iptir. Bu ip Bektaşilerde de vardır. Başlangıçta Bektaşî olduğu vakit vücudunun orta yeri olan beline yünden yapılan ip bağlarlar. Çünkü onlar başlangıçta İsevi olur. Sonra Musevi olur, daha sonra Muhammedi olur. Muhammedi olur, amma imam-ı Ali’ye Allah der. Böyle demeleri ise daha kötüdür. İşte Hristiyan işareti olan Zünnar, belinde bağlı iken o kişi İslâm olur mu? Olmaz. Zünnar ile anlatılmak istenen şıktır. Yani, “*Allah’a ortak koşmayı terk etmeden iman sahibi olmayı arzularsın*” demektir.

**Şol uşakcıklar gibi binersin ağaç ata
Çevkân ile topun yok meydânı arzularsın**

**Karıncalar gibi sen ufak ufak yürürsün
Meleklerden ileru seyrânı arzularsın**

**Topuğuna çıkmayan suyu deniz sanırsın
Sen katreyi geçmeden ummânı arzularsın**

**Var sen Niyazi yürü atma okun ileri
Derd ile kul olmadan sultânı arzularsın**

(107)

Yine firkat nârına yandı cihân
Hasretâ gitti mübârek ramazân
Nûr ile bulmuştu âlem yeni can
Firkatâ giti mübârek ramazân

İndi Kur'ân sende ey nûru güzel
Leyle-i kadrinde ey kadri güzel
Gitti ey tehlili tekbiri güzel
Elvedâ gitti mübârek ramazân

Gâh tesbih ü senâ ü zikrile
Gâhı tahnid ü duâ ü şükriyle
Can bulurdu mürde diller nûrile
Hasretâ gitti mübârek ramazân

Bu ay içre bağlanır dedi Resûl
Cinn ü şeytân etmeye aslâ füzûl
Hep duâlar bunda olurdu kabûl
Firkatâ gitti mübârek ramazân

Cem olup Hakk'a münâcât
Nur-ı Kur'ân ile doğru gidelim
Bilmedin kadrin Niyazi nidelim
Diriğâ gitti mübârek ramazân

(108)

Elâ ey mürşid-i âlem haber ver ilm-i Mevlâ'dan
Elâ ey mâni-yi âdem haber ver remz-i esmâdan

Âlemin mürşidi Hz. Peygamber (s.a.) efendimizdir. Zat ile ilgili ilmi âlemin kendisidir. Kudret kadir'in kendisi olduğu gibi, fakat ilim bilinenin kudret takdir edilmişin aynisi değildir. Diğer sıfatlar da buna benzeyendir. Âdem'in manası, iç yüzü Hz. Resûlullah' dır (s.a.v).

Ne sırdır Âdem-i Havvâ ne sırdır allemül-esmâ
Ne sırdır Sidre ü Tûbâ haber ver arş-ı âlâdan

Zatın biri rüyasında kendisini Hz. İbrahim ile Hz. Âdem'in kabirleri arasında görür. Ya Hz. Âdem'in veya Hz. İbrahim'in kabirlerinden bu zata bir seslenme

gelir ki: **“Esmâ-i Hüsnâyı oku”** denilir. Bu zat, Hakk’a ait olan ve sayısı doksan dokuz olan güzel isimleri (esma-i hüсна) okur. Şu asıllar olan isimlerin eksiksiz olarak okunması son bulunduğunda yine aynı seslenme ile: **“Esmâ-i Hüsnâyı oku”** sözü tekrarlanır. Bu zat da düşünmeye başlar ve **“İşte okudum”** der. Seslenme yine gelir ki: **“Hayır okumadın! Tacir (tüccar), Zürra (ziraatçılar) ve Haris (hırslı, tamahkâr) isimlerini okumadın.”** Ve bu zat uykusundan uyandığında kendisini bir korku kaplar ve bir türlü uyuyamaz. Bütün vücudu korkusundan titrek hâle gelmiş olarak kalkıp camiye gelir. Mısırdaki Abdülganî en-Nablusî hazretlerini bulur ve titrek hâli ile karşılaştığı olayı ona anlatır. Abdülganî hazretleri, o zatı dinledikten sonra ona: **“Senin tevhid görme vaktin geldi”** der ve ona tevhidi telkin eder. İşte Hz. Âdem gerek Hakk’a ait isimleri ki **“Âlim, Semî, Basîr, Kadir, Kayyûm”** gibi. Ve gerek halka ait isimler ki **“Tüccar, Ziraatçı, Haris”** gibi ve diğerlerini kendinde toplayandır. Ancak Hak ticaret yapar mı? Hak çiftçilik yapar mı? Peki Hakk’ın kudreti olmasa bir şey olur mu? Olmaz. Hakk’ın vücudu ve Hakk’ın kudreti ile olur. Hz. Âdem’e isimlerin sırrı öğretilmiş oldu, yani isimler Âdem mazharında zâhir oldu demektir. Yani, kendisine Rûh üflenince bütün isimler ondan zâhir oldu. Beyitte geçen **“Sidre”** bir ağaçtır. Dünya yüzünde ondan büyük ağaç yoktur. **“Arş”** İsrâfil aleyhisselâmın makamıdır. Ve **“Muhit”** isminin mazharıdır. **“Kürsü”** Mikail aleyhisselâmın makamı ve **“Şekür”** isminin mazharıdır. **“Felek-i atlas”** Azrail aleyhisselâmın makamı ve **“Ganî”** isminin mazharıdır. **“Felek-i mükevkeb”**, yani Sidre Cebraîl aleyhisselâmın makamı ve **“Kadir”** isminin mazharıdır. Bu dört melek ile ilgili ruh sebebiyle dünya ve ahirette var olan şeylerin tamamı ayakta durmaktadır.

Nedir dillerdeki ilmin nedir hem remz-i Zülkarneyn Ne yerdir mecmeul-bahreyn haber ver Hızır ü Musa’dan

Zülkarneyn peygamber değil veli idi. Ve Hz. İbrahim, İsmail ve İshak aleyhisselâmın vakitlerinde batıdan doğuya kadar hükmetmiş olan bir hükümdar idi. Yüce Allah Kehf suresinde; **18/86. Nihayet, güneşin battığı yere varınca onu kara balçıklı bir gözede batar buldu. Onun yanında bir de kavim buldu.** Buyurdu. Yani, Zülkarneyn gördü ki güneş bir bataklık gölde batmış olmaktadır. Yani, balçık olan gölün ötesine gitmek mümkün değil ve oranın toplumu hakkında yüce Allah aynı ayette; **18/86. Dedik ki: “Ey Zülkarneyn, ya bunlara azap edersin ya da haklarında güzel bir tavrı esas alırsın.”** Buyurdu Ve sonraki iki ayette; **18/87-88. Dedi: “Zulmedene azap edeceğiz; sonra Rabbine döndürülecek, O da onu görülmedik bir azaba çeker.”** – **“İman edip barışa yönelik iş yapana gelince, onun için ödül olarak en güzeli var. Ve ona buyruğumuzdan kolay olanı söyleyeceğiz.”** Yani, ayet gereğince Zülkarneyn dedi ki: **“Küfür ehli olanları azap ederiz. İman ehli olanlara güzel işlerinin karşılığını veririz.”** Ve oradan döndü. Ve yüce Allah sonraki iki ayette; **18/89-90. Sonra bir**

sebebi daha izledi. – Bir süre sonra, güneşin doğduğu yere varınca onu, güneşe karşı kendilerine bir siper yapmadığımız bir topluluğun üzerine doğar buldu. Buyurdu. Yani, Zülkarneyn güneşin doğduğu tarafa gitti. Ve oranın halkına hiçbir şey demedi. Ayetlerin zahir manası budur. Güneşin hakikati ile anlatılmak istenen İlâh ile ilgili vücuttur. Batı yönü ile anlatılmak istenen **“Hazretü’l-cem”** makamıdır ki, şariat makamıdır. Çünkü Hazretü’l-cemde halk zâhir, Hak bâtın olur. Yani, Hakk’ın vücudu orada batmış olur. Doğu yönü ile anlatılmak istenen **“Cem”** makamıdır ki, cem makamında Hak zâhir halk bâtın olur. Güneş Hakk’ın vücudu cem makamında zâhir olur. Zülkarneyn’ in ilmi budur ki, Cem makamı ve Hazretü’l cem makamıdır. **“Mecmaul-bahreyn”** (iki denizin birleştiği yer) reşit iskelesidir. Zahirde hikâyesi geçti. Hakikatte Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. Çünkü **“Bahr-ı imkân”** ile **“Bahr-ı vücub”** un toplanmışıdır. Bahr-ı imkân ki, bu mevcudat, yani arş, kürs, felek-i atlas, felek-i mükevkeb, dünya ve âhiretin tamamı. Bahr-ı vücub ki, Zat, Sıfat ve Ef’al bunların tamamı Muhammed ile ilgili nurun açıklanması ve farklılığı değil midir? **“Nur-i Muhammed”** (Muhammed ile ilgili nur) âlemlerin tümünü kendinde toplayandır.

Ne yerdir merkez-i ednâ nedir yâ halka-i vüska
Bilinmez zerre-i kübrâ haber ve sen bu sugrâdan

Rütbece en yüksek merkez Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. En aşağı merkez, kâmil insan ve âlemi tutan kâmil insandır. Kâmil insanın hatm=hatem, yani tamamlayıcı ve mühürleyici olma konusu ileriki dersimizde gelecektir. Ki o Çin ülkesinde ortaya çıkmış olacaktır. Bir anneden ikiz, yani bir kız bir erkek çocuk doğar. İlk olarak kız sonra erkek olan çocuk doğar. Erkek insanların sonuncusu, yani tamamlayan ve mühürleyen olur. Ondan sonra birbirinden üremek yoktur. Kadınlar; kısır hale gelip hamile kalmaz olurlar. En son doğan erkek çocuk Mahmut isminde kâmil insan olur. Yetmiş yaşında vefat edecektir. Ondan sonra güzel ve hoş olan bir yel eser ve iman ehli olanların tümü vefat etmiş olur. O vakit kâmil insan âhirete göçmüş diyerek gökler ve yer yıkılır. Bu yeryüzü cehennem olur, yani kıyamet kopmuş olur. Kıyamet eşkıya üzerine kopar, eşkıya bu unsurlar âleminde kalıp azap edilmiş olsa gerektir. Her vaktin bir kâmil insanı vardır. İşte sonuncusu ve tamamlayıcısı bu Mahmut isminde olandır. Halka-i vüska=Ürvet-ül vüska (sağlam kulp) ile anlatılmak istenen **“Muhammed”**dir (s.a.v) yüce Allah Bakara suresinde; 2/143. **İşte böyle! Biz sizi, insanlar üstüne tanık olasınız, resul de sizin üstünüze tanık olsun diye, orta yolu izleyen bir ümmet yaptık.** Buyurdu. Bu ayet gereğince orta yol ifrat ve tefrit arasında olandır. Muhammed (s.a.v) ile ilgili dinde zorluk yoktur. Beyitte geçen **“Zerre-i Kübra”** Hz. Resulün (s.a.v) Nûr ile ilgili vücududur. **“Zerre-i sugrâ”** Hz. Resulün (s.a.v) unsur ile ilgili vücududur.

**Kimindir feyz ü hem ihyâ ne sırdır hem dem-i Îsâ
Nedir Meryem'deki deryâ haber ver dürr-i yektadan**

Hız. Îsâ aleyhisselâm bir erkek ve iki kadın diriltmiştir. Hız. Nûh aleyhisselâmın oğlu Ham' dır (a.s.) . Diriltten Îsâ aleyhisselâmın nefesinin sırrıdır. Çünkü Hız. İsa'nın akıtma, ulaştırma makamı ki **“Cem”** makamıdır. Cem makamında Hak zâhir, halk batındır. Onun için mucizeler olan nefes ölüyü diriltmiş oldu. Hız. Îsâ aleyhisselâm, balçıktan yarasa kuşları yapıp onlara nefes üfleyince hayat buldular. Çünkü cem sahibi her şeye gücü yetendir. İşte **“Dürr-i yekta”** ile anlatılmak istenen, Hız. Îsâ aleyhisselâmdır.

**Nedir Kur'ân' ın esrârı nedir esrârın envârı
Nedir Mehdi'nin etvârı haber ver sırr-ı esrâdan**

“Hakk'ın esrarı konak olan kitaplarda, konak olan kitapların esrarı Kuran-ı kerimde, Kuran-ı kerimin esrarı Fatiha-i şerifte, Fatiha-i şerifin esrarı besmelededir.” Ondan sonra demişler ki: *“Besmelenin esrarı, besmelenin (ba) harfinde, (ba) harfinin esrarı noktada olan İlâh ile ilgili zattır.”* Ba harfinin noktası ayırma, ayrılma özelliği olandır. Beyitte geçen **“Mehdi'nin etvârı”** (Mehdi'nin hal ve hareketleri) işte Mehdi konusu geçmiş olan derste de geçti. İmam-ı Hasan Askeri'nin oğlu İmam-ı Muhammed' ül Mehdi'dir. Kıyamete yakın Medine-i Münevvere' de zahir olur. Ortaya çıkışının üç işareti vardır ki:

Birincisi: Fırat nehri büyük taşkınlıkla Basra şehrini tamamıyla harap eder.

İkincisi: Tevhid ehli çoğalır ve tevhid ehli olanlar Mehdi'nin huzuruna gelip onun askeri olur.

Üçüncüsü: Yıldızların hareket ve vaziyetlerinden hüküm çıkaran falcıların görüşlerine ters olarak ay on dördüncü ve on beşinci geceleri devamlı olarak tutulur. Yani, tam tutulma ile ayın ışığının sönme hâli olmuş olur. Mehdi'nin kendisinde de üç işaret vardı ki: **Birincisi:** Orta boyludur. **İkincisi:** Dişleri seyrektr. **Üçüncüsü:** Sağ yanağının üstünde büyük bir siyah ben vardır. Beyitte geçen **“Sırr-ı esra”** sözü hakkında yüce Allah İsra suresinde; **17/1. Bütün varlıkların tespahi o kudretedir ki, kulunu, gecenin birinde Mescid-i Haram'dan, çevresini bereketlendirdiğimiz Mescid-i Aksa' ya yürütmüştür. Bu, ayetlerimizden bir kısmını o kulumuza göstermek/onu ayetlerimizden biri olarak göstermemiz içindir. Hiç kuşkusuz, O Semî' dir, Basîr dir.** Buyurdu. Bu ayetin hikmeti, Allah'ın resulü (s.a.v) Mescid-i Haram'dan, hareket edip Mescid-i Aksa' ya gidip orayı şereflendirmiş oldu. Peygamberler bedenleriyle oldukları halde onlara İmam olup iki rekât namaz kıldılar. Sonra oturdular. Cebrail bir ayet-i kerime getirdi. **“Bu sözlerin anlamını peygamberlere sor: Benden başka ibadet**

edilecek var mıdır?” Sonra Allah’ın Resulü (s.a.v) buyurdu: **“Ben, bilmekteyim ki yüce Hak’tan başka ibadet edilecek yoktur.”** demektir. Peygamberlere: **“Ben, bu sorudan daha çoklarını bilecek derecede zenginim”** dedi.

**Nedir Mısrî nedir Ken’an Selim kimdir ü kimdir an
Haber verdi bunu Kur’ân haber ver seb’i kurrâdan**

Mısrî hazretleri, **“Kenan, Selim”** Yani, Sultan Selim, hepsi Hakk’ın vücudu değil midir? Hakk’ın vücududur. Bunu Kur’ân haber verdi. Ve Kur’ân’ ın yedi değişik okunuşu nedir? Bir kere Hz. Ömer, Ebû Bekir Sıddık’ın evine gitti. Ebû Bekir imam olup namaz kıldılar. Çünkü Allah’ın Resulü olmadığı zaman Ebu Bekir Sıddık imamlık yapardı. Her nerede bulunur ise Ebû Bekir Şeybe oğulları kabilesinden olmasıyla Fatiha-i şerifte olan Maliki kelimesini Meliki şeklinde okumakta idi. Hz. Ömer Temim oğulları kabilesinden olmasıyla Maliki şeklinde okumakta idi. Namazdan sonra Hz. Ömer dedi ki: **“Ya Ebû Bekir, niçin Meliki olarak okudun?”** Ebû Bekir dedi ki: **“Allah’ın Resulü öyle öğretti.”** Ömer dedi: **“Ya bana da Allah’ın Resulü (s.a.v) Maliki olarak öğretti.”** Ve öylece kaldılar ve sabah olduğunda ikisi de Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin mutluluk huzuruna gittiler ve üzerinde konuştuklar konuda soru sordular. Allah’ın Resulü cevaben: **“Kur’ân yedi harf üzerine indirilmiş oldu. Yani, yedi şekilde okunuş özelliği üzere indi”** buyurdu. Sonra vahy kâtibi olan, Sayit İbn Zübeyr huzurda idi. Ona bir an şüphe geldi. Gelince Allah’ın Resulü göğsüne bir kere dürtmesi üzerine şüphesi yok oldu. İşte o vakitten beri yedi şekilde okuma ile namaz kılınmakta idi. Okuma şekli kabilenin konuşmakta olduğu dil üzerinedir, Şazi şeklinde de okunuş var, fakat şaze ile namaz kılmak uygun değildir...

(109)

**Ey bu cümle kâinâtın aslını bir can eden
Âdem’i kudretle ol sana sevüp cânân eden**

**Allemül-esmâ ile hem tâc-ı kerremna ile
Arş-ı alâda melekler cem’ine sultan eden**

**Vechi âdemde cihân fânûsunu tenvir edüp
Kühü zâtına o veçhi hüccet ü bürhân eden**

**Evvelin âdem onun hâtem kılıp bu âlemin
Hâtemi Mahmud-ı cennet zübde-i insân eden**

**Nokta-i perkârı âlem Ahmed’in zâtın kılıp
Sırrını kutbu haîkat mazhâr-ı rahmân eden**

**Enbiyâ ü evliyâ hep mazhâr-ı envar-ı Hak
Mustafâ'da her şüûnun cem edip berşân eden**

**İsm-i resm-i mavhiken bu âciz ü biçârenin
Nâmını Mısırî verüp dillerde âd ü sân eden**

Kâinatın aslı Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdan. Bu kâinat onun ayrıntılarıdır. Âdem bedenlerin babasıdır. Âdem yaratılmış olduğu vakit berzah cennetine konuldu. Berzah cenneti denilmesi, dünya ile âhîret arasında olduğundan ötürüdür. Âdem'in Mükevkeb (yıldızlı) feleğinden kovulmasının aslı yoktur. Âdem'in gördüğü cennet berzah cennetidir. Hatta hadis-i şerifle sabittir ki, bir kişi öldüğü vakit **"Said"** (mutlu, uğurlu) ise, yani iman ehli ise kabirden berzah cennetine bir pencere açılır, kıyamete kadar berzah cenneti ile bolluk içinde bulunarak rahat eder. Eğer **"Şaki"** (bahtsız, kötü hal üzere) ise, yani şirk ekli ise berzah cehennemine bir pencere açılır kıyamete kadar onunla azap edilmiş olsa gerektir. İşte âdem, bu cennete girdi. Biraz uyukladı ve Havva Âdem'in **"Havayı Eyser' inden"** (sol taraf boşluğundan, sol taraf kaburga kemiğinden) yaratılmış oldu. Sonra Âdem uyandı, gördü ki, güzel görünüşe sahip bir şey yanında oturmaktadır. Mehr=mihir (nikâh bedeli) olmadan el uzatmak istedi, fakat yasaklandı. Sonra Hz. Muhammed'in salâvat-ı mihri müeccel ile melekler Havva'yı Âdem'e nikâhladı. Âdem o vakit Hz. Resul'e (s.a.v) âşık oldu. İşte Cenab-ı Hak kendi nurundan yarattığı, Hz. Risâlet' in (s.a.v) nurunu onda zahir olması için Âdem'in alına koydu. Hüdayi Mahmud Efendi, tefsirinde bir hikâye yazmıştır ki: "Zatın biri harem-i şerifte oturmakta iken yirmi veya otuz kişinin geldiğini gördü. İçlerinden biri kendi aklınca namaz kılar, aklınca demiş ki: **"olsa, olsa kırklar denilen kişiler bunlardır."** Bunlar namaz kıldıktan sonra kalkıp giderler iken o kişi de bunların ardından gider. Bir yerde oturduklarında o da oturur. İşlerinden biri der ki: **"İçimizde yabancı var."** Ve biri demiştir ki: **"Allah'ın resulü (s.a.v) buyurmuştur ki, "kişi sevdiği ile beraberdir" işte bu da bizi sevmiş beraber gelmiş. Onu kendimizden niye ayıralım."** Oradan kalkarlar ve gide, gide çok düzenli ve süslü bir şehir görürler. Yanına giderler, öyle büyük bir şehir ki, benzeri görülmemiş ve kulesinin bir tuğlası altın bir tuğlası gümüşdür. Kapısından geçip içeri girerler ve içeride saf altından bir başka kule ki yedi kat cennet orada olup içinde zevk ve sefa ederler. Orada gecelemeyp yine Medine'ye dönerler.

Onları takip eden zat bu şehirden çıkarken, kız kardeşine, hocasına ve eşine birer olmak üzere üç elma almış ve evine vardığı vakit elmaları çıkarıp birisini kız kardeşine verir. Kız kardeşi sorar: **"Bu elmayı nereden aldın?"** O zat bunun bir sır olduğunu söylememiş ve sonra kız kardeşi ona: **"Sen, bu elmaları aldığın yere beni bir kere götür"** demiştir. **"Velaye"** cennetine top, top elma düşer. Sözün kısası berzah cennetinin diğer bir ismi Velaye cennetidir. Allah ehillerinden her biri

dünyada iken girmiş olup orada nimetleşir ve bollukta olurlar. Bakara suresinde; **2/31. Ve Âdem'e isimlerin tümünü öğretti.** Ayeti ile işaret edilen isimlerin tümünün öğretilmesi değil, isimlerin tümünün âlem olan vücutta zahir oldu demektir. Yani, Hakk'a ait isimlerin tümüne Âdem mazhar oldu demektir. Ve cennetten hulle (cennet elbisesi) ve taç getirilerek Âdem'e giydirildi ve saygı gösterilmiş oldu. İsra suresinde; **17/70. Andolsun biz Âdemoğullarını onur ve üstünlükle donattık, onları karada ve denizde binitlere yükledik. Onları, güzel ve temiz rızıklarla besledik. Ve onları yarattıklarımızın birçoğundan üstün kıldık.** Buyrulmuştur. Yani, cihan küresi Âdem'in yüzü ile aydınlanmış oldu. Yani, âlemin evveli bir Âdem ve bu Âdem âlemin değil, bir Âdem sonrası olacak Hatemdir. Yani, Âdem'in ruhudur. Âdem olmaz ise âlem olmaz. Âdem olmadan âlem sağlam ve sürekli olmaz. **"Hatemi'l-Velaye"**=Velayet üç kısımdır.

Birincisi: Genel ile ilgili velayettir. Bu velayet ile evliya olanların rütbeleri kutup, yani gavs olarak tarif edilirler.

İkincisi: Muhammed ile ilgili velayettir ki, tevhidi bu âlemde iken alır veya âhiret âlemini şerefleştirmiş olduktan sonra bizzat Allah'ın resulünden (s.a.v) almış olanlardan alır. Cihan'ın yedi yönden harap olması bunun ile olur. Sözü'n kısısı, bir yüzyılda bir gavs, bir de Muhammed ile ilgili velayet sahibi bulunur. Bunlar birden fazla olmaz.

Üçüncüsü: Bu mutlak velayettir. İşte Allah'ın resulü (s.a.v) : **"Çin'de bile olsa ilmi arayınız."** Yani, tevhid ilmini isteyiniz. Öğreticisi olan kâmil insan Çin'de bile olsa gidip bulunuz. Çünkü tevhidi istemiş olmak, şeriat yönüyle farz hakikat yönüyle vaciptir ki, **"İsterse kâmil uzak Çin'de olsun"** diye buyrulması Muhammed ile ilgili velayet hatemi (tamamlayıcı, mühürleyici) Çin ülkesinde ortaya çıkacaktır. Bir anadan bir kız ve bir erkek çocuk dünyaya gelir. Yani, önce kız çocuğu doğar ve hemen o anda ardından erkek çocuk doğar ve ismi Mahmut konulur. O doğduktan sonra kadınlar artık kısırlaşır ve doğurmaz olurlar. O Mahmut isminde olan zat Muhammed ile ilgili gelişin sonu, tamamlayıcısı olur. Ve genel velayetin tamamlayıcısı da Hz. İsa aleyhisselâm olur. Sonra çocuğu olsa da tevhidi Hz. İsa'nın eserinden alırlar. Sözü'n kısısı bu velayet sahibi Mahmud, âhiret yerine göçmüş olduğu vakit, bir latif rüzgâr esip müminler letafet tesiriyle topluca can verirler. Ondan sonra eşkıyanın başına kıyamet kopsa gerektir. Enbiya ve evliya hepsi Hak mazharlarıdır. Yani, ef'al, sıfat ve zat mazharlarıdır. Hz. Resul (s.a.v) de, her yeni çıkanı cem' etmiş oldu. Rahman suresinde; **55/29. O, her an yeni bir iş ve oluşadır.** Buyrulmuştur. Her yeni bir oluş Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. Çünkü Muhammed ile ilgili nur her yeni oluşu içine alandır. Bu âlem onun farklılık ve anlatılmışlık halidir. Her oluşun ve tecelli Muhammed (s.av.) ile ilgili nurdan gelmektedir...

(110)

Aldın mı gönül hüsnile yektâ haberin sen

Duydun mu hem ol Yûsuf-ı zîbâ haberin sen

Yûsuf aleyhisselâm, İlâh ile ilgili Cemale işarettir. Çünkü onun güzelliği derecesinde cihana gelen hiç kimse olmamıştır. Yakup aleyhisselâm, güzelliğinden dolayı onu o kadar çok severdi ki artık Yûsuf derdi de orada dururdu. Diğer kardeşleri bu derece sevgi ve ilgiyi çekemedi. Ne ise, kardeşleri Yûsuf' u Mısır'a giden kervana sattılar. Ve Yûsuf' un gömleğine kan bulaştırıp, babaları Yakup aleyhisselâmı **“Yûsuf' u kurt yedi”** diyerek aldatmak istediler. Sonra kervan Mısır'a geldi. Mısır ülkesi maliye bakanı Aziz Potifar'a ağırlığınca altın karşılığında köle olarak sattılar. Yedi yaşında iken kantara konulup tartıldı ve yetmiş okka, yani (1.282X70=89.740kg) geldi. Çünkü peygamberler boylu poslu olur. Sonra Yakup aleyhisselâm, aşırı sevgisinden yollara oturup ağlar ve yolculara Yûsuf' u sorar idi. Oğulları gelip: **“Ya baba, gel vazgeç, gelip geçene şikâyet etme, ağlama. Sen böyle perişan olacaksın”** demekte idiler. Yakup aleyhisselâm oğullarına: **“Ey oğullarım! Ben resulüm, ben kime ağladığımı bilirim, ben halka sizin zannettiğiniz gibi ağlamam ve şikâyet etmem. Benim şikâyetim noksanlıklardan arınmış olan yüce Hak hazretlerinedir”** cevabını vermiştir. Yûsuf için ağlayan yalnız Yakup mu idi? Mısır Azizinin eşi olan Züleyhâ kölesi olan Yûsuf' a âşık idi. Sonra diğer bakanların eşleri arasında Züleyhâ'nın aşkı şöhret buldu. Züleyhâ kölesi Yûsuf' u seviyor diye takip edip dedikodusunu yapmakta idiler. Bunun üzerine Züleyhâ hepsini evine davet etti. Mücevherler ile süslenmiş sandalyeler üzerinde oturdular, sohbet arasında elma yemek için her birinin eline birer elma ile birer bıçak verir ve elmaları soyarlarken cariyeler kendilerine tarif edildiği şekilde hazırlamış oldukları Yûsuf' u bir anda içeri soktular. Bunlar Yûsuf' u karşılarında görünce hepsi şaşkınlık içinde kalıp farkında olmadan ellerini kestiler. Sonra Züleyhâ onlara dedi ki: **“Gördünüz mü? Siz bir kere gördünüz benden daha fazla âşık oldunuz. İşte eğer benim isteğimi yerine getirmez ise onu hapsedireceğim.”** Sonra kocasına Yûsuf' u hapsedtirdi. Neden hapsedilmesi gerektiğini soracak olursan, Mısırdaki suçlular yer altından günde ancak bir iki defa su çıkarabiliyorlar idi. Hatta aşağıda çalıştırılan öküz ağır olduğundan ve kuyular da derin olduğundan öküzü oraya indiremezler. Daha buzağı iken, yani çok hafif iken kuyuya indirip orada büyütürler. Züleyhâ kocasına, **“kuyunun başındaki adam çok tembeldir. Yûsuf ise çalışkandır. Yûsuf' u oraya koy o suyu daha yukarı verince yukarıdaki suyu ister istemez dışarı verir”** deyip kocasını kandırmış ve Yûsuf' u oraya hapis yoluyla koydurttu. Sonra Mısır ülkesini idare etmekte olan hükümdar bir rüya gördü. Huzurundaki âlimler bu rüyayı yorumlayamazlar. Ve hükümdara haber verirler ki Aziz su üretim tesisinde bir

adam var, rüyalara çok isabetli yorumlar yapmaktadır. Ve Yûsuf aleyhisselâma rüyasının yorumunu yaptırıp ikna olması üzerine yedi senedir kuyuda hapsedilmiş olan Yûsuf u o kuyudan çıkarttırıp kendisine maliye bakanı atamış oldu. Sözün kısası. Aziz de ölmüş oldu ve Züleyhâ sokaklarda oturur idi, kocasının yerine bakan olan Yûsuf u saltanat ile önünden geçer görünce: **“Ya Allah! Seni tespih ederim ki, köleyi sultan sultanı köle yaparsın”** demekte idi. Yûsuf aleyhisselâm ise kulak vermez idi. Hz. Yakup Mısır’a geldiği vakit Yûsuf aleyhisselâm Züleyhâ aleyhisselâmı nikâhlayıp aldı.

**Ya’kub veş ol dîdelerin görmez olunca
Ağladı mı ta sorsan o bînâ haberin sen**

**Yûsuf yoluna ağlayan ancak deme Ya’kub
İşittin anın oldu Züleyhâ haberin sen**

**Kays’ı nice yıl ağladıp inletmedi mi aşk
Alsan n-ola bir doğruca Leylâ haberin sen**

Kays, yani Mecnun Leyla aşkından ne kadar inledi. Hâlbuki Leyla ise çok güzel olmayan esmer bir kız idi. Fakat Kays, aşkı ile yanmakta idi.

**Dağlar dahi dayanmaz anın yüzüne karşı
Âlemlere sor Tûr ile Mûsâ haberin sen**

**Her kanda anın zerre-i hüsnün görene sor
Ola duyarsın hasret ile tâ haberin sen**

**Sular gibi yüzün yere sür kalma yolunda
Alçakta alursun yürü deryâ haberin sen**

**Âlemdenice yüz bin olur aşka giriftâr
Gel sorma o mecnûnlara dâna haberin sen**

**Bülbüllere sorma yürü var hâlet-i aşkı
Pervâneden al gizlice tenhâ haberin sen**

**Tevhid sanur (lâ) ile isbât-ı vücûdu
Sorma güzelim anlara illâ haberin sen**

Zâhir ehli tevhidi **“Lâ ilahe illallah Muhammed ün Resûlullah”** diye zannederler. Hâlbuki bu tevhid değildir. Bu tevhidin kelimesidir. Bununla bir şey meydana gelmiş olmaz. Tevhidin üç mertebesi vardır. Tevhid-i ef’al, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zattır. İşte asıl tevhid budur. Yoksa sadece **“Lâ ilahe illallah, Lâ ilahe illallah”** demekten ne fayda var. Denildiği gibi bu tevhidin kelimesinden başka bir

şey değildir.

**Her kim bu yola sıdkile girmezse yoğ olmaz
Yoğ olmayacak Yûsuf' un umma haberin sen**

Bu yola sadıklık ile girmeyen fenafillâh olamaz. Fenafillâh olmayınca da, ilâh ile ilgili cemalden de haber alınamaz.

**Lâhût ile nâsûtı gönül anladı ise
Mısırî ana sor Kaf ile Anka haberin sen**

Lâhut, Nasut ne demektir? “**Lâhut**” Celâl, yani bâtın. “**Nâsut**” Cemâl, yani zahir. “**hüvel’evvelü**” ve “**velbâtın**” Lâhut’tur. “**vel’ahir**” ve “**vezzahir**” Nâsut’tur. İşte zahir ile batını, yani celâl ile cemali anladı ise gönül, Kaf ile Anka haberini bilirsin. Çünkü “**Kaf**” zahirdedir. Fakat “**Anka**”nın ismi var cismi yoktur. Çünkü Kaf ile anlatılmak istenen cemaldir. Anka ile anlatılmak istenen ise celal ki, ilâh ile ilgili zattır...

(111)

**Gül müdür bülbül müdür şol zâr ü efgan eyleyen
Ten midir yâ can mıdır hem arşı seyrân eyleyen**

**Nâr ü bâd ü âb ü hâk’in gel haber ver aslını
Kim buların her birini emre fermân eyleyen**

Tabiat ilgili dört şey vardır ki, sıcaklık, soğukluk, yaşlık, kuruluk. Bunlardan herhangi biri galip gelirse meselâ, sıcaklık galip olursa ateş olur. Ateşin hareketi ufka ait olup yataydır. Yani, yukarıya doğru hareket eder. Onun için ateş küresi en yukarısidir. Eğer soğukluk galip olursa hava olur. Yani, rüzgâr ateş küresinden hava küresidir. Eğer yaşlılık galip olursa su olur. Yani, su hava küresinden sonradır. Eğer kuruluk galip olursa toprak olur. Yani, toprak onun için toprak küresi en aşağısidir. Bunların aslı ve hakikati Hak’tır. Ve hepsi Muhammed (s.a.v) ile ilgili ayrıntılardır. Sıcaklık soğukluğa galip olup ateş olur. Soğukluk yaşlılığa galip olursa hava olur. Yaşlılık kuruluğa galip olursa su olur. Kuruluk yaşlılığa galip olursa toprak olur. Bunların tamamı, yani bu tabiat ile ilgili dört şey Hakk’ın emri ile hükümleri yerine getirirler. Nemrut’ un ateşi, İbrahim aleyhisselâmı yakmaması hakkında Enbiya suresinde; **21/69. Ey ateş, İbrahim’e serin ol, selam ol.** Buyrulan emirden dolayıdır.

**Âteşin germiyetinin sırrını duyur bize
Ki hilâf üzre anı kimdir gülistan eyleyen**

Ateşin gül bahçesi olduğu hakkında olan rivayet, gerçeğe zıt ve yalandır. Hz. İbrahim, Cebrail ile ateş içinde oturup sohbet ettiklerini Nemrut dürbün ile görürken ateşe dört bin adımdan ileriye yaklaşamazdı. Ancak Cenab-ı Hak, ateşin hakikatine soğuk olmasını emretmiş olmasıyla İbrahim'i yakmamıştır. Çünkü ateşin yaradılışı yakıcılık üzeredir, içine ne girse yakar. **“Ateş gül bahçesi olduğu için yakmadı”** demek, âlimlerin görüşüdür. Hâlbuki görülen ateşin suretidir. O suret bir şey yapmaz, yakan ateşin hakikatidir. Cenab-ı Hak, ateşin hakikatine yakmama emrini verince suret ne yapabilir, suretin hükmü yoktur.

**Yelde kimdir geh nesim ü geh sabâ zevkin veren
Gâhi hışmîle nice beldânı virân eyleyen**

Yelde, yani havada gün doğusundan esen hafif ve lâtif rüzgârın zevkini veren Cenab-ı Hak'tır. Gün doğusu, yani şark rüzgârı ki estikçe ruha hayat verir. Bazı zaman olur ki son derece öfkeli esip nice memleketleri perişan eder. Hz. Lût ve Hz. Salih'in toplumlarını mahvettiği ettiği gibi bütün evleri yıkıp harap etmiş ve kendilerini de yok etmiş oldu.

**Kimdir anı bana göster şol sularda durmayıp
Rûz u şeb yüz üstüne aşk ile cevân eyleyen**

Yani, sularda gece ve gündüz yüz üstüne durmayıp aşk ile hareket edip gezinmede olan Cenab-ı Hak'tır.

**Hâk ne ma'dendir biter andan maâdin geh nebât
Kimdir anı gâhı hayvân gâhı insân eyleyen**

Toprak da bir madendir ki, madenlerin tümü ondan meydana gelmiş olur. Ve bitkiler de ondan açığa çıkmış olur. Kimdir onu bazen hayvan, bazı insan yapan elbette Cenab-ı Hak'tır. Çünkü Cenab-ı Hak'tan başkası var mı? Yoktur.

**Ay ü gün yıldızları kim döndürür virgil haber
Hem ne seyr için dönerler bunca devrân eyleyen**

Güneşin büyüklüğü yeryüzü küresinden yüz yirmi dört kere daha büyüktür. Ay altmış iki kere yeryüzü küresinden daha büyüktür. Fakat birer somun kadar görülmektedirler. Yıldızların her biri yeryüzünden altı veya yedi kere daha büyüktür. Güneş, ay ve yıldızların kurallar gerekliliği üzere olan hareketleri var. Harekei hubbiyeleri (aşk ile hareket edicilikleri) var. Aşk ile hareket edicilikleri ile güneş içinde bulunduğu feleği (göğü) elli senede dolaşmış olur. Fakat kurallar gereği hareket ile bir senede on iki burcu dolaşmış olur. Yani, bir ayda bir burcu geçmiş olur. Amma güneşin bu hareketi kendi hareketi değil, içinde bulunduğu göğün (feleğin) hareketidir. İşte bu ay ve gün ve yıldızları tutan kimdir? Hak'tır.

Hep Hakk'ın vücudu değil midir? Evet! Hakk'ın vücududur. Hak'tan başka mevcut var mı? Yoktur.

“Bilinmelidir ki, bu ve benzeri ifadeler, pir hazretlerinin genç yaşta öğrenimini tamamladığı medresede okutulan astronomi derslerinde öğretilen bilgiler doğrultusunda söylenmiştir. Günümüzdeki tahminler gerçeğe daha yakındır. Bu konuda yapılan tahminleri aktarmak kâmil âlimlerin irfanına engel değildir.” (H. İşbilir)

**Bâde birdir saki bir meclisteki yârân da bir
Bâdenin keyfiyetini kimdir elvân eyleyen**

**Kiminin mescide boynun eğdirip zâhid kılan
Kimini meyhânede sarhoş u sekrân eyleyen**

**Zâhidin benzin sarartup ağlatan kim hem nedir
Kâfirin küfrü dahi fâsikde isyân eyleyen**

**Halktan ayırmış gözün pinhâne çekmiş özünü
Ne arar kendini halktan böyle pinhân eyleyen**

**Görse mahbûbu gönül bi ihtiyâr mâil olur
Ehl-i derd uşşâkı kimdir zâr ü giryân eyleyen**

**Kim bu sırdan kimini mahrûm edüp câhil eden
Kimini mahrem edinüp ehil-i irfan eyleyen**

**Vahdet ehli cümlede bir yüzü seyrân ettiler
Lik görmez ol yüzü kesrette tuğyan eyleyen**

**Ey Niyazi kim vücûdun terk ederse öldürür
Cümle yüzler içre ol bir yüzü seyrân eyleyen**

(112)

**Kim ki candan geçmez ise din bize yâr olmasın
Âr ü ırz ile gelüp âşıklara bâr olmasın**

İşte can yine candır. Fakat canının varlığından geçmez ise bize yâr olmasın. Çünkü canının varlığı Hakk'ın varlığıdır. Varlık kimindir? Cenab-ı Hakk'ındır.

**Gam yükün âşık olan dâim çeke gelmişdürür
Duymayan dost derdine aşka giriftar olmasın**

**Dert uyutmaz rahat etmez gece gündüz âşık
Şol ki bûlbûldür güle karşı nice zâr olmasın**

Âşık olanın iki mertebesi vardır. Biri **“Muhib”** (seven) diğeri **“Habib”** (sevilen). Yüce Allah, Maide suresinde; **5/54. Allah, yakında, kendilerini sevdiği ve kendini seven, müminlere karşı boynu bükük, kâfirlere karşı başı dik bir topluluk getirecektir.** Buyurmuştur. Yani, Cenab-ı Hak kullarına sevgi duyar. Çünkü sevmek Hakk’ın özelliklerindendir. Kullar Hakk’ın Habib’idir. İlâh ile ilgili çalışma açığa çıkmış olup âşık seven olur ve o vakit, yani kul seven, Hak sevilen olduğu vakit o kul çok zahmet çeker. Bu zorluk, sevilen oluncaya kadar sürer. Yani, sevilen olduğu vakit rahat olur. Seven hâlinde iken aşığa rahatlık yoktur.

**Zevk-ı tâatle kimesne hâli aşkı anlamaz
Tâlib-i sadık isen belinde zünnâr olmasın**

“Zevk-ı tâatle kimesne hâli aşkı anlamaz” Yani, ibadet eden ve zahitlik yapan kul ibadet zevkini bilir, ancak aşk zevkinden habersizdir ve âşıktan kaçır. Böylece âşık ve tevhit ehli ibadet ve ibadet edicilikten zevk almaz. Yani, Yapmış olduğu ibadetlerin kendisinden zevk almaz. Tevhitten zevk alır. Sadece ibadet eden kul ise tevhitten zevk almaz. Beyitte gecen **“Zünnâr”** Hristiyanlığın bir işaretidir. Parmak kalınlığında ve yünden yapıp bellerine bağladıkları bir iptir. Bu ip kimin belinde görülür ise onun Hristiyan olduğu anlaşılmış olur. Hz. İsa aleyhisselâmın öyle bir ipi beline bağladığına inandıkları için, İsa’ya ibadet edenler o ipi bellerine bağlarlar. Bu inanç hali Allah’a ortak koşma olduğu için beyitte: **“Tâlib-i sadık isen belinde zünnâr olmasın”** Yani, gerçekten Hakk’ı isteyici isen üzerinde Allah’a ortak koşma hâli olmasın denilmek istenmiştir.

**Remz-i Hakk’a mahrem olmak değmenin kârı değil
Kim dilerse aşk ile yâr olsun ağyar olmasın**

Hakk’ın görülme işareti kendisine açıkça gösterilmiş olan, o işareti başkalarına açmış olmaz. Yani, önüne gelene açıkça söylemez. Çünkü ehil olmayan başkalara açmış olmak asla ve kesinlikle uygun değildir. Söylenmesi uygun olmayan kişiye tevhid şöyledir, tevhid böyledir demek yasaktır.

**Zerre aşk odı kimde olsa yakar varlığın
Aşk odı ister ki Hak’tan gayri hiç var olmasın**

Aşk ateşi, ister ki Hak’tan başka hiçbir şey var olmasın. İbni Farid hazretleri, **“kaside-i taiyye”** adlı eserinde: **“Salik kendine nispet ettiği ef’al, sıfat ve zatını Hakk’ın ef’al, sıfat ve zatında yok etmeyince âşık olamaz”** buyurmuştur. Hakk’ın dışında olan aşklarda da öyledir. Yani, âşık kişi sevgilisinin hizmetinde olur ve onun dışında olanlara bakmaz.

**Cümle efkârın hurûfun cem edüp tevhid ile
Nokta-i vahdette haşr ol gayri efkâr olmasın**

Harfler ile anlatılmak istenen, bu var olan şeylerdir. Yani, var olan şeylerin tümünü tevhid ile toplamış ol. Ve vahdet noktasında toplanmış ol ta ki başkalık, yani Hak'tan başka bir şey kalmasın. Çünkü tamamının varlığı Hakk'ın varlığıdır. Hakk'ın dışında hiçbir varlık yoktur.

**Ey Niyazi hâli aşkı herkese fâş eyleme
Sırr-ı Hak'tır ana bîgâne haberdâr olmasın**

(113)

**İlim Bahr-ı vücûd esdâfının dürdânesiyim ben
Maârif kenz-i dil vessafının virânesiyim ben**

**Benim ilmim katında müctehitler âciz oldular
Velî ilm-i ilâhının deli dîvânesiyim ben**

Müctehitler, yani ayet ve hadislerden şariat ile ilgili hükümler çıkaran âlimler, tevhid ehlinin mazhar olduğu ilmi anlamış olmaktan acizdirler. *“Müctehitler benzer şeyleri kıyas yaparlar”* denilmiştir. Çünkü tevhid ehlinin ilmi, İlâh ile ilgili ilimdir. Ve ilmi zevk ile ilgilidir. Müctehitlerin ilmi ise aktarma yönünden ve akla dayanmaktadır. Ve hatta kendileri de demiştir ki: *“Mezhebimiz doğrudur hatalı olma ihtimali vardır”* veya *“Mezhebiniz hatalıdır doğru olması ihtimali vardır.”* Yani, İmam-ı Azam hazretleri demiştir ki: *“Mezhebimiz doğrudur hatalı olma ihtimali vardır.”* Diğer mezhep sahipleri ise: *“Mezhebiniz hatalıdır doğru olması ihtimali vardır.”* demişlerdir. İşte İmam-ı Şafii, İmam-ı Malik ve İmam-ı Ahmed Hambel özet olarak her birisi böyle demiştir. Bir diğerini atlayıp ileri geçmeye çalışırlar. Hiçbirinin mezhebi Kur'ân' da açıkça anlatılmış ve hakkında ayet bulunanlar değildir. Yani, hiçbir mezhep hakkında şüpheyi giderici ifade yoktur. Onun için herkes seçiminde serbesttir, dilediği mezhebe (görüşe) uymuş olur. Beyitte geçen **“Asdaf”** sözü sedeflerin tümü demektir. Ki sofu olanların tümüne işaret edilmiştir. **“Sadef”** (inci kabuğu) demektir. Ki su kaplumbağasına işaret edilmiştir. Karada kaplumbağa olduğu gibi, denizde de kaplumbağa vardır. Bu su kaplumbağalarından bir cinsi hazar denizinde bulunur. Fakat oldukça büyüktür. Bir tekne kabı kadar olanı vardır. Nisan ayının yirminci günü yağmur yağarsa bu kaplumbağalar ağızlarını açar ve ağızlarına giren yağmur damları inci olur. O mahlûkun (yaratılmışın) ismi Sadef'tir. Bazısının kabından da inci gibi taneler yaparlar, ehli olmayan onları inciden ayıramaz. Allah'ın resülü Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz de Rebiü'l evvel ayının on ikinci günü dünyayı

şereflendirmiş oldu. O gün Nisan ayının yirminci gününe denk gelmiştir. Onun için o gün yağmur yağar da sedefin ağzına düştüğünde inci olur, fakat yılanın ağzına düşerse zehir olur.

Birer hâle cihânın halkı bir bir râzı oldular

Benim bir hâle meylim yok Hakk'ın bilmem nesiylim ben

Cihan halkı içinde her biri bir hâle razı olmuştur. Meselâ, müçtehit içtihat etme haliyle, münfık nafaka verme haliyle, kurra (yedi makam üzere okuyan) okuma haliyle ve böylece herkes bir hal ile olmaktan razı olmuştur. Mısırî Efendi der ki: *“Benim hiçbir hale eğilimim yok, bilmiyorum ki ben Hakk'ın nesiylim.”*

Biküllî âlemin halkı bilürler bende bir dert var

Bilinmez sevdiğim kimdir nenin mestânesiylim ben

Evvelki dersimizde geçmiş idi, *“İbn-i vaktem ben ebülvakt olmazam”* Çünkü **“Ebu-l vakt”** (vaktin babası, hakîmi) tasarruf sahibidir, yani vaktin babası olan evliya keramet-i kevniye (alın ermediği oluşlar) ortaya çıkarır. Ve cihanda, işte burada tasarruf sahibi (idareci) olur, demek istemiştir.

Eğerki sûret-i âhırda geldim âlem-i mülke

Ne mâziyim ne müstakbel her ânın ânesiylim ben

Mısırî efendi bu beyitte: *“Vaktin her bir meydana gelişi benim ruhaniyetim iledir”* demek istemiştir.

Yetürdüm benliği benlik bana Hak benliğindendir

Tekellümle hitâb-ı gıybetin kârhânesiylim ben

Yani, benlik yok olmuş oldu. Ve benlik denilen şeyin, Hakk'ın benliği olduğunu iyice anlamış oldum. Ağız yolu ile konuşmak, yani konuşmanın karşısında olan (muhatap) ve ona söz söyleyen (muhatıp) birdir. Ve gizli olan birdir. **“Ente”** (sen) sözü görünen muhatap, **“Hüve”** (O) sözü ise gizli olan ile ilgilidir. Biri hazır, yani zahirde sen diğeri gizli, yani batıda ki O'dur. İşte ikisinin de kemalde iş yeri olan ben.

Ne Mısırî'yem ne Mehdi'yem ne İsa'yem ne insânem

Bu yanan dâimî şem'in velî pervânesiylim ben

Mısırî değilim, Mehdi değilim, İsa değilim, insan değilim. Çünkü bunlar İlâh ve suretler ile ilgili kayıtlardır. Görünür olan yüzün pervanesiylim ben...

(114)

Ey bu gönlüm şehrini bin kahrile vîrân eden
Bîduhan odlar yakup bu sînemi külhân eden

Ehil-i âlem derdinin mislin görür râhat bulur
Cins ü misli olmayan derde beni dükkân eden

Bir bahirdir sâhili yok mevci olmaz münkesir
Leylinin fecrin getirmez gökteki devrân eden

Akl-ı fikrim zevrakı yollarda kaldı ser-nigûn
Belki cümle akl ü fikri bende sergerdân eden

Kimine meydân eden bu âlemin her köşesin
Mısırî'yâ uçtan uca her köşeyi zindân eden.

(115)

Sevdim seni hep varım yağmadır alan alsın
Gördüm seni efkârım yağmadır alan alsın

Aldın çü beni benden geçtim bu can ü tenden
Aklım dahi her varım yağmadır alan alsın

Ben varlığımı attım dost varlığına yettim
Her usluya bâzârım yağmadır alan alsın

Geçtim ben ad u sandan çıktım ben o dükkândan
Hep ırz u vekarım yağmadır alan alsın

Geldi dile dildârım buldum gül ü gülzarım
Şimdengeru hep vârim yağmadır alan alsın

Sen gaib ü hâzırsın her hâlîme nâzırsın
Ahvâl ile etvârım yağmadır alan alsın

Sen gizli ve hazırsın, yani gizli bâtın, hazır zâhir Hadîd suresinde; **57/3. O, Evvel'dir. O, Ahir'dir. O, Zahir'dir. O, Batın'dır.** Buyrulmuştur. Yani, zahir olan bâtın olur mu? Bâtın olan zâhir olur mu? Yani, Hak hiçbir kayıt ile kayıtlanmış değildir. Ne evvellik, ne ahirlik, ne zahirlik ne de batınlık ile kayıtlıdır. Zâhir der isen, bâtın da odur. Zahirliğe kayıtlanılmaz. Sözün kısası Cenab-ı Hak, kayıtlanmış olmaz.

Çün buldu gönül yârim terk eyledim ağyârim İmân ile zünnârım yağmadır alan alsın

İman üç kısımdır. Birincisi taklit iman, ikincisi delilli iman, üçüncüsü araştırma neticesinde doğruluğu belli olan imandır. İmam-ı Gazali hazretleri “**İhya-i ulum-id-din**” adlı eserinin dördüncü cildinin son kısmındaki tevhid kitabında der ki: “**İman üç kısımdır. İman-ı taklit, iman-ı istidlal ve iman-ı tahkik**”

1-İman-ı taklidi: Taklit iman ne gibidir? Cevizin yeşil kabuğu gibidir. Ne yenir ne de yakılır, çünkü ateşe koysan yanmaz ve hiçte bir işe yaramaz. İşte taklit iman böyledir. Hiçbir faydası yok, belki zararı var.

2-İman-i istidlali: Delilli iman cevizin kuru kabuğu gibidir. O da yenmez, fakat ateşe koysan yanar. İşte delilli iman böyledir. Eğer şeytan son nefeste bozmaz ise faydası var. Eğer bozarsa hiçbir faydası yoktur.

3-Tahkik-i iman: Araştırma neticesinde doğruluğu belli olup hakiki iman ismini alan bu iman, cevizin içi, özü gibidir ki, her işe yarar. İşte Mısırî efendinin yağma ettiği iman, taklit ve delilli olan imanlardır, hakiki iman değil. Çünkü Mısırî Efendi evvelce, Malatya vilayetinde bulunan medresede öğretim görevlisi olan bir profesör (müderris) idi. O dönemde oranın halkı hakikati çok inkâr edici idi. Tahkik ve tarikat ehli olanları sevmezler idi. Ve bu gün dahi öyledir. Malatya’dan yarım saat uzakta olan ve Aspuzi isminde bir mahalle var ki, elmalı denilmekle de meşhurdur. Sinani Ümmi Mehmet Efendi hazretlerinin orada tekkesi var idi. Ve yanında cami de var. Bir gün Malatya halkı toplanıp Mısırî efendiye dediler ki: “**Sen camide bir konuşma yap ve tekkenin gereksizliğine ve yıkılmasına hükmet. Bizde saldırıp tekkeyi yerle bir edelim ve şeyhi de oradan kovalım**” Ne ise namazdan sonra Mısırî Efendi almış olduğu kitabı açtı, fakat okuyacak olduğu ders kitapta görünmez olduğunu fark etti. Onun üzerine kürsüden inip mahfil altında oturmakta olan Mehmet efendinin ayağına kapandı ve kendisini kabul etmesini rica etti. Şeyh Mehmet Efendi de Mısırî Efendiyi kabul etti. Ve iman-ı tahkiki’ ye ulaşmış oldu. Yani, hakiki imana ulaşmış olunca taklit ve delili imanı ne yapar? Yağma etti, yani kendinden uzaklaştırıp dağıtmış oldu.

Mısırî’ye vücûb u imkân bir oldu kamu a’yân Tâat ile ezkârım yağmadır alan alsın

“**Bahr-ı vücub**” (gereklilik denizi), Hakk’ın ef’al, sıfat ve zatı. “**Bahr-ı imkân**” (olabilirlik denizi), bu var olan şeyler yani âlem. İşte Mısırî Efendiye Bahr-ı vücub ve Bahr-ı imkân bir oldu. İbadetler ile zikirlerini yağma etti. Çünkü ibadetler, sürekli olan değildir. Kullar ile ilgilidir. Marifet, bir olan ilaha bir alettir. Kişi Allah’ın marifetine ulaşmış olunca ibadetleri ne yapar. Yağma eder. Çünkü

ibadetlerden zevk alamaz...

(116)

Tense-i Bahr-i muhit olan dile reş neylesin
Tûti-i sükker-feşân uftâdeye keş neylesin

“**Bahr-ı muhit**”ten (kuşatıcı denizden) susamış olan gönle su serpintisi ne yapsın. Yani, tevhid ehline yazar-çizer âlimlerinin ilmi ne fayda verir? Vermez, çünkü tevhid ehli olan, yazar-çizerlerin ilmi ile hiç birlikte olmaz.

Cür’a-i sahbâ-yı zat-ı nûş edüp temkîn bulan
Âfitâb olan gönül telvîn-i meh-veş neylesin

Tevhid-i ef’al, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zat. Bunlar telvin (renk verme, boyama, boyanma) makamıdır. Makam-ı cem, temkin (dikkatlilik) makamıdır. Hazretü’l-cem’ makamı, telvin makamıdır. Çünkü şeriat makamı olup onda kesret (çokluk) vardır. Cem’ü’l-cem, telvin makamıdır. Ahadiyyet temkin makamıdır. Dikkatlilik (temkin) ehli olan, yani ahadiyyet makamında bulunan bir daha telvin makamına inmez. Meğerki öğretmek için inmiş olur.

Ârifin esrârı settar olduğun etme aceb
Tâneder zâhid denilen dîv ü serkeş neylesin

Âdemin vechinde Hakk’ı görmedi iblis lâin
Sûretâ gördüğü bir şekl-i munakkaş neylesin

Hız. Âdem aleyhisselâmın kırk oğlu ve kırk kızı oldu. Çünkü Hız. Havvâ annemiz kırk defa hamile kalıp çocuk doğurdu. Her hamilelik neticesinde bir oğlan ve bir kız çocuk doğurmakta idi. İlk olarak doğmuş olan oğlu Kabil idi. O kâfir oldu. Yani, Âdemoğullarından ilk defa kâfirlik yapan Kabil’dir. Hız. Âdem aleyhisselâmdan önce dünyada can’ın çocukları var idi. Yani, tüm insanların babası Hız. “**Âdem**” olduğu gibi, cinlerin babası da cinlerin ilki olan “**Can**” ismindeki cin idi. Hız. Âdem Hicr suresinde; **15/26. Andolsun, biz insanı; kuru çamurdan, değişken-cıvık bir balçıktan yarattık.** Ayeti ile ifade edildiği gibi değişken balçıktan yaratıldı. Ve Can Rahman suresinde; **55/15. Cini de ateşin dumansızından yarattı.** Ayetinde ifade edildiği gibi ateşten yaratıldı. Can’ı yaratıldığı dumansız ateş, yani ateş küresinden ki, havasının yakıcı olduğu ifade edilir ki Can ondan yaratılmıştır. Ve Can “**Hünsa**” (çift cinsiyetli), yani kendisinde erkeklik ve dişilik organları olmasıyla kendi kendine cinsel ilişki kurmuş oldu ve başlangıç olarak İblis doğdu. Hız. Havvâ annemizin Âdem aleyhisselâma yâr

olduğu gibi, cinlerin babası olan Can'a yâr olacak eşi olmadı. Ve Can'ın doğurmuş olduğu İblis kâfir oldu. Bakara suresinde; **2/34. O vakit biz meleklere, “Âdem’e secde edin” demiştik de İblis dışında tümü secde etmişti. İblis yan çizmiş, büyüklenmiş ve kâfirlerden oldu.** Buyrulmuştur. Ayette ifade edildiği şekliyle melekler ve cinlerin tamamına Âdem’e secde etmeleri emredildi. Hepsi secde etti, fakat İblis ve yandaşları secde etmedi. İblis, Âdem’e yapılan secdenin Hakk’a yapılmış olduğunu anlamadı. Anlamaması kâfir olduğundan dolayı idi. Eğer kâfir olmasaydı Âdem’in yüzünde Hakk’ı müşahade etmez mi idi? Ederdi. Ayet-i kerimede İblisin secdeden evvel kâfir olduğuna işaret vardır. Hicr suresinde; **15/32. Allah dedi: “Ey İblis! Sana ne oluyor da secde edenlerle beraber olmuyorsun.”** Ve Sâd suresinde; **38/74. Ve kâfirlerden oldu.** Ayetlerinde geçen Arapça **“kâne”**(ve oldu) sözüne iki mana verilir. 1-Eksik fiil (iş ve davranış) manası verilir ki; **“İblis kâfirlerden oldu.”** 2-Tam fiil manası verilir ki; **“İblis kâfirlerden”** idi. Öyle ya kâfir olduğundan Âdem’e secde etmiş olmanın Hakk’a secde etmek demek olduğunu ve Âdem’in Hakk’a secde etmek için bir mihrap olduğunu anlamadı. Hiç yüce Hak başkalara secde etmeyi emretti mi? Fakat İblis tevhid eden olmadığından Âdem’i Hakk’ın dışında işlenmiş bir suret olarak gördü. Onun için secde etmedi. Hani derler ki: **“İblis meleklerin hocası idi”** bu ve bu gibi sözlerin hepsi yalandır. Kâfir olan kişi meleklerle hoca olur mu? Olmaz. Meleklerin reisi Cebrail aleyhisselâm idi. Hz. Âdem aleyhisselâma ilk olarak Cebrail secde etti...

**Can Niyazi ehil-i aşka nâzikâne va’zeder
Ehil-i nefis olan işitmez dil-i mağşuş neylesin**

(117)

**Gözlerini n-oldu bîdâr eyledin
Âh ü efganı sana yâr eyledin
Aşk odiyle içini nâr eyledin
N-oldu bülbül işini zâr eyledin
Ne sebepten azm-i gülzâr eyledin**

**N-oldu ağlarsın ne eylersin taleb
Bu tükenmez derdine n-oldu sebep
Güldeki dîdârı mı gördün aceb
N-oldu bülbül işini zâr eyledin
Ne sebepten azm-i gülzâr eyledin**

Bu fenâ gülzâre tâlibsen eğer
Hiç bekası yoktur anın tez geçer
Bu fenâ içre beka duydum meğer
N-oldu bülbül işini zâr eyledin
Ne sebepten azm-i gülzâr eyledin

Ber-karâr olup biraz eğlenmedin
Dâim ağlarsın durup dinlenmedin
Kimse bilmez hâlini anlatmadın
N-oldu bülbül işini zâr eyledin
Ne sebepten azm-i gülzâr eyledin

Bunca hasretten di cânım ne sezer
Firkatin günden güne artıp gider
Lütfedüp var gel Niyazi'ye haber
N-oldu bülbül işini zâr eyledin
Ne sebepten azm-i gülzâr eyledin

(118)

Derd-i Hakk'a tâlib ol dermâne irem dersin
Mihnetlere râgıb ol âsâna irem dersin

Aşk yolu belâlıdır her kârı cefâlıdır
Canından ümîdin kes cânâna irem dersin

Od yak sineni çâk et su gibi özün pâk et
Yüzün yere sür hâk et ummâna irem dersin

Bu yolu bil andan gel deryâyı bul andan dal
Ka'rina erüp el sal dergâha irem dersin

Pirinle olan ahdi güf nen var ise ko git
Bildiklerini terk et irfâna irem dersin

Sabretmede Eyyûb ol gam çekmede Yâkûb ol
Yûsuf gibi mahbûb ol Ken'âna irem dersin

Sabır Hakk'a şikâyet etmemek anlamında değildir. O karşı durma, dayanmadır. O demektir ki: *“Sen ne kadar bela verirse ben dayanırım”* Hâlbuki kul acizdir. Eyüp aleyhisselâm **“Hummâ”** (ateşli hastalık) olarak ifade edilen bir çeşit sıtma hastalığına tutulmuş oldu. Hani ya âlemde anlatılmaktadır ki: *“Hz. Eyüp*

aleyhisselâmın vücudunda yaralar var idi. Sonunda kurtlandı, hatta kurtlar yere döküldüğünde yine toplayıp yaralarının üstüne koymakta idi. Bu gibi anlatımların tamamı yalandır. Hiç olur mu? Resul, insanları tiksindirecek olan bu gibi hastalıklardan uzaktır ve korunmuştur. Çünkü o davet sahibidir. Eğer bu derece bir hastalığa tutulmuş olsa toplum ondan iğrenmiş olur ve bu halde olana davette zorlanmış olma ile Cenab-ı Hak onlara zulüm etmiş olur. İşte ifade edildiği gibi hastalığı sıtma idi, fakat bir süre Cenab-ı Hakk’a şikâyet etmedi. Sonra İlâh ile ilgili vahiy geldi ki: ***“Yâ Eyüp! Bana şikâyet etmen sabretmene engel değildir.”*** Ondan sonra Hz. Eyüp de hastalığının kaldırılması için yakarıp dua etti. Sonra İlâh ile ilgili vahiy geldi. Sâd suresinde; **38/42. “Ayağını yere vur. İşte yıkanacak bir yer, işte içilecek soğuk bir su!”** Buyruldu. Ve Eyüp de ayağını yere vurunca bir su çıktı. O su ile yıkandı ve sıhhatine kavuşmuş oldu. Bilinmeli ki, halka şikâyet sabretmeye engeldir, yoksa Hakk’a şikâyet etmek sabretmeye engel değildir. Hatta Hz. Yakup aleyhisselâmın on iki çocuğu vardı. On çocuğu bir anneden, iki çocuğu bir anneden doğmuş idi. Yûsuf aleyhisselâm ile bir küçük kardeşi bir anadan idi. Sonra Hz. Yakup, Yûsuf’ u diğer çocuklarından daha fazla sevmekte idi. Kardeşleri babalarının bu sevgisini kendilerine yöneltmek için Yûsuf’ u hayvanları otlattıkları yerde bir kuyuya attılar. O vakit Hz. Yûsuf henüz yedi yaşında idi. Kardeşlerinden kimisi ***“öldürelim”*** dedi. Yehuza razı olmadı. Sözün kısası tutup kuyuya attılar. Sonra bir kervan oraya su almak için uğradı. Kervanın sucusu su almak için kuyuya kovayı saldı ve çektiğinde baktı ki çok sevimli bir çocuk kova ile birlikte çıktı. Onu aldı ve kervan kafilesine getirdi. Sonra Yûsuf’ un kardeşleri koşup geldiler ve dediler ki: ***“Bu çocuk, bizim kölemizdir. Yanımızdan kaçmış idi. Son derece kötü huyludur. Ancak size satalım”*** dediler ve sonunda altı kuruşa sattılar. Sonra yola çıkan kervan Mısır’a vardığında köle pazarında Mısır hükümdarının bakanı Aziz Potifar’a ağırlığı kadar altın karşılığında sattılar. Yakup aleyhisselâm bir rüya gördü. Ve hayra yönelik olduğunu anladı. Ve yine oğlu ile buluşup ona kavuşacağını bilmiş oldu. Yûsuf aleyhisselâm da böylece bir rüya ile babasına kavuşacağını anladı. İkisi de gamlı, kederli olan olmadı. Kenân, Şam şehrine bağlı bir kasabanın ismidir...

**Terk et kuru dâvâyı hem ucb ile riyâyı
Mısırî ko o sevdâyı sübhâna irem dersin**

(119)

**Ey bülbül-i şeydâ yine efgana mı geldin
Azm-i gül edüp zâr ile giryâna mı geldin**

**Pervâne gibi âteşe daim can atarsın
Evvelde bu aşk odına sen yâna mı mı geldin**

**Yağmur gibi yağarsa belâ sen baş açarsın
Can vermeğe dost yoluna kurbâna mı geldin**

**Her şey çalışır bir sıfâtı eyleye ma'mur
Sen cümle sıfât iline virâna mı geldin**

**Vechi ahadiyet ki şu eşyâda görünmüş
Bu kesrete ancak anı seyrâna mı geldin**

Evet. Bu kesret âlemine Ahadiyet (birlik) yüzünü seyretmeye geldik. Kutsi hadiste: *“Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim ve kâinatı yarattım.”* Yani, ben zat ile ilgili ilimde bilinenler ile tecelli idim. İstedik ki bilineyim. Halkı yaratmış oldum. Yani, halk Hakk’ı katksızlık ile bilmek ve ahadiyet yüzünü seyretmek için bu âleme geldik...

**Bir kimse senin olmadı hiç râzına mahrem
Bilmem bu cihân içine yek-dane mi geldin**

**Bu hasta Niyazi’ye şifâ remzin edersin
Derde düşenin derdine dermâna mı geldin**

(120)

**Hak yolunun rehberi nefsidürür kâmilin
Dil taktının serveri nefsidürür kâmilin**

Kâmilin öz benliği, yani ruhu tevhid yolunda delildir. Kâmil ahadiyet ve zat mazharıdır.

**Nefsini mâât eyleyen def’-i memât eyleyen
Nefh-i hayât eyleyen nefsidürür kâmilin**

Kâmil ölmez. Bir yerden bir yere göçmüş olur. Hatta cesedi bile kırk günden fazla kabrinde yatmaz yani durmaz. Biz müşir paşa ile Kosova’ya gittiğimizde şura reisi Rıfat paşa var idi. Sonra Kosova’da vefat etti. Sultan Murat Han’ın türbesinin kapısı önünde gömmüş oldular. Ondan sonra ailesi kabrinin yapılması için

İstanbul'dan süslenmiş taşlar gönderir. Kabrini yapmak üzere açarken, bakarlar ki cesedi yok. Sonra İsmail paşa merak etmiş ve bir mektup ile bize bu durumu sormuş oldu. Ben de sordum ki: **“Bunun halleri nasıl idi. Tevhid sahibi mi idi?”** Cevap verdiler ki: **“Son derece namaza özen gösteren ve güzel hâli var idi ki, paşalar içinde onu gibisi hiç yoktur”** dediler. Sonra ben de cevap verdim: **“O takım zatlar, kırk günden fazla kabrinde durmaz. Hatta Mısır'da Şeyh bakkal vefat edeceği vakit, İbni Faris hazretlerine vasiyet etti ki: “Benim cenaze namazımı sen kıldıracaksın” dedi. Vefat ettikten sonra cesedini yıkadılar. Mısır'da Babül vezir denilen yerden çıkınca bir musalla taşı var, cenazeyi o musalla taşı üzerine koydular. İbni Faris, imam oldu. Selam verince gökyüzünden büyük bir beyaz kuş iner ve cenazeyi yuttuğu gibi oradan uçup gider. Orada bulunan cemaat, bu olayı görünce şaşkınlık içinde kalmış olup İbni Faris hazretlerine bu durumu sordular. İbni faris buyurdu: “Allah'ın resulü (s.a.v) bir hadis-i şerifinde: “Şehitler kuş kursağındadır” buyurdu.”** İşte Şeyh bakkalın ruhu kuş suretinde bedenleşmiş oldu ve gelip cesedini yutarak kendisine ruh yapmış oldu. Evliyanın ruhu ceset ve cesedi ruhtur. Çünkü kendisi tevhid şehidi idi. Çünkü tevhid şehidi kılıç şehidinden daha iyidir.

İsteyü git âdemi âdemde bul Âdem'i
Sırr-ı nefâhat demi nefsidürür kâmilin

“Âdemi âdemde bul”, yani âdem suretinde her gördüğün âdem değildir. Fakat âdem adamlar içindedir. Âdem aleyhisselâm, cesedini Hicr suresinde; **15/28-29. Hatırla o zamanı ki Rabbin meleklere, “ben, kupkuru bir çamurdan, değişken, cıvık balçıktan bir insan yaratacağım” demişti. –“Onu, amaçlanan düzgünlüğe ulaştırıp öz ruhumdan içine üflediğim zaman, önünde hemen secdeye kapanın.”** Şekline buyrulan ayetler gereğince kalıp olan cesedinin düzgünleştirilmesi son bulunca ruh üflenmiş oldu. Çünkü ruhu kabul edecek kabiliyeti tam olunca ruh tecelli olunur demektir.

Sûre-i nemci oku gel anla vahy-i Hakk'ı
Bilesin ol mantıkı nefsidürür kâmilin

“Vahiy” dört kısımdır. Biricisi, Cebrail vasıtasıyla peygamberlere aktarılan **“vahiy”**dir. Ve bu vahiy peygamberlere mahsustur. İkincisi, **“ilhâm”** denilen vahiydir ki, Cenab-ı Hak bununla tevhid ehlinin kalbini nurlandırmış olur. Ona her şey ilhâm yoluyla vahyolunur. Üçüncüsü, **“müşâfehe”**, yani tevhid ehli suretlerden herhangi biriyle yüz yüze ve ağızdan ağza Cenab-ı Hak ile sözlü olarak konuşmuş olur. Ebû Yezîd Bistâmî hazretleri: **“Ben, Hak ile otuz sene karşılıklı konuştum, insanlar zannederdi ki onlar ile konuşurum”** buyurdu. Dördüncüsü, belirlenip bildirilmiş olan **“vahiy”** ki, Hakk'ın resule indirmiş olduğu kitabın hükümlerini

resulün varisleri tarafından ümmete bildirmiş olur. İşte dört şekilde olan vahyin üç kısmı da evliyada ve tevhid ehlinde bulunur. Ancak Cebrail vasıtası ile olan vahiy, peygamberlere mahsustur. Yani, evliyada bulunmaz.

**Rûhulkudüs demini âdemde iste anı
Gönlün ol imiş canı nefsidürür kâmilin**

“**Ruh-ul-Kudüs**” denilen Cebrail aleyhisselâmdır. Dem (nefes, an, vakit. Zaman) sözü ile anlatılmak istenen Cebrail’in indirdiği İlâh ile ilgili vahiydir.

**Mâye-i zat denilen feyzi necât denilen
Âb ü hayat denilen nefsidürür kâmilin**

Yani, Hızır aleyhisselâmın “**Ab-ı hayat**” (hayat suyu) içirdiği rivayeti tamamıyla yalandır. Ab-ı hayat denilen “**Ab-ı tevhattir**” (tevhid suyudur).

**Diri kılan tenleri zinde eden canları
Kaldıran ölenleri nefsidürür kâmilin**

Allah’ın resulü (s.a.v) Uhud savaşında iken Abdullah’ın oğlu şehit oldu. Allah’ın resulü dua etti ve hayat bulup dirilmiş oldu ve ayağa kalktı. Hz. Îsâ da bir kız ile iki erkek diriltmiş oldu. Bu ümmetten ölüyü diriltten üç kişidir. Birisi Abdurrahman İbni Molla Cami, biri Abdülkadir Geylânî ve biri Ebû Yezîd Bistâmî.

Molla Cami hazretleri, Belh şehri hükümdarının hocası idi. Hükümdarın son derece yakışıklı bir oğlu vardı ve onu okutmakta idi. Sonra hükümdarın etrafında olanlar Molla Cami’yi kıskandılar ve hükümdara dediler ki: “**Hoca oğlunuza âşık olmuştur. Çocuğu kötü huylu yapacaktır.**” Hükümdar ise Molla Cami’yi zamanında tecrübe etmiş ise de vekilleri de anlamış olmaları için bir tecrübe daha yapmaya kalkıştı ve bir davet yaptı. Bir vekil hocaya tembih ile dedi ki: “**Ölmüş bir tavuk bulun ve onu iyice temizleyip pişirdikten sonra sofrada Molla Cami’nin önüne koyun.**” Çünkü Belh şehrinde var olan sofraya kurma âdeti Mısır’da olan âdet gibidir. Her ne kadar yemek tabağı varsa birden sofraya koyarlar, sonra sofraya oturdular. Molla Cami önünde olan yemeğe el sürmeyince hükümdar: “**Efendim niçin alıp yemiyorsunuz**” dedi. Molla Cami hemen bir kere ellerini çırparak kış, kış deyince pişmiş durumda olan tavuk tabaktan kalkıp gitti ve odanın içinde gezerek ötmeye başladı. Çünkü tevhid ehlinin haram olan bir şey önüne geldiği vakit kalp ile ilgili daim zikri durmuş olur. Molla Cami’nin de kalp zikri durmuş olunca tavuğun ölü olduğunu anladı. Söylenmiş olduğu gibi kuvvetlendirme ile dirilmiş oldu ve hükümdarın vekilleri kendi başlarına kaldılar.

Abdülkadir Geylânî hazretleri de oturduğu evinin komşuları ondan hoşlanmaz idiler. Her zaman ona eziyet ve incitme yapmayı isterler idi. Abdülkadir

hazretlerinin dürre isminde bir kedisi vardı ve onu çok severdi. O kediyi tutup öldürdüler ve Abdülkadir hazretlerinin geçeceği yol üstüne bir eziyet edici tarafından atıldı. Ta ki Abdülkadir hazretleri geçerken kediyi görünce kederlenmiş olsun. Ve Abdülkadir Geylânî hazretleri o yoldan geçerken bakar ve gördüğü kendi kedisidir: *“Yâ dürre!”* diye seslenince kedi de hemen kalkıp geldi ve ayaklarına sürünmeğe başladı.

Ebû Yezîd Bistâmî hazretleri de bir takım Hristiyan papazlarıyla beraber gemiye bindiler. Denizde yolculuk ederken onlarla sohbet etmeye başladı ve papazlara Hz. İsa’ya ulûhiyet nispet etmelerine sebep olan şeyin ne olduğunu sordu. Papazlar da Hz. İsa’nın ölüyü dirilmiş olduğunu söylediler. Sonra Hz. Ebû Yezîd hazretleri, bir günde papazlarla uğraşıp fayda oluşturacak bir şey kabul ettirdi ki, *“Kanıt var, gösterilen var. Kanıt bulunca gösterilene iman etmek gerekir. Yani, siz Hz. İsa’nın ulûhiyetine ölüyü dirilmiş olduğundan ötürü söylemektесiniz. Peki, ya bende ölüyü dirilmiş olsam benim de Hz. İsa olduğumu kabul edip söylemeniz lazım gelir.”* Bu ifade üzerine papazlar *“Evet”* dediler. Hemen orada bir karınca dolaşmakta idi. Hz. Ebû Yezîd hazretleri de o karıncayı tutup başını kopardı. Sonra yine başını yerine koyup üfürdü ve karınca eskisi gibi dolaşmaya başladı. Bu ümmetten ve bu üçünden başka ölüyü diriltmiş hiç kimse yoktur. Ancak her bir veli bir kâmil ölüyü diriltmiş olmaya gücü vardır. Yani oluş ile ilgili keramet zâhir etmeye istek duymaz ve ilgi göstermez...

**Mevtâya etse nefes her yandan dinlenir ses
Haşreden ey hak-şinas nefsidürür kâmilin**

**Niyazi’yi can eden zerresini kân eden
Katresin ummân eden nefsidürür kâmilin**

(121)

**Visalel Abdullah bila beyn vela eyn
Kezalikel abdı billah bila beyn vela eyn**

Kulun Allah’a vuslatı mesafesiz ve mekânsızdır. Allah’ın da kula vuslatı öyledir.

**Cemali kadeydi haka bilküllil vechi itlakan
Tecelliyani tahkiken bila beyn vela eyn**

İlâh ile ilgili cemâl, her yüzde görünür oldu. Mutlak olarak tecellisi gerçekten de mesafesiz ve mekânsızdır.

Feinnel halka lem yemtakil minel imkân la teğal
Era haka vücudül küllü bila beyn vela eyn

Halk imkândan geçmiş olmaz. Bundan bilgisiz olma. İmkân şudur ki, var olma ve yok olması eşit olmalı. Her bir şeyin vücudunu mesafesiz ve mekânsız Hakk'ın vücudu olarak görür.

Yera fi külli mirad biiskatil izafat
Vücudel vahdetüzzat bila beyn vela eyn

Kayıtların düşmesi ile her bir aynada vücudu bir olarak görür. Yani, yüce zatın vücudunu mesafesiz ve mekânsız her bir aynada bir olarak görür.

Beyabil mürşideyni elzem lihazel meşhedil azam
Terama la yera illa allem bila beyn vela eyn

Bu büyük şahitlik=şehitlik için mürşidin kapısına sınımsız bağlanmış ol. En büyük âlemin görmediği mesafesiz ve mekânsız olarak göresin. Çünkü bu tevhid ilmi zevk iledir, ilim ile ilgili değildir. Yani, kitap okunması ile meydana gelmiş olmaz. Kitap okunması ile meydana gelmiş olan ilimden kitapsız haber verilmez. Bu ise zevk ile ilgilidir.

Sekani şerbeten subha fe ahyati bii ilmen
Fesarel ilmi li aynen bila beyn vela eyn

Yani, sabah vakti bana bir şerbet içirdi. Yani, bana bir makam gösterdi. Yani, beni ilmi ile diriltmiş oldu. Sonra mesafesiz, mekânsız ilmin kendisi ilmin aynı oldu.

Tecelli vechi bizzat alel Mısırî fil halat
Biefnail vücudu yat bila beyn vela eyn

Mısırî' ya her halde İlâh ile ilgili yüzün kendisi tecelli etti. Mesafesiz, mekânsız vücudunun yok olması ile gelen olmuştur. Zat tecellisine ve sıfat tecellisine ve isimler ile ilgili kuşatma ve işler ile ilgili mazhara, yani zatı ile tecelli etti, sıfatı ile süslendi. İsimleri ile âlemlerin tümünü kuşatmış oldu. İşleri ile görünür oldu...

(122)

**Nazar kıldıkça insâna gönül hatrâna dolanur
Acebdır kimi Hak ister kimi butlana dolanur**

Yani, insana bakılmış oldukça gönül hayret etmektedir. Çünkü kimi Hak ister ve kimi batıl ister. Çünkü cemâl mazharı olan var ve celâl mazharı var. Cemâl mazharı olan Hak ister. Celâl mazharı olan ise, batıl ister. Cenab-ı Allah cemali ile tecelli etmiş olsa herkes mümin olur. O vakit Hakk'ın cemâl ile kayıtlanmış olması lâzım gelir. Ve yalnız celali ile tecelli etse herkes kâfir olup Hakk'ın celâl ile kayıtlanmış olması gerekli olur. Hâlbuki Hak, mutlakdır. Kayıtlanmış olmaktan uzak ve arınmış olması ile kimine cemâl ve kimine celâl ile tecelli edip, kimi mümin ve kimi kâfir olur. Bazı iman yolunu bazı kâfir yolunu tutar.

**Gel ey dertsiz kişi dervişliğe sây eyle gel bunda
Bu hâl ile olursun bil işin husrâna dolanur**

Bu beyit'in ilk mısrasında Mısırî Efendinin dediği: *“Gel ey dertsiz kişi dervişliğe gayret et dervişlikten”* sözü ile anlatılmak istenen, tevhid yoludur.

**Nedendir kani olmuşsun murâd-ı nefse dalmışsın
İçine hırsı almışsın işin şeytâna dolanur**

**Yeter çalındın ey hâce fenâ mülkün metâna
Çok uzatma ki Azrâil gelür bu câna dolanur**

**Gönül verme bu dünyâyâ başını verme gavgaya
Kazandığın amel bir gün gelür mizâna dolanur**

Yapılmış olan işler mânâda nasıl tartılmış olacaktır? Bu âlemde mânâ olan, âhirette suret bulacak. Meselâ, doğru iş huri, gılman, meyve, ırmak ve diğer çeşitli nimetler cennet sureti ile suretleşip cennet ehli onun ile nimet içinde olacaktır. Kötü işler yılan, akrep, ateş ve diğer çeşitli şekiller ile suretleşmiş olarak cehennem eli onla ile azap edileceklerdir. Yani, herkes bu âlemde mânâ olan iş ile o âlemde suret bulup onun ile nimet içinde olacak veya azap edilmiş olacaktır. Bundan dolayı, yapılan işler tartılmış olacaktır. Çünkü âhiret âleminde gerek doğru iş ve gerek kötü iş kendine yaraşır surete girecektir.

**Başı devletlû kul olur Hakk'ı bulmuş ola sırrı
Gözü gönlü dil ü cânı kamu subhâne dolanur**

Cenab-ı Hak "Tur-i Sina" kenarında "Tuva" vadisinde Hz. Mûsâ' ya ateş sureti ile tecelli etti. Yüce Allah Tâhâ suresinde; 20/12. *“Hadi pabuçlarını çıkar; sen kutsal vadide, Tuva'dasın.”* Her kim oraya girerse, yani *“Yâ Musa! Beni ateş*

suret ile kaydetme.” Çünkü yüce Hak ateş sureti ile kayıt olunur mu? Olmaz. Sonra Hz. Musa: “Sübhân-Allah” dedi. Yani, “Ya Rab! Sen mutlaksın, kayıtlanmaktan uzak ve arınmışsın” dedi.

**Niyazi kulunun yarab vücûdu venbini hor et
Mülâzimidir kapusunda ol sana ihsâna dolanur.**

Yani, saadet asrı döneminde, İbni Abbas henüz çocuk idi. Ve Allah’ın resulü (s.a.v) onu çok severdi. Hatta yanından hiç ayırmazdı. Bir defasında dadısıyla umreye gitti ve İbni Abası da yanına aldı. Gelirken: *“Ya çocuk! Sen vücudunu kayırma”* buyurdu. İbni Abbas da: *“Ey Allah’ın resulü vücudum bana kabahat midir?”* dedi. O vakit Allah’ın resulü (s.a.v) bu hadis-i şerif ile buyurdu: *“Senin varlığın, başka bir günahın kendisiyle mukayese edilemeyeceği bir günahdır.”* İşte Mısırî Efendi onu rica ederdi. *“Yarab! Vücudumu mahvet, yani senin vücudun zahir etmiş ol. Var olan vücudun, senin vücudun olduğunu bileyim”* demek istemiştir...

(123)

**Esicek bâd-ı sabâ akl ile san şâne değer
Zire ol esrar-ı dil zülf-ü perişana değer**

Yani, sabah rüzgârı dedikleri doğu rüzgârıdır. Bununla anlatılmak istenen, mazharlardan yüce olan zatın ortaya çıkmasıdır.

**Zülf-ü müşkiyle muattar olur ol demde dimağ
Geçer andan gönüle hem yetişir câna değer**

**Leb ü dendânı hevâsiyle akan gözyaşının
Birisî mânide bin lü’lü-ü mercâna değer**

**Gam-ı hecrî ile âhı ana âşık olanın
Çıkar eflâke iner ta yedi nirâna değer**

**Yüzünün mihrine karşı dolaşan dürlerinin
Birinin nûru nice mihri dirahşâna değer**

**Eşiğine baş urup sıdk ayağın pek basanın
Başı arşa ayağı kürs-i rahmâna değer**

Yani, bir tevhid ehli ki, tam yoklukta olup kendisinden eser kalmaz, onun başı arşa ayağı rahman ile ilgili kürs’ e değer. Çünkü kürs’ ten arşa beş bin senelik yoldur.

**Leminelmülk nidâsın işiten can kulğı
Anı cânından işitir yine cânâna değer**

Allah için ârif olan her anda o seslenmeyi, yani Mümin suresinde ifade edilen; **40/16. Kimindir mülk/saltanat?** Seslenişini işitir. Beyitte **“Canından işitir, yine canına değer”** denilmiştir. Çünkü tevhid edenin vücudu, sıfatı ve ef’al’ i var mı? Yok. O seslenme yine canına değer. Canandan seslenme alınır, canan işitmiş olur.

**O nidâyı işitir (men arefe) vâkıf olan
Lîk ol ma’rifeti sanma her insâna değer**

Bu beyit’in ikinci mısrasında marifet denilmiştir, fakat bu marifet her bir insanda bulunur zannetmeyesin. Yani, marifet her insanda yoktur.

**Sana bir cezbe Niyazi ki o dosttan yetişe
Küllî şey’ ins ile cinne olan ihsâna değer**

Yani, süluk makamları fenâ-i ef’âl, fenâ-i sıfat ve fenâ-i zattır. Cezbe makamları Makam-ı Cem, Hazretü’l- Cem ve Cem’u’l-Cem’dir ki, bu makamlara nazlanma (tedelli) makamları da denilir...

(124)

**Halk içre bir âyîneyim herkes bakar bir an görür
Her ne görür kendi yüzün ger yahşi ger yaman görür**

**Şol câhil ü nâdânı gör örten Hakk’ı inkâr edüp
Kâmil olan kâmillerin her bir sözün bürhân görür**

Cahil kişinin Hakk’ı örtüp inkâr etmesi, şunun gibidir ki, meselâ, Padişah kılık değiştirmiş olarak çarşı-pazarda gezer. Ve onu herkes görür, fakat padişah olduğunu herkes bilmez. Ancak padişahı tanıyan bilir, tanımayan da görür fakat bilmez. İşte Hak da böyledir. Hakk’ı tanıyan, Hakk’ı hem görür hemde bilir. Fakat tanımayan cahil, görür amma bilmez. Şimdi kılık değiştirmiş olarak görülenin padişah olduğunu bilmeyen cahile nasıl anlatabilirsin? Anlatmaya kalksan; **“Böyle padişah olur mu? Bu padişah değildir”** diyerek inkâr eder.

**Medh ile zemmi âlimin kıymette bir hâr dildürür
Hâr odürür harmanda ol buğdayı kor saman görür.**

Yani, bir eşek bir harmana girse buğdaya bakmaz. Her nerede daha büyük ve yakınında saman görürse oraya koşar.

**Tuttu rikâbın ârifin nîce salâtin evvelin
Kâmil olan sultânı gör dervîşi ol sultan görür**

**Dervîşi Hak yakmış iken anı yakan sultâna bak
Hammam içinde dilberi görmez gözü külhan görür**

**Dedi ulular levni mâ levni anâdır şüphesiz
Kana boyanmış göz hemin Nîl ü Fırâtı kan görür**

Halk, Cüneyd-i Bağdai' ye *“Hak nasıldır?”* diye sormuşlardır. O da cevaben demiştir ki: *“Suyun rengi kabının rengindedir”* Yani, işin hakikatinde suyun rengi yoktur. Suyun rengi kabın rengidir. Meselâ, bardak mavi ise suyun rengi de mavi görünür, Yeşil ise yeşil, siyah ise siyah, sarı ise sarı, kırmızı ise kırmızı görünür. Hatta Şeyhül Ekber Muhyiddin İbn Arabi bu cevabı çok beğenip Füsusul Hikem adlı eserine de not etmiştir. Beyitte: *“Kana boyanmış göz hemin Nîl ü Fırâtı kan görür”* denilmiştir. Hâlbuki Nil-Fırat adlı nehirler kan mıdır? Yok, hayır kan değildir. Ancak bakan kişinin gözündeki kan, kan gösterir.

**Ol dilberin mehdi adı sükkerdürür halka tadı
Mısırî çeker mihneti ol râhatı Rahman görür**

(125)

**Rumûz-ı enbiyây-ı vâkıf-ı esrâr olandan sor
Ene'l-hak sırrını candan geçüp berdar olandan sor**

“Rumûz-ı enbiyây-ı vâkıf-ı esrâr olandan sor” mısrası ile anlatılmak istenen odur ki, Hz. Ömer (r.a.) buyurmuştur ki: *“Allah'ın resulü ile Ebû Bekir ile sohbet ederlerken yanlarında bulundum. Arapça söz söylerler iken sanki Arap dili ile tanışık değilim gibi idim, söylediklerinden hiçbir şey anlamıyordum.”* Hz. Ebû Bekir Sıdkıyyet makamında. Hz. Ömer ve diğer ashap Allah'ın resulünün vefatından sonra o makama ulaşmış oldular. Hz. Ebû Bekir Sıdkıyyet makamına Medine-i Münevvere' ye hicret etmek üzere Allah'ın resulü (s.a.v) ile Mekke'den gizlice çıkıp dağda bulunan bir mağarada gizlenmiş oldular. Ebu Bekir'in çobanı akşam-sabah oraya koyunlarını getirir süt sağlar ve içmeleri için onlara verirdi. Belirledikleri vakti orada geçirirler iken hızlı koşan hecin develeri geldiğinde Ebu Bekir'in kalbine korku düşmekte olduğunu Allah'ın resulü açıkça gördü. Ve Tövbe suresinde; 9/40. **Eğer siz ona yardım etmezseniz bilin ki, Allah ona zaten yardım etmiş etmişti. Hani küfredenler onu iki kişinin ikincisi olarak yurdundan çıkardıklarında, mağarada bulundukları bir sırada arkadaşına şöyle diyordu: “tasalanma, Allah bizimle.” Bunun üzerine Allah ona sükûnet**

indirmiş ve kendisini sizin görmediğiniz ordularla desteklemişti de küfre sapanların sözünü sefil kılıp alçaltmıştı. Allah'ın sözü ise yüce olanın ta kendisidir. Allah Azîz'dir, Hakîm'dir. Ayetini ona okudu. İşte o zaman Allah'ın resulü, Ebû Bekir hazretlerine Sıdkıyyet makamını telkin etmiş oldu. **“Velayet”** makamı, halk ile olduğu vakit halk ile Hak ile olduğu vakit Hak ile olmaktır. **“Sıdkıyyet”** makamı, yalnız Hak olmak halk ile olmamaktır. **“Karabet”** makamı, Hem Hak ile hem halk ile olmaktır ki, sıdkıyyet makamından üstündür. Ebû Yezîd Bistâmî hazretleri: **“Otuz sene Hak ile konuştum halk zannederdi ki, onlar ile konuşurum”** sözünü sıdkıyyet makamından söylemiştir. Hz. Ebû Bekir karabet makamına halifelîği zamanında ulaşmış oldu. İşte Mısırî Efendinin **“Rumûz-ı enbiyây-ı vâkıf-ı esrâr olandan sor”** demesi budur. Bak iki tevhid ehli, tevhid sohbeti yapar iken tevhid ehli olmayan biri gelse onların konuştuklarını anlamış olabilir mi? Olamaz. İsterse o dinleyen kişi, dinin zâhir yönü âlimi olsa bile bir şey anlayamaz. Mansur'un **“Enel-Hak”** (Ben Hakk'ım) dediği kitaplarda yazılıdır. Hâlbuki Mansur, halk ile kayıtlı olduğu hâli ile **“Ben Hakk'ım”** diyebilir mi? Mansur'un mazharlığından Enel-Hak diyen Hak değil midir? Kayıtlı olduğu halde bu sözü söylemek Mansur için küfürde inat etmektir. İşte Mansur sağ olsa sorarsın, Enel-Hak sözünü kim söyledi? Diye. Yani, **“Ene'l-hak sırrını candan geçüp berdar olandan sor”** hâli üzere olan bilir, ondan sor demektir.

Yürü var ehli tecrîdi alâik ehline sorma

Anı can ü cihânı terk edüp deyyâr olandan sor

Gehi kahr ü gehi lütfun kemâlin bilmek istersen

Fenâ ender fenâda yoğ olup hem var olandan sor

“Ehil-i Tecrit” (nispetlerden soyunma ehli) olanı, ilgiler ehli olana sorma, ilgilere eğilimi olan kişi ilgilerden soyunmuş olanı bilebilir mi? Bilemez. Onu yine ilgilerden, nispetlerden soyunmuş olan bilir. Can ve cihanı terk et, can ve cihanın ne olduğunu, onları terk eden kişiler bilir. Öğrenmek istiyorsan onlardan sor demektir. Fenayı, yani yok olmayı da bilen, yok olmuş olup bekâ bulan bilir.

Dilâ bu Mantıkuttayr'i fesâhât ehli anlamaz

Anı ancak ya Attar ü yâhut Tayyâr olandan sor

Kuşdilini **“fasâhât”** (güzel ve açık konuşan) ehli anlamaz. Onu şeyh Attar'dan, şeyh Feridüddin Attar' ın **“Mantıku't-Tayr”** isminde tevhid ile ilgili bir kitabı var. İşte o kitabı Attar'dan sor. Bu kinayeli (istenileni üstü kapalı ve dolaylı şekilde anlatma) bir sözdür. Bir de mantıku't-tayr, kuşdili olarak değerlendirilmiş olunur ise onu uçandan, yani kuş olandan sor demektir. Çünkü kuşdilidir. Onu kuş olan bilir.

**Anadan doğma gözsüzler kemâhi görmez eşyâyı
Niyazi vechi dildârı ülül’ebşâr olandan sor**

Bu ne gibidir. Anadan kör doğmuş olan kişi eşyayı görür mü? Görmez. Meselâ, kırmızı veya siyahtır, bu filan renktedir desen bilmez. Onu gözü görmekte olan bilir. Böylece batın gözü kör olan sevgilinin yüzünü görür mü? Göremez. Yine onu “**basiret**”, yani onu gönül gözü sahibi olandan sor...

(126)

**Kim ki aşkın dârına berdâr olur
Cümle uşşâk içre ol serdâr olur**

Yani, her kim ki senin yolunda can verir ise o kişi, tüm âşıkların içinde kumandan durumuna gelir.

**Bunda uşşâkı yakan od âkıbet
Nâr-ı İbrâhim gibi gülzâr olur**

Bunda âşıkları yakan ateş, Hz. İbrahim aleyhisselâmın ateşi gibi sonunda gül bahçesi olur. Çünkü lanet onun üzerine olsun ki Nemrut, Hz. İbrahim için o kadar büyük bir ateş yaktı ki, onun dört bin adımdan daha yakınına yanaşamaz idi. Sonra şeytanın öğrettiği şekilde yapılan bir mancınık ile Hz. İbrahim’i ateşe attı. Dürbünle baktığında, Hz. İbrahim aleyhisselâm ateş içinde biri ile oturmuş sohbet eder hâlde gördü. Çünkü Hz. İbrahim’i sandık içine koymuş idi. Sandık yandığı hâlde Hz. İbrahim yanmamıştır. İşte âşık’ı yakan ateş de âşık’a gül bahçesi olur. Bak âhirette, sırat cehennem üstünde kurulacak ve mümin sıratın üstüne geldiğinde cehennem ona seslenecektir ki: “*Ey mümin çabuk geç, çünkü senin nurun benim ateşimi söndürecek.*”

**Bunda ağyar kesretinden kurtulan
Vahdet illerinde vasl-ı yâr olur**

**Korkma Tâmudan eğer âşık isen
Bülbül olanın yeri gülzâr olur**

**Cennet-i irfana dâhil olanın
Kande baksa gördüğü didâr olur**

**Gözsüz olanlar o yüzü göremez
Anı gören hep ülül’ebşâr olur**

Hakk’ın yüzünü gözü olmayanlar göremez. Yani, kalp gözü kör olanlar göremezler. Onu gönül görüşü (basiret) sahipleri görür.

**Dünyenin lezzâtına aldanma kim
Bir gün ola cümle zehrimâr olur**

Yani, ey kişi sen bu dünyanın lezzetine aldanma. Çünkü bir gün olur ki o dünyanın lezzeti sana yılan zehri olur. Çünkü dünya ehli olan gerek kabirde ve gerek âhiret âleminde yılan suretiyle azap edilmiş olacaktır.

**Sen gerekse ol cihânda pâdişâh
Bir beş on günde o târümâr olur**

**Tâc ü tahtı kulluğuna ol şehin
Verir isen devletin tekrâr olur**

**Ger kabul oldunsa şâh oldub ebed
Kanda böyle asılı bâzâr olur**

İbrahim İbni Edhem taç ve tahtını terk edip sonsuz olan devlete=yükselişe ulaşmış oldu. Çünkü batın devletinin yanında zahir devleti bir çiçeği bir defa koklamak gibidir. Yani, onun yanında bir şey değildir.

**İllâ tâc ü tahta olmaz vashı yâr
Âdet odur ana can isar olur**

**Kim ki kendin yoğ ederse Mısrîyâ
Yokluğun tâ gayetinde var olur**

(127)

**Kırup bin pâre eden şişe-i kalbi celâlindir
Yine her pâresinden görünen rûy-ı cemâlindir**

Yani, kalbe gelen tecelliler celâli olan suretten ardı arkası kesilmemek üzeredir. Yine de her bir tecellisinde cemâlin görünüşü görünür.

**Anınçün tîğını çeşmin demâdem eksik etmez kim
Yorulup yolda kalmaya o kim azm-i visâlindir**

**Nicesi baksun etrâfa ya ahkafe yâhut kafe
Şu Anka kim anın gönlü nazargâh-ı hayâlindir**

Etraf= taraflar, dağ, tepeler, kaf, yani Kafdağı demektir. Şimdi zâhir ehli katında bu âlemin vücudu başka, Hakk'ın vücudu başka. Yani, âlemin de Hakk'ın vücudundan başka bağımsız vücudu vardır. Yol ehli katında. Bu âlemim vücudu

gölge ve hayal olan vücuttur. Yani, bu halkın vücudu Hakk'ın vücudunun gölgesidir. Meselâ, bir adamın güneş ışığının vurmasıyla gölgesi yere yansımış olur. İşte gölgeden o adamın sarıklı mı, fesli mi, sakallı mı olduğu anlaşılır. İşte bu âlem de Hakk'ın öylece Vücudunun gölgesidir. O'nun dışında kendine özel bağımsız vücudu yoktur. Mısri Efendinin hayalidir demesi bu anlatıma göredir. Fakat hakikat ehli katında, vücut İlâh ile ilgili vücuttur. İlâh ile ilgili olan vücuttan başka vücut yoktur. Onun için Allah'ın resulünün (s.a.v) ulaşmayı bulduran olmasıyla **“Ahadiyyet”** makamı sahibi olmuş olduğu için gölgesi yok idi. Yani, gölgesi yere düşmezdi.

Bulunmaz lâmekânıdır bilinmez bi-nişânıdır

Hemin ancak sana kuldur senin ehil ü ayâlindir

Hakk'ın mekânı yoktur. Nişanı da yoktur ki nişanından bulasın. Ve mekânında göresin. Tıpkı bu, ancak sana bir kuldur senin ehil ü iyâl' indir (aile, çocuk, çocuğundur) demek, kendi kendine söyler, yani Rubûbiyet' inden Rubûbiyet' ine hizmet eder. Çünkü Cenab-ı Hak mutlak gizlilik, Rubûbiyet' i ile zahir oldu. Yani, Rubûbiyet perdesi ile zahirdir.

Dağıldı “mim” “sad” ve “ra” (Mısri) bozuldu nisbet-i suğra

Benim bu nisbetim şimdi ne mâhımdır ne sâlinindir

Mısri Efendinin vücudu dağıldı, yani vücudu Hakk'ın vücududur. Mısri olmak kalktı, yani Mısri denilecek ve Mısri' ye nispet edilecek hiçbir şey kalmadı. Şimdi Mısri olmak ne kendidir ne başkasıdır...

(128)

Âteş-i hecrinle can durmaz figana başlar

Kaynayıp akar ol âteşle gözümden yaşlar

Zerresi zâhir olaydı ger beni yakan odun

Âlemi uçtan uca yaka idi hep âteşler

Harfe savte dokunaydı bu iniltim şemmesi

İnler idi yer ve gök dağlar ile hep taşlar

Âteşim yaşımla iniltim can içinde gizlidir

Zâhirimde yok içimde hâsıl oldu yaşlar

Bi-kesim bu âlem içre sırrıma yok mahremim

Bilmedi derdim benim ne kavm ü ne kardaşlar

**Hâlîme haldaş olan hem sırrıma sırdaş olan
Cümle dağıldı başımdan kalmadı hallâşlar**

**Mahv ü sarfe düştü çük dil bunda ben oldum garib
Yalnız kaldım tükendi kalmadı yoldâşlar**

**Vech-i mutlak günde yüz bin çehreden yüz gösterir
Yerde gökte anı yazar cümle-i nakkaşlar**

**Nicesi tâkat getirsin ana karşı Mısrî kim
Adın işitmekle düştü halka bu savaşlar**

Bu bölümün son iki mısra ile Niyazi Efendi, Üsküdar'da otururken Üsküdar halkının çoğunluğu Hüdayi Mahmut efendinin dervişleri olduğundan Mısrî Efendiyi önemsemezler idi. Ve yanına gitmezlerdi. Nihayet sarf ü nahv (dil bilgisi) okutmağa başladı. Çünkü Hüdayi Efendi ile araları zıt idi. Münakaşaları pek çok olduğunu açıklamış olmaktadır...

(129)

**Nice bir mekr ü hile nikbet-i Deccal nice bir
Nice bir ey dîni yok mezhebi yok dal nice bir**

**Nice bir adl ü katil fitneyi ihya edesin
Beni öldür sunayım boynumu gel çal nice bir**

**Hâkimi şer'i dahi kendine uydurdun ise
Hâkimin hükmü yeter fitne ile âl nice bir**

**Hâzırım ben hünerin var ise gel görüşelim
İlm-i ledün okuyan gönlünü gel sal nice bir**

**Şerr-i Deccal'ı def'i mümkün ola mı söz ile
Mısrîyâ var ise hâlin o yeter kal nice bir**

Yüce Allah, Maide suresinde; 5/32. İşte bu yüzden biz, İsrail oğulları üzerine şunu yazdık: Kim bir kişiyi, bir kişiye karşılık yahut yeryüzünde bir fesat sebebiyle olmaksızın öldürürse, insanları toptan öldürmüş gibidir. Ve kim bir kişiye hayat verirse insanlara toptan hayat vermiş gibidir. Andolsun, resulleri onlara açık-seçik kanıtlar getirmişlerdir. Ama onlardan birçoğu bunun ardından da yeryüzünde zulüm ve azgınlığa sapmaktadır. Buyurmuştur. Bu ayetin şerefli manâsı, yani biz İsrail oğullarına Tevrat'ta yazdık. Çünkü Tevrat öyle Kur'ân gibi ayet, ayet inmiş olmadı. Değeri yüksek zebercet taşından oluşmuş

mücevher olan dokuz levha üzerine yazılı idi. İşte Tevrat'ta yazdık ki her kim haksız yere bir kişiyi öldürürse sanki insanların tümünü öldürmüş gibi günahkâr olur. Ve her kim birbirini dirilmiş olursa sanki insanların tümünü diriltmiş gibi sevap kazanmış olur. Görüleceği gibi katillik iki türlüdür.

Birincisi: Suret yönünden katil olmaktır ki, bir kişi diğer bir kişiye bir alet ile veya eliyle saldırıp görünür hayatın son bulmasına sebep olmasıdır.

İkincisi: Mânâ yönünden katil olmaktır ki, bir kişi Hak yolunda hareket ederken bir sapkına rast gelir ve o sapkın doğru yolda giden kişiye der ki: *“Ey düşüncesiz kişi gel buraya, nedir bu yaptıkların! Namaz, oruç ve diğer ibadetler. Bırak bu boş şeyleri”* der ve onu kandırır. İşte bu davranışı ile onun kalbini öldürmüş olur. İşte o sapkın bir kalbi öldürmüş olmasıyla sanki bütün insanları öldürmüş gibi günahkâr olur. Ve bir de bunun tersi olarak, Hak yolunda olan bir kişi bir sapkın görüp ona der ki: *“Ey kendini düşünmeyen kişi! Gel buraya, niçin olumsuz işler yapıyorsun. Cenab-ı Hak şunların yapılmasını buyurmuş ve Allah'ın Resulü (s.a.v) olan efendimiz de şöyle yapmış ve buyurmuş. Sen de bunları şu şekilde yap ki Allah'a ibadet eden ol”* der. O kişi bu uyarıyı dinler ise Hak yolunu tutmuş olur. İşte o uyarıyı yapan kişi bir kişinin Hak yoluna girmesine sebep olmasından dolayı sanki bütün insanları diriltmiş gibi sevap kazanmış olur. Hatta Şeyhü'l-Ekber Füsüs ül-Hikem adlı eserinde der ki: *“Bir adam bir adama din ile ilgili bir meseleyi öğretmiş olsa, insanların tümünü diriltmiş gibi sevaba ulaşmış olur.”...*

(130)

Hazret-i İsâ inüp gökten tamam etti zuhûr
Ger sen idrâk eylemezsen belki sendedir kusûr

Hiz. İsâ aleyhisselâm teşbih'e davet ederdi. Yani, **“Cem”** makamına davet etmekte idi. Hiz. Mûsâ aleyhisselâm ise tenzih'e davet ederdi. Yani, **“Hazretü'l-Cem”** makamına davet ederdi, çünkü toplumu teşbih ehli idi. İşte her vakitte her bir peygamberin yaradılışı ve şehit=şahit olup gömülme hâli üzere bir adam (er) vardır. İşte Hiz. İsâ ile anlatılmak istenen cem' makamı sahibi olan kişidir.

Dirilüp acb-i zeneb cümle mevtâ serteser
Na'ra-i İsrâfil oldu cümleye çalındı sûr

“Acb-i zeneb” kuyruk sokumu kemiği demektir. Çünkü kıyametten sonra kırk gün hayat suyu inmiş olup herkes bitki biter gibi kabrinden doğrusa gerektir.

**Bir kabirden bin Muhammed her birisi yüz bin
Baş olup gitti önünce (zâlike yevmünnuşûr)**

Yani, bir kabirden bin Muhammed demek, Muhammed (s.a.v) yüzünden bin kişi zahir olur. Çünkü dedik ya Hz. Îsâ yaradılışında olan kişiye “**İsevi**” derler. Hz. Mûsâ yaradılışında olana “**Musevi**” derler. Ve Muhammed (s.a.v) yaradılışında olana da “**Muhammedi**” derler. İşte böylece bir kabirden bin Muhammedi çıkar, denilmiştir.

**Enbiyânın âsumanı Hak gibidir sözleri
Evliyânın sözleri tezyindürür etme gurûr**

**Mısrîyâ her sözünü Hak’tan işit Hak söyle kim
Ric’at ile baksalar da görmeye kimse fütûr**

Peygamberlerin sözlerini evliya süslemiş olarak halka anlatır. Fütûr eksik görmeme anlamına da gelmektedir. Yani, evliyanın süslemeleri peygamberlerin sözlerine katma değil, tam olarak söyleme demektir...

(131)

**Erimiz erdir pîrimiz pîrdır
Karemiz nûrdur yerimiz Tûrdur**

**İsteyen yâri izlesin pîri
Pîrden ayrılan Hak’tan ayrudur**

**Pîrdir envârım Hak’tır etvârım
Düşmanım bi-şek Hak’tan ol dûrdur**

**Şol ki Süfyânî arttı tuğyânî
Oldur şeytânî bir gözü kördür**

Burada işaret edilmiştir ki, Ebû Süfyan’ın torunu olan Yezit Ehl-i beyt’ i şehit etti ve ehil-i beyt’ e sevgi duyanların da öldürülmesini emretmiştir. Ve saltanatı zamanında sapıkça bir ferman (emir, buyruk) yazmıştır ki: “**Erkek kardeşin kız kardeşini eş olarak alması uygundur**” diye. Âlimlerden herhangi birisi: “**Hayır, bu uygun değil sapıklıktır**” dediğinde ise hemen onu öldürtmüştür. İşte Mısri Efendi bu iki mısrası ile bunları söylemek istemiştir.

**Azdırır halkı bezdirir Hakk’ı
Kizbi çok sıdkı binde bir yoktur**

**Hakk’a kul ol kul olası makbûl
Dil müselmânı şâhidi zordur**

**Mısırî’nin dinde izzeti zinde
Cümle milletten hamzevi hordur**

Hamzevi sözü ile işaret edilen bu zat tevhid ehli olup kendisi Bosnalı Hamza ağadır. Fusus ül-Hikem adlı eseri Türkçe ve Arapça olarak şerh eden Abdullah-i Bosnavi’nin müritlerindendir. Bu zatın İstanbul’da çok sayıda müritleri vardı. Fakat o vakitte İstanbul’da bulunan âlimler son derece mutaassıp (kendi görüşünden başkasını kabul etmeyen) idi. Bunları (hamzevileri) hor görürlerdi. Mısri Efendi ona göre söylemiştir. Hatta o mutaassıp olanların bir takımı hamzevilerden gizlenmekte idi. Hamzevi gurubundan İdris-i Muhtefi olarak bilinen biri var idi ki Muhtefi denilmesine sebep Ali beynami (tüccar hacı Ali bey) ile Der-saadette(saadet kapısında: İstanbul’da) oturduğundan dolayıdır...

(132)

**Bilenler vechi cânânı bu cism ü cânı neylerler
Görünse şemsin envârı meh-i tâbânı neylerler**

**Bugünkü cennet-i irfâna dâhil olsalar uşşak
Yarınki va’d olan hûri veyâ gılmânı neylerler**

Rahman suresinde anılmış olan dört cennet, “**Cennetü’l- a’mal**” yani, iman gereğince yapılan işlerin karşılığında ihsan edilen cennetler olup müminlerin geneline (avama) mahsustur. Orada “**huri ve gılman**” (kız ve delikanlı olan hizmetliler), çeşitli meyveler ve çeşitli içecekler ile lezzetlenmiş olurlar. Cennetlerin sayısı sekizdir. İşte dördü ifade edildiği gibi işler karşılığıdır. Diğer dördü ise tevhid ehline özeldir. Orada öyle huri ve gılman, yemiş ve içecek ve diğer şeyler ile lezzetlenmek yoktur. Nefs (benlik) ile ilgili bu lezzetlenmelere karşı istek geldiği vakit “**Cennetü’l- a’mal**” denilen cennetlere inmiş olurlar. Çünkü onların lezzetlenmeleri İlâh ile ilgili “**Cemâl**” ile. Allah’ın resulü (s.a.v) oradadır ki, onun bulunduğu yer “**Vesile**” cennetidir. Ve bir rivayette tevhid ehli de işler karşılığı olan cennetlere girmiş olurlar, fakat orada da İlâh ile ilgili Cemâl ile lezzetlenmiş olurlar. Oturabilecekleri konakları “**Cennetü’l- a’mal**” içinde de olabilir. Fakat önceki rivayette devamlı olarak oturabilecekleri konakları yukarıda olan cennetlerde olup, benlikleri (nefsleri) ile lezzetlenmek istedikleri vakit aşağıya inerler ve sonrasında yine asıl olan makamlarına yükselmiş olurlar. Şimdi bugün irfân cennetine girmiş olan âşık, suretler ile ilgili olan cennetler ve orada var olan huri ve gılman hakkındaki söylemlere kulak verirler mi? vermezler.

**Bu gün âmâ olan yarın dahî âmâ olur elbet
Aça gör can gözün kim bi-basar nâdânı neylerler**

Bugün kör olan yarın da kör olur ve körden de beter olur. Çünkü gözleri görmeyen kişi, güneşin hararetinden güneşin doğduğunu hissedebilir. Fakat batin gözleri kör olan kişi, zat güneşini hiçbir yönden hissedemez.

**Sülûk ehline insan sohbetin bulmakdurur maksut
O sohbet kim bulunsa sohbeti Hayvânı neylerler**

Sülûk ehline gerekli olan insan, yani kâmil mürşidin sohbetini bulmaktır. O sohbeti bulduktan sonra hayvan gibi olanın sohbetini ne yapsın. Çünkü hayvan gibi olanların sohbetinden fayda görmez, belki zarar görür.

**Gönül duymazsa vicdân ile Allah'ı hakikatçe
Mücerred dildeki ilmi ü yâ irfânı neylerler**

Sülûk görmemiş ve gönül vicdanı ile Hakk'ı duymamış olan kişinin kitaplarda gördüğü ve dil ile söylediği ilim veyahut irfânın ne faydası vardır?

**Ne hâsıl şol ibâdetten riyâ ucb ola anda
Gider şirki gönülden Hakk'a kim tuğyânı neylerler**

**Salâtın ehil-i irfân kıblesidir sümme veçhullâh
O veche kul olanlar takati noksanı neylerler**

İrfân ehli namazının kıblesi “**fesemme vechullah**” tır. Çünkü nereye yönelmiş olsa Hakk'ı müşahade eder. Bu âlemde Hak'tan başka bir şey var mı? Yoktur. Görünüşte “**Beyt-i şerif**” (Kâbe) tarafına yönelmiş olmamız; Allah'ın bir emrinden ötürüdür. Fakat secdesi oraya mıdır? Değildir. Yani, bir ârifin kalbi Hakka secde ettiğinde sonsuza dek o kalp secdeden başkaldırmaz. Çünkü namaz işinin önemi kalbin secde etmesidir. Söylenildiği gibi, kalp bir kere secde etti mi bir daha başını secdeden kaldırmaz. Kalıbın, yani bedeninin secdesi gibi değildir,

**Niyazi (Küntü keniz) in sırrını kendinde buldunsa
Süleyman tahtını yâ hikmeti Lokmân'ı neylerler**

(133)

**Yarab bize ihsan et vuslat yolunu göster
Surette koma can et uzlet yolunu göster**

**Eyledi hevâ garet oldu işimiz âdet
Dergâhın ola gayet kudret yolunu göster**

**Nefsimi hevâdan kes kalbimi riyâdan kes
Meylimi sevâdan kes halvet yolunu göster**

**Candan sana tâlib kıl her tâate râgıb kıl
Bir pîre musâhib kıl hizmet yolunu göster**

Yani, “**Pîr**” (yaşlı) ile anlatılmak istenen kâmil mürşittir. Hakk’ı bulmak çok kolaydır, fakat Hakk’ı bulduracak olan kâmil mürşidi bulmak kolay değildir. Kimya (tahliller ile araştırılan şey, netice) gibidir. Belki bulunması kimyadan da daha güçtür.

**Ta’lim edüp esmâyı bildir bize eşyâyı
Duymağa ev ednâyı hikmet yolunu göster**

“**Esmâ**” (isimler) ile anlatılmak istenen, zâhir olmalar, belirmelerdir. Necm suresinde; **53/8-9. Sonra iyice yaklaştı ve sarktı. – İki yayın beraberliği gibi, belki ondan da yakındı.** Ayetlerine işarettir. Ayette geçen “**Dena**” sözü “**Seyr-i illallah**” a işarettir. Yani, fena-i ef’al, fena-i sıfat ve fena-i zat ki, yükselme makamlarıdır. Ve ayette geçen “**Tedella**” iniş, yani dönüş makamlarıdır ki, Cem’, ve Hazretü’l-Cem. “**Kâbe kavseyn**” Cem’u’l-Cem’. “**Ev-edna**” Ehadiyyet makamı. Çünkü fena-i ef’al, fena-i sıfat ve fena-i vücud fena makamlarıdır. Beka-i zat, beka-i sıfat ve beka-i ef’al beka makamlarıdır. Fena ve beka iki yaydır. Cem’u’l-Cem’ de birleşir. Ev-edna ehadiyet makamıdır.

**Hâr içre biter gülzâr zâr içre doğar envâr
Her şeyde tecellin var rû’yet yolunu göster**

**Şu kim ola vuslette halvet bula halvette
Bu Mısırî’ye kesrette vahdet yolunu göster**

(134)

**Oldu yüzün subh-i senin ey nigâr
În fecere, yefecere enficâr**

**Kalmadı bu dilde seni görelî
İsta’bare, yesta’bere, istibâr**

**Lûtfedüp etme beni bin cevri ile
İhteberere yehteberere ihtibâr**

**Sana atâlar yaraşur bendene
İftekare yeftekare iftikar**

(Mısrî) nin her şeyi yolunda olur
İnteşere yenteşirü intişâr

Sende çü cem oldu hüsün şivesi
İktesare yektesirü iktisar

Yetmiş sekize vardı yaş eyledin
İhteyere yahtayere ihtiyâr

Etme Niyazi gedâyı medet
İntazere yentazirü intizâr

Mısrî Efendi hazretleri yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun, yetmiş sekiz yaşında iken vefat etti. Allah sırlarını kutlu etsin, Şeyh'ül Ekber hazretleri de yetmiş sekiz yaşında iken vefat etmiştir...

(135)

Bu halvete bakma güzâf zevk u safâ halvettedir
Halvetle kıl içini saf nûr u ziyâ halvettedir

“**Halvet**” (yalnız kalmak, tenhaya çekilmek) üç kısımdır. 1- Şeriatta halvet, 2- Tarikatta halvet, 3- Hakikatte halvet.

Şeriatta halvet: Şerefli Ramazan ayının son on gününde yapılan “**itikâf**”tır. Bunun yapılması için Cami ve o camide cemaat oluşturulabilir olması gerekir. Ve o camide itikâf yapacak olan müminin çok önemli olan bir sebep dışında dışarıya çıkmaması şarttır. Kabul edilebilir sebepler: Meselâ, bir cenaze gelir veya getirilen ekmek ve yiyecekler ve buna benzer zorunlu ihtiyaçların oluşması durumunda çıkmak uygundur. Ve o camide itikâf yapılacak yerin etrafı çevrili olması gerekir. Hatta Allah'ın resulü (s.a.v) dahi mescitte itikâf yaptığında oturduğu yerin etrafını bir hasır ile sarmıştı. Mescide gelen erkek ve kadınlar, hasır arasından elini uzattıklarında Allah'ın resulü de elini verip öperlerdi. O vakit Allah'ın resulü, elini öpmek isteyen kişilerin erkek veya kadın olduğunun anlaşılması için kadınların tırnaklarına kına yakmalarını emretmiş idi. Sonra kadınlardan biri, elinin bileğine kadar olan yerine kına yakmış oldu. Ve Allah'ın resulünün elini öpmek için elini uzattığında elini vermeyip: “**Bu el yırtıcı hayvan pençesidir. Yani, Aslan ve Kaplan denilen hayvanın pençesi böyledir**” diyerek kadınlara bu şekilde ellerine kına yakmalarını yasaklamıştır.

Tarikatta halvet: Dört duvar ile çevrili bir yere girip bilirli bir zamanı orada geçirmektir. Bu sadece camiye özel değildir, camide olabileceği gibi tekkede, kendi

evinde, yani kapalı olan her bir yerde olabilir. Ve “**erbain**” (Aralık ayının dokuzundan başlayıp Ocak ayının on yedinci gününe kadar dervişlerin çile çekmek için bir hücreye kapandıkları kırk günlük müddet) ile sınırlı değildir, diğer vakitlerde de olur. Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz, ihtiyacı olan giyecek, yiyecek ve içeceğini alıp Hira dağında bir mağara içinde on beş gün, on yedi gün ve daha fazla günlerde halvet yapar idi. Hatta tarikat ehlinin halvet yapmak için sundukları delil de budur.

Hakikatte halvet: Fena-i ef'al, fena-i sıfat ve fena-i vücud etmektir. O vakit, Hak'tan başka bir şey kalır mı? Kalmaz. Bu var olan şeylerin vücudu Hakk'ın vücududur. Bu âlemde Hak'tan başka var olan yoktur. Allah onun sırrını kutlu kılsın İsmail Hakkı Bursevî hazretleri, “**Muhammediye**” adlı eserinde: “**Bizim halvetimiz cilvettedir**” demiş. Sonra bize şeyh sofî Abdullah Efendi bunu bizden sordu: “**Bu nasıl olur?**” Biz de cevap verdik: “**Evet asıl halvet cilvette olur. Yoksa dört duvar içinde olmaz.**” İşte zevk ve sefa halvette olur ve bu halvette hakaret ile bakma. Halvetle içini temiz yap. Yani, kalbini şirkten temizleyip halvet yeri yap. İşte o vakit kalbinde “**Hüdâ**” (doğru yol gösterici) nuru doğmuş olur.

Nefsini sana bildirir ölmezden evvel öldürür
Yokluk yolunu doğurur fakr u fenâ halvettedir

Bu beyit, “**Ölmeden evvel ölünüz**” hadis-i şerifine işaretir. Öyle ya halvet yok olma fakirliğini gerektirir. Çünkü halvet ehli, kendine ve başkalarına nispet ettiği ef'al, sıfat ve zatı Hakk'ın ef'al, sıfat ve zatında yok edendir. Ve hakikat ehlinin riyâzâtı şerefli Ramazan ayının tamamını oruçlu geçirmektir.

Deryâ olup durmaz coşar dalgalanıp baştan aşar
Kendisini bilmez şaşar aşk-ı heva halvettedir

Hakk'ın isimleri üç kısımdır. Biri: Zâhir, Hâlik, Musavvir, Aziz, Cebbar, Bâri gibi. Ve biri dolaylı olanlar, onlar, şunlar bunlar gibi. Ve biri yukarıda söylenen hüve, ente, ene gibi. Bunların tamamı İlâh ile ilgili isimlerdendir. Zahir âlimler, hüve ye isme işaretir derler. Hâlbuki hüve, ilâh ile ilgili isimlerdendir ve mutlak olan gizliliğe delillik eder. Ve hüviyet makamı, ehadiyetten daha yüksektir.

Encüm ile şems ü kamer âteşlere düşmüş yanar
Yer oturup gökler döner arz ü semâ halvettedir

Yıldızlar, güneş ve ay ateşlere düşmüş yanar denilmesi, deverân, yani dönüp dolaşmış olur demektir. Mısırî Efendi yer oturmaktadır demesi, yerin dönmesi görülmediği itibariyledir, yoksa yer de hareket eder. Fakat yerin hareketi yıl dönümüdür. Göğlerin hareketi ufuk ile ilgili harekettir. Yer ve gök halvettedir. Çünkü onlar da haktır.

**Aç gözünü ibretle bak birdir kamu yakın ırak
Deprenmez olur dil dudak vasl-ı lika halvettedir**

**Firkatte vuslat isteyen mihnette râhat isteyen
Vuslatta işret isteyen ıyş ü beka halvettedir**

**Terk et Niyazi sen seni bir eyle gel can-ı teni
Duyam diyen Hak sırrını sıssı Hüdâ halvettedir**

Ruh dört kısımdır. **Birincisi: “Ruh-u cemadi”** Yani, cansızlar ile ilgili ruhtur ki, leş olan vücut ile ilgili ruh derler. İşte cemadatın vücudu onların olduğu gibi duruşma, yani durmasıdır.

İkincisi: “Ruh-u nebati” Yani, bitkiler ile ilgili ruhtur ki, onda cemadat ile ilgili ruh da vardır. Bitkiler ile ilgili ruhun büyüme özelliği vardır, fakat o bitkileri kesmiş olsan büyümekte olan ruh gitmiş olur. Çünkü **“neşv ü nevâ”** sı yani, yetişip büyümesi kalmaz. Ancak cemadat ile ilgili ruhu kalır. Demek olur ki, nebatat’ da iki ruh var. Biri ruh-u nebati biri ruh-u cemadi.

Üçüncüsü: “Ruh-u hayvani” Yani, hayvan ile ilgili ruhtur ki, hisleri tam olan cisimdir. Yani, hayvan ile ilgili ruhta üç ruh var. Biri cemadat ile ilgili ruh ki, cisimdir. Biri nebatat ile ilgili ruh ki hayvanda büyür. Biri hayvanlık ile ilgili ruh ki hisleri var.

Dördüncüsü: “Ruh-u insani” Yani, insan ile ilgili ruh ki, hisleri tam olan cisim ki iradesi ile hareket edendir. Yani ruh-u insanide dört ruh var. Biri ruh-u cemadi, biri ruh-u nebati, biri ruh-u hayvani ve biri ruh-u insani ki, bu zihin kuvvetidir. Bu ruhların tamamı Hakk’ındır. İşte Mısırî Efendinin **“Terk et Niyazi sen seni bir eyle gel can-ı teni”** dediği budur. Çünkü insan öldüğü vakit ruh-u insani, ruh-u hayvani ve ruh-u nebati çıkar, ruh-u cemadi kalır. O kalıptır, ha taş, ha o ruh-u cemadi, çünkü ikisi eşittir. İşte insan ile ilgili ruhun duracak yeri olduğuna **“ikrâmen”** (ikram suretiyle), **“tekrimen”** (saygı göstererek), **“tazimen”** (hürmet ve ikram ederek), **“techiz”** (donatma) ve **“tekvin”** (var etme) yaparlar. Ve namazını kılıp gömmüş olurlar. İşte sırrı **“Hüdâ halvettedir”** demek tevhittedir demektir...

(136)

**Vallâhi Deccal senin emeklerin hebâdır
Çalıştığın sihr ile hâ bir kuru anâdır**

**Muhittir Allah seni her işin ol halk eder
Mekr-i Hüdâdan sakın bal sandığın belâdır**

Müstedricin keydini keydin içinde gözet Kazma derin kuyuyu boyunca var kazâdır

Kuyuyu derin kazma, boyunca kaz. Çünkü düşer isen bari kendin çıkarsın. Asr-ı saadete (Hz. Peygamber (s.a.v) efendimin dönemi) Kureyş' in ileri gelenleri bir yerde toplantı halinde iken aralarında: ***“Bu Muhammedi ne yapalım? Koruyucusu olan amcası yanından ayıralım ve çalı-çırpı toplayıp yolu üzerine engeller koyalım. Usansın ve buradan kendisi kaçsın.”*** Gibi konuşmalar geçti. Ve Ebû Leheb'in karısı ile kız kardeşi Ebû Süfyan'ın karısı Hint de her vakit çalı-çırpı taşıyıp Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin geçtiği yol üzerine atarlardı. Sonra bir gün Ebû Leheb'in karısı çalıyı oldukça fazla yüklenmiş ve yorulmuş dinlenmek için yere bırakırken bir çukura rast gelmiş ve devrilmesiyle beraber yükün ipi boğazına dolaşması sebebiyle orada ölmüş. Hint de o vakit bu olay sebebiyle korkuya kapılıp bir daha gitmemiş. Sonra başka çare düşünürler: ***“Haydi bir kuyu kazıp üstünü hafifçe örtelim ve Muhammedi davet edelim. Kureyş' in ileri gelenlerine bu kuyu üzerine basmamaları için gizlice haber verelim”*** dediler ve düşündüklerini uyguladılar. Ve Kureyş' in ileri gelenleri geldi, karşıdan da Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin gelmekte olduğu görüldü. Allah'ın rahmetinden uzak kalmış olan (lâin) Ebû Cehil karşılamak için Peygamber efendimize doğru koştu, fakat o anda kazdıkları kuyuyu unuttu ve koşarken doğruca kuyunun üzerine gitti ve içine düştü. Düşünce: ***“Aman ya Muhammed! Gel beni buradan çıkar”*** diye rica etti. Allah'ın resulü mübarek elini uzatıp Ebû Cehil lâin'ini kuyudan çıkardı. Başka bir gün Allah'ın resulü (s.a.v) yolda yürürken birinin oğlu gelip Allah'ın resulüne: ***“Köpek”*** deyip hakarete bulundu. Allah'ın resulü cevaben: ***“Seni köpekler yiyecek”*** buyurdu. Sonra o oğlan evine gidip durumu anne ve babasına söylediğinde anne-babası oğullarına: ***“Vallahi mademki Muhammed öyle demiş, seni köpekler yiyecektir”*** dediler. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin ağzından çıkan sözün yerini bulduğunu bilenlerden idiler. Sonra oğlan bir mesire yerine gitmiş idi, bir anda bir kurt gelip ona saldırdı ve başını kopardı. İşte o vakit bu olay üzerine müşrikler o kuyu tuzağını düzenlemiş oldular. Ve o kuyuya düşen Ebû Cehil'i kuyudan çıkaran Peygamber efendimiz ona yine iman teklif etti. Bunun üzerine Ebû Cehil: ***“Ah! Nasıl bizim içimde olan çocuklara iman ederiz”*** dedi.

Hasmını da bir gözet var mı sana hilesi Bi-hud olandan sakın kim sâhibi Hüdâdır

**Yaprağı yer dûdu'l-kazz güle güle dut ağlar
Yaprağını tut bulur dudun sonu fenâdır**

**Dûdu'l- kazzın askeri her ne kadar çok ise
Beyzâya girince ol asker ona gıdâdır**

**Çamurda sen Mısırî'yi çok gördükçe basma kim
Mazlûma sen kıyarsın Allah sana kıyâdır**

(137)

**Esmâ-i ilâhiyede bâhad hünerim var
Her demde semâvât-ı hurûfa seferim var**

İsim üç kısımdır. **Birincisi:** “**Sarf ü nahv**” (dilbilgisi) ve mekânları, yerleri katında olan isim. Bu konudaki tarifler kitaplarda yazılıdır. **İkincisi:** Ahmet, Mehmet, Hasan Hüseyin bu gibi isimlerden ibarettir. **Üçüncüsü:** Hakikat ehli yanında “**Taayyün**” (zahir olma, belirme, meydana çıkma) ismi demektir. Yani, insanın görülen vücuduna taayyün derler. İşte burada İlâh ile ilgili isimler ile anlatılmak istenen, taayyün attır (zahir olmalar, belirmeler, meydana gelmeler). Ve harfler de üç kısımdır. **Birincisi:** Yazılıp çizilen harflerdir “**Elif, Be, Te, Se, Ce**” harfleri gibi. **İkincisi:** Suretler ile ilgili harflerdir ki, bu görülen kâinat ve cevherler gibi. **Üçüncüsü:** Hakikat ile ilgili harflerdir ki, İlâh ile ilgili mertebelerdir. 1- Nur-u Muhammed’i, 2- Nefs-i Kül, 3- Tabiat, 4- Heyula, 5- Arş, 6- Kürsü, 7- Felek-i Atlas, 8- Felek-i Kevkeb ve devamı. İlâh ile ilgili bu mertebelerin her biri bir ismin mazharıdır. 1- Muhammed (s.a.v) ile ilgili nur “**Yedim**” isminin mazharı. 2- Nefs-i Kül “**Bâis**” isminin. 3- Tabiat “**Bâtın**” isminin. 4- Heyula “**Âhir**” isminin. 5- Cism-i Kül “**Evvel**” isminin. 6- Şekil “**Zâhir**” isminin. 8- Kürsü “**Kerim**” isminin. 9- Felek-i Burç “**Ganî**” isminin. 10- Felek- Menazil “**Takdir**” isminin. 11- Felek-i Zühâ “**Rab**” isminin. 12- Felek-i Müşteri “**Âlim**” isminin. 13- Felek-i Merih “**Kahir**” isminin. 14- Felek-i Şems “**Nûr**” isminin. 15- Felek-i Zühre “**Musavvir**” isminin. 16- Felek-i Utarit “**Mahz**” isminin. 17- Felek-i Kamer “**Suver**” isminin. 18- Felek-i Nâr “**Kabz**” isminin. 19- Felek-i Hava “**Hayat**” isminin. 20- Felek-i Ma “**Muhibbi**” isminin. 21- Felek-i Turab “**Mümit**” isminin. 22- Felek-i Maden “**Azîz**” isminin. 23- Nebat “**Razzâk**” isminin. 24- Hayvan “**Mudill**” isminin. 25- Melek “**Kuva**” isminin. 26- Cin “**Lâtif**” isminin. 27- İnsan “**Camî**” isminin. İnsan mertebesi “**Refi’-ud-derecat**” tır (yüksek olan derecedir). Sözüün kıyası iş bu İlâh ile ilgili mertebelerin ilâh ile ilgili bu isimler mazharlarıdır.

**Gönlüm göğünün yıldızının hiç adedi yok
Her burçta benim bin güneşim bin kamerim var**

Gönül göğü ile anlatılmak istenen, kalp’tir. Ve yıldızlar ile anlatılmak istenen havatır (hatıralar, düşünceler). Ve hatıralar ve düşüncelerin (havatırın) hiç sonu yoktur. Bin güneş ve bin ay ile anlatılmak istenen, o hatıralar ve düşüncelerden açığa çıkan ilâh ile ilgili zevklerdir.

**Âlimlere ebced hocası olmak olur âr
Âdi görünen ebcede âli nazarım var**

Yani, âlimler ebced hocası olmaktan utanırlar. Hâlbuki Mısırî Efendi diyor ki: *“Ebcet bilgisine bakışım yüksek derecededir.”* Çünkü ebced İsrail oğulları zamanında hükümdar olan bir zat idi ki ve onun mazharlığında bu kadar âleme dirlik-düzenlik verilmiş ve o zamanın peygamberi tarafından işin gerçekliğine ve Hakk’a davet edilmiştir. Ve bu doğrultuda nice olaylar olmuştur. Anladın ise bunda büyük bir ders vardır.

**Arş-ı semâvatı ulûmun budur elhak
Hem dâhi zemininde tükenmez güherim var**

Kâmil insan oturmakta olduğu yer, yani âlem hakkında ders okutmuş olsa bu söylenenlerin aldığı vakit kadar okutmuş olur. Bir çiftçi nice bitkilerin bitip yetişmesini sağlar ve o bitkiler ne kadar ürün verir. Sözün kısası kâmil oturduğu yerden nice vakitler ihtiyacı olup ta gayret etmekte olan salıklere ders okutur.

**Bununla bir oldu dem-i Îsâ ile Mısırî
Gönlüme dahî ne gelür ü ne giderim var**

(138)

**Derviş olan kişinin sözleri ümrân olur
Sâlik-i Hak olanın râhına bürhân olur**

Hak yoluna girip salık ismini almış olanın sözü Hak yoluna delildir. Çünkü tevhid üzere söylenen söz dört kitaba da uygundur. Kur’ân’ın dışında değildir.

**İlm-i ledün dersini ârif olan kişiler
Hasta dil olanların derdine dermân olur**

“İlm-i ledün” (Allah’ın sırları ile ilgili, gizlilik ilmi) sahipleri cahillerin yanına/cahiller onların yanına gittiğinde dertlere ilaç olur. Yani, irfanı ile cahilliklerine ilaç olur.

**Her sefer efgan edüp bülbülü hayrân eder
Dide-i giryân edüp sînesi büryân olur**

**Beyt-i dil-i pâk olur zikr-i Hakk’ı işiten
Sabr-ı kararı gider işleri devrân olur**

**Şem-i cemâle döner pervânesi âşıkın
Zanneder ol câhilûn devrile isyân olur**

Îlâh ile ilgili Cemâl mumu etrafında dönmekte olan âşıklar hakkında cahiller zanneder ki, bunların dönüşleri isyandır. Hâlbuki isyan olmaz. Aşk dönüşü üzere olanın dönüşü belki de aşk dileği ile olmaz ise o vakit lehip, yani alevlenen olur. Öyle alevlenme ile olan dönüş haramdır. Ve bak Hz. Peygamber (s.a.v) efendimiz hadis-i şerifte: **“Müzik dinlemek isyankârlıktır, onu dinlemek üzere oturmak günahkârlıktır, ondan lezzet almak ise küfürdür”** buyurmuştur. Hâlbuki bu tevhid edene göre değildir. Çünkü tevhid ehlinin ışıtmesi ve oturması ve lezzetlenmesi Îlâh ile ilgili aşk iledir. Ona hiçbir zarar vermez. Ne haramdır ne günahkârlık ve ne de küfürdür. Îlâh ile ilgili aşkta olmayana göre ısıtma haram olduğu gibi, oturma da günahkârlık ve lezzetlenmesi de küfür olur. İşte dönüş (devran) de bunun gibidir.

**Münkirini dahl eder kim ki sözümüz demez
Yine işi anlara lûtf ile ihsân olur**

**Sanma Niyazi özün derviş oluptur senin
Derviş olan kişiler şöylece sûltan olur**

Yani, demek olur, Ey Niyâzî sanma senin özün, yani sanma hakikatin dervîştir. Senin özün sultandır...

(139)

**İnile ey dertli gönül inile
Ehil-i derdin inleyecek çağıdır
Gel tımâr et yarene sen aşk ile
Yaraların onulacak çağıdır**

Yani, cahil olan kişi hastalıklıdır. Tevhid etmiş olan zat ise sağlam ve sıhhati yerinde olandır. Hastalıklı olan cahile ilaç nedir? Aşktır. Onun için Mısırî Efendi hazretleri: **“Gel, yararı aşk ilacı ile iyileştir”** buyurdu.

**Şol ki gafletle yatıp etmez tarep
Göğdesinde yok mu ola can acep
İşte vahdet gülleri açıldı hep
Bülbülün efgan edecek çağıdır**

Şu kişi ki gafletle yatıp hiç derlenmez ve araştırma yapıp düşünmez. Acaba onun bedeninde can yok mudur ki? Diyerek şaşkınlık içinde kalınmış olunur. Çünkü İsra suresinde; **17/44. Hiçbir şey yoktur ki, O’nu tespih etmesin.** Buyrulmuştur. Yani, her şey Hakk’ı tespih eder. Gerek cemadat ve gerek hayvanat ve gerek diğerleri. Dikkat et ve bak vücudun bile tespih eder. Nefesin Allah, Allah, Allah diye tespih etmektedir zat tekliğini ilan eden tespih ile ki, her bir şeyin zatına

ait tespîhi var. Nasıl insandır ki vücudun tespîhinden haberi yok. İşte öyle olan insana şaşılır.

**Sen nedim idin ezel ol şâh ile
İmtihan için gelüpsün bu ile
İnlemek sana yaraşur derd ile
Hem gözün kan ağlayacak çağıdır**

“**Nedim**” sadık dost ve sohbet arkadaşı demektir. İki dost bir vücud olursa nedim denilir. İbni kemal paşa ile Yavuz Sultan Selim gibi. İşte sen ezelde Cenab-ı Hak ile bir vücud idin. İman üç kısımdır.

Birinci kısmın imanı: “*Lâ ilâhe illallah Muhammed un Resûlullah*” sözünü söylemek üzeredir ki, bu zâhir ehlinin imanıdır.

İkinci kısmın imanı: Yani, şeriat ehlinin bir kısmı bu sözü söyleme ile birlikte huzur ile ilgili iman sahibidirler ki daima Allah, Allah diyerek Allah’ı zikrederler gerek “**cehri**” (açıktan sesli olarak) ve gerek “**hafi**” (içten gizli olarak). Bu tarik (yol) ehlinin imanıdır. Çünkü zâkir olan yol ehlidir.

Üçüncü kısmın imanı: Bu kısımda olanlar hakiki iman sahipleridir, yani hakikat ehli olacak olan henüz zâkir değildir, hakikat yoluna girmiş olmada zikir eğitimi yaptırırlar ve bununla beraber her gördüğü şeye Allah, Allah diye zikretsün. Az da olsa tevhid ile ilgili kabiliyeti meydana gelmiş olsun. Çünkü zikir ehli yirmi dört saatte yüz yirmi dört bin kere Allah der.

Hiz. Peygamber (s.a.v) efendimiz: “*Zina eden, zina halinde iken imanı kendisinden kaldırmıştır*” buyurduğu ifade edilen huzur ile ilgili iman hakkındadır. Çünkü kelime-i tevhid sözü sahibinin imanı söz iledir, iman kaldırılmış olunmaz. Hakiki iman dostları ise öyle şeye yakın olmazlar. Hakiki iman ve iman ile ilgili zevk ne gibidir? Meselâ, Mekke’ye giderler ve Mekke’yi bir türlü özellikler ile tarif ederler ki, o anda orada hazır olmuş gibi bilgiler üremiş olur. Hakiki iman sahibi ise Mekke-i Mükerrreme’ ye gidip, orasını gezmiş ve her tarafını güzelce anlamış gibidir. Söz ile ilgili iman sahibi yalnız Mekke-i Mükerrremenin ismini anar.

**Yok, karârı gönlümün bilmem neden
Kasdeder bin pâre ola bu beden
Var ise gitmek gerek bu areden
Aslına azmeyleyecek çağıdır**

**Ey Niyâzî dünyede eyler huzûr
Şol kişi kim olmaya ehil-i gurûr**

**Hakk'ı anla etmeden bundan ubûr
Mevtin elçisi gelecek çağıdır**

Bu beyitte ikinci mısrasında ölümün elçisi hastalıktır, demek istenmiştir...

(140)

**Kandedir cehl ile zulmet nefis sa'bânındadır
Kandedir ilm ile hikmet bil anı cânındadır**

Yani, cahillikle karanlıkta olan kişi nerede hikmet ilmi ile olan kişi nerede, Bunların aralarında ne kadar fark vardır.

**Zulmet-i cehli bırak sen iste nûr-ı hikmeti
Cennetin zevkin dilerse cümle irfânındadır**

Cahillik karanlığı, bu suretleri görüp hakikati bilmeyen adamı bırak. Hikmet nuru ile anlatılmak istenen tevhittir. Yani, tevhidi istemiş ol. Tevhid-i ef'al, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zata ârif olur isen cennetü'l-ef'al, cennetü'l-sıfat ve cennetü'l-zatta nimet içinde olursun.

**Sûretâ bu harman-ı âlemde sen bir dânesin
Ma'ni yüzünde ne kim var cümle harmânındadır**

Yani, kâmil bu âlem harmanında bir buğday tanesidir. Fakat manâda her ne var ise, kâmilin harmanındadır. Çünkü bu âlemin imar edilmesi kâmil ileddir. Kâmil bu dünya âleminden âhiret âlemine göçmüş oldu mu imar edilmişlik de onunla beraber gider. Yani, imar edilmişlik âhiret âlemine göçmüş olur.

**Zâhirâ ahkâmı eflâkin velî mahkûmusun
Bâtinen ay gün felekler cümle fermanındadır**

Yani, Cenab-ı Hakk'ın “Velî” ismine gereği gibi mazhar olmuş veli görünüşte feleklerin mahkûmudur. Fakat batında ay, gün felekler onun emri ile dönmüş olurlar.

**Al ele çevgân-ı zikri hem süvâr ol nefsine
Kapa gör tevhid topunu çünkü meydânındadır**

“Çevgân” dedikleri kepçe gibi bir şeydir. Arap toplumunda “küheylî” veya “hüheylân” (halk arasında güheylan, küheylan da denilir) denilen cins atlara binilip o çevgânı eline alırlar. Topu yere vururlar ve biniciler atlarını koşturur, eğer ki bir atlı yetişip o topu kepçe ile tutabilirse o kişi son derece marifetli sayılır. İşte

sen de onun gibi o “**Zikir**” çevgân’ ını eline al benlik hüheylânına bin ki lanetlenip kovulmuş olan şeytan sana yaklaşımasın.

Not: Süvarilerin oynamakta olduğu bu cirit oyunu, Türk geleneğidir ve çevgân ismi verilmiş ve atlıların birbirine attıkları bir çeşit değnektir. Bu oyun, icadından sonra birçok ülkeye yayılmış olup o ülkelerde bazı değişikliklere uğramıştır. (H. İşbilir)

**Saykal ur mir’ât-ı kalbe taşraya bakmağı ko
Sen sana bak cümle âlem halkı divânındadır**

“**Saykal**” (cilacı, parlatıcı, cila aleti) derler ki, pası yok eder. İşte sen de kalbinin yüzü pas tuttuğu vakit, yani kalp aynana cila vurmuş ol. Pas olan kesreti (çokluğu) görmekten vazgeç. Ve gör ki yaratılmış olan âlemlerin tümü senin huzurundadır, divanındadır.

**Belki veçh-i Hakk’a mir’âttır özün bir hoş gözet
(men aref) sırrındaki ma’den senin kânındadır**

Yani, dışarılara bakma ve başkalarını görme. Senin hakikatin Hakk’ı yüzüne aynadır. Kendine ârif olma sırrındaki maden senin kendi madenindir denilmesiyle “**Kendini bilen ancak Rabbini bilir**” hadis-i şerifine işaret edilmiştir. Bu hadis-i şerife çeşitli manâlar vermişlerdir. Kimisi: “**Kendini aciz, fakat Rabbini kudretli bil**” ve kimisi: “**Kendini fakir, fakat Rabbini zengin bil**” şeklinde manalar ifade etmişlerdir. Fakat bu hadis-i şerif hakkında yazılmış büyük bir risale var. O risalede nefsin iki yönde tarifi vardır. Birisi öz yönüyle birisi farklılık yönüyledir. Ayrıntılı olarak anlatıma son yoktur. Özü ise sınırlıdır. İşte bu görünmekte olan Hakk’ın suretlerini başkalar olarak görmemektir. Nefis budur ki, benzer söz hakkında yüce Allah, ayette dedi ki: Bakara suresinde; **2/130. Öz benliğini beyinsizliğe itenden başka kim, İbrahim’in dininden yüz çevirir?** Buyurdu. Ayette geçen İbrahim dini (milleti) ile anlatılmak istenen hakiki tevhitir. Onun için Allah’ın resulü (s.a.v): “**Dinimiz İbrahim dinidir**” buyurdu. Bundandır ki, Hz. İbrahim aleyhisselâm “**Tevhid babası**” olarak seçilmiş olundu. Hatta âhirette cennet ehli bir rivayette yirmi yedi yaşında ve bir rivayette otuz yaşında cennete girilmiş olunur. Yani, gerek peygamberler ve gerek evliya ve gerek müminler bir surette, yani “**şâbb-ı emred**” (henüz sakalı, bıyığı çıkmamış olan genç) olarak ortaya çıkmış olurlar. Ancak İbrahim aleyhisselâm beyaz sakallı olur. Herkes ona üst derecede saygı ve sevgi gösterir. Çünkü cennet ehlinin babası olur.

**(Küntü kenz) en remzini buldunsa sen de Mısır’ yâ
(Küllü yevmin hû) yi anla kim senin şânındadır**

“**Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi murad ettim. Muhabbetimden halkı yarattım.**” Kutsi hadisi ile işaret edileni anladınsa Rahman süresinde; **55/29. O,**

her an yeni bir iş ve oluşadır. Ayeti senin şanında olduğunda, özelliğine olduğunu bilirsin. Çünkü bak kalbin her anda bir halden bir başka hale dönmektedir. O kalbi döndürmüş olan kimdir? Hak'tır. İşte kalp her an bir oluşadır. Onu bu oluşlardan men edebilir misin? Yok, edemezsin. Çünkü “â-be-an” Hakk'ın tecelli yeridir. Çünkü yüce Hak tecelliği kesmez...

(141)

**Kûs-ı rihlet çaldı mevt ammâ henüz can bîhaber
Asker-i a'dâya lerze düştü sultan bîhaber**

“Kûs=kös” dedikleri davuldan büyük ve kasnağı bakırdan yapılmış bir çalgı olup, bir vakitlerde paşalar bir yola gidecekleri vaktin öncesinde kös çaldırırlardı. İşte mısrada geçen sultan sözüyle anlatılmak istenen ruh'tur.

**Günde bir tâşı binâyı ömrümün düştü yere
Can yatur gafil binâsı oldu viran bîhaber**

**Dil bakasın dost fenâsın istedi mülkü tenin
Bir devâsız derde düştüm ah ki Lokman bîhaber**

**Bir ticaret kılmadım ben nakd-i ömr oldu hebâ
Yola geldim lîk göçmüş cümle kervân bîhaber**

**Çük “gel” oldu yalnız girdim yola tenhâ garip
Dide giryan sîne büryan akl hayran bîhaber**

**Azığım yok yazığım çok yolda türlü koku var
Yolum alursa n-ola ger div ü şeytân bîhaber**

**Yol eri yolda gerektir çağ ve çıplak aç ve tok
Mısrî' yâ gel dedi sana çünkü cânan bîhaber**

Süluk ehli girmiş olduğu yolda tevhid üzere olması gerek ve onda açlık, tokluk, çıplaklı ve benzer olan derdi olmamalı. Mal ve zenginliği veren Cenab-ı Hak'tır. Geçimliliği de veren Hak'tır...

(142)

**Hakk'ın kullarını bâzı kul eyler
Anı kul eylemez yine ol eyler**

Şeriat yönüyle “**Kul**” olmanın şartları beştir. **Birincisi:** Sultan ile savaşta olmaktır, çünkü sultanın emri fetva iledir. Yani, şeriat yönüyle fetva verilmedikçe sultan savaş kararı alıp savaşılması için emir vermez.

İkincisi: Harp ganimeti olan maldan hazineye pay vermeli.

Üçüncüsü: Ganimet malını (harp meydanın düşmandan kalmış her çeşit eşya ve esirler) gazilere taksim etmelidir.

Dördüncüsü: Kul (köle, esir) olacak olan kâfir olmalıdır.

Beşincisi: Kul olarak dâr-ül-harpten (savaş meydanından) çıkmış olmalıdır. İşte bu konunun şeriat yönü böyledir. Hatta bir vakit bu meseleyi Üsküp’te söyledim. Selim paşa orada idi haremde olan cariyesini kendine nikâhlanmış oldu. Biraz sonra Hafız paşa oraya geldi ve Selim paşa ona da bu meseleyi söyler. Hafız paşa: *“Ben bunu İstanbul’da bu kadar hoca ve Şeyhülislâm da var onlardan işitmedim”* der. Ve söylenenler ile ikna olmaz ve o vaktin Şeyhülislâmına resmi yazıyla sorar. Öyle olduğu hakkında cevap gelince onun da haremde cariyesi olduğundan o da cariyesine nikâh kıydı.

**Alan veren odur bâzâr içinde
Kimin bâý ü kimi yoksul eyler**

**Kiminin bakırını eder altun
Kiminin altununu kara pul eyler**

**Kimini güldürür dâim cihanda
Kiminin erini alır dul eyler**

**Kimine istemezken verir evlât
Kimi ister ana yad oğul eyler**

**Kimi bulmaz giye çuldan abâyı
Kiminin altına atlas çul eyler**

**Kiminin tatlı balın eder acı
Kiminin acısın tatlı bal eyler**

**Kimin bülbül eder güle kılur zâr
Kimin pervâne veş yakıp kül eyler**

“**Pervane**” (geceleri ışığın etrafında dönen küçük kelebek) âşık olduğu için kendini ateşe vurur dedikleri yalandır. Pervane ve kelebek gibi hayvanların gözlerinde kirpik yoktur. Görüşünde hata, yanlış olur, gözünde kirpik olanın ise görüşünde hata, yanlış olmaz. Pervane de ışığa alışı, gece olduğunda kara karanlık

basınca her ne kadar görüşünde netlik olmadığından nerde bir ışık görse meselâ, pervane yanan bir mum görse mumun ışığını kapı zanneder ve geçmek için kendini oraya vurduğunda ateşte kavrulur ve yanıp kül olur.

**Eder ak güneşi geh kara balçık
Kara balçığı açar gâh göl eyler**

**Kimi Îsâ nefestir eder ihyâ
Kimi Deccal olup sağa ol eyler**

Hız. İsa'nın mucizelerinden biri ölüyü diriltmektir. Biri kız iki erkek diriltti. Bir kere bir kız vefat etmiş cenazesini götürürlerken rast geldi. Anne ve babası cenaze ardında ağlayıp durmakta idiler. Hız. İsa aleyhisselâmı gördükleri gibi ricaya düştüler: *“Evladımız yalnız bir kız idi ve o da vefat etti. Rica ederiz dirilmesi için dua et.”* Hız. İsa da dua etti ve kız tabut içinde kalkıp oturdu ve konuşmaya başladı. Bir de Hız. İsa aleyhisselâmı henüz yeni ölmüş bir erkek mezarına götürdüler dua etti o da dirilip kalkmış oldu. Sonra dediler ki: *“Bunlar taze ölümler idi, çok eski olan bir ölüyü dirilt.”* Bunun üzerine Hız. İsa: *“Kimi istiyorsanız açıklayın”* dedi. Onlar da Nuh aleyhisselâmın oğlu Han aleyhisselâmı diriltmesini istediler. Han aleyhisselâm, Şam şehrini yakınlarında olan bir kasabada gömülü idi. Ondan sonra birkaç kişi ile birlikte mezarına gittiler, Hız. İsa dua etti ve: *“Allah'ın izni ile kalk!”* dedi. Hemen o anda Han mezarından doğruldu, sakalı bembeyaz olmuş idi. Sonra Hız. İsa sordu: *“Sakalın niçin beyaz olmuş? Sizin zamanınızda sakal ağarmaz idi. Çünkü sakalın ağarması Hız. İbrahim'den beri olagelmektedir. Hız. İbrahim aleyhisselâmın sakalı ağardı ona hürmeten o vakitten beri sakal ağarması Cenab-ı Hak'ın tecellisi ile başladı.”* Buna cevaben Han aleyhisselâm: *“Kalk! Seslenişi kulağıma geldi ve zannettim ki; kıyamet koptu. Onun için sakalım beyazlamış oldu.”* Sonra Hız. İsa: *“Yat!”* dedi. Hız. Han da yattı. Beyitte geçen *“Sağ'a”* yalancı demektir. Çünkü Deccal yalancıdır. Beraberinde cinler bulunur. Birini görür ve ona *“Gel anneni ve babanı dirilteceğim”* der ve cinlerden birisini o kişinin babasının kılığına sokar, böyle bir yalancılıkla âlemi kandırır. Tevhid görmeyen insan da aldanır.

**Çürüğü sağ edüp sağ çürük hem
Solu sağ ve sağ gâhı sol eyler**

Mısrada *“Çürüğü sağ edip”* denilmiştir. Yani, Hız. Nuh'un oğlu çürümüş iken sağ, yani hayatta olan yaptı. Cenab-ı Hak cisimler çürüyüp toprak olsa ve madene karışıp demir olsa kıyamet gününde bütün organlarını toplayıp dirilmiş olur. Yine mısrada *“Sağı çürük eder”* yani hayatta iken vefat eder. Sonraki mısrada ise *“Solu sağ, sağ sol eder”* denilmektedir. İşte padişah bir sol kolağası iken sağ kolağası yapar. Bazen kızgınlık gösterir, sağ kolağası iken sol kolağalığına

indirmiş olur. Demek ki mertebeleri, rütbeleri de veren Cenab-ı Hak'tır.

Ayağı baş başı eder geh ayak Dili kulak kulağı hem dil eyler

“Ayağı baş, başı ayak eder” demek; fakiri sultan, sultanı fakir eder. İşte İbrahim Edhem' in sultan iken fakir olması hikâyesinde geçmiş oldu. Bir de Hz. Mûsâ zamanında Mûsâ aleyhisselâm Tûr-i Sina' ya Hak ile konuşmaya giderken taş üzerinde bir fakir gördü. Devamlı olarak orada oturur ve yatar idi. Her vakit: **“Ya Mûsâ! Hak ile konuşma sırasında beni hatırla ve Hakk'a rica et, bana mal versin.”** Sonra Hz. Mûsâ Cenab-ı Hakk'a rica eder. Cenab-ı Hak: **“Onun hakkında fakirlik hayırlıdır”** demiş ise de Hz. Mûsâ merhametinin çokluğundan dolayı: **“Aman ya Rabbi buna mal ver”** deyince ilâh ile ilgili hitap olur ki: **“Yâ Mûsâ! O fakirin yattığı taş altında bir define vardır, taşı kaldırıp alsın.”** Ve Hz. Mûsâ bu defineyi fakire söylediğinde taşı kaldırırlar ve defineyi bulur.

Ve fakir definenin hepsini alır ve şehre gider. Sonra şehirde konak yapar ve sonrasında birçok işler yapar. Uzun zaman sonra orası padişahsız kalır ve şehrin halkı kendilerine bir padişah belirlemek üzere düşünürler. Ortak görüş olarak o fakirlikten gelip zengin olan kişiyi padişah yaparlar. Bir gün Hz. Mûsâ konağın önünden geçerken o fakir hatırına geldi. Nasıl mal sahibi olduğunu görmek için kendi kendine: **“Haydi gidip bakayım, ne yapar”** diyerek saraya gider. O fakir vezirleri ile toplantıda iken Hz. Musa'nın merdivenlerden gelmekte olduğunu görünce: **“Bir dilenci geldi kovun onu oradan”** diye emretti. Hizmetliler Hz. Musa'yı hakaretle kovarlar. Sonra Hz. Mûsâ: **“Yâ Rabbi! O fakir bana şöyle davrandı, onun malını al”** diye rica etti. Sonra Cenab-ı Hak o memleketin halkına dürtü verir. Padişahı tahtından indirip kovarlar ve malını da yağma ederler. O kişi yine fakir kalıp evvelki taşı üzerine gelip yattı. Hz. Mûsâ geçerken görür ve hatırlar: **“Ya bak Allah buyurmuş idi, fakirlik sana hayırlıdır”** diye. İşte **“ayağı baş, başı ayak yapar”** mısrası ile Mısırî Efendinin buyurduğu budur.

Fili gâhî karınca kursağına Koyup karıncayı gâhî fil eyler

Hz. Süleyman, ayet-i kerimede gelmiş olduğu şekilde konuşmuş olduğu karınca hakkında uyuşmazlık vardır. Kimi o karınca koyun kadar idi dediler. Bazıları da fil kadar büyük idi dediler.

Çıkarır gâhî yoldan nîce yolcu Gehî yolcuyu göstermez yol eyler

Biri: **“Cenab-ı Hak bir adamın rızkını nerede olursa olsun gönderir”** demiştir. Hatta bir adam bu anlatıma kanmış olarak tecrübe etme niyeti ile yola

çıkıp diğer hacılar ile Mekke'ye gelir. Kendi kendine der ki: ***“Ben hacılar ile beraber geldim, onun için ekmek ve çeşitli yiyecek, içecek buldum, bu yeterli değil. Bir yaya yolundan memlekete geri döneyim”*** deyip bir tarafa başını alıp gider. Ve açlıktan gücü-takati kesilip düşer ve bayılır. Bir müddet sonra bir kervan yolunu şaşırır. Sonra yol rehberi yolunu şaşırdığını anlar ise de: ***“Haydi buradan çıkalım”*** diyerek yol almaya devam ederlerken bakarlar ki, önlerinde bir adam yatmaktadır. Yanına gelirler ve onun bayılmış olduğunu görürler. Bunlar der ki: ***“Bu adam da bizim gibi yolunu şaşırp açlıktan bayılmıştır”*** diyerek binitlerinden inerler ve adamın ağzını açmaya çalışırlar, fakat açamazlar. Hele bir bıçak ile denediklerinde açarlar ve biraz su ve yemek akıtmalarından sonra kendine gelip kalkar. Ondan sonra bu serüvenciden durumu sorarlar. Bu adam da olan hali ve niyetini eksiksiz olarak bunlara anlatır. Sonra kervan ehli buna dediler ki: ***“İşte şüphesiz sana rızkını vermek için Cenab-ı Hak bu kervanı yoldan çıkardı.”***

**Gehî ıssız harâbı şenlik edüp
Gehî şenliği dağıtıp yıl eyler**

Bir ülkenin halkı, Hakk'a isyan eden oldu. Cenab-ı Hak, o ülkeyi harap etti. Bugün dahi öylece harap durur. Mekke ve Medine arası haraptır. Yani, şenliği, yenilenmişliği yoktur. Allah'ın resulü (s.a.v): ***“Kıyamet yakın olduğu vakit Mekke-i Mükerreme' den ta Medine-i Münevvere' ye kadar birbirine bitişik şehirler yapılacaktır. Ve bu kadar bağ ve bahçeler yetiştirilecek. Ve sular çoğalıp akmış olacaktır”*** diye buyurmuştur. Hatta şimdi bile suların şenlikleri meydana gelmiş olmağa başlamıştır.

**Anâsır ipliğin tığ iğnesinden
Geçirüp onu bu bunu ol eyler**

Tabiat dört şey üzere yaratılmıştır. 1- Hararet (sıcaklık), 2- Bürûdet (soğukluk), 3- Yebuset (kuruluk), 4- Rutubet (yaşlık). Yani, sıcaklık ve soğukluk ki, bunlar asıldır. Kuruluk ve yaşlık ki, bunlar şubeleridir. Eğer her ikisinin bir yere toplanması ile bir şey meydana gelmiş olur. Meselâ, hararet ile Yebuset toplanmış olursa ateş olur. Bürûdet ile rutubet toplanmış olduğunda su olur. Bürûdet ile Yebuset toplanmış olursa toprak olur. Hararet ile rutubet toplanmış olursa hava olur.

**Yeli gâhî letâfetle eder od
Odu gâhî kesafetle yel eyler**

**Suyu dondurup eder taş ve toprak
Taşı toprağı akıtup sel eyler**

Unsurlar asıl olarak dördtür. 1- Ateş, 2- Su, 3- Toprak, 4- Hava. İşte tabiatın taratılışı olan hararet, bürûdet, yübûset ve rutubettir. Bu dörtten her ikisinin birleşmesi ile “**Anâsır-ı Erbaa**” (dört unsur) doğmuş olur.

1- Ebcet, 2- Hevves, 3- Hutti, 4- Kelemen, 5- Saas, 6- Karakeş, 7- Sahaz, 8- Zazılğan. Bu sekiz isin İsrail oğulları vaktinde her biri birer hükümdar idi. Yani, sekizinden her biri içinde bulundukları dönemde hükümdar idi. Hatta Kelemen Hz. Şuayb aleyhisselâm zamanında hükümdar idi. Hz. Şuayb’ ın davetine uymadığı için sam yeli esti. Hükümdar ve toplumu öyle kendilerini koruyabilecek serin bir yer aradılar, fakat bulamadılar. Sonunda Kelemen toplumu ile beraber bir mağaraya doğru kaçtı. Mağaraya girerken yüce Rabbin emri ile havanın sıcaklığı yükselip ortalık alevlendi ve Kelemen mağara içinde toplumu ile beraber yanmış oldu. Hatta ay küresi son derece soğuk olduğundan bu gök tabakasından yukarı Cenab-ı Hak hava küresini yakıcı olarak yarattı. Eğer böyle yaratmamış olsaydı ay küresinin soğukluğundan yeryüzünde hiçbir canlı yaşayamazdı.

Şap denizine (kızıl denizine) şap denilmesi içinde bulunan taşların suda bulunan tuz bileşikleri çok kısa sürede kristalleşmiş olmasındandır. Çünkü o denizde olan su devamlı olarak taş yükseltilerini meydana getirmiş olur. Bir gemi geçmiş olduğu yerden bir yıl sonra geçemediği için geçebileceği başka yer arayıp bulur ve oradan geçer. Çünkü evvelki geçtiği yer keşkin taş kütesi olmuştur.

Hurûf-ı cerre gibi cümle eşyâ

Birbirine uzanıp el eyler

Eder âkılleri çok işte âciz

Eder öyle bir iş san âkıl eyler

Eşya akıcı harfler gibi birbirine bağlıdır. Her oluş ve iş danışılan akıl sahiplerini âciz, çaresiz bırakır. Çünkü meydana gelecek ve gelmiş olan iş akıl ve tedbir ile bozulmaz. Hakk’ın tesiri ile olur. Hakk’ın tesiri olmadıkça akıl, metanet (sağlamlık, dayanıklılık) ve tedbir hiç fayda vermez. Akıl da çaresiz kalır. Cenab-ı Hak bir iş meydana getirir. Zannedersin ki akıl yaptı. Hâlbuki tesir Hakk’ındır. Akıl hiçbir iş yapamaz.

Bu sözün Yunusu Mısırî değildir

Lûgaz bunda muammâsın ol eyler

“**Lûgaz**” (bilmece, yanıltmaca) sözü görünür manâsından bir şey anlaşılır olmayacak derecede söylemek demektir. Meselâ, fıkıhçılar gönderme yaparak veya işi olduğundan fazla büyüterek demişlerdir ki: “***Tuzu çok yer isen oruç bozulur, fakat kefarete gerekmez. Az yer isen oruç bozulur kefarete gerekir.***” Bu ve benzeri gibi anlatımlar. Çünkü kefarette (bir günaha karşı tutulmak üzere yapılan veya

tutulan şeyde) lezzetlenmek şarttır. Hâlbuki tuzun çoğu ile lezzetlenme olur mu? Olmaz. Azı ile lezzet alınmış olur. Yani, tuzdan az bir şey ağzına alırsan lezzetlenmiş olursun. Bundan dolayı kefarete lâzım gelir...

(143)

**Ey sanem n-oldun cana kasdin var
Bağrımı deldin kana kasdin var**

Sanem put demektir. Put ile anlatılmak istenen Dünya'dır. Putperestlik, yani yüce Allah'ı bırakıp putlara tapınma olayı Hz. Âdem aleyhisselâmın oğullarının döneminden kalmıştır. Çünkü o vakit bir gurup insanlar, Hz. Âdem'in oğullarından Vedi, Siva, Yemuz ve Nasır bu dördünün görünüşünde resimler yaptılar ve bir de kuş resmi de yaptılar ve gerdanlarına birer çan asıp kiliselere (ibadet için girilecek yerlere) koydular. Ve kapı yanında da bir büyük çan astılar. Bir kimse bunlara ibadet ve dua etmek için kiliseye gittiği vakit öncelikle kapı yanında olan büyük çanı çalar. Sanki uykuda iseler o çan onları uyandırır idi. Sonra Âdem'in oğlu Vedi'nin heykeli yanına gidip, gerdanında olan çanı sallayarak dua eder ve bu şekilde diğer üçünün de yanına giderek dua ederler idi. İbadet edilecek şey hakkında ilk olan bidat, yani dine yapılan katma budur. Ondan sonra Hz. Peygamber (s.a.v) efendimizin dönemi öncesinde, yani cahiliye döneminde insanlar "Evsân" edinmiş oldular. Evsân çizilen bir resim değildir. Evsân bir taştır. Mezar taşı gibi başlıdır. Beyt-i şerifin etrafına dikilmişler idi. Şimdi onların yerinde direkler var. Onlara kandiller asılır. Her bir kabile beyt-i şerifi tavaf ederken mensup olduğu taşın yanına geldiği vakit, o taşta secde ederlerdi.

**Başım önünde çevgan elinde
Çalmadan gayri ya ne kasdin var**

Çevgan dedikleri, Arabistan'da bekçiler küheylan atlara binmiş olup ve eline bir top alıp o topu küheylan koşarken yere vurup yerden sıçradığı gibi elinde tas gibi bir şey içine kondurur. Yani, onun ile topu tutarsa işte o tas gibi olan şey çevgân ismiyle tarif edilmiştir.

**Tîg-ı gamzenle doğradın bağrım
Cism ü cânı kurbanı kasdin var**

**Onmadık bâşım kavgaya saldın
Pâdişâhım seyrana kasdin var**

**Beni gör n-oldum sararup soldum
Vaslın umarken hicrana kasdin var**

**Bu vücûdumu odlara yaktın
Ben de bildim bir yana kasdin var**

**Bu Niyazi ağlattığından
Anlanur kim ihsana kasdin var**

(144)

**Aşkın kime yâr olur dâim işi zâr olur
Dinmez gözünün yaşı yanar içi nâr olur**

Aşkın üç mertebesi vardır. **Birincisi:** Bir kişi ki, muhabbet=mahabbet (sevgi), istiğrak (dalma, içine gömülme) ve her bir kuvvet, el ve ayak ve diğer organlar ve hatta her bir kılına varıncaya kadar maşukuna (âşık olduğuna, sevgilisine) yönelmiş olursa bu hale “**Aşk**” denilir.

İkincisi: Birinci mertebeden sonra sevgiliye eksiksiz yönelme ile yönelmiş olup da kendisini kaybetmiş olursa bu hale “**Vâleh**” denilir.

Üçüncüsü: Ve böylece eksiksiz olarak yönelmiş kişi olarak kendisini Onunla beraber birlik ile sevilisini kendinde kendi olarak müşahade ederse bu hale “**Heyeman**” denilir. “**Müheymin**” ismiyle anılmış olan melekler gibi. Hatta Hz. Âdem aleyhisselâma secde etmeleri konusunda meleklerle emir verildiği vakit Müheymin denilen melekler İlâh ile ilgili seslenmeyi işitmedikleri için Hz. Âdem’e secde etmemiş oldular. Bu mertebe, yani Heyeman, Hz. İbrahim aleyhisselâmın makamıdır. Ateş ile anlatılmak istenen, bu bildiğimiz ateş değildir.

Başlangıç olarak yaratılmış olunan Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. Muhammed (s.a.v) ile ilgili ruh, akl-ı kül, yüce kalem ve diğer isimleri de vardır. Rûh Rih’ ten daha fasla isteklidir. “**Rih**” rüzgâr demektir, yani hava. Havayı nefes alma ile içeriye alındığı vakit ona nefes ismi verilmiş ve tarif edilmiş olunur. Hayatın mayası odur. İçeri alınmış nefes har (hararetli, sıcak) tır. Ve nefesi almış olana hayat mayasıdır. Dışa çıkarılan nefes bar (soğuk) dur. Rutubet (yaşlık), yübûset (kuruluk) bunların şubeleridir. Ve kürsü, arş, felek-i atlas ve diğer yaratılmışların tümü İfade edilen bu Muhammed (s.a.v) ruhundan yaratılmış oldu.

Hararet galip gelirse oluşan şeye “**ateş**” denilir. Bürûdet galip gelirse “**hava**” denilir. Yübûset galip gelirse “**toprak**” denilir. Rutubet galip gelirse “**su**” denilir. İşte bir nefes ki insana girmiş olup da dışarı çıkarılamaz da içeride kalırsa o nefes hararetin galipliğini kazanmış olarak o adam vefât eder.

**Sevdâ-yı zülfün kimin takılsa gerdânına
Mansur gibi âkıbet yolunda berdâr olur**

“Berdâr” sözünün manâsı darağacında asılmaktır. Mansur’un (k.s.) öldürülmesi hakkında doğru olan anlatım kılıç ile öldürüldüğüdür. Çünkü Mansur aşkın galip gelmesi sebebiyle **“en-el-hakk”** (ben hakkım) dedi. Sonra onu hapsedtiler ve söylediğinden tövbe etmesini teklif ettiler. Tövbe etmesi halinde Allah’ın resulü (s.a.v) buna şahitlik edeceğini kendisine anlattılar. Bundan sonra, Vekil olan dayısı Cüneyd-i Bağdadi ve Suphi, Şibli hazretleri şeriat ve hakikat hükmünce Mansur’un öldürülmesi lâzım geldiğine fetva verdiler.

Abbasi saltanatı zamanında hükümdarın emri ile Ebul Haris kılıç ile öldürüldü. Çünkü daracında asılmak yol kesici haydutlara verilen cezadır. Haydut birini öldürür ise asılır. Öldürme ile birlikte öldürdüğü kişinin parasını da alır ise önce eli kesilir, sonrasında asılır. Öldürmeyip de sadece parasını alır ise asılmayıp sadece eli kesilir. Ve haydut yolunu kestiği adamın parasını da almamış sadece korkutmuş ise memleketten sürgün edilme cezası verilir. Mansur ise yol kesici bir haydut değil idi ki, şeriat hükmünce asılma cezasını hak etmiş olsun.

**Leylâ-yı aşkın senin her kimi Mecnûn eder
Firkat oduna yanup her gice bimâr olur**

**Varlık cibâlin kesüp dost iline yol eder
Ferhadleyin gözünün yaşları pînâr olur**

**Şol İbrahim Edhemi derviş eden aşkdır
Derdine düşen şahın tahtı tarümâr olur**

**Ben de ârı terkedüp girdim bu dervisliğe
Her kim senin aşkına düştüyse biâr olur**

Bu beyitte anılmış olan **“âr”** sözcüğü ile anlatılmak istenen büyüklenmiş olmaktır. Kişi kendini büyük görmeyi terk etmeden hiçbir vakit derviş olamaz.

**Bu yolda cânın veren cânân olur yerine
Âşk dükkânunda ânın can ile bâzâr olur**

Bu yolda can vermek şöyledir ki, kişi kendisine nispet ettiği ef’alî, sıfatı ve vücudu yok etmiş olur ise işte o zaman canını vermiş olur. Çünkü bir şeyi kalmamış olur. Sonra ef’aline karşılık olarak İlâh ile ilgili ef’al, sıfatına karşılık İlâh ile ilgili sıfat ve vücuduna karşılık İlâh ile ilgili vücud gelir, demektir. **“Cânân olur yerine”** mısrasındaki cânân (sevgili) ki, onula anlatılmak istenen Hak’tır. O’nu alır

**Ey dilber-i ruhanî al koma işbu cânı
Sevdâna düşeliden dünyâ bana dâr olur**

**Terk et Niyâzî seni bul anda o sultanı
Her kim canından geçer ol vâsıl-ı yâr olur**

(145)

**Şunlar ki görüp yüzünü bu dâra gelirler
Ol ahde vefâ eyleyüp ikrârâ gelirler**

Hız. Muhammed (s.a.v) in nûr ile ilgili suret yüzünü gören **“bezm-i elest”** (yüce Allah’ın: **“Rabbiniz değil miyim?”** dediği an) sözleşme sözünü yerine getirmiş olarak kabul ettiğini söylemiş oldu. Ve her anda **“Rabbiniz değil miyim?”** hitabını işitip **“Evet”** derler.

**Anlar ki ezel gözleri saçında kaluptur
Bunda seni hiç bilmeyüp inkâra gelirler**

Bu beyitte anılmış olan **“gözleri saçında kaluptur”** cümlesi ile anlatılmak istenen, ancak siyah saçını görmüş olan küfür ve inkâr etti.

**Çeşmin kadehin nûş eden Abdâl-ı ilâhi
Ol aşk ile bu âlemi devvâre gelirler**

Yani, mübarek gözlerini gören İlâh ile ilgili abdal=ebdal (dünya ile ilgisini kesip, Hakk’a bağlanmış derviş), yani o aşk ile bu âleme geldi demektir.

**Zülfün teline anda kimin gönlü dolaştı
Mansur gibi meydâna girip dâra gelirler**

Yani, zülfün bir telini gören Mansur gibi darağacında asılmış oldu. **“Ene”** (ben) demek şariat hükmünce yasaklanmıştır. Mansur ise **“en-el-hakk”** (ben hakkım) dedi. Şariat ehli ve gerek tarikat ehli ve hakikat ehli, yani Allah ehlinin kovulmuşu olup, öldürülmüş oldu.

**Şol dâneleri gör biter eşçâr olur ol
Sırr ile içinde yine esmâre gelirler**

**Her tohmu neden aldın ise eksen anı bil
Her cins yine bittiği eşçâre gelirler**

**Her biri izinden çıkıp âhır yola gitmez
Her birisi bir yol ile bâzâra gelirler**

Yani, her neyi ekersen onu biçersin meselâ, buğday ekersen yine büyür buğday verir. Sözün kısası, herkes bir yol almış, o yol ile bu âleme gelir eğer

“sâid” (mutlu) kişilerden ise saadet (mutluluk) yolunu tutup, saadet yolu ile gider. Eğer **“şaki”** (bahtsız) ise eşkıyalık yolu ile gider. Sâid eşkıyalık yoluna gitmez, şaki de saadet yoluna gitmez. Hadis-i şerifte: ***“Herkes İslâm yaratılışı üzere doğar. Sonra anne ve babası Yahudi ise Yahudi, Hristiyan ise Hristiyan olur”***

buyrulmuştur. Hani ya her bir çocukta yaratılış ilmi vardır. Baksana doğduğu gibi meme arar. Çünkü Cenab-ı Hak **“hıfz-üs-sıhha”** (sağlığı koruma) ve yetkisini öğretir. Çocuk o yaratılış ilmi ile dünyaya gelir. O ilim ta anne ve babası ile konuşmağa başladığında o yaratılış ilmi kendisinden alınır. Ondan sonra çocuğun anne ve babası Yahudi ise Yahudi olur. Hristiyan ise Hristiyan olur. İslâm ise İslâm olur. O yolu tutar. Cemâl mazharı olan cemâl yolunu tutar, celâl mazharı olan celâl yolunu tutar. Cemâl ehli, cemâl yolunun davetçilerine ve o yolun davetine uymuş olur. Cemâl yolunun davetçileri âlimler ve şeyhlerdir. Cemâl yolunun davetçisi; zorba yöneticiler ve papazlardır. Yani, âlimler ve şeyhler Allah’ın resulünün (s.a.v) vekilleridir. Zorba yöneticiler ve papazlar şeytanın vekilleridir. Çünkü **“Hâdî”** isminin baş mazharı Allah’ın resulü (s.a.v) dür. Ve **“Mudill”** isminin baş mazharı şeytandır.

**Yolları ne var ayrı ise hep sana âşık
Cümle seni ister sana dîdâre gelirler**

Bunların hepsinin yolları her ne kadar ayrı ise yine de Hakk’a âşıktır. Yani, kâfirler tuttıkları yolun doğru olmadığını bilseler o yolda dururlar mı? durmazlar. Doğru olduğunu zannederler de öylece o yolda dururlar.

**Elbette bu bağ içine kim girse Niyâzî
Hârın görüp evvel sonu gülzâre gelirler**

(146)

**Çıkıp hüccâc ile gitmek ne güzeldir ne güzeldir
Yolunda cânı terk etmek ne güzeldir ne güzeldir**

Bir mümin kişi, hacc-ı şerife niyet ile evinden çıkıp yolda giderken ölmüş olsa kıyamete kadar başka yerde olmayarak o yol üzere olduğu halde durur. Bu yeryüzü cehennem olacağından beyt-i şerifin (şerefli evin, Kâbe’nin) cennete götürülmesi için İlâh ile ilgili emir çıkmış olmasından sonra melekler dört tarafından bağlayıp yukarı çekmek istedikleri vakit Kâbe hareket etmez. Melekler ise: ***“Yürü ey mübârek!”*** derler. O vakit beyt-i şerif: ***“Beni ziyaret etmek için benim yolumda ölmüş olanlar ile ve etrafımda bulunanlar benim ile beraber olmayınca ben cennete girmiş olmam”*** cevabını verir. Sonra İlâh ile ilgili emir

gelmesi ile beyt-i şerif bunlar ile beraber cennete dâhil olsalar gerektir.

**O yolların riyâzâtı eritir hep hatiâti
Visâlin haccı lezzâtı ne güzeldir ne güzeldir**

**O yolların mugaylânı âşıkların gülistânı
Hicâzın yolu kârbanı ne güzeldir ne güzeldir**

“Mugaylân” dedikleri şey, Mekke-i Mükەرreme yollarında görülen çalı dikenleridir. O yolları, bazı aç ve bazı susuz ve bazı uykusuz kalarak aşmaya çalışan kişinin çekmiş olduğu zorluklar, o vakte kadar yapmış olduğu hatalarına karşılık kefarete olur.

**Medine şehrine varsam Habib’in ravzasın görsem
Eşiğine yüzüm sürsem ne güzeldir ne güzeldir**

**Geçip ol yüce dağları çıkarsak başa yolları
Görünse Kâbe illeri ne güzeldir ne güzeldir**

**Nebilerin nazargâhı velilerin karargâhı
Görürsem Kâbetullahı ne güzeldir ne güzeldir**

Peygamberlerin her biri beyt-i şerifi ziyaret etmiştir. Velilerin çoğunluğu da ziyaret eder. Ve orada bulunur. Hatta Abdülkadir Geylânî hazretleri, babüzzeyyadda olan kırmızı direğin dibinde yedi sene oturmuştur.

**Niyazi’ye nasib olsa varup maksûdunu bulsa
Safâ ve zevk ile dolsa ne güzeldir ne güzeldir**

Fakat Mısırî Efendi hazretleri hacc-ı şerife (şerefli Kâbe ziyaretine) gitmemiştir. Onun için “Niyazi’ye nasib olsa” buyurmuştur...

(147)

**Ey garip bülbül diyârın kandedir
Bir haber ve gül’izârın kandedir
Sen bu ilde kimseye yâr olmadın
Var senin elbette yârın kandedir**

**Arttı günden güne feryâdın senin
Ah ü efgan oldu mu’tâdın senin
Aşk içinde kimdir üstâdın senin
Bu senin sabr-ı kararın kandedir**

**Bir enisin yok aceb hasrettesin
Râhatı terkeyledin mihnettesin
Gice gündüz bilmeyüp hayrettesin
Yâ senin leyl ü nehârın kandedir**

**Ne göründü güle karşı gözüne
Ne büründü baktığınca özüne
Kimse mahrem olmadı hiç râzına
Bilmediler şehsüvârın kandedir**

**Gökte uçarken seni indirdiler
Çâr anâsır bendlerine urdular
Nûr iken adın Niyazi virdiler
Şol ezel ki itibârın kandedir**

(148)

**Hakkı seven âşıkların eğlencesi tevhid olur
Aşk oduna yanıkların eğlencesi tevhid olur**

Tevhid-i ef'al (işler birliği), tevhid-i sıfat (sıfat birliği) ve tevhid-i zat (zat birliği) olarak bilinen özellikler, ancak Hakk'a ait olduğunu iyice anlamış olmak demektir.

**Durmaz isem sürer dili sorar müdâm doğru yolu
Gerçek ere diyen beli eğlencesi tevhid olur**

Bu mısradaki “*Durmaz isem sürer dili*” cümlesi ile anlatılmak istenen “**Zikr-i dâim**” yani, kesintisiz zikirdir. Çünkü hadis-i şerifte: “*Cenab-ı Hak hazretleri, kuluna bir kere zikri ihsan ettikten sonra bir daha geri almaz. Ve yüzünden perdeyi kaldırdı mı bir daha örtmez*” buyrulmuştur.

**İzinden ayırmaz gözünü canla tutarlar sözünü
Görmeğe eğer yüzünü eğlencesi tevhid olur**

**Halkın arasından çıkar tevhidi görmeye can atar
Bülbül gibi dâim öter eğlencesi tevhid olur**

Halk arasından çıkmak, fena-i ef'al, fena-i sıfat ve fena-i zat ile çıkılır. Yani, fenafillâh olur. Yoksa öyle halktan uzaklaşıp tenhaya çekilmek ile çıkılır demek değildir. Belki Hak'ta yok olucu olmaktır.

**Mal ü menâlin terk eder ehil ü ayâlin terk eder
Hâl ile kalın terk eder eğlencesi tevhid olur**

Sahip olunan mal, makam, evlat aile, dedikodu ve benzerleri, bunların hepsini terk etmek gerekir denilmesinden maksat, tevhid etmektir. Yani, bunların kendine ait olmadığını bilmektir. Yoksa hepsini terk etmek demek değildir.

**Dünyâ ü ukbâ perdesin ardına atar cümlesin
Kor mâsiâ eğlencesin eğlencesi tevhid olur**

**Mısırî' ya uyan kişinin gider çürüğü işinin
İçindeki can kuşunun eğlencesi tevhid olur**

Bu beyitte Mısırî Efendinin söylediği “*İçindeki can kuşunun*” yani can kuşu ile anlatmak istediği “**Rûh**” tur...

(149)

**Ey gönül gel ağlama zâri zâri inleme
Pîrden aldım haberi ol bi nişân sendedir**

**Sendedir dostun ili sende açılır gülü
Söyler bu can bülbülü gül-i handan sendedir**

**Gezme gel Bahr u beri kendinden iste sırrı
Cism ü câna hükmeden gizli sultan sendedir**

**Anladınsa sen seni bildin ise cân teni
Gayri ne var ey gönül can ü cânan sendedir**

**Ten tahtıdır bu cânın can tahtıdır cânânın
Ey Niyâzi şüphesiz ol bi-mekân sendedir**

(150)

**Ey gönül mecnun kimdir zahiren âkıl nedir
Gâhi habs ü gâhi ıtlak olmadan hâsıl nedir**

**Bunca gavgalar ki oldu geldi geçti gitti hep
Bâis-i gavga nedir bildin mi hiç asıl nedir**

**Zülf-i sevdasıyla âlem bir birine düştü hep
Va'de-i bezm-i visâle kim erer hâsıl nedir**

**Etti bin yüz bende bin bir hikmetin tamâm
Oldu tekmîl-i fazilet seyr eden kâmil nedir**

**Meryem ü Îsâ ü Mehdî Âdem ü Havvâ gibi
On iki yasındadır Mısrî aceb câhil nedir**

(151)

**Ey tarikat erleri ey hakikat pirleri
Bir haber verin bana ol bî-nişan kandedir**

**Kandedir dostun eli kanda açılır gülü
Dost bahçesi bülbülü gül-i handan kandedir**

**Aradım Bahr ü beri bulmadım ben bu sırrı
Cismi candan içeri gizli sultan kandedir**

**Mademki can tendedir ten can ile zindedir
Amma nidem bilmedim câna cânan kandedir**

**Niyâzî' ye can olan sırrında sultân olan
Din ü hem îmân olan ol bi-mekân kandedir**

(152)

**Her neye baksa gözün bil sırr-ı Sübhan andadır
Her ne işitse kulağın mahz-ı Kur'ân andadır**

**Her şeye mahlûk gözile baksan ol mahlûk olur
Hak göziyle bak ki bi-şek nûr-ı Yezdân andadır**

**Kesret-i envâce bakma cümle bir deryâdürür
Her ne mevci kim görürsün bahr-i ummân andadır**

**Vahdet-i kesrette bulmak kesreti vahdette hem
Bir ilimdir ol ki cümle ilm ü irfân andadır**

**İbret ile şeş cihetten görünen eşyâya bak
Cümle bir âyînedir kim vech-i rahmân andadır**

**Söyleyen ol söyleten ol görünen ol gören ol
Her ne var âlâ ve esfel bil ki cânân andadır**

**Mazhar-ı tam ü velî Âdem yüzüdür şüphesiz
Kühn-ı zâtı hem sıfâtı cümle yeksân andadır**

**Haşr ü neşr ile sırât ü dûzeh-i mâlik azap
Hem dahi Rıdvân ü cennet hûr ü gılmân andadır**

**Görünen sanma Niyâzî'nin heman sen mülkünü
Gönlü bir virânedir kim genc-i pinhân andadır**

(153)

**Âriflere esrar-ı Hudâ'dan haberim var
Âşıklara dildâr-ı bekadan haberim var**

**Ey firkat odına yanuban bağı köyinen
Gel kim yarana türlü devâdan haberim var**

**Gel ulu isen sözlerime tut kulağın kim
Can bahş edici nefh-i nidâdan haberim var**

**Âdem yüzü ol yüze mukabil dedi Ahmed
Bu sözde olan remz ü imâdan haberim var**

Evet! Âdem zat mazharıdır. Zâhir ve bâtın yönde âlemlerin tümü Hz. Muhammed (s.a.v) in ayrıntılı olarak açıklanması değil midir? Hz. Muhammed, “Metn” (bir yazının aslı veya sureti) olup âlemler şerhi ve uzun uzadıya anlatımıdır. Çünkü Allah’ın resulü (s.a.v) İlâh ile ilgili nurdan yaratıldı. Âlemler de Muhammed ile ilgili nurdan yaratılmış oldu.

**Gir mekteb-i irfana oku Âdemin ilmin
Âlemlere bu ilm-i künnâdan haberim var**

İsimlerin öğretildiği kişi âdemdir. Ve Bakara suresinde; **2/31. Ve Âdem’e isimlerin tümünü öğretti.** Buyrulmuştur. İrfan mektebini evvelce açıklamıştık. Mektepler (okullar) genel olarak üç kısımdır.

Birincisine Sıbyan Okulu derler, yani çocuklar için açılmış okul demektir. Elif badan tutup alfabeyi tamamlamış olurlar. Sonra kitap okumaya gelince ikinci mektebe gönderilirler. Orada “sarf ü nahv” (dilbilgisi), “ilm-i maânî” (sözün maksada uygunluğundan bahseden ilim) “belâgat” (iyi, güzel, pürüzsüz söyleme) eğitimi ve hadis tefsiri ve diğer dersleri okurlar sonrasında hak ettikleri diplomalar alınmış olur. Ondan sonra üçüncü mektebe taşınmış olunur ki o kişi irfan mektebine girmiş olur. O an’a kadar okumuş oldukları tüm derslerin hakikatlerini okuyup öğrenir. Meselâ, Elif harfinin hakikati nedir? Ba harfinin hakikati nedir? Ve bunları, o irfan mektebi denilen okulda öğretici olan kâmil mürşitten okuyup öğrenir.

Vechinde yedi fâtiha âyâtı yazılmış Âdemdeki âyât-ı Hüdâ'dan haberim var

Şerefli Fâtiha suresi, yedi ayettir. Şerefli Fâtiha suresinin yarısı, Hak dilinden, yarısı kul dilindendir. Nasıl ki, **1/5-6-7. Yalnız sana ibadet ederiz ve yalnız senden yardım dileriz. – Dosdoğru giden yola ilet bizi. – Kendilerine nimet verdiklerinin, üzerlerine gazap dökülmemişlerin, karanlık ve şaşkınlığa sapmamışların yoluna.** Buyrulmuştur. Yani, Yarabbi! Sana ibadet ederiz ve senden yardım isteriz. Bize tevhid yoluna hidayet veresin. Biz Yahudiler gibi değiliz. Sapkınlıkta olan Hristiyanlar gibi de değiliz. Ayetin bu sözleri Hak sözüdür. Hâlbuki kul dilinden değil midir? Dikkatli bak ki, Hak dilinden olan **1/2. Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'adır.** Ayeti ile Ulûhiyet ile Rububiyet' ini açıklamış oldu. **1/3. Rahman'dır, Rahim'dir O.** Ayeti ile Rahman ve Rahimlik özelliğini açıklamış oldu. Ve **1/4. Din gününün Malik'i, sultanıdır O.** Ayeti ile her şeyin tek sahibi olma özelliğini açıklamış oldu. Demek olur ki, şerefli Fatiha suresi Hak ile kul arasında paylaşılan değerleri açıklamış olmaktadır. Yani, yarısı İlâh ile ilgili toplayıcılık ile yarısı Muhammed ile ilgili toplayıcılık ile söylenmiştir. Çünkü Muhammed (s.a.v) ile ilgili toplayıcılık etraflı olarak anlatımdır.

Âdemde bulup vâsf-ı ilâhîyi Niyâzî Ol mecma-ı evsâf-ı âmâdan haberim var

İlâh ile ilgili sıfat ve isimler insandadır. Bak ki, daha çocukların okuduğu okulda hocaları ilmihalde okutur ki, Hakk'ın “**sıfât-ı selbiye**”=“**Sıfat-ı zatiye**” si altıdır: 1-Vücut, 2-Kıdem, 3-Beka, 4-Muhâlefetün lîlhavâdis, 5-Kıyam binefsihi, 6-Vahdâniyet. “**Sıfat-ı subûtiyye**” si sekizdir: 1-Hayat, 2-İlim, 3-Semi, 4- Basar, 5-İrade, 6-Kudret, 7-Kelâm, 8-Tekvin. Ve zat ile ilgili isim sekizdir: 1-İlimun, 2-Semiun, 3-Basir, 4-Murid, 5-Kadir, 6-Hay, 7-Mütekellim, 8-Mütekevvîn. İlmihalde yazıldığı şekliyle doğrudur. Fakat hocaya Hakk'ın sıfatları nerededir? Demiş olsan cahil hoca Hak akıl ile anlaşılmaz, sıfatı da öyledir, diyerek insan yüzünde ve yaratılmışların tümünde zahir olan ilâh ile ilgili sıfatları bırakıp delil yolu ile Hakk'ın sıfatlarını aramaya kalkar. İşte Mısırî Efendi İlâh ile ilgili sıfatın insanda olduğunu bu beyit ile açıklamıştır...

(154)

**Ey Allâhım seni sevmek ne güzeldir ne güzeldir
Yolunda baş ü can vermek ne güzeldir ne güzeldir**

Bu mısırada “*Yolunda baş ü can vermek*” cümlesi ile anlatılmak istenen, fenâ fillâh olmaktır.

**Şol ism-i zâtını sürmek visâlin gülünü dermek
Cemâl-i pâkini görmek ne güzeldir ne güzeldir**

Hakk'ın çok temiz olan cemâlini görmek, mümkün değildir. Kul onu göremez. Nakş-bendi olanların Hakk'ı gördükleri zikir fazlalığına devam etmede olur. Yani, Allah, Allah diye zikrederler sonra bu zikrin zikredene galip olmasından zikredene zikredilen galip olur. Fakat bu durum hal, cinsindendir. Ki Mecnunun "**Leyla benim**" dediği gibi. Leyla'yı fazlasıyla düşünür olmuştur ve vücudunda Leyla galip olup, Mecnun "**Leyla benim**" iddiasında bulunmuştur. Hâlbuki Leyla omudur? Hayır. O Mecnundur. Bu bir haldir. Makam ehline bu hal gelmez. Çünkü Hakk'ı gören yine Hak'tır. Çünkü bu göz ile Hakk'ı karşı karşıya olunmayı gerektirir. Gözüne çok uzak olmamak, çok da yakın olmamalı. Hâlbuki bu kayıttır. Hak kayıtlanan olur mu? Hak mutlaktır. Kayıtlanmış olan kuldur. Hak kendi Rububiyyet' i ile kendi Rububiyyet' ini görür. Âhiret âleminde perdeli olanların Hakk'ı görmeleri yine mazharlar yüzündendir.

**Sürüp dergâhına yüzler döküp yaşı yere gözler
Bir olsa gece gündüzler ne güzeldir ne güzeldir**

Dergâh ile anlatılmak istenen, beyt-i şeriftir. Çünkü zat mazharıdır. Âşık, geceyi sever. İster gerçeğin zıddı olan aşk (mecazi) olsun, ister İlâh ile ilgili aşk olsun. Bağdat'ta mecazi aşka tutulmuş bir var idi. Akşam olur olmaz sokağa çıkıp sevgilisinin evi önüne gider ve sevgilisi de pencereye gelir. İşte bunlar birbirlerine olan üstün sevgi ile konuşmaya o kadar dalmışlardır ki, müezzin minarede Ezan-ı Muhammed' iyeyi okumaya başlayınca sevgilisi kendine âşık olan kişiye der ki: "**İşte yatsı namazının ezanı okunuyor, şimdi babam namaz kılmak için camiye gidecek. Eğer seni burada görürse çok fena bir hal olur**" derdi. Hâlbuki o anda hemen şafak sökmekte idi. O okunan ezan sabah namazının ezanı olduğu anlaşılır. Bütün gece bunlara bir saat kadar geldi.

**Visâlin derdine düşmek yanup aşk oduna pişmek
Sonunda sana erişmek ne güzeldir ne güzeldir**

**Niyâzî yârini bulmak yanında eğlenüp kalmak
Varup bir ile bir olmak ne güzeldir ne güzeldir**

(155)

**Katre katre dökülenler dür müdür bârân mıdır
Zerre zerre görülenler hat mıdır reyhan mıdır**

**Karar etmez bu canım kalmadı hiç dermanım
Cemâlini göresim geldi divanında durasım geldi**

**Tâze tâze açılan gül mü cemâlin mi senin
Yan yana ağlayan bülbül mü yâhut can mıdır**

**Karar etmez bu canım kalmadı hiç dermanım
Cemâlini göresim geldi divanında durasım geldi**

Birinci beyit'in ikinci mısrasında Mısrî Efendinin dediği zerre, zerre, yani zerrede de Zâhir olan yüce Hak'tır.

**Halka halka salınan kâkül mü yâ hablülmetin
Sûre sûre yazılanlar hat mıdır Kur'ân mıdır**

**Karar etmez bu canım kalmadı hiç dermanım
Cemâlini göresim geldi divanında durasım geldi**

**Pâre pâre eyleyip bağrım kızıl kan edeli
Kana kana içtiğim sahbâ mıdır yâ kan mıdır**

**Karar etmez bu canım kalmadı hiç dermanım
Cemâlini göresim geldi divanında durasım geldi**

**Dane dane görünen hal'mı yâ vahdet sırrı mı
Lâle lâle kızaran haddik mi ya mercân mıdır**

**Karar etmez bu canım kalmadı hiç dermanım
Cemâlini göresim geldi divanında durasım geldi**

Bu beyitte ilk mısrada, Mısrî Efendinin dediği hâl mi, yani hâl demek sevdiğinin yüzünde olan bene derler.

**Döne döne yanmadan dermân umarım derdime
Güne güne mihnetin derd mi ya dermân mıdır**

**Karar etmez bu canım kalmadı hiç dermanım
Cemâlini göresim geldi divanında durasım geldi**

**Ata ata kirpik okun bu Niyâzî'nin delen
Şerha şerha eyleyen can mı ya cânân mıdır.**

**Karar etmez bu canım kalmadı hiç dermanım
Cemâlini göresim geldi divanında durasım geldi**

(156)

**Bu tabîat zulmetinden bulmak istersen halâs
Ger riyâzetle arıt bu cism-i cânı çün risâs**

Tabiat, Nefs, Kalp, Rûh, Sinir, Safi ve Hafi. Denilen bu yedi özellik insanda var, bunlar yedi mertebedir. **“Tabiat”** (huy, yaratılış, âdet, mizaç) hâli şudur ki: Bu hâl kimde hâkim ise o kişi şeriat, haram, helal, zarar, fayda ve benzerler nedir diye ilgi göstermez ve bilmez. İşte tabiat makamında olan kişiler hayvan gibidir, belki hayvandan daha aşağıdadır. Hayvan yine bir dereceye kadar zarar ve faydayı hisseder. Bir nebi veya resule ilgi gösterdiği, yani davetlerine uymuş olan kişi o vakit tabiat makamından nefis makamına yükselmiş olur.

**Nice mecrûh eylediyse rûhunu emmâre nefis
Sen de gez zikreyle dön başına eyle kısâs**

Nefste (insan kişiliğinde) olan yedi özellik şunlardır: 1- Nefs-i emmâre, 2- Nefs-i levvâmme, 3- Nefs-i mülhime, 4- Nefs-i mutmainne, 5- Nefs-i raziye, 6- Nefs-i marziye, 7- Nefs-i safiyedir. Kişi kendisini **“Nefs-i emmare”** (emredici benlik) teslim edip, onun istemiş olduğu işleri yaparsa nefis-i emmâre sahibi olur. Yok, nefis-i emmarenin istediğini yapıp da sonradan pişman olup kendini kınamış olursa **“Nefs-i levvâmme”** sahibi olur. Nefs ile Rûh’ un farkı şudur ki, kişi Hak ile olursa **“Rûh”** denilir. Hak ile olmaz ise **“Nefs”** denilir. Riyazat iki kısımdır, birincisi: Nefsin arzu ettiklerinden uzak durup yeme, içme ve giyinmeyi oldukça en aza indirme gayreti içinde olmaktır, bu riyazatı kâfirler de yapmaktadır. Keşişler şehirden uzaklaşıp dağlarda olan manastırlarda yaşarlar günlük gıdalarını riyazatla bir hurmaya kadar indirirler. Riyazat=perhiz demektir. Allah’ın resulü (s.a.v): **“Dinde ruhbanlık yoktur”** buyurmuştur. Öyle arpa ekmeği ile ve diğer değişik şeylerle riyazat olmaz. Asıl riyazat, yani şeriatla riyazat oruç tutmaktır. İşte müminin riyazat’ ı senede bir ay olmak üzere ki, şerefli Ramazan ayında oruçlu olmasıdır.

**Her ne vakit galip olsa kes gıdâsın zâlimin
Gice gündüz habbe-i tevhidi kıl sana menâs**

**Uzlet-i halk ihtiyâr et sen sana gel ey gönül
Tâ bulasın uzlet ile Hak katında ihtisâs**

Öyle ya Seyr-i süluk ile tevhid-i zat makamına ulaşmış olanın bakışında halk var mıdır? Yoktur. Çünkü bu hâl ile doğal olarak uzlettedir.

**Ey Niyâzî bu ryâzet yoluna kim gittiyse
Buldular şol zevki kim buldu anı ancak havâs**

Burada Mısrî Efendi hazretlerinin dediği havâss (seçkinler) sözü ile seçkinlerin olabileceği beş makama işaret etmiştir: 1- Havâss=Tevhid makamı. 2- Havassü'l-havâss=Cem' makamı. 3- Hülâsatü havâssü'l-havâss=Hazretü'l-Cem makamı. 4- Safvetü hülâsatü havâssü'l-hâssiyet'l-has Cem'u'l-Cem makamı, 5- Safvetü hülâsatü havâssü'l-hâssiyet'l-has Ahadiyyetü'l-Cem' makamıdır. Sonra Velayet makamı, Sıdkiyet makamı, Karabet makamı vardır...

(157)

**Vasl-ı Hak olmağa eylersen heves
Aşka ulaş gayrıdan gönlünü kes**

**Gayri nesne sanma aşkı zâhidâ
Kendi cennetten oluptur muktebes**

**Kâribândır bu halîk dâimâ
Ehil-i aşk içinde olmuşlar ceres**

“**Kârbân=kervan**” kafil (birlikte yolculuk eden topluluk) demektir. Yani, Hac yolunda olan kafilelere Kârbân denilir. “**Ceres**” hani ya develerin boynuna çan asarlar onun sebebi o çan çaldıkça deve neşeye gelir. Hatta onun için kafilelerde her türlü çalgı çalmak için ruhsat verildi, haram değildir diye. İşte uzak yerlere yapılan yolculuğun önde gelen vasıtası olan deve açlık ve susuzluğa karşı oldukça dayanıklı bir hayvandır ve âşıktır. Yolda üzerinde çan ve çalgı çalınmasıyla beraber deveçiler de güzel sesleriyle ilâhi ve diğer deyişleri okumaya başlayınca develer de aşka gelip çok rahat bir şekilde yürürler. İşte yaratılmış şeyler arasında aşk ehli de çan gibidir.

**Cism-i cânın koy onun yolunda gör
Râh-ı aşka gidemez merkeb-i fers**

**On sekiz bin âlemi tutup durur
Kâf u nun'un terkibiyle yek nefes**

Âlemlerin sayısı yirmi sekizdir. Çünkü İlâh ile ilgili mertebeler de yirmi sekizdir. Mısrî Efendi burada niçin öyle “**On sekiz bin âlem**” dedi. Şunun için ki, bak mertebelerin birincisi: Muhammed ile ilgili Nûr, sonrasında Nefs-i Kül, Tabiat, Heyula, Arş ve Kürs. Bu altısı mânâ ile ilgilidir. Toplamından çıkarıldıktan sonra yirmi iki mertebe kalır. Şimdi Arş bütün âlemi kuşatmış olan bir kubbedir. Kamburlu, tümsekli olmasıyla arş denilir. Kısaltma yapabilir olmasıyla Felek-i atlas ve Felek-i buruç denilir. Kısaltma yapabilme özelliğinde hiçbir şey yoktur,

sadedir düzdür. Bu iki kürenin de kamburluğu, tümsekliği ve kısaltıcılığı var. Bu da iki tane iki olmasıyla dört eder ve yirmi ikiden bu dördü çıkarılınca on sekiz kalır. Onun için Mısrî Efendi on sekiz bin âlem dedi. Kürs' ün kısaltıcılığına felek-i menazil ve felek-i mükevkeb denilir. Felek-i menazil, Menazil-i kamer orada olduğundan felek-i mükevkeb bu görülen yıldızların tamamı o felekte bulunduğundan denilir. Yedi gezegenden başka bütün yıldızlar kürs' ün kısaltıcılığında, yani felek-i mükevkeb' dedir. Bir de yirmi sekiz mertebeden 1- Nur-ı Muhammed, 2- Nefs-i kül, 3- Tabiat, 4- Heyula, 5- Arş, 6- Felek-i atlas, 7- Kürsi, 8- Felek-i menazil. Bunlar sekiz. Bir de Mevâlîd-i selâse (cemâd, nebât ve hayvan) ve anâsır-ı erbâ (hava, su, toprak ve ateş) ilavesiyle on olur. Yirmi sekizden onu çıkardığında on sekiz kalır. Şimdi bu on sekiz, on sekiz bin olur. Çeşitlenmeler yönüyle bu on sekiz asıldır, on sekiz bin âlem ki, İlâh ile ilgili mertebelerdir. Bunları ayakta tutan nedir? Hakk'ın vücududur. Her bir mertebeden zâhir olan Hak değil midir? Pekâlâ, Kaf ve nun ile mi? Evet. Yasin suresinde; **36/82. O bir şeyi istediğinde, buyruğu sadece şunu söylemektir: “Ol” Artık o, oluverir.** Buyrulmuştur. Çünkü bu âlemi dört melek mazharında tutar. 1- Cebrail, 2- Mikail, 3- İsrail, 4- Azrail'dir. Çünkü ne demiştik, melek ismi kuvvetler mazharıdır. Bu melekler, mazharları ile bu âlemi tutar. Bu melekler, âlemlerin esaslarıdır, direkleridir. Amma bu mazharlardan zâhir olan kendisidir. Mazhar olunca demek Kâf ve Nûn ile dir.

**Turfetül'ayn içre yakar cümlesin
Ger dokunsa nâr-ı aşktan bir kubes**

**Bağ-ı cennette olursa od'a yak
Ey Niyâzî koma dilde hâr ü hes**

(158)

**Bağrımı pür-hun eder şol çeşm-i mestâniyle bahs
Dağıdır aklımı şol zülf-i perişânıyla bahs**

Kalp ile göz her vakitte iddialı, karşılıklı konuşma halindedir. Çünkü gözün işi, kayıttır. Kalbin işi isim vermektir. Akıl anlaşılabilir şeylerle kayıtlıdır. Sözün kıyası her bir kuvvet ki meselâ, koklanmış şeyleri işitmekle duyma, el ile dokunmalar ile duyma, dil ile tadıp duyma, gözün görmesi ile görüleni, gösterileni duyma halleri ille kayıtlıdırlar. Yani, bunlar ve benzerleri her biri bir şey ile kayıtlıdır. Kalp ise mutlaklır. Gözün kaydettiği şeyi kalp salıvermiş olur. Bunun için kalp ile göz daima iddialı, karşılıklı konuşma halindedir.

**Leblerin feyzine mu'tad eyledin çün ağzımı
Dilemez kim eyleye şol âb-ı hayvân ile bahs**

İşte *“Leblerin feyzine mu’tad eyledin çün ağzımı”* mısraında bulunan dudakların sözü ile anlatılmak istenen, İlâh ile ilgili hayattır.

**Dürr ü yâkût-ı dehânın seveli dilber senin
Gelmez oldu dile her giz la’l ü mercân ile bahs**

**Vechin üzre yazılan ma’nâyı Kur’ânı gören
Eylemez evrak içinde lâfz-ı Kur’ân ile bahs**

Yüzüne yazılmış olan Kur’ân ile ilgili mânâ ki, bu zahirde görülen suver (suretler) ile ilgili Kuran’dır. Çünkü bu suretler (suver) nedir? Hakk’ın işleri, sıfatı ve zatından başka bir şey değildir. Kuran-ı kerimin her bir ayeti ya ef’al’ i, ya sıfatı yahut zatı anlatmış olur. Haşr suresinde; **59/21. Eğer biz bu Kur’an’ ı bir dağın üzerine indirseydik.** Denilmiştir. İşte Kur’ân’ da dağ, işte bu suretler de dağ, bu suretlerde her ne ki var ise Kuran-ı kerimde de mevcuttur. Bu suretlerde Kur’ân okuyan Kur’an’ın sözü ile iddialaşmaz.

**Cümle fitne kaşın ile kirpiğinden olduğum
Bilen eder mi cihanda nefis ü şeytân ile bahs**

Hız. Mûsâ aleyhisselâm, *“Bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir”* dedi. Bu sözün olduğu ayet A’raf suresinde; **7/155. Mûsa bizimle buluşma vakti için toplumundan yetmiş adam seçti. Şiddetli bir sarsıntı onları yakalayınca Mûsa şöyle dedi: “Rabbim, dileseydin, onları da beni de daha önce helak ederdin. İçimizdeki beyinsizlerin yaptıkları yüzünden bizi helak mi edeceksin? Bu iş senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini şaşırtır, dilediğine yol gösterirsin. Sen bizim Veli’mizsin. O halde affet bizi, acı bize. Sen affedenlerin en hayırlısıdır.”** Demiştir. Bununla beraber iyilik ve kötülüğü yüce Allah’tan bilen kişi, nefis ve şeytandan söz etmez. Çünkü ayette *“Hepsi, Allah katındandır”* bu sözün de içinde olduğu ayet, Nisa suresinde; **4/78. Nerede olursanız olun ölüm sizi yakalayacaktır. Titizlikle korunan muhteşem kulelerde olsanız bile. Onlara bir iyilik isabet ettiğinde, “bu, Allah katındandır” derler. Ama kendilerine bir kötülük dokunduğunda, “bu senin yüzündendir” derler. De ki: “Hepsi, Allah katındandır.” Şu topluluğa ne oluyor ki, neredeyse hiçbir sözü anlamıyorlar! Buyrulmuştur.**

Mutluluk vaktinde Mekke civarında bulunan Yahudilerin ileri gelenleri Kureyş’ e gelip dediler ki: *“Gelin sizinle birleşme yapıp Muhammed’i mahvedelim.”* Bunlar birleşmeyi kararlaştırdı ve şeytan geldi ve Kureyş’ in ileri gelenlerine dedi ki: *“Bu Yahudiler kitap ehlidir. Muhammed de kitap ehlidir. Bunlar ikisi sonradan birleşmiş olurlarsa siz yalnız kalırsınız. İş sağlama almak için öncelikle Yahudileri kendi dinini kabul ettirin”* dedi. Sonra lanetlenmiş Ebû

Cehil birleşme isteyen Yahudilerin ileri gelenlerini çağırdı ve geldiklerinde onlara dedi ki: **“Eğer Kâbe etrafında olan putlarımıza secde ederseniz biz de sizinle birleşiriz”** dedi. Yahudiler de putlara secde ettiler.

Sonradan bir şey elde edemeyince **“Muhammed sebep oldu, putlara secde ettik”** dediler. İşte bir vakit Yahudiler putlara kul olmuş oldular. Sonra Cebrail yukarıda da sözü edilen bu ayeti getirdi. **“Hepsi, Allah katındandır.”** Ancak şeriat edebi için Nisa suresinde; 4/79. **İyilik ve güzellikten sana her ne ererse Allah’tandır. Kötülük ve çirkinlikten sana ulaşan şeyse kendi nefsendir.** Ayeti gereğince iyiliği Allah’a, kötülüğü kendimize nispet etmiş olmamız lâzımdır.

**Şol ruhınla hattının sırrını zâhid anlasa
Kürsi üzre eylemezdi küfr ü imân ile bahs**

**Pertev-i nûr-u cemâlin aksidir şems-i cihân
Ne münâsib ide ol nûr mâh-ı tâbân ile bahs**

Cihanın güneşi Cemâl nurunun yansımasıdır. Çünkü güneş ismi nur ile tecelli olundu, ancak gözün nasıl görmek istediği bilinmiş değildir. Daire biçimine girme ve nurlandırma, yani döndüren olması ve şefaât eden olmayı bulması güneşin özelliğidir. Bu güneş İlâh ile ilgili nur ile karşı karşıya olması ve bir biriyle iddialaşan olması mümkün olabilir mi? olamaz.

**Cem’ü tafsîlün rumûzun anladınsa ebsem ol
Etme andan sonra aslâ kul ve sultân ile bahs**

Çünkü Cem makamında hepsi birdir. İster sultan olsun, ister kul olsun. Hakk’ın mazharlarıdır. Ancak farklılıkta kul kuldur, sultan da sultandır. Kul sultan olmaz, sultan da kul olmaz.

**Zerre iken sen Niyâzî Ruh-ı âzam nûruna
Haddini bil kılma ol şems-i dırâhşân ile bahs**

Hız. Âdem aleyhisselâm Arafat’ta yaratılmış olduktan sonra meleklerle ve cinlere Âdem’e secde etmeleri emri verilmiş oldu. İblis ve cinlerin kâfirleri secde etmedi. Sonra Âdem’in zürriyeti arkasından çıkarılmış oldu. Amma latif suretler olarak. Sonrasında bu latif suretler dört saf oldu. Birinci saf peygamberler, ikinci saf evliya, üçüncü saf müminler ve dördüncü saf eşkıyalardan oluştu. Ve bu hal üzere **“Rabbimiz değil miyim?”** sesleniş oldu. Ve cevaben hepsi birden **“Evet! Rabbimizsin, buna tanıklık ederiz”** dediler. Kâfirler işitmedi, ancak müminleri taklit ederek onlar da **“Evet”** dediler. İşte orası zerre âlemi olarak ifade olunur. Çünkü herkes latif suret halinde idi. Hatta kâfirlerin durduğu yerde şu anda hacıları durduramazlar...

(159)

Gözet sun’-i kadimi kim kimin halkın azim etmiş

Tamam, halka elin fi’lin dilin gönlün kerim etmiş

Ey tevhid-i ef’al saliki! Gözetken olup Allah’ın ilk işini gör. Yaratılmış olanların içinde ilk önce Muhammed (s.a.v) ile ilgili nuru yaratılmıştır. Ki Allah’ın resulü: *“Allah evvela benim nurumu yarattı ve Allah evvela aklı yarattı”* bu yaratılmış olan şeyler ve var olan şeyler Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurun açıklanması ve farklılığıdır. Kiminin işlerini ve gönlünü şerefli ve cömert etmiştir. Çünkü cemâl mazharı ve işleri tevhid eden olmuştur.

Kimin bed nefis ü bed ef’âl ü bend hûyu zamir etmiş

Kahır evsâfına mazhar kılup anı leim etmiş

Ve Cenab-ı Hak, kiminin nefisini (benliğini), işlerini, huyunu kötü yapmıştır. Çünkü celâl mazharı olup, işleri tevhid eden olmamıştır. Onu aşağılık yapmıştır.

Ne kim takdîr edüptür Hak olur elbette ol Zâhir

Ne tedbir ideriz ana ki takdîrin hakîm etmiş

Hakk’ın takdiri ne ise elbette o zâhir olur. Ve o takdir tedbir ile bozulmaz. Çünkü onu **“Hakîm”** (tüm hikmetlerin kaynağı, her yaptığında mutlaka bir hikmet bulunan) takdir etmiştir. Takdir, dünkü dersimizde geçmiş idi ki, işin icadı ile ilgili olan İlâh ile ilgili kudrettir. *“Tedbir et, kadere bühthan etmeyesin”* şeklinde bir sohbet sözü var. O ifade cahil sözüdür. Sultan Abdülmecit Han, efendimiz hazretleri tahtı şereflendirmiş oldukları vakit, der-saâdet=saadet kapısına (baş şehir İstanbul’a) gitmiş idim, yola çıkarken Selanik müftüsü bir takım fetva kitapları sipariş etmiş idi. Dönüşümde onları almış oldum ve sipariş sahibine verdiğimde, *“Şöyle buyurun, oturunuz”* diye yer gösterdi. *“Yok, bana izin verin memlekete gideceğim”* dediğimde, *“Efendim, bu ne acele!”* dedi. Dedim ki: *“Ailece Üsküp’e taşınacağım”* bunu duyunca hayretle *“Niçin?”* diye sordu. *“Öyle Üsküp’te oturmaya karar verdim”* dediğimde *“Üsküp’te seni mi müderris buldular?”* diye sordu. Ben de: *“Hayır bulmadılar”* dedim. *“Ya niçin, Koçana müderrisliği terk mi edeceksin? Bu kadar vakfı var, sonra kadere bühthan (iftira) etmeyesin”* dedi. Ben de: *“Asla kadere iftira etmem”* dediğimde müftü elini sakalına koydu. Vidin’li hoca da orada idi. Öylece düşünceye daldılar. Anlaşıldı ki ikisi de bu sözün küfür olduğunu anlamış değiller idi. O vakit işin gerçeğini iyice anlamış oldular. Hiç takdir tedbir ile bozulur mu? Bozulmaz.

Velî ârif olan lûtfе sevinmez kahra incinmez

Eyü kim cümleten halka atâsın ol amîm etmiş

**İkisin bir bilüp doğru hakikatle görür kim Hak
Celâli perdesin çekmiş cemâline harîm etmiş**

Ârif olan lütuf ile sevinmez, kahrırdan incinmez, çünkü hakikatte lütuf ve kahr birdir. Hak cemâlini celâli ile kuşatmıştır. Kimse celâline uğramadan cemâlini göremez. Bu konuda “**kadıyel kadat**” bir benzetme yapmıştır ki: Sultan’ın durduğu sarayın etrafını kollamak için sarayın etrafında bir karakol var ve Sultan, görevlilere sıkıca tembih eder ki: “**Her kim gelip de sizi tanımaz ve yanıma girmek isterse kovun. Karşılık verirse vurun.**” Fakat beri taraftan ilgi duyduğu kız arkadaşına der ki: “**Beni tenhada gör, sohbet edelim**” bunun üzerine kız arkadaşı fırsat kollar, karakol görevlilerinin uyuklamasını veya büyük ve önemli bir işle meşgul olmalarını bekler. O fırsat çıkınca içeriye girer. Ve gönlünü alan padişah ile şereflenmiş olur. Böylece Hakk’ın Cemali Celali ile kuşatılmıştır. Âhîret âleminde mahşer var, sorgu-sual var, terazi var. Bunlar hep celâldir. Mümin bunlara uğramadan cennete girebilir mi? Giremez.

**İkisinden de lâzımdır kemâl-i hüsn-ü zâtına
Anınçün birini kahrhâr edüp birin halîm etmiş**

Hakk’ın Zât güzelliğinin kemaline, celâl de lâzımdır, cemâl de. Onun için kişinin kabiliyeti celâl ise kahreder, cemâl ise halim eder.

**Ne hâsıl ey Niyâzî Cennet-i irfana irmezsen
Tutalım Hak yerin anda senin dârünnâim etmiş**

Ey Niyâzî! İsterse senin yerin “**dar-ün-nâim**” (nimet bolluğu olan cennet köşesi) olsun. İrfan cennetine giremezsen ne çıkar. “**Dar-ün-nâim**” cenneti nispetler ile ilgili âhîret âleminde. Oysa mümin, bugünde olan irfan cennetine girmelidir. Yani, “**Zât**” cennetine girmeli, çünkü asıl cennet odur. Tevhid ehli nasıl dünya âleminde irfan cennetinde ise âhîret âleminde de öylece irfan cennetinde olacaktır. Dünya ve âhirette olması arasında hiçbir fark yoktur. Nispetler ile ilgili cennet iman ve emredilen işler karşılığında verilir. O cennetin halkı yine de Hakk’a karşı perdelenmişlikten boş değildir, perdelidir...

(160)

**Her yeri hüsnün gülüstân eylemiş
Her tarafta bağ u bostan eylemiş**

**Ziynet etmiş zîr ü bes evsâf ile
Her sıfattan zâtın ilân eylemiş**

Yani, Hakk'ın zatının süsleri sıfatlarıdır. Yani, her sıfattan zatını ilan eder, demektir.

**Bunca evsâftan görünen bir cemâl
Bir cemâli bunca elvan eylemiş**

Bu sıfatlardan görülen bir cemâl, Hakk'ın cemalidir. Bu bir olan cemâl bunca renkler meydana getirmiştir. Yani, suretler ile görünür ki mazharlar ile görülür.

**Hep kitâb-ı Hak'tır eşyâ sandığın
Ol okur kim seyr-i evtân eylemiş**

Bu eşya sandığın hep Hak kitabıdır. Bak Cenab-ı Hak yüce Kur'ân' ının Tûr suresinde; **52/1-2-3. Andolsun Tûr' a. – Satır, satır yazılmış Kitap'a. – Ki açılıp yayılmış ince deri üzerine yazılmıştır.** Buyurdu. Tûr, var olan dağların tümünden daha yücedir. Satır, satır yazılan Kitap ile anlatılmak istenen, bu suretler ve bu bilinen şeylerdir. Ve açılıp yayılmış ince deri üzerine yazılmış demek, bu kâinat bütünüyle bir kitaptır. O kitabı tevhid makamlarında yolculuk yapan okuyabilir. Başkası okuyamaz.

**Hüsnünü izhâr eder bunca sîfât
Zâtına insânı bürhân eylemiş**

Bu ne demektir? Yani, Hakk'ın zâtına insan delildir. Yani, Hakk'ın zâtına insan kılavuzluk yapar.

**Hakk'ı istersen yürü insâna bak
Şems-i zat yüzünde rahşân eylemiş**

Hakk'ı görmek istiyorsan insana bak. Çünkü zât güneşi insanın yüzünde parıldayan olur. Melekler ve diğerleri insana nispetle eksiktirler. Meselâ, melekler yalnız **“Kuva”** (kuvvetler) ismine mazhardır. İnsan ise isimlerin tümünü içine alan bir mazhardır.

**Hak yüzü insan yüzünden görünür
Zât-ı Rahman şeklin insân eylemiş**

Onun için Hak yüzü insan yüzünden görülür. Çünkü insan, Rahmân olan zatın şeklidir. Bir kere Allah'ın resulü (s.a.v), dostları ile beraber harem-i şerifte oturmakta idiler. Hüzeyfetül Yemani de bu mecliste bulunmakta idi. Allah'ın resulü: **“Ben Rahman'ın kokusunu, Yemen tarafından alıyorum”** buyurdu. Bunun üzerine Hüzeyfetül Yemani hafifçe gülümsedi. Çünkü Rahman ismi ile anlatılmak istenen, **“Gavs-ül A'zam”**dır. Hüzeyfe'nin gülümsemesinin sebebi o vakit Veysel Karani'nin amcası Gavs idi. İsmi, Aliyyül Karani idi. Hüzeyfe de

gavsın yardımcısı **“Sahib-ül-şimâl”** (sol taraf sahibi) idi. Sahib-ül-şimâl aşağı âlemde tasarruf sahibidir. Hüzeyfe Sahib-ül-şimâl olmakla o vakit yeryüzünde tasarruf sahibi idi. Bak şimdi Gavs-ül A’zam görünüşte insan şeklinde ufacık bir adam. Fakat avucunda âlemin tümü, bir hardal tanesi kadar bile değildir. Gavs-ül A’zam ne kadar büyüktür. Hz. Şeyh Bedrettin Simavi **“Varidat”** adlı eserinde Tâhâ suresi **20/5. O Rahman, arş üzerine egemenlik kurmuştur.** Ayetinin tefsirinde de şöyle buyurmuştur: **“Arşı kaplayıcı olan Gavs-ül A’zam’dır.”**

**Nice görsün şems-i vechin çün anın
Zâhid-i âmâ ki tuğyan eylemiş**

Zahid nasıl görsün insan yüzünde olan güneşi ki, azgınlığıyla Allah ehline söver ve yerme yaparlar. Yüzde olan güneşi gören yine âriftir.

**İçini almış anın zerk u riyâ
Gönlünü şeytân perişân eylemiş**

**Her nazarda gördüğün Hak ârifin
Her görüşte nice ihsan eylemiş**

**Hakk’ı anlamak değil âsân ola
Adetâ Hak böyle ekân eylemiş**

**Sâlik erince kemâle şöyle bil
Yüğin baş bağrını kan eylemiş**

**Anlayınca zât-ı Hakk’ı zevk ile
Bu Niyâzî nice seyrân eylemiş**

(161)

**Dermân arardım derdime derdim bana dermân imiş
Bürhân arar idim aslıma aslım bana bürhan imiş**

Bu ifade âşık olan kişiye göredir. Çünkü âşık kişiye sorsan dermanın nedir? **“Derdimdir”** der. Dertli olmayınca âşık olabilir mi? Olamaz.

**Sağ u solum gözler idim dost yüzünü görmüş deyü
Ben taşrada arar idim ol can içinde can imiş**

**Öyle sanırdım ayıryem dost gayridir ben gayriyem
Benden görüp işiteni bildim ki ol cânân imiş**

**Savm-ı salât ü hac ile sanma biter zâhid için
İnsân-ı kâmil olmağa lâzım olan irfân imiş**

Oruç, Namaz ve Hac, İlâh ile ilgili farzlardır. Ey zâhid kişi! Bunlar ile işin bitmez. Kâmil insan olmak için irfân lâzımdır.

**Kande gelir yolun senin ya kande varır menzilin
Nerden gelip gittiğini anlamayan hayvân imiş**

**Mürşid gerektir bildire Hakk'ı sana hakke'l-yakîn
Mürşidi olmayanların bildikleri gümân imiş**

İrfan elde etmek için gerekli olan ise Kâmil mürşittir ki, sana Hakk'ı “**Hakke'l-yakin**” olarak bildirsin. Çünkü “**İlmel-yakin**” şariat ehlinin ilmidir. “**Aynel-yakin**” ise tarikat ehlinin ilmidir. “**Hakke'l-yakin**” hakikat ehlinin ilmidir. İşte Hakk'ı hakke'l-yakin ilmi ile bildiren hakikat mürşididir. Yani, kâmil mürşittir. Mürşidi olmayan kişinin düşüncesinden ve konuşmalarından alınacak şeyler boştur. Yani, seyr-i süluk görmeden hakiki tevhid olmaz.

**Her mürşide dil verme kim yolunu sarpa uğradır
Mürşidi kâmil olanın gayet yolu âsân imiş**

Kâmil Mürşid, nasıl anlaşılır ve işareti nedir? İşareti şudur ki, kalbinde dünya dertleri olduğu halde yanına gidersin, eğer ki onun sohbetinde dertlerin eksilir ve kalkmış olur ise kâmil mürşittir. Yok, eğer eksilmeyip de daha fazla dert sahibi oluyor isen o mürşit kâmil değildir, yalancıdır. Ondan kaç, çünkü yolunu temelli çıkmaz hale getirir. Kâmil mürşidin tarif ettiği yol kolaydır.

**Anla hemen bir sözdürür yokuş değil düzdürür
Âlem kamu bir yüzdürür gören anı hayrân imiş**

**İşit Niyâzi'nin sözün bir nesne örtmez Hak yüzün
Hak'tan ayan bir nesne yok gözsüzlere pinhân imiş**

T

(162)

**Her deninin sözüne aldanup etme ihtilât
Her leimi sırra mahrem sanma eyle ihtiyât**

**Şol ki söz kadrin bilir cânin ana eyle nisâr
Ayağının altına döşe yüzünü çük bisât**

Ârifin kadrin yine ol ârif olanlar bilir
Ehli uluvvun rütbesin bilmez ehil-i inhitât

Güç getirme kendine geldikçe a'da ta'nesi
Sükkeri helvâdır andan hasıl olur inbisât

Ey Niyâzî fâriğ ü âzâde ol var çekme gam
Kahr ü lütfu bir bilürsün gam olur sana neşât

(163)

Bakup cemâl-i yâre çağırırım dost dost
Dil oldu pâre pâre çağırırım dost dost

Aşkın ile dolmuşam zühdümü yanılmışam
Mest-i müdâm olmuşam çağırırım dost dost

Mescid ü meyhânede hane ü vîrânede
Kâbe'de büthânede çağırırım dost dost

Sular gibi çağ u çağ dolaşurum dağ u dağ
Hayran bana sayr-u sağ çağırırım dost dost

Geldim cihâna garib oldum güle andelib
Her dem ciğerim delip çağırırım dost dost

Geldim cihana garip ne demek? Şu anda yaşadığımız yer gurbet yeridir. Çünkü asıl olan vatan Allah'tır. Oradan geldik demektir. Hadis-i şerifte: **“Vatan sevgisi imandandır”** buyruldu. İnsan vatanından sevgi ile gelmiştir. Bundan dolayı yüce Allah'a sevgi duymak imandandır.

Dünyâ gamından geçüp yokluğa kanat açup
Aşk ile dâim uçup çağırırım dost dost

Aradığım candadır canda ve hem tendedir
Bilür iken bendedir çağırırım dost dost

Gâh düşerim mutlaka gâh asıl ki mülhikâ
Bakup kamudan Hakk'a çağırırım dost dost

Dölenmez ol hal ü hat minel-ezel tâ ebed
Onulmaz asla bu dert çağırırım dost dost

Hep görünen dost yüzü andan ayırmam gözü
Gitmez dilimden sözü çağırırım dost dost

**Deryâ olunca nefes pârelenince kafes
Tâ kesilince bu ses çağırırım dost dost**

**Gökler gibi dönerim kevn gibi dolanırım
Devr ile eğlenirim çağırırım dost dost**

**Ne yerdeyim ne gökte ne mürdeyim ne zinde
Her yerde her zamanda çağırırım dost dost**

**Geldim o dost ilinden koka koka gülünden
Niyâzî'nin dilinden çağırırım dost dost**

(164)

**Yakıp aşk oduna can-ı meşâmın bû-yi tevhid et
Kamuya yek nazar eyle şuhûdun rûy-i tevhid et**

Tevhidin üç mertebesi vardır. 1- Tevhid-i ef'al, 2- Tevhid-i sıfat, 3- Tevhid-i zattır. Bu makamlar yükselme makamlarıdır. Tevhid-i ef'al ki, hareket eden durucu olan, alan ve veren Hak'tır. Tevhid-i sıfat ki, içten ve dıştan gören, söyleyen, dileyen Hak'tır. Tevhid-i zat ki, bu vücud bizim değildir. Vücud Hakk'ın vücududur. Biz mazharlarız (aletleriz). Görünür olan vücud, Hakk'ın vücudu demektir.

**Şu mâhîler gibi kendini deryâdan cüdâ sanma
İhâta eylemiş her yana bak her sûy-i tevhid et**

Yani, şu balıklar gibi, kendini denizden uzak sanma. Hikâye edilmiştir ki: Bir defasında balıklar toplanmış olup: *"İşitiriz ki su derler bir şey varmış, bu nasıl bir şeydir?"* diyerek birbirilerine danışırlar. İçlerinden bilen çıkmayınca birisi demiş ki: *"Bahri muhitte (kuşatıcı deniz) bir büyük balık vardır. Bilse, bilse o bilir gidip ona soralım."* Ve denilen yere doğru son süratle gider olurlar. Hatta bir anda bir günlük yol almış olurlar. Ne ise, o büyük balığa tartıştıkları konuyu sorarlar. O da cevap verir ki: *"Siz bana, sudan başka bir şey gösterin ben de size aradığınız suyu göstereyim"* der. Böylece, Hakk'ın vücudundan başka bir şey yoktur ki, Hakk'ın vücudu görülmüş olsun. Hatta bizim zamanımızdan evvel Mısır'da âlimler arasında bir anlaşmazlık meydana gelmiş. Kimisi demiş ki: *"Yüce Hak, bu âlemleri ilmiyle kuşatmıştır"* ve kimisi: *"Hayır! Vücudu ile kuşatmıştır."* Sonra karar vermişler ki, *"Cami-ül-Ezher" de toplanalım orada karşılıklı konuşalım, sonrasında her kim haklı çıkarsa ona uymuş olalım.* O vaktin velilerinden bir zat gidip bunların toplanma sebebini sormuş, bunlar da konuşmuş

oldukları konuyu anlatınca o zat buyurmuş ki: ***“Ey budalalar! Hakk’ın ilmi zatından ayrı mıdır? İlmi ile kuşatmış olan, zatı ile kuşatamaz mı?”***

Salınma câh-ı taklîde suûd et arş-ı tahkîke
Sana senden sefer eyle seni sen tûy-i tevhid et

Ey Hak’tan perdeli olan kişi! Taklide düşme, araştırma neticesinde doğruluğu meydanda olana ulaşmak için çıksana, yani kendinden sefer et. Sefer (yolculuk) beştir. Birincisi: ***“İllallah”*** ki, tevhid-i ef’al, tevhid-i sıfat ve tevhid-i zattır. İkincisi: ***“Billâh”*** ki, Makam-ı Cem’dir. Üçüncüsü: ***“Fillah”*** ki, Hazretü’l-Cem’ dir. Dördüncüsü: ***“Lillah”*** ki, Cem’u’l-Cem’dir. Beşincisi: ***“Maallah”*** ki, Ahadiyyet’ tir. Bu beşin üçü tenzih de olur. Tabiattan İlmel- yakine, İlmel-yakinden aynel- yakine yolculuk (sefer), aynel- yakinden hakke’l- yakine sefer et. Çünkü bir kere düşünürsün ***“Beni kim yarattı? Babam mı? babam da benim gibi yaratılmış olan bir şeydir. Anam mı? Anam da benim gibi yaratık. Ya demek ki benim bir yaratıcım vardır.”*** İşte tabiattan İlmel-yakine yolculuk edersin. Sonra ***“Benim vücudumda bir işitme, bir görme, bir söyleyiş, bir irade ve bir kudret var. Ve bunlar benim yaratıcım olanda da var”*** dersin. Çünkü sanatta olan özellikler, sanat sahibinde de olmaz mı? Elbette olur. Sözün kısası, bu düşünce ile İlmel-yakinden aynel-yakine yolculuk edersin. İşte vücud da onun olduğunu tefekkür ile aynel- yakinden hakke’l-yakine yolculuk edersin. Meydana çıkma ile ilk kabiliyeti üzere olanın müرشidin irşadına hiç de ihtiyacı yoktur. Eğer oyalamaları, yani geri bırakımla ihtiyacı varsa o vakit müرشidin öğreticiliğine muhtaçtır.

İzâfatı bırak gözden açılsın dîde-i Hak-bîn
Temâşâ-yı cemâl-i şâhid-i dîlcûy-i tevhid et

Yani, bu mısraımızda bulunan nispet etmeler ile anlatılmak istenen, suretlerdir. Yani, suretleri bırakınca belli olanın kendisi açılır.

Salât-ı ehli-i kurbun kıblesidir sümme vec hullâh
Niyazi durma dâim secde-i ebrûy-i tevhid et

Şeyh Küsteri (k.s.) hazretleri namazda iken hatırına arş, kürs ve diğerlerden şudur, budur diye şeyler gelirmiş. Acaba namazım doğru olur mu? Diye aklında sorun düğümlenmiş oldu. Sonra danıştığı kişiler: ***“Umman memleketinde bir zat var, o senin düğümlünü çözer”*** demişler. O da oraya gider ve düğümlenen derdini o zata arz eder. Ve o zat: ***“Kalbin Hakk’a secde etti mi?”*** diye sorunca, o da cevaben: ***“Evet! Etti”*** dedi. Bu cevap üzerine o zat: ***“O vakit hatıra gelen düşüncelerin zararı yoktur, o da Hak’tır”*** der. Çünkü yüzünü yere koymak yüzün secdesidir, kalbin secdesi değildir...

(165)

Can kuşunun her zaman ezkârıdır vâridât
Akl ü hayâlin hemân efkârıdır vâridât

İşidecek adımı duydu canın dadını
Bildim ki âriflerin esrârıdır vâridât

Sıdk ile gönlüm sever görmeğe cânım eğer
Anın için kim Hakk’ın envârıdır vâridât

Ol dür-i yekdânenin kadri bilinmez anın
Bu dil-i virânenin mi’mârıdır vâridât

“Dürr-i yektâ” (eşsiz inci) ile anlatılmak istenen, yetim incisidir ki, Hz. Peygambere (s.a.v) annesi hamile kaldığı gece Nisan ayının yirminci gecesini idi. O nisan ayının yirminci gecesini yağmur yağarsa, inci çıkan denizde olan sedefler (inci kabukları) ağızlarını açarlar. İşte hangisinin ağzına daha çok yağmur girerse o ağzını kapayıp deniz dibinde yatar ve bir müddet sonra o yağmur inciye dönüşür. İşte bu inciye “Dürr-i yektâ” derler.

Gerçi kütüp çok yazar ilm-i ledünden haber
Cümlesi bir bahçedir gülzârıdır vâridât

Muhiddin Bedreddin eylediler ihyâ-yı din
Deryâ Niyazi Füsûs, enhârıdır vâridât

(166)

Serây’i din esâsıdır şeriat
Tarîki Hak hedâsıdır şeriat

Budur ol kapusu dergâh-ı Hakk’ın
Ki yolun ibtidâsıdır şeriat

Dahi bununla hatm olur bu yollar
Bu râhın intihâsıdır şeriat

Sırât-ı müstekîme da’vet eden
Münâdiler nidâsıdır şeriat

Şeriat enbiyânın sünnetidir
Kamunun ihtidâsıdır şeriat

Hudânın Leyle-i Mi'rac içinde
Habîbine atâsıdır şerîat

Yiğirmi üç yıla dek Cebrâil'in
Ana vahy-i Hüdâ'sıdır şerîat

Cihanda çoktur envâı ulûmun
Kamusunun hümâsıdır şerîat

Bu nefsi kâfiri katletmek için
Hakk'ın hükmü kazâsıdır şerîat

Cihâd-ı Ekber eden ehil-i diller
Kulûbunun safâsıdır şerîat

Tarîkat kârbânının önünce
Delil ü muktedâsıdır şerîat

Hakîkat gerçi sultanlıktır ammâ
Önünde anın livâsıdır şerîat

Şerîattan velî yâd olmaz aslâ
Velinin âşinâsıdır şerîat

Şerîatle durur arz ü semâvat
Bu dünyânın binâsıdır şerîat

Ne bilsün şer'-i pâk-i ehil-i elhad
Ol a'dânın a'dâsıdır şerîat

Hemen onlar da aklınca sanur kim
Nizâm içün olasıdır şerîat

Sakın cânâ sakın onlara uyup
Deme sen de n-olasıdır şerîat

Şerîatsız hakîkat oldu elhad
Hakîkat nur ziyâsıdır şerîat

Ziyâ olmaz ise nûru da yok bil
Hakîkatle kıyasıdır şerîat

Cihâna bir velî gelmez illâ
Anın elde asâsıdır şerîat

**Dahî başında tac ü şâl ü kisve
Hem eĝninde abâsıdır şerîat**

**Hakîkat cânıdır ancak velînin
Canından mâdâsıdır şerîat**

**Çıkıcak can beden öldüğü gibi
Çıkıcak sır kalasıdır şerîat**

**Karâr etmez beden olmayıcak can
Hakîkatin bekasıdır şerîat**

**Hakîkat dilber-i ra'nâ gibidir
Anın zerrin libâsıdır şerîat**

**Sakın soyma anı nâmahrem içre
Yüzün suyu hayâsıdır şerîat**

**Hakîkat arş-ı âlâdır muhakkak
O arşın üstüvâsıdır şerîat**

**Cemî-i enbiyâ ü evliyânın
Niyâzî rehnümâsıdır şerîat**

Şeriat ilâh ile ilgili anlatımlardır. Cenab-ı Hak yirmi üç yılda güvenli Cebrail vasıtasıyla Hz. Peygamber (s.a.v) efendimize vahy etmiş oldu. Hz. Muhammed (s.a.v), altmış üç yaşında iken âhiret âlemin şereflendirmiş oldu. Şeriatsız ne tarikat ve ne de hakikat olur. Şeriata aykırı olan, tarikata ve hakikate de aykırıdır. Çünkü şeriat ilâh ile ilgili anlatımdır. İşte Mısırî Efendi şeriatı çok açık olarak anlatmıştır...

(167)

**Sırr-ı Hakk'ı nicesi fâş eyleyem ben ey sikat
Kâni ancak remzile etmiş beyan ehil-i nükât**

**Her ne denlü aşikâr etsem hafâsın artırur
Ol ayân iken anı örten delâil beyyinât**

Ey yükseklikte devamlı olan zahir âlimler! Hak ile ilgili sırları ben nasıl meydana çıkarmış olayım ki? İfan ehli olanlar o sırlara çeşitli misaller ile işaret etmiştir. Hakk'ın sırlarını her ne şekilde açık etmeye çalışsam o yine de gizliliğini artırır. O, açık iken bu suretler onu örtmektedir. Çünkü Hakk'ın zâhir olması perdelenme iledir. Ehil olmayana Hakk'ın sırrını açık etmek, çok kötüdür! Açık

eden kesinlikle cezayı hak etmiş olur. Şeriat hükmü gereğince hırsızlık yapan, el kesme cezasını hak ettiği gibi, onun tevhitte eli kesilir, yani kovulmuş olur.

Anı tevhid eylemez illâ ki şirk ehli eder
Vahdet-i Hakk'ı duyanın dili lâldir aklı mât

Evet! Tevhid etmesi gereken şirk ehlidir. Yani, “**şirk-i hafi**”de (gizli şirkte) olan kişi Hakk'ı tevhid eder. Çünkü tevhid etme ihtiyacı şirkten, zikir etme ihtiyacı gafletten gelir. Yoksa ârif kişinin şirki yok ki tevhid etsin. Gaflette değil ki zikretmiş olsun. Çünkü ârif daim olarak zikrededir. Onun için hiç gafleti yoktur.

Her ne kim fevkal-ulâ tahtes's-serâda vardurur
Zât-ı vâhiddir velî göründü nice bin sıfât

Zâtı birdir lik evsâfına gayet yokdurur
Gör bu fânusu ki anın şem'i oldu nûr-ı zât

Arştan tahtes's-seraya kadar, her ne var ise tamamının zatı birdir. Hz. Muhammed'in (s.a.v) miracı arşta gerçekleşmiş oldu. Hz. Yunus aleyhisselâmın miracı ise balığın karnında iken “**tahtes's-sera**” da (toprak altında) miraç etmiş oldu. İkisi de birdir. Çünkü her yerde olan zat birdir. Hatta Hz. Muhammed (s.a.v): “**Benim miracım ile Yunus'un miracını birbirinden üstün tutmayın**” buyurdu. İşte bu hadis-i şerif de zatın birliğine işaret etmektedir. Fakat nitelik farklılığına son yoktur. Çünkü var olan âlemlerin tümünün aslı, Muhammed (s.a.v) ile ilgili nurdur. Çünkü Muhammed ile ilgili nurdan yaratılmışlardır. Mümin ve kâfir herkeste Muhammed ile ilgili nur vardır. Ve bağımsız olarak bulunmaktadır. Müminin âhireti o nur ile aydınlanmış olur. Ve kâfirin dünyası da böylece o nur ile aydınlanmış olur. Onsuz kimse yoktur. Hatta ilk önce Hz. Âdem aleyhisselâm o nurun mazharı oldu. Sonra arkasından gelen çocukları da o nur ile açığa çıkmış oldular. Hz. Âdem beden yönüyle Hz. Muhammed'in (s.a.v) babasıdır. Fakat ruh yönüyle Hz. Muhammed, Hz. Âdem'in babasıdır. Sözün kısası her bir şeyin mayası, Muhammed (s.a.v) ile ilgili olan nur mayasıdır.

Zâhir ü bâtın kamusu bir fenerdir gayri yok
Şem'i insan oldu fânûsu cemi-i mümkünât

Ey Niyazi Âdem oldu çük cihânın şu'lesi
Bahş olur âdem deminden âleme ruhü'l-hayât

(168)

**Oldum çü mahv mahz-ı zât buldum vücûdümünden necât
Ben içmişem âb ü hayât irmez bana hergiz memât**

Çünkü mahv mahz-ı zat ki, zatta katışığı olmayan yokluk yok olmaktır. Yani, Hak ile Hak olmaktır. Vücudumdan ve diğer varlıklarımın uzaklaşıp kurtuluşu buldum. Bundan böyle ben asla ölmem.

**Ben dost yolunda varımı terk eyledim önden sona
Küfr ile imandan geçüp a'yânda bulmuşam sebât**

Ben dost yoluna varlığımı terk ettim. Küfür ve imandan geçtim ve Hakk'ın kendisinde duruculuk buldum. Çünkü küfür ve imanda ikilik vardır. Mümin, kâfir, iman bunların oryaya konulup sayılmasıyla ikilik meydana gelmiş olur.

**Her kanda baksam görünür gözlerime sırr-ı ezel
Her şey ulaşıp Hakk'ına çıktı aradan kâinat**

İşte *“Her kanda baksam görünür gözlerime sırr-ı ezel”* mısrası ile anlatılmak istenen, eşya hakikatının açıkça görülmekte olduğudur.

**Dost ile ben dost olalı zevk ile işret bulalı
Dayf-i mükerremdir bu can hep yediğim kand ü nebât**

Yani, *“Dayf-i mükerremdir”* cümlesi ile anlatılmak istenen, yani bu benim canım, yüce Hak hazretlerine misafirdir.

**Halvetten ettim rihleti kesrette buldum vahdeti
Bâzarda düzdüm halveti rûz u şebib İyd ü Berat**

“Halvet” (tenhaya çekilmek) denilen şey, dört duvar arasında yapılan halvet değildir. Her tarafta görülmekte olan suretlerden tenhaliğe çekilmiş oldum, fenafillâh oldum. Suret görmem, ancak Hak görürüm. Yani, Hakk'ı görmüş olmakla benim gündüzüm bayram ve gecelerim ise beraat gecesidir.

**Gördüm bu âlemler kamu benim vücûdümle dolu
Bir olmuş Uçmağla Tamu cümle bana olmuş sıfât**

**Her ne yana kim eğilem, ol yana her şey eğilür
Olmuş Niyâzî hep senin sâyelerin sitt-i cihât**

Sözün kıyası, Mısri Efendi hazretleri, *“Bu mısraların açığa çıkışı, Hak ile Hak olup, Hakk'ın dilinden olmuştur”* demek istemiştir...

(169)

**Gir sema'a zikr ile gel yana yana hû deyu
İr safây-ı aşk-ı Hak' a yana yana hû deyu**

Dervişler, halka olup zikir yaparlar ve öylece dönüp dururlar ve be esnada ilahi de okurlar. Bu hal “**Semâ**” olarak tarif edilir. Mısralarda geçen “**Hû**” sözü “**Ahadiyyetü'l-ayn**”a işaretler. “**Allah**” ismi “**Ahadiyyetü'l-kesret**”e işaretler. Çünkü ilim ile ilgili çokluğa (kesrete) ve dışta görünen çoklukları kaplayan ve kendinde batırmış olan “**Ulûhiyet**” mertebesidir. Yani, Allah ismi ve Ulûhiyet mertebesi sahibi ki, gerek ilâha ait ilimlerden olan ilim ile ilgili çokluğu ve gerek dışta olan çoklukları, yani yaratılmış şeyler ve var olan şeylerin tümünü. Dünya ve âhiret ile ilgili isimler ve sıfat.

Sözün kıyası, her ne çokluk (kesret) var ise hepsini kuşatan ve kendinde batırandır. “**Hû**” hakikati (hüviyeti) mutlak gizlilik zatı kesret (çokluk) kemalinden sarf-ı nazar (vazgeçme) eden Ahadiyetü'l ayn makamıdır. Bundan daha yüce makam yoktur. Yani, Ulûhiyet İlâh ile ilgili mertebelerin tümünü kuşatan ve kendinde batırandır. Fakat Ulûhiyet mertebesi de hüviyet mertebesi altında ve içinde yer almıştır.

Ulûhiyet mertebesi sahibi: Bütün âlemlerde mutasarrıftır (tasarruf eden, kendinde kullanma hakkı ve salâhiyeti bulunandır). Yani, âlemlerde mutasarrıf olan ulûhiyet mertebesi sahibidir. Hüviyet (hakikat, mahiyet) mertebesinde mutasarrıf yoktur. Onun için kâmiller Ahadiyetü'l-ayn mertebesini telkin (aşılama, tarif etme) etmezler. Telkin ettikleri Ahadiyetü'l-kesrettir. Çünkü Ahadiyetü'l-ayn mertebesinde zevk-u-meşk yoktur, zevk Ahadiyetü'l kesrettedir.

Ve Allah'ı resulüne (s.a.v) sordular: “*Ya Muhammed! Senin bizleri kendisine davet etmiş olduğun Allah nasıl bir şeydir?*” O vakitte Cebel-i kubey's dağında iken İhlâs suresi; 112/1-2-3-4. De ki: “**O, Allah birdir. Allah Samed'dir. O, doğurmamış ve doğmamıştır. Onun hiçbir dengi yoktur.**” Suresi inmiştir. Yani, “*Ya Muhammed! Sen de ki: “Hû, yani hüviyet mertebesi sahibi olan Allah, yani ulûhiyet mertebesi sahibi Ahad' dır.”*” Yani, birdir.

**Hep erenler hû ile kaldırdılar can perdesin
Açtılar gözlerin anda yana yana hû deyu**

**Gördüler hû kaplamış hep on sekiz bin âlemi
Feyz alurlar cümle hûdan yana yana hû deyu**

On sekiz bin âlemi kaplayan yüce Allah'tır. Yani, ulûhiyet mertebesidir. Fakat ulûhiyet hüviyet içinde yer almıştır. Her ne kadar iki görülür ise de, yani

gerek ulûhiyet mertebesi ve gerek hüviyet mertebesi ayrı, ayrı yerler zannedilmiş olsa da hakikatte birdir. Çünkü ulûhiyet hüviyet içinde yer almıştır. Mısırî Efendi, bu değerlendirme ile on sekiz bin âlemi “**Hû**” yani “**Hüviyet**” mertebesi kaplamıştır, buyurdu.

Zât-ı Hakk’ı buldular buluştular bu hû ile
Dost göründü her taraftan yana yana hû deyu

Ey Niyâzî gönlüne âıkların hikmet dolar
(Küntü kenz) in haznesinden yana yana hû deyu

Bir kişi üç kere hû dese hû olur dedikleri bunun içindir ki; bir defa dışta olan çokluğa, yani dünya ve âhirette ne kadar vat olan şeyler, yaratılmışlar, bilinen şeyler, isimler ve sıfat var ise makam ile hû der. Ve bir kere İlâha ait ilimde olan ilim ile ilgili çokluğa hû der. Ve bir kere ikisine de hû der. İşte hû olur...

(170)

Bir şehre erişti yolum dört yanı düz meydan kamu
Âna giren görmez ölüm içer âb-ı hayvan kamu

İlk mısrada ifade edilen şehir sözü ile anlatılmak istenen, “**Simsime**” vadisidir. Cenab-ı Hak Beyt-i şerifin toprağından Âdem aleyhisselâmın balçığı karılmış olduğu vakit ki, Âdem’in bedeninden artmış olan kısmını Kürsü üstüne ve cennet çevresine sıvanmış oldu. Simsime vadisi de ondan yaratılmış oldu, çünkü simsime Âdem’in balçığından arta kalana derler. Ve mısrada geçen o şehrin genişliğine nispetle cennetler bir hardal tanesi kadar küçüktür. Cennet ehli zevk ve gezinti yapmayı arzu ettikleri vakit oraya çıkarlar ki, burada gezinti yapmak ve zevklenmek için özel geniş alanlara çıkılır. Sonrasında yine cennete geri dönmüş olurlar. Fakat ârifler dünyada ve âhirette istedikleri vakit rüyada veyahut vücuttan sıyrılmış (yakaza) olup o şehre giderler. O şehrin hizmetlileri, onları şehrin kapısında karşılamış olurlar. Ve o şehri ziyaret edenler üzerlerinde olan elbiselerini soyup o yerin elbisesini giyinmiş olur ve öylece içeriye girerler. O veli ve ârif hangi makamda ise altından ağaçlar ve üzerinde altın meyveler var olup, o ârifin makamından konuşurlar ve övme yaparlar. Ve herhangi bir ağaca bakmış olsa onda kendi suretini görür. İşte orada zevk ve nimetleşmiş olur. Çıkarken oranın elbisesini kapıda bırakır ve kendi elbisesini giyer. Ve oraya giren Cem’, Hazretü’l-Cem, Cem’ü’l-Cem’ ve Ahadiyyet makamı sahibi olmalıdır. Cem makamından aşağı makam sahibi olursa, o kişi o şehre giremez. Ve ârifler âhirette her ne vakit isterlerse oraya çıkıp zevk, safa ve nimetleşmiş olurlar. İşte bu simsime vadisi hakikat şehri olarak ifade edilir. Kürsü üstündedir, yeryüzünde değildir.

Yeryüzünde olan cennet “**Cennetü’l- velaye**”dir. Onu evvelce anlatmıştık. Bu şehre giren bir daha ölmez. Öyle ya “**Ölmeden evvel ölünüz**” sırrına mazhar olan kişi bir daha ölür mü? Ölmez, ancak uyuklar gibi olur. İşte tevhid ehlinin ölümü budur. Hâlbuki diridir, tevhid eden ölmez. İsteğe bağlı olarak ölmüş olan bir daha ölür mü? Ölmez.

**Bir hoş güzel yapısı var otuz iki kapısı var
Cümle şehirlerden ulu her yana bağ bostan kamu**

**Âb ü havâsı mu’tedil giren çıkmaz ay ve yıl
Dağları lâle ak kızıl bağlar gül-i handan kamu**

**Bülbülleri nâlân eder can ü dili hayrân eder
Bahçeleri seyrân eder her gûşede hûban kamu**

**Eşçarda sazlar çalınur dallarda meyve salınur
Sen sunmadan ol bulunur her emrine ferman kamu**

“**Ağaçlarda sazlar çalınur**”, işte anlattık. Oraya giden ârifin makamından “**Lâ-ilâhe-illâllah**” sözünü tekrarlar ve övgü yaparlar. O ârife ikram edilen meyveler güneş büyüklüğündedir. Arzu ettiğin vakit kendisi gelir ve gelirken küçüle, küçüle ağzına gelince eksiksiz gıda olacak kadar olup, kendisi o ağzına girer. Ona hiç el ile dokunmazsın.

**Kim selsebilden nûş eder râhik anı bîhûş eder
Tensim ebet sarhoş eder olur içen mestan kamu**

Yani, o hakikat şehrinin üç ırmağı vardır. Biri “**Selsebil**”, biri “**Rahik**” ve biri “**Tensim**”dir.

**Bu dediğim Cennet değil anlara ol minnet değil
Bunun sefâsı zevkine ehil-i cinan hayran kamu**

**Şehr-i hakikattir adı Hak sırrını bunda kodu
Ol sırra vâkıf olanı Hak eyledi mihman kamu**

**Olmaz onlarda hiç fesad buğz u hased kibr ü inad
Cümle bilir yok asla yad birbirine ihvan kamu**

**Özleri canlardan azîz sözleri ballardan lezîz
Yok anda sen ben ve siz birlik ile yeksan kamu**

**Ol şehre mürsel gelmedi anları da’vet kılma
Anlar yolu yanılmadı evsafı Kur’ân kamu**

**Hak mezhebi mezhepleri deryâ-yı zat meşrepleri
Hâsıl kamu matlepleri kadr içredir her an kamu**

**Yoktur onlarda ihtilâf günden ayandır bî hilâf
Her işleri Hakk’a muzâf rûh eylemiş Yezdan kamu**

“Ol şehre mürsel gelmedi” Çünkü orası teklif yeri değildir. O şehre gidenlerin mezhebi (görüşü) Hak mezhebidir. Çünkü onlarda ayrılık yoktur, yani hakikat ehlinde ayrılık, uyuşmazlık olmaz. Fakat amel (iş, niyet) mezhepleri arasında ayrılık ve uyuşmazlık çoktur. İmam-ı Azam bir türlü der, İmam-ı Şafii bir türlü der, İmam-ı Malik başka bir türlü der, İmam-ı Hambeli bir başka türlü der. Sözün kısası, birbirlerinin zıddına belki kırk mezhep ve daha fazla fikirlere kapılanlar birbirilerine karşı durmaktadırlar. Hâlbuki bütün hakikat ehli olanların görüşü (mezhebi) bir türüdür. Aralarında hiç uyuşmazlık, ayrılık yoktur. Ve her işleri Cenab-ı Hakk’a bağlayıp kolay etmişlerdir.

**Terk eylemişler kal ü kıyl lâl olmuş anlara bu dil
Her halleri Hakk’a delil hep mazhar-ı Rahman kamu**

**Gerçi sana bakıp gözü sohbet eder söyler sözü
Lâkin Hakk’ı bulmuş özü söyleştiği Furkan kamu**

**Dünyâya anlar gelmedi geldiyse de eğlenmedi
Şeytân onları görmedi anda onlar pinhan kamu**

“Onlar dünyaya gelmedi” evet, *“Seyr-i Ahadi”* (biri seyretme) üzere olanlar hiç dünyaya gelmedi. Onları dünyada görürsün, fakat daha çocukluğunda Hak iledir. O kişi hiç dünyada olur mu? Olmaz. *“Geldi ise de eğlenmedi ve şeytan onları görmedi.”* Yani, bir kısmı dünyaya geldi ve o bir kısım beğenilmeyen işlerde bulundu. Sonra tövbe edip tevhid yoluna süluk edip *“Zikr-i dâim”* (kesintisiz, sürekli zikir) sahibi oldu. Şeytan, kesintisiz zikir sahibinden bir mil mesafe uzak durur. Yani, dört bin adımdan daha yakına yaklaşmış olamaz. Bir kısmı da şariat yönüyle tevhid eden, fakat dâim zikir sahibi değil. Kalbi gafil. İşte o kısımdan olanı şeytan Cem’ makamına kadar sataşmakta olur. O kişi Cem’ makamına ayakbastımı sataşmaktan vazgeçip çekilir. İşte dünyaya gelip de eğlenmeyen ve şeytanın kendilerini görmediği kişiler bunlardır.

**Âna girerse bir kişi gider gönülden teşvişi
Başına bu devlet kuşu konan olur sultan kamu**

**Hemen ki ol şehre gelür her korkudan âzâd olur
Yollarda billerde kalır dîv ü perî şeytan kamu**

**Dârü'l-emandır ol şehir lâkin girer yüz binde bir
Sanma ana dâhil olur hûr ü melek ridvan kamu**

**Kim ki o şehri özledi erenler izin izledi
Âdâb-ı Hakk'ı gözledi irşâd eder pîran kamu**

**Ehlini bul ol illerin sarpın geçersin billerin
Yırtar yalnız gideni kurd ü peleng aslan kamu**

Kurt, kaplan ve aslan ile anlatılmak istenen, şeytan ile ilgili olan benliktir. Yani, Kâmil mürşidi bulmadan hakikat şehrine girilmez. Öyle kitap okumak ile ve sohbet dinlemiş olmak ile olmaz. İster istemez, mutlaka kâmil mürşide biat etmek lâzımdır.

**Ehline anlar bellidir zîrâ bilür bir ellidir
Her birisi Ahsen sıfat her müşküle bürhan kamu**

**Gir enbiyânın silkine bin bu vücûdun fülkine
Kahreyle nefsin askerin gark eylesün tûfan kamu**

**Var sümme vechullâhı bul t3a görüne sana bu yol
Senden sana eyle sefer kim idesin seyran kamu**

**Candan riyâzât-ı teab çeksin anı idüp taleb
Olur riyâzâtın sonu derdlerine derman kamu**

Riyazat' a (nefsi kırmalar, kanatla yaşamalara) ilgi duyan duygu, yani akıl üç kısımdır. 1- Akl-ı maaş, 2- Akl-ı maad, 3- Akl-ı kâmil. Kendisinde Akl-ı maaş (geçimlilik ile ilgili akıl) galip olan kişi gücünü dünyaya harcamış olur. Eğer Akl-ı maad (âhiret ile ilgili akıl) galip olursa gücünü âhiret için harcamış olur. Ve eğer Akl-ı kâmil (olgunlaşma ile ilgili akıl) galip olursa gücünü Cenab-ı Hakk'a harcamış olur. Sözün kısası, dünya düşüncesi galip olana geçimlilik aklı, âhiret düşüncesi galip olana âhiret aklı ve Hak düşüncesi galip olana kâmil akıl sahibi denilir.

**Çek sinene dağ üzre dağ şol hasta gönlün ola sağ
Şâyed ola dağ üstü bağ yadlar ola yarân kamu**

**Can bilir vafettiğim derd ile ta'rif ettiğim
Bundan inüp döküldüler bu tenlere her can kamu**

**Gel tende koma cânını âlâyâ çık bul kânını
Lâyık mıdır insâna kim yeri ola zindan kamu**

**Tut bu niyazi'nin sözün bunda açagör can gözün
Bir gün gidersin ansızın görmez seni giryan kamu**

**Var ol hakikat şehrine ir anda Hakk'ın sırrına
Dolsun senin gönlüne deryâ olup irfân kamu**

(171)

**Nevbahar iriştî bidâr olayım şimden geru
Andelib-i bâğ u gülzâr olayım şimden geru**

**Dünye ü ukbâ hevâsından geçüp abdâl veş
Kâşif-i cilbend-i esrâr olayım şimden geru**

Birinci beyitte, “bahar” sözü ile anlatılmak istenen İlâh ile ilgili vücuttur. İkinci beyitte “abdâl” sözü, yani abdal şuna derler ki, üç yüzler var ki, her biri bir peygamber yaratılışındadır. Bunlar üç yüz on üç ricaldir(erkekler, erlerdir). Kırklar var. Yediler var. Üç yüzlerin kırkı Âdem aleyhisselâmın yaratılışındadır. Bunlar abdal olarak ifade edilir. Yetmiş Nûh aleyhisselâm yaratılışındadır. Bunlar “nukaba=nakîbler” (bir toplumun reisi veya vekili) olarak ifade edilir. Yedisi Allah'ın resulü (s.a.v) yaratılışındadır. Bunların dördü “evtad” (direkler) olarak ifade edilir. İki “imâmeyn” (iki imam) olarak ifade edilir. Biri “Gavsü'l-azam” olarak ifade edilir.

**Çaluben Mansur gibi tabl-ı (Ene'l-hak) nevbetin
Gireyim meydâna berdâr olayım şimden geru**

Mansur gibi “Enel-Hak” (Ben Hakk'ım) diyerek meydana girip asılmış olayım demesi, isteğe bağlı ölüm ile ölmeğe işarettir. Çünkü Mansur, “ene” (ben) ile yüce Hakk'a kayıt etmiş olduğundan Kur'ân ile ilgili ayetler öldürülmesine hüküm verdi.

**Dü külfî dar ü diyârın raht ü bahtın terk edüp
İbn-i Edhem gibi deyyâr olayım şimden geru**

**Dolanayım Hızr veş âlem gözünden bir zamân
Mutlak olup sırr-ı settar olayım şimden geru**

**Nice bir bu ten zemîninde karâr edüp kalam
Çıkayım göklere devvâr olayım şimden geru**

**Bu izâfât ü kuyudât illerin edüp harâb
Lâmekân ilinde seyyâr olayım şimden geru**

**Mürg-i cânı bu kafesten uçurup şâd edeyim
Ol adem şehrine tayyâr olayım şimden geru**

**Bir beden kaldı bana mensûb olan bunda hemân
Yoğ edüp anı dahi var olayım şimden geru**

“Bundan bana bir beden kaldı, onu da yok edip var olayım.” Çünkü salık, ef'al' ini, sıfatını ve zatını yok etmiş olur. Sonra Cem' makamında Hakk'ın zatını giyer. Hazretü'l- Cem'de sıfatını giyer. Cem'ü'l- Cem'de Hakk'ın ef'al' ini giyer ve var olur. Çünkü varlık Hakk'ındır. Hakk'ın varlığı ile var olur. Yani, varlığın Hakk'a ait olduğuna ârif olur demektir.

**Kalmasın varlıkta Mısırî'nin vücûdu zerrece
Kurtulayım vasl-ı dildâr olayım şimden geru**

(172)

**Can yine bülbül oldu hâr açılıp gül oldu
Göz kulak oldu her yer her ne ki var ol oldu**

**Oynadı çük nâr-ı aşk kaynadı ebhar-ı aşk
Her yanaya çağlayup aktı gözüm sel oldu**

**Gönül o bahre daldı dilim tutuldu kaldı
Girdim anın zikrine âzalarım dil oldu**

**Ferhad bugün ben oldum varlık dağını deldim
Şîrîn'ime varmağa her cânibim yol oldu**

**Geç ak ile karadan halkı bırak aradan
Niyâzî dön buradan durma sana gel oldu**

(173)

**Kıldan ince kılıçtan keskin o şahın yolu
Her kemâl ehli kapusunda anın edna kulu**

Hız. Resulün (s.a.v) yolu, kıldan ince kılıçtan keskindir. Her kemâl ehli, onun kapısında en aşağıda olan bir kuldur. Mısır ülkesinde Allah ehli büyüklerinden İbrahim Hanefî isminde bir zat var idi. İbni Karis' ten sonra geldi. İbrahim Hanefî'ye dediler ki: *“İbni Karis, senin asrında gelmiş olsaydı ne olurdu?”* İbrahim Hanefî cevaben buyurdu: *“Benim kapımda olurdu.”* Bu ne gibidir? Bir kere Allah'ın resulü (s.a.v) Ömer'in (yüce Allah ondan razı olsun) evine habersiz, birden bire girdi. Çünkü yakınlığı vardı. Olmasa da Hız. Resule (s.a.v) perde yok

idi. Müminlerin hepsinin babasıdır. İçeri girdiğinde Ömer'in elinde bir kitap gördü. Ve **“Nedir o kitap ya Ömer?”** Hz. Ömer de cevaben: **“Tevrat ya Resûlullah”** dedi. O vakit Allah'ın resulü (s.a.v) buyurdu: **“Eğer ki Mûsâ şimdi hayatta olsa, onu hiçbir yer içine almaz hemen gelir bana uymuş olurdu.”** İşte İbrahim Hanefî'nin sözü de bunun gibidir. Çünkü o vakit içinde Allah ehli İbrahim Hanefî idi. Bütün büyük veliler ona uymuş idi. Yoksa İbni Karisin kemali ondan daha fazla idi.

**Okları kavsı kuzanın kuvvetince yol alır
Butesine kalbi sultandan geçer okun yolu**

**Çük mukaddem (Fakrî fahri) dedi sultanı resul
Ya aceb mi fahri zillî diye bu ahîr veli**

Allah'ın resulü (s.a.v) **“Fakirlik benim övüncümdür”** buyurdu. Amma mal fakirliği değil, hakikat yönüyle olan fakirlik. Suretler fakirliğini değil, varlık ile ilgili yokluğu alandır. Ef'al' ini, sıfatını ve vücudunu Hakk'a veren demektir. Bu varlık zaten Hakk'ındır, fakat Hakk'ın olduğunu iyice anlamış olmak demektir.

**Ferha terha iki derya mecmail Bahreyn olan
Tahtı ikdamı erazil arşı rahman menzili**

“Ferha” sofrada kalan ekmeğin en ufak kırıntısı, **“terha”** ise bezin en ince parçası, yani ufacık şeyler demektir. **“Mecma'-ül-bahreyn”** (iki denizin/iki suyun birleştiği yer) görünürde Akdeniz ile Nil'in karıştığı reşit iskelesidir. Çünkü Hz. Mûsâ aleyhisselâm, Hızır aleyhisselâma orada kavuşmuş oldu. Yanlarında götürdükleri pişmiş balık, orada suya sıçrayıp kayboldu. Hâlbuki balığın bir yanı yanmış idi. Sonra Hz. Mûsâ, yol arkadaşı olan Yuşa aleyhisselâmdan balığı istedi. O vakit Yuşa, evvelce balığın zembilden suya sıçradığını hatırladı ve durumu Musa'ya anlattı. Bunun üzerine Mûsâ aleyhisselâm, Hızır ile balığın kaybolduğu yerde buluşacağına İlâh ile ilgili işaret olduğunu anladı ve geldikleri yoldan geri döndüler. Ve balığın kaybolduğu yerde Hızır ile buluşmuş oldu. Hatta şimdi bile reşit iskelesinde çıkan balıkların bir tarafları yanık ve kemikleri görünüyor. Yani, bir tarafının pişmiş olduğu anlaşılır. İşte olayın zahir yönü budur. Hakikatte ise, **“Mecma'-ül-bahreyn”** denilen şey, **“Bahr-i vücub”** ile **“Bahr-i imkân”** denilen iki şeyin arasında **“berzah”** ismi verilmiş bir çizgidir. Hatta Mecma'-ül-bahreyn' i pergel ile suretini yaparlar. Şöyle ki, pergel ile iki kavis yaptıktan sonra orta yerinden bir çizgi ve bir tarafına **“kavs-ı vücub”** bir tarafına da **“kavs-ı imkân”** yazarlar. Kavs-ı vücuba Fâtiha suresinin yarısını ve kavs-ı imkâna diğer yarısını yazmış olurlar

**Ârifin bir himmeti var ana arş olmaz makam
Sidrevü tuba gözetmez kâmilin canu dili**

**Aklın mizanı akli maverasın almadı
Aşkın akıllar içre adı mülhit ya deli**

Aklın kabul edebileceği ilim, yani âlim kişilerin kendilerini ölçü olarak kabul ettikleri aklı, akıllarının ötesinde olanı almaz. Çünkü sahip oldukları ilimler akıllarının kabul edebilecek olan şeyler ile ilgilidir. Mantık, usuller ve bunlara benzemekte olan akıl ile araştırılıp bulunabilenlere dair ilimler. Bunlar İlâh ile ilgili olanı öğretmek için bir alettir. Yani, akıllar, sahipleri tarafından Arap dilini iyice bilmiş olmak ve o dil ile İlâh ile ilgili olan ilmi iyice anlamış olmak için yapılmıştır. Asıl olan ilim üç kısımdır. 1- Şeriat ilmi, 2- Tarikat ilmi, 3- Hakikat ilmidir. Şu halde Arap ile ilgili ilmi elde etmiş olan acemilikten çıkıp Arap oldu. Yani, ilgi duyduğu şeyin uzmanı oldu. Hani henüz akıl yolu ile ilâh ile ilgili ilimlere sahip olanlar, âşıklar içinde bulunmuş olsalar âşıkların ağızlarından çıkan sözler onların akıllarına uygun olmadığından o âşıklara ya mülhit (Allah'ı inkâr eden, dinsiz, imansız), yani bozuk kişiler der. Yahut aklından zoru olan divaneler der, demektir.

**Zerre zerre kıldı Mısırî'nin vücûdun kâza
Katre katre kıldı zatın anın aşkın yeli**

“*Zerre, zerre*” demek, başlangıçta kendine nispet ettiği ef'al' i (işleri) yok etmiş olur. Sonra sıfatı ve sonra zatını, yani vücudunu yok etmiş olur, demektir...

(174)

**Dost illerinin menzili ki âli göründü
Derd-i dile dermân olan Elmalı göründü**

**Tûtilere sükker bağının zevki erişti
Bülbüllere cânân gülünün dalı göründü**

**Mecnun gibi sahralara ağlayı gezerken
Leylâ dağının lâlesinin alı göründü**

**Ten Yakub' unun gözleri açılsa aceb mi?
Can Yûsuf' unun gül yüzünün hâli göründü**

Hız. Yakup aleyhisselâm, oğlu Yûsuf aleyhisselâm için devamlı ağlamakta idi. Yani, yolların başında oturup gelene ve gidene: “*Yûsuf' u gördün mü, Yûsuf*”

tan haberin var mı?” diye sormakta idi. Sonra diğer çocukları yanına gidip: “Ya Baba! Allah’a yemin ederiz ki, sen bu hâl ile kendini bitireceksin. Veya cisim yönünden sana bir zarar gelecektir.” Sonra Yakup, çocuklarına Yûsuf suresinde; 12/86. Dedi ki: *“Ben, içimi doldurup taşan özlemimi, kederimi Allah’a arz ederim. Ve Allah’ın yardımıyla sizin bilmediğiniz şeyleri bilirim.”* Sözleriyle cevap vermiş oldu. Yani, *“Benim şikâyetim ancak Hakk’adır. Her ne kadar siz gelip gidenlere şikâyet ederim zannedersiniz ise de sizin bilmediğinizi bilirim. Çünkü ben peygamberim.”* İşte Hz. Yûsuf için ağlamaktan dolayı, Hz. Yakup aleyhisselâmın gözlerine incecik bir perde inmiş oldu. Fakat Hz. Yakup yine de etrafını görmekte idi. Hani ya *“gözleri kör oldu”* dedikleri yalandır. Çünkü öyle olsaydı peygamberi halkı davetten engellemiş olacağı gibi, halk kendisinden tiksiniş olacak idi. Bundan dolayı peygamberler körlük ve tiksindirici hastalıklara uğramaktan korunmuşlardır. Öyle frengi ve diğer nefret ettirici hastalıklar ve körlük peygamberlerde yer tutmuş olmaz.

Kal ehlinin akvalini terk eyle Niyâzî Simden geru hâl ehlinin ahvali göründü

“Kal” (söz, laf) ehli şunlardır ki, söyledikleri ayet ve hadis-i şerif ile bitişik değildir. Çünkü ayet ve hadis-i şerife bitişik olan söz, o sözü söyleyenin değildir. Ya kimindir? Elbette Allah’ındır ve Allah’ın resulünündür. Ve o söze iman etmeyen kâfir olur. Meselâ, dinin zahir yönüyle ilgilenen âlimler, ayet ve hadis-i şerifle sonsuza dek sürecek bir söz söylese zaten o söz onun değildir. Ayet ve hadis-i şerif ile söyler demektir. Yok, eğer kendi düşüncelerinden söylediği vakit o söz kabul edilmez. Ebû Hanife (r.a.) vasiyetinde buyurmuştur ki: *“Bir söz ki, yanında ayet ve hadis-i şerif görülmüş ise o söz bizim sözümüzdür. O söyleneni kabul edin, fakat yanında ayet ve hadis-i şerif olmayan söz, benim değildir. Ve o sözü kabul etmeyin.”* İşte söz, laf ehlinin sözü hâl ehlinin sözleri gibi zevk ile söylenmiş değildir...

(175)

**Çük sana gönlüm mübtelâ düştü
Derd ü gam bana âşina düştü**

**Zühde ü takvâya yar idim evvel
Aşk ile benden hep cüda düştü**

Öncesinde zühde dayalı takva benim ile sevgili durumda idi. Sonrasında aşk ile bunlar benden hep uzak kalmış oldu. Öyle ya kesintisiz olan zikirde iken, yani ibadet edilen ile daima huzurda iken zühde dayalı takva gereksiz olur. Zühde dayalı

takva Hak'tan perdeli olanın işidir, yani genel halkın (avamın) hâlidir. Cenab-ı Hakk'ı bulan kendi yok olur. Çünkü vücut Cenab-ı Hak'tır, bunu iyice bilmiş olunca Cenab-ı Hakk'a ulaşmış olur.

**Vâiz eydür gel aşkı terk eyle
Nideyim sabrım bîvefâ düştü**

**Nice terk etsin aşkı şol âşık
Ona karşı sen mehlîkâ düştü**

**Vechini görsem dağılır aklım
Zülfün ona çük mukteda düştü**

**Kim seni buldu kendi yoğ oldu
Vaslına ey dost can bahâ düştü**

**Aşka uşşâkın dâvet etmişsin
Can kulağına ol sada düştü**

Âşıkların aşka davet edilmesi ki, Cenab-ı Hak Zâriyât suresinde; **51/56. Ben, cinleri ve insanları sadece bana ibadet/kulluk etsinler diye yarattım.** Ayeti ile âşıkları aşka davet etmiştir. İbni Abbas hazretleri, tefsirinde yazmıştır ki, ayette geçen ibadet hakkında Allah'ın resulüne (s.a.v) : **“Ya Resûlullah! İbadet nedir?”** sormuştur. Allah'ın resulü de bu ayeti tefsir ederek: **“Arîf olmak tevhid ehli olmaktır”** buyurmuştur. Yani, **“Ben, cinleri ve insanları ancak beni bilmeleri ve tevhid etmeleri için yarattım.”** Demektir.

**Bu Niyazi'nin hiç vücudunda
Zerre komadı hep bekâ düştü**

(176)

**Yâ ilâhi sana senden el'ayâz
Sensin âhir cümlemize müsteâz**

Hiz. Peygamber (s.a.v) efendimizin duasında gelmiştir ki: **“Senden sana sığınırım.”** Yani, Rububiyet' inden ki mazharlardır, ulûhiyetine sığınıyorum. Hepimiz için en son sığınacak yer ancak sensin.

**Derd senin derman senindir şüphe yok
Derdli kullara yine sebsin melâz**

**Cem ü farkı eylegil meşhûdumuz
Cem ü ceminden bize ver iltizâz**

Cem' makamı ki, **“Cemiyet-i ilâhiye”** (İlâh ile ilgili topluluk), fark ile anlatılmak istenen ikinci farktır (fark-ı sanidir). Çünkü cemden evvel olan ilk farktır (fark-ı evvel). Ki tabiat makamıdır. O fark hayvanlarda da bulunur. İkinci fark Hazretü'l- Cem'dir ki **“Cemiyet-i Muhammediye”** (Muhammed (s.a.v) ile ilgili topluluktur). Cem'ül-Cem' ki, gerek İlâh ile ilgili topluluk ve gerek Muhammed ile ilgili topluluğu cem eder. İşte bu Cem'ül- Ceminle bizi lezzetlendir, demektir.

**Zevk-i küllî pâdişahım oldurur
Bize tevhîdin ola dâim me'az**

**Bu Niyâzî bendeni etme garib
Eylegil tevhid-i sarfta onu şâz**

Garip (gurbette olan) perdeli olan kişi demektir. Çünkü perdeli olan kişi asıl vatanından, yani Allah'tan perdeli olduğu yönüyle gariptir. Ârif ise hiçbir vakit garip olmaz. Çünkü kendisinde perde yoktur. Tevhid-i sırf (katkısız tevhid, birlik) Ahadiyyet makamıdır, çünkü diğer makamlarda ikilik eseri vardır. Fakat Ahadiyyet makamında asla ikilik yoktur...

(177)

**Bugün bir meclise vardım oturmuş pend eder vâiz
Okur açmış kitâbını bu halkı ağladır vâiz**

**İkiye bölmüş cihân halkın birini Cennete salmış
Eliyle kürsüden biri Tamuya sarkıdır vâiz**

**Çıkar ağzından âteşler yakar şetân-ı mel'ûnü
Sanırsın yedi Tamu'nun azabı kendidir vâiz**

**Tamu'ya şöyle doldurmuş içinde yok duracak yer
Ana yerleştirir halkı acep hizmettedir vâiz**

**Yaraşır va'z ana hakka yanar yakılır her dem
Niyazi'nin hemen ancak cihanda adıdır vâiz**

(178)

Sen seni bilmektir ancak pîre ülfetten garaz
Noktayı fehm eylemektir ilm ü hikmetten garaz

Mürşitten maksat, sen seni bilmektir. Çünkü şeytan, seni kendi yoluna gitmeni isteklendirmiş olur. Onun için mürşit lâzımdır. Mürşitsiz olmaz. İrfan ile ilgili ilimden amaç, noktayı anlamış olmaktır. Bir kere ashab, Hz. Ali (k.v) ye dediler ki: *“Ya müminlerin amiri! İlim nedir?”* Ve Hz. Ali cevaben: *“İlâh ile ilgili kitaplarda olan Kur’ân’ da var, besmelede olan ba harfinde var, ba harfinde olan noktada var. Ve ba harfinin altında olan nokta benim”* dedi. Öyle ya *“İlim bir nokta idi, onu cahiller çoğalttı.”* Sözüünü de söylemeyle cevabını tamamlamıştır. İlim bir noktadır ki, bu etraflı olarak bildirmeler hep o noktayı iyice anlamış olmayı gerçekleştirmek içindir.

Halkı bunca enbiyâ kim geldi da’vet eyledi
Vahdetin sırrı bilinmektir o da’vetten garaz

Bu kadar resul ve bu kadar kitap, bu kadar varis âlimler hep onun içindir. Yani, vahdetin (tekliğin, birliğin) sırrını anlamış olmak içindir.

Sani i gör günde yüz bin türlü san’at gösterir
Kendüyi göstermek içündür o san’attan garaz

Ey tevhid-i ef’al saliki! İşleyici olanı gör, her günde yüz bin sanat gösterir, yani o sanattan amaç, kendini göstermektir. Kutsi hadiste: *“Ben gizli bir hazine idim, bilinmek istedim (bilinmeye muhabbet ettim) ve kâinatı yarattım.”* Buyrulmuştur. Yani, *“Bilinen suretler ile zâhir idim. İstedim ki bilineyim. Canlıları ve var olan şeyleri yaratmış olduk, bunu yapmış olmam bilineyim diyerdir.”*

Hep celâlin perdesidir küfr ü isyandan murad
Bahr-i cûdun katresidir fazl u rahmetten garaz

Nefsini bilen irermiş bir tükenmez devlete
(Fakrı fahri) dir Niyâzî bil o devletten garaz

Hakk’ın celâli bâtın, perdesi zahirdir. İnsanlar fakirdir. Çünkü Fâtır suresinde; 35/15. **Ey insanlar, siz Allah’a yönelmiş yoksullarsınız. Allah ise mutlak Ganî, mutlak Hamîd’dir.** Buyrulmuştur. Yani, ef’al Hakk’ın, sıfat Hakk’ın ve vücud Hakk’ın olunca insanlar, fakirdir. İşte Mısırî Efendinin zenginlikten (devletten) amaçlamış olduğu, *“Fakirliğimle öğünürüm”* sırrıdır...

**NİYÂZÎ MISRÎ'NİN BU İLAHİSİNE HALİFESİ HASAN SEZÂİ
GÜLŞENİ'NİN TAHMİSİ:**

(179)

**Sen seni bilmektir ancak pîre ülfetten garaz
Noktayı fehm eylemektir ilm ü hikmetten garaz**

*Zülfü ruyun oldu cana küfrü imandan garaz
İsmi had ile mudildir ins ü şeytandan garaz*

**Halkı bunca enbiyâ kim geldi da'vet eyledi
Vahdetin sırrı bilinmektir o da'vetten garaz**

*Her ne nakş gönül görse heman dem meyleder
Seni seyir etmektir ancak bunca elvandan garaz*

**Sani i gör günde yüz bin türlü san'at gösterir
Kendüyi göstermek içündür o san'attan garaz**

*Hem cemali ile celalin mazharı subhu mesa
Rahmetin bir katresidir bahri ummandan garaz*

**Hep celâlin perdesidir küfr ü isyandan murad
Bahr-i cûdun katresidir fazl u rahmetten garaz**

*Bahr ü valsın fark eder mi aşkı biçareler
Kahr-ı lütfun oldu çük cennetle nirandan garaz*

**Nefsini bilen irermiş bir tükenmez devlete
(Fakrı fahri) dir Niyâzî bil o devletten garaz**

*Ey Sezai gel hakikatla nazar kıl âdeme
Sureti rahmanı görmek oldu insandan garaz*

(180)

**Eyâ Deccal Hakk'ın takdîri bil hergiz bozulmaz
Ezel levhindeki yazı silinmez hem yuyulmaz**

“Takdir bozulmaz.” Takdir şudur ki, her işin vücuda getirilmesine ilgi gösteren Allah'ın kudretidir. Ezel levhası kâza demektir. Yani, yüce zatının en evvel bilinen şeylerle tecellisine kâza denilir. Sonra bu âlemde herkes için kâza' da olan işlerin vücuda getirilmesine ilgi duymuş olan İlâh ile ilgili kudrete kader

denilir. İşte bu kâza ve kader ne bozulur ne silinir ve ne de yuyulur (yılanır).

**Ne denlü sâyedersen et sonunda hep hebâdır
Çamurdur havzının içi bulandıkça durulmaz**

Yani, ne şekilde çalışırsan çalış, hepsi boştur. Çünkü kâza ve kader hakkında senin bilgi havuzun bulanıktır. Kâza ve kaderi bilemezsin. Ve hiç kimse de bilemez. Ve belki bilmeye çalışanlara da Cenab-ı Hak, yasaklamıştır.

**Gönül durulmadıkça âlem-i gaybin şemûsu
İçini eylemez aydın karagûsû sürülmez**

**Ne denlü gayriyi ağlatsa bir kimse anı da
Mukallib ağlatır sonunda aslâ yüzü gülmez**

**Durur kendisi yok gibi işin işler hafâda
Alan veren odur kendisi mahfidir görülmez**

Birinci beyitteki ilk mısraında Mısırî efendinin dediği “**gaybın şemûsu**” (gizliliğin güneşleri) işte oradaki güneşler ile anlatılmak istenen, tecellilerdir. Üçüncü beyitte işin, işler gizlilikte dediği, yani yüce Hak görülmez amma, bu baş gözü ile görülmez. Yani, batın gözü kör olan görmez ve kesinlikle yüce Hak zahirdir, gizli değildir. Gönül görüşüne ait gözü açık olan ârifler, yüce Hak’tan başka bir şey görmezler. Çünkü vücut, Hakk’ın vücudu değil midir? Bu makamda İbni Faris hazretleri kaside-i te’iyesinde buyurmuştur: “*Perde ile zahir oldu mazharı ile gözlendi.*” Onun için perdeli olan göremez ve perdesi kaldırılmış olan görür.

**Neam zâhirdürür gözlülere âmâyâ mahfî
Anı zâhir gören işini bozmağa yorulmaz**

Yani, Hakk’ı açıkça gören ârifler, onun işini bozmağa her ne kadar çabalansa da bozulmaz.

**Zarâfetle bu Mısırî’den haber alsam deme hiç
Hakk’ın sırrı emin olmayana bil kim denilmez**

Zarâfetle, nezaketle beklenen yapma. Mısırî’den haber alınır mı? Alınmaz. Çünkü yüce Allah, Nisâ suresinde; 4/58. **Şu bir gerçek ki, Allah size emanetleri, onlara ehil olanlara vermenizi ve insanlar arasında hükmettiğinizde adaletle hükmetmenizi emrediyor.** Buyurmuştur. Bir de Allah’ın resulü buyurmuştur ki: “*Emaneti ehli olmayana verirken emanete zulüm etmiş olursun. Ehline vermez isen ehline zulüm etmiş olursun.*” Çünkü emaneti ehil olmayana vermek emanete zulümdür. Çünkü kadri ve kıymetini bilmez. İşte bu ayet-i kerimenin iniş sebebi

Allah'ın resulü, beyt-i şerifin anahtarını İbni Şeybe' den alıp İbni Abbas'a verdi. Ayet-i kerime inmiş olunca yine İbni Abbas'tan alıp, İbni Şeybe' ye verdi. Ayet-i kerimenin iniş sebebi özeldir. Fakat mânâsı geneldir. Emanet yalnız beyt-i şerifin anahtarı değildir. Diğer emanetler ne olursa olsun geneldir. Bu konu tevhid kadar kıymetli olabilir mi? Olamaz. İşte tevhid ki Hakk'ın sırrı olup güven vermeyen kişiye tarif edilmez...

(181)

**Tâ ezelden biz bu aşk içinde rüsvâ olmuşuz
İsmimizdir söylenen mânada Anka olmuşuz**

Söylediğimiz tevhid sözlerini perdeliler duyar, anlamadıklarından bizi yerip, ayıplar ve affedilmemiz için sebep olmaya çalışırlar, demektir. İsim üç kısımdır.

Birinci kısım isim: İsimlenmiş olana delillik eder. Ahmet, Mehmet, Hasan, Hüseyin ve diğerler gibi.

İkinci kısım isim: isimlenmiş olana delillik etmez, yani delil olmaz. Allah'ın isimleri gibi, o da iki kısımdır. Biri Hakk'a ait isimler ve biri halka ait isimler.

Üçüncü kısım isim: Bu isim ki, ismi var söylenir, fakat isimlenen, yani hakikati bilinmez, görünmez. İşte biz o Anka olmuşuz, ismimiz var fakat hakikatimiz nedir? Kimse bilmez.

**Gerçi sûret âleminde sandılar kesretteyiz
Kesret içre bilmediler ferdi تنها olmuşuz**

Gerek dünya, gerek âhiret suret âlemdir. İşte suret âlemlerinde zannettiler ki kesretteyiz (çoklukta'yız). Fakat biz çokluk içinde vahdetteyiz (birlikteyiz).

**Şol izafât ü taayyün sofların giysen ne var
Çünkü andan soyunup ma'nen muarrâ olmuşuz**

**Mantıkattayr'ın lûgatı muğlakından söyleriz
Herkes anlamaz bizi bizler muammâ olmuşuz**

Bu beyitlerin ilkinde olan soflar sözü ile anlatılmak istenen suretlerdir. Ve ikincisinde ki, “**Mantıku't-Tayr**” Şeyh Feridüddin Attar'ın hakikatler üzere yazmış olduğu bir kitaptır. Veyahut “**Kuşdili**” demektir. Eğer anlatılmak istenen Şeyh Attar'ın kitabı ise var anlatıp söyleyen Şeyh Attar'a sor, Kuşdili ise uçanlara sor. Onu kuşlardan başkası bilmez. Çünkü Cenab-ı Hak lûgat-ı mutade (Adet, alışılmış olan) özelliğini üç şeye vermiştir. Biri İnsan, biri Cin ve biri Melektir.

Diğer canlıların alışılmış olan söz söyleme (lûgat-ı mutade) özellikleri yoktur. Onlarda var olan seslerdir, seslenmelerdir. Kuşlar ve diğer hayvanlar birbirlerine seslenmelerinden ilham yoluyla isteklerini aktarmış olurlar.

**Lâfz-ı sûret cisim ile anlamak isterler bizi
Biz ne elfâzız ne sûret cümle mânâ olmuşuz**

**Katreler ırmağa ırmağ erdi bahre cem olup
Karışıp birbirine hâlâ o deryâ olmuşuz**

Su damlaları, yani suretler ırmağı ki bir kısımdır, kısımlar akıp denize, yani damlalar birikip kendi cinsine ermiş oldu. Yani, damlalar birbirine karıştı deniz oldu ki, deniz Ahadiyyet ve yüce zattır. İşte biz o deniz olmuşuz, demektir.

**Zerreler şemse güneş iriştî vahdet kânına
Kalmadı aslâ taaddüt ferd-i yektâ olmuşuz**

Zerreler (ışık parçacıkları) güneşe, güneş vahdete erdi. Bu şekilde bir benzetme olmaz. Çünkü Hakk’a benzetme olmaz, çünkü benzersizdir. Çünkü güneş başkadır, onun yaydığı ışık parçacıkları (zerre) başkadır. İşte biz çoğalmamış olan “ferd-i yekta”(eşi olmayan bir) olmuşuz, demektir.

**Her kesâfet kim izâfet gösterir âyinede
Ol kedûret tozunu silüp mücellâ olmuşuz**

Yani, her bir aynada bulanıklık, yani kir-pas olur ise o ayna net ve güzel gösterir mi? Göstermez. Kir-pas olmaz ise o aynaya bakmış olduğunda içinde suret güzel görünür. İşte biz öyle parlatılmış ayna olmuşuz, demektir.

**Zâhidin zikrettiği şol harf-i savtın resmidir
Zâkir ü mezkûr zikre biz müsemmâ olmuşuz**

Zakirin (anmakta olanın) zikrettiği söz zikridir. Yani, harfler ve seslerdir. İşte biz zikredileni zikredene ve zikre müsemma (isimlenen, adı olan) olmuşuzdur.

**Sofunun şol hûy ü hâyi nârasından almazız
Vasl-ı deryâyız biz ol sestten müberrâ olmuşuz**

Derler ki, bir adam üç kere hû derse, hû olur. Fakat bu iş söylem ile değildir. Çünkü “**Hû**” her bir mertebeden yücedir. Ulûhiyetten de, Ahadiyyetten de. Çünkü hüviyet, mutlak gizliliğe delillik eder. İşte bu gözle görülen, hissedilenlere bir kere hû, bilinen şeylere de bir kere hû, ikisine de birden hû, der ise o adam hû olur. Gözle görülen, hissedilen ve bilinen şeyler yok olmuş olunca hüviyet (hakikat) kalır.

**Alleme'l-esmâ'ya mazhar isterisen gel berü
Âdem ü ana ta'lim olan esmâ olmuşuz**

Yüce Allah, Bakara suresinde; 2/30. Bir zamanlar Rabbin meleklerle: **“Ben, yeryüzünde bir halife atayacağım”** demişti de onlar şöyle konuşmuşlardı: **“Orada bozgunculuk etmekte olan, kan döken birini mi atayacaksın? Oysaki bizler, seni hamd ile tespih ediyoruz; seni kutsayıp yüceltiyoruz.”** Allah şöyle dedi: **“Şu bir gerçek ki ben, sizin bilmediklerinizi bilmekteyim.”** Buyurdu.

Ve sonraki ayette; 2/31. Ve Âdem'e isimlerin tümünü öğretti. Sonra onları meleklerle sunarak şöyle buyurdu: **“Hadi, haber verin bana şunların isimlerini, eğer doğru sözlüler iseniz.”** Buyurdu.

Ve bir sonraki ayette; 2/32. Dediler ki: **“Yücedir şanın senin. Bize öğretmiş olduğunun dışında bilgimiz yok bizim. Sen, yalnız sen Alîm' sin, her şeyi en iyi şekilde bilirsin; Hakîm' sin, her şeyin bütün hikmetlerine sahipsin.”** Buyurdu.

Ve daha sonraki ayette; 2/33. Allah buyurdu: **“Ey Âdem, haber ver onlara onların adlarını.”** Âdem onlara onların adlarını haber verince, Allah şöyle buyurdu: **“Dememiş miydim ben size! Ki ben, göklerin ve yerin gaybını en iyi bilenim. Ve ben, sizin açığa vurduklarınızı da saklaya geldiklerinizi de en iyi biçimde bilmekteyim.”** Buyurdu.

Tefsir sahipleri, bu konu üzerinde ayrılığa düşmüşler ve birbirine uymayan görüşler belirtmişlerdir. Kimi: **“Daha Âdem aleyhisselâm yaratılmazdan evvel yeryüzünde bozgunculuk edeceklerini melekler nereden bildi?”** Ve kimi dedi ki: **“Âdemden evvel ateşten yaratılmış olan Cin toplumunun ilki Can'ın ilk oğlu İblis (lanet onun üzerine olsun) kâfir olduğundan, yani Can'ın oğulları küfür eden kâfirler olduklarından dolayı melekler Âdem'in kan dökücü olacağını anladılar.”** Bazıları da dediler ki: **“Hayır! Âdem aleyhisselâmın kalıbını Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil Mekke ile Taif arasında kokmuş çamurdan yaptılar. Melekler ise iğrenç kokudan hoşlanmadıklarından dolayı Cenab-ı Hak: “Ben, bunu yeryüzünde halife atayacağım” dedi. Ve o vakit melekler de: “Yeryüzünde bozgunculuk etmekte olan, kan döken birini mi atayacaksın?” dediler.** Ve işin gerçeği yukarıdaki ayetlerde ifade edildiği gibidir. Ki Âdem aleyhisselâmın meleklerle haber verdiği isimler, kendisine öğretilen isimlerin tümü değildi. Çünkü melekler insana nispetle eksik durumdadırlar ve isimlerin tümünü yüklenmiş olamazlar. Yalnız kendilerinin mazhar oldukları ismi, yani kuvvetlerin isimlerini onlara haber verdi. Çünkü melekler kuvvetler isimlerine mazhardırlar. Ve hatta Arş ve Kürsî, yer ve göğü tutan Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Azrâil adlı bu dört melektir.

Çünkü mazharlar kuvvetlerin isimleridir. Âdem aleyhisselâm ise isimlerin tümünü kuşatmıştır. Başlangıç olarak Muhammed (s.a.v) ile ilgili Nûr Âdem ile ilgili isimler sureti ile görünür oldu. Hz. Muhammed (s.a.v) Zat mazharıdır. Âdem aleyhisselâm isimler mazharıdır. Ve Muhammed (s.a.v) ile ilgili nur, yukarıda ifade edildiği gibi bu âleme başlangıç olarak ortaya çıkışı Âdem aleyhisselâm sureti ile dir.

**Ten göziyle Mısırî'yi sûrette görsem deme kim
Zire biz ol Kaf-ı sûret içre Anka olmuşuz**

“**Kaf**” ile anlatılmak istenen, suretlerdir. “**Anka**” ile anlatılmak istenen bu suretlerin hakikati olan yüce zattır...

(182)

**Bulan özünü gören yüzünü
Bir yüzü dahi görmek dilemez**

Hakk'ın yüzünü gören kimse artık bir başka yüzü görmeyi istemez. Öyle başka yüz yok ya, yani başka yüz yok ki görsün.

**Vuslatta olan hayrette kalan
Aklın diremez kendin bulamaz**

**Her şâm ü seher odlara yanar
Hem benzi solar ağlar gülemez**

**Âşık ola gör sâdık ola gör
Cehd eylemeyen menzil alamaz**

**Meftûn olalı mecnun olalı
Bu Mısırî dahî akla gelmez**

(183)

**Şeriatın sözleri hakikatsiz bilinmez
Hakîkatin sözleri tarîkatsiz bulunmaz**

“*Şeriatın sözleri hakikatsiz bilinmez.*” Onun için “**Cem**” Hazretü'l- Cem'den öncedir. Çünkü Cem' hakikat, Hazretü'l-Cem' şeriattır. Allah'ın resulü (s.a.v) hadis-i şerifinde: “*Fatiha'yı okumayan kişinin namazı yoktur.*” Buyurmuştur.

Bu hadis-i şerif doğru hadislerdendir. Hâlbuki imam ile namaz kılındığı vakit İmam-ı Azam hazretlerinin görüşüne göre Fatiha suresini yalnız imam okur, cemaat okumaz. Hâlbuki cemaatin namazları bundan dolayı doğru olmaması lâzım gelir. İmam-ı Azam, hakikati iyi bilen olması gereğince bu görüşünü belirtmiştir. İmam ve cemaatin vücudu, bir vücuttur. Cem' makamı ki, orada Hakk'ın vücudundan başka vücut var mı? Yoktur. İmamın okuması cemaatin okumasıdır. Onun için imam okur, cemaat susmuş olur. Şimdi İmam-ı Azam hakikati bilmeseydi, şeriati anlar mıydı? Anlamazdı. İmam-ı Şafii: **“İmam-ı Azamın sözü doğrudur, fakat Hazretü'l-Cem' makamı üzere cemaatin de okuması lâzım gelir”** demiştir. Çünkü Hak bâtın halk zâhirdir. Onun için Şafii olan cemaatte imam Fâtiha suresini okuduktan biraz durur ve cemaatte okur. Sonra ilave olarak sure veya ayet okuduktan sonra rükûa varır. **“Hakikatin sözleri tarikatsız bulunmaz.”** İlim üç kısımdır. 1- İlm-el-yakin, 2- Ayn-el-yakin, 3- Hakk-el-yakindir.

İlm-el-yakin: Avammın (genel halkın) ve zâhir ehlinin ilmi. İşte halkın vücudu Hakk'ın vücuduna delildir. Çünkü işleyici sanatından bilinir. Deve tezeğinden adam izinden bulunur. Yani, bir adamın izini görürsen o izi takip eder ve o adamı bulursun. Sözün kısası eserin varlığını tesir edenin, yani eseri yapanın vücuduna delil yaparsın. Hâlbuki Cenab-ı Hak gizli değil ki delil ile bilesin ve bulasın. Bu ilim avamm ve zahire göre güzeldir.

Ayn-el-yakin: Bu özellik üzere olan kişiye göre, görünen bu halk Hakk'ın mazharlarıdır. Kendilerine ait bağımsız vücutları yoktur. Bu görme, işitme ve söyleme Hakk'ındır der. Fakat vücudu Hakk'a vermez, vücudunu kıymetli tutar. Bu vücut Hakk'ın sıfatına mazhardır der. Bu ilim tarikat ehlinin ilmidir. Şimdi ayn-el-yakine nispetle İlm-el-yakin güzel mi? Hayır güzel değildir.

Hak-el-yakin: Ki bu ilim hakikat ehlinin ilmidir. Vücut Hakk'ın vücududur. Hakk'ın vücudundan başka vücut yoktur. **“Lâ mevcude illâ hû”** Şimdi buna nispetle İlm-el-yakin ve Ayn-el-yakin güzel mi? Hayır güzel değildir. Bir salık Ayn-el-yakine varmadan Hakk-el-yakine varır mı? Varamaz. Yani, tarikat ehli ilmini görmeden Hak ehli ilmini bilir mi? Bilemez. İşte Mısırî fendinin: **“Hakikatin sözleri tarikatsız bulunmaz”** dediği, kişi Ayn-el-yakine varmadan Hakk-el-yakine varabilir mi? Varamaz, demektir.

Savm ü salât ü zekât günah kibrin mahveder
Darb-ı zikir olmasa gönül pası silinmez

Yani, **“Darb-ı zikir”** kesintisiz zikir olarak gönül pasını siler. Şühut ile olmasa bile. Allah'ı zikretmekte olan salık her nereye yönelmiş olur ise ve her ne görür ise Allah der. Taşı görür Allah, ağa görür Allah, insan görür Allah, hayvan görür Allah der. Sözün kısası gözü her neye bakmış olursa ve kalbine her ne gelirse Allah der. Ve gönül pası silinir. Her ne kadar şühut ile zikirde değil ise de. Bak

Mevlid-i şerif sahibi: *“Allah adı ile olur her iş tamam”* demektedir.

**Sil gözünü dön andan bak göresin kendi özün
Hakîkatin güneşi doğmuş dürür dolanmaz**

Çünkü Hakk’ın zatı, doğmuştur ve dolanmaz, yani batmaz. Fakat sen gözünü silmediğin için göremezsın. Hele sen bir kere gözünü sil de ondan sonra bak görürsün.

**Kavseyn’e irişince varır gelür gemiler
Ev ednânın bahrine hergiz gemi salınmaz**

**O deryâya dalmağa can terkin urmak gerek
Cânına kıymayınca o deryâya dalınmaz**

Kavseyn ile anlatılmak istenen **“Cem’ül-Cem”** makamıdır. Oraya kadar ikilik (isneyniyyet) vardır. **“Ev-edna”** Ahadiyyet makamıdır. Oraya canı terkin (üstünü çizip silmek) yapmadan ve cana kıymadan o denize gemi salınmaz ve o denize dalınmaz, demektir.

**Bu sûretin libâsın vir gayriye Niyâzî
O bahre dalar isen şâyet geri gelinmez**

Ey Niyâzî! Sen de o denize dalar isen bu suret elbisesini başkasına ver, yani terk et, demektir...

(184)

**Sırf içürdü bize vahdet câmını cânânımız
Ânın çün bir nefes ayılmadı mestânımız**

İşte Mısırî Efendi burada diyor ki: *“Bize vahdet camını (kadehini) içirdi.”* Yani, vahdet kadehini içmek ile anlatılmam istenen, Ahadiyyettir. Diğer makamlar katışıksız vahdet değildir. **“Cem”**, halk bâtın Hak zâhir, hem halk var hem Hak var. **“Hazretü’l-Cem”**, Hak bâtın halk zahir ki, şariat makamı burada hem Hak var hem halk var. **“Cem’ül-Cem”**, vahdet fakat iki kısma taksim edilmiştir. **“Zâhir”** ve **“Bâtın”**. Yani, **“Evvel”** O’dur, **“Âhir”** O’dur, **“Zâhir”** de O’dur ve **“Bâtın”** da O’dur. Fakat zâhir bâtın sözü var. Ahadiyyet ki, orada bir şey yok. Vahdet sırf (sâde) olup orada ikilik yok.

**Küfr ü îman gussasından kurtulup yârın bugün
Şol ruh ü zülfünde bulduk küfr il îmânımız**

**Lûtf ile dün gece geldi bize teşrif etti yâr
Âdın işitirken il oldu şükür mihmânımız**

“Dün gece geldi bize” demek, o vakit öyle bir tecelli etmiş. Mısırî Efendi hazretlerine Hz. Musa’ya Tuva vadisinde ateş sureti ile tecelli ettiği gibi, demektir.

**Nice geldi cânı teslim eyledik kurbanlığa
Hamdülillâh kim kabul oldu bugün kurbânımız**

**Halk-ı âlem her dem oku küllü şey’in hâlikın
Kendi okur dâimâ illâ veçhi subhânımız**

Âlem olan halk, her anda okur ki, her şey yok oluşadır. Her anda yok olucudur ki, her bir tecelli de yok olucudur. Eksiklikten uzak ve arınmış olan yüce Hak Kasas suresinde; **28/88. O’nun yüzü dışında.** Buyurur. Yani, her şey yok oluşadır. Ancak Hakk’ın yüzü bâkidir.

**Bir acip hatlar dūrūr geh yazılır geh silinūr
Vech-i bakî levhi üzre dâima âyânımız**

Yani, hatlar ile anlatılmak istenen, bu yaratılmış olan şeylerdir. Her anda vücuda gelirler. Yok, olanlar olur. Fakat bâki yüzde suretlerimiz devamlıdır, demektir.

**Âşinâlık arttığınca ey Niyâzî dost ile
Arttı bizim vahdet içre gün begün seyrânımız**

Kişinin Hakk ile ilgili marifeti, yükselişi buldukça vahdet meclisinde olan seyranda yükselişi bulur. Yükselme, dünya ve âhirette kesilmez...

SON...

“Gerçek manâsı ile Allah’a hamd olsun. Salât ve selâm; halkın hayırlısı, O’nun kulu MUHAMMED’ e olsun.”

“Ey ilme düşkün, içten gelen şevklenmeyle o yöne yönelen, ilme karşı susadığını gösteren ve bu uğurda rağbetinin gerçek olduğunu ortaya koyan! ...

Her şeyden önce bil ki... Şayet; bu elde etmek istediklerini halk arasında sıvrilmek, öğünmek, önde olmak, baş olmak, maddi gelecek ve dünyalık toplamak kaygısıyla yapıyorsan çok yazık! Ki sen dinini yıkmaya çalışıyorsun demektir. Yani, özünü öldürüyorsun. Dünyanın yok olucu malına âhiretini satıyorsun ve bunun için adeta koştuktasın. Niyetin yukarıda anlatıldığı gibi ise dön. Çünkü düşünmüş olduğun şey bozuk. Kazancın boş... Ayrıca sana ilmi öğreten de bu felaketine yardımcı. İsyanına ortak... Adeta yol kesene kılıç satan... Bunu bizzat Peygamber (s.a.v) efendimiz şöyle haber verir: “Bir kelime ile de olsa; isyana yardımcı olan, işlenen isyana ortak olur.” (Bu satırlar İmam-ı Gazali’nin “Bidâyet-ül Hidâye” adlı eserinden alınıp buraya not edilmiştir. Hüseyin İşbilir.)

SÖZLÜK

(A) Arapça

(F) Farsça

İşareti olmayan kelimeler Türkçedir.

A

- Ab-----: f. Su
Ab-ı hayat-----: a. Hayat suyu, insana ölümsüzlük veren su.
Abdal-----: Kendini Tanrı sevgisine veren, içi temiz insan.
Ab-ı zülâl-----: Saf ve tatlı su.
Abid -----: a. Kulluk eden.
Abes -----: a. Faydasız, boş, beyhude.
Acip -----: a. Acaba, şaşılacak şey.
Adavet -----: a. Düşmanlık.
A'da -----: a. Düşman.
Âdem -----: a. İlk insan ve ilk peygamber.
Adem -----: a. Yokluk.
Afitap-----: f. Güneş, güneş ışığı, güzel çehre.
Ağ -----: Yükselmek, akmak.
Ağniya-----: a. Zengin
Ağyar-----: a. Gayriler, yabancılar, başkalar.
Ahbar -----: a. Haberler,
Ahra-----: a. Pek fazla, lâıyk olan
Ahval -----: a. Haller, durumlar.
Akdar -----: a. Kaderler, dğerler, ölçüler.
Akdem -----: a. Pek eski, önce, pek önce.
Akdes-----: a. Pek mubarek, Pek kutlu.
Akrep -----: a. Pek yakın.
Aksar-----: a. Kasırlar, binalar, evler.
Âl -----: a. Evlât, soy, akraba, torunlar.
Alaik -----: a. İlgiler, alâkalar.
Âli cenap -----: a. Yüce olan.
Alun -----: a. En yüce.
Â'mâl-----: a. Ameller, işler
Amim -----: a. Herkese şumüllü olan, umumi.
An-----: a. Zaman
Andelip -----: a. Bülbül.
Anka-----: a. İsmi olup varlığı olmayan kuş.
Arş-ı alâ-----: f. Taht, yüksek yer, göklerin en üstü.
Âr-----: a. Utanma.
Arif -----: a. Bilen
Asar -----: a. Eserler.
Aslab -----: a. Beller, soylar, kuşaklar.
Asmân-----: f. Gök.
Aşina -----: f. Tanıdık, bildik, dost.

Aşîyan -----: f. Yuva.
Atâ-----: a. Bahşış, bağış, ihsan.
Avare-----: f. Başiboş dolaşan.
Ayan -----: a. Açık, belli,aşîkâr.
Âyât -----: a. Ayetler.

B

B'ab-----: f. Kapı.
Baç -----: f. Vergi.
Bâd-----: f. Rüzgâr, yel.
Bade -----: f. Şarap.
Bağ-ı cinân -----: f.a. Cennetler bağı, uçmaklar bağı, bahçeler bağı.
Bahr -----: a. Deniz.
Bahr-i bi-payan -----: a.f. Uçsuz deniz.
Bâkî-----: a. Ebedi ölümsüz.
Bakzah-----: a. Uyanık.
Bâtın-----: a. Karın, iç.
Bend -----: a. Bağ.
Berdâr-----: f. Asılmış.
Berzah-----: a. Engel, dünya ile âhiret arasında olan âlem.
Bezm-i lika -----: f. Yüz yüze gelme, meclisi.
Bicîhet-----: f.a. Yönleri olmayan, yönsüz.
Bimâr -----: f. Hasta.
Bisât -----: a. Kilim, keçe, örtü.
Bidâr -----: f. Uykusuz, uyanık.
Bihuş -----: f. Akılsız, akı başından gitmiş.
Buğz -----: a. Sevmemek, nefret.
Buldan -----: a. Beldeler.
Bürhan-----: a. Senet, delil.
Büy-----: f. Koku.

C

Cah-u mal-----: f.a. Mevki, Makam ve mal.
Cenah -----: a. Kanat, yön, taraf.
Ceng-u cidal -----: f.a. Savaş ve kavga.
Ceres -----: f. Çan.
Cevlân -----: a. Dönüp dolaşan.
Cezbe-----: a. Ruh heyecanı, tanrının, kulu kendine çekişi.
Cibal-----: a. Dağlar.
Cud -----: Cömertlik, ikram, gösteriş.
Cur'a-----: a. Yudum, içildikten sonra son yudum.
Cuş -----: f. Coşma, kaynama.

Ç

Çâh-----: f. Kuyu.
Çarh-----: f. Çark, dünya.

Çarhi dūn -----: f. Aşağı dünya.
Çak -----: f. Yırtık, yarık.
Çerağ-----: f. Mum, kandil.
Çevgan-----: f. Ucu eğri bir sopa ile topu çekip oynanan oyun.

D

Dahl eyle-----: a. Sokmak, karışmak, tesir etmek.
Dânâ-----: f. Âlim, bilgin.
Dâr-----: a. Yer, konak.
Dareyn -----: a. İki yer, dünya ve âhiret.
Darüleman -----: a. Emin yer, güvenilir yer, korkusuzluk yeri.
Darünnâm-----: a. Nimetlerin bulunduğu yer.
Dehhân-----: a. Ağız.
Delâil -----: a. Deliller.
Delil-----: a. Yol gösteren, kılavuz.
Dembedem -----: a. Sık sık, zaman zaman.
Dendan-----: a. Dişler.
Deni-----: a. Alçak bayağı.
Denlu-----: Kadar.
Derk-i evvel -----: a. En aşağı tabaka.
Destgir -----: f. El tutucu, yardımcı.
Devvar -----: a. Çok dönen.
Deyyar -----: a. Manastır sahibi papaz.
Didâr -----: f. Güzel yüz, güzel görünme.
Dide-i giyân -----: f. Ağlayan göz.
Dil -----: f. Gönül.
Dil cu -----: f. Gönül arayıcı, gönül çekici.
Dildâr -----: f. Gönül tutan, birinin gönlüne sahip olan sevgili.
Dilşad-----: Sevinçli gönül.
Dilşikâr -----: Gönül avcısı, gönül avlayan.
Dilteşne -----: f. Susamış gönül, çok özlemiş.
Dirruba -----: f. Gönül uğrusu, gönül kapan güzel.
Diraz-----: f. Uzun.
Dirigâh -----: Yazık, ne yazık.
Dirahşan -----: f. Parıldayıcı.
Düzeh-----: f. Cehennem.
Dürr-i yektâ-----: a. Nadide inci, eşsiz inci.
Düçar-----: f. Ulaşmış, buluşmuş, yakalanmış, tutulmuş.

E

Ebed-----: a. Sonsuz.
Ebdan-----: a. Bedenler, cisimler.
Ebvap -----: a. Kapılar.
Ecsad-----: a. Gövdeler, tenler, cisimler.
Edâl-----: a. Kötü yola pek fazla sapmış.
Edvar-----: a. Devirler.

Ef'al-----: a. Fiiller, işler.
Efgân -----: a.f. Çığlıklar.
Eflâk -----: a. Gökler.
Egn -----: Olmuş.
Ehl-i fasıl-----: a. Olgun kişiler.
Ehil-i fesad-----: a. Kötülük yapanlar, bozgunluk çıkaranlar. Fesat çıkaranlar.
Ehl-i hayme-----: a. Çadırda oturanlar.
Eknâf -----: a. Taraflar, cihetler, yönler.
Ekvân -----: a. Varlıklar, âlemler, kâinat.
Elest -----: a. Ayet sözü, Elestü=Değil miyim?.
Elvan -----: a. Renkler.
Emraz-----: a. Marazlar, hastalıklar.
Emin-----: a. Emniyetli, güvenilir, şüphe edilmeyen.
Emvac-----: a. Dalgalar.
Encüm -----: a. Yıldızlar.
Enfus-u Afak -----: a. Nefisler (benlikler), varlıklar, ruh ve âlem.
Enhar-----: a. Nehirler.
Eniş -----: a. Arkadaş.
Enva -----: a. Nurlar.
Enva'ı eltaf -----: a. Lütufların çeşitlisi.
Erbab-ı aşk-----: a. Âşıklar, aşk sahipleri, aşktan anlayanlar.
Erbain-----: a. Kırk, Halvetiye tarikatında halvete girmenin müddeti (kırk gün)
Eshap-----: a. Sahipler, Hz. Muhammed'i (s.a.v) görüp konuşan kimseler.
Esmâr -----: a. Meyveler, yemişler.
Esrâr -----: a. Sırlar.
Eşçâr -----: a. Ağaçlar.
Eşmel-----: a. Pek veya çok, şamil, kaplayan.
Eşrâr -----: a. Şerirler, pek kötü kimseler, azgınlık,
Evan -----: a. Vakit, zaman.
Eve -----: a. Göğün en uzak yeri.
Evrak-----: a. Yapraklar.
Evsaf-----: a. Vasıflar, özellikler.
Evtan -----: a. Vatanlar, içinde doğulan memleketler.
Ezdaf -----: a. Sedefler.

F

Fahr -----: a. Öğünme.
Fakih -----: a. Fıkıh âlimi.
Fakr'u fahri-----: a. Hadis-i şerif sözü=Fakirliğimle öğünürüm.
Fakr'u fenâ-----: a. Fakirlik ve yok olma, ölümlülük.
Fanus -----: a. Şiseden kandil ve fener örtüsü.
Fasid -----: a. Bozuk, doğru olmayan.
Fasl'ü bab-----: a. Ara ve bölüm.
Fatır-----: a. Hamur halinde mayasız ekmek.
Felah -----: a. Kurtuluş, zafer.
Ferağ -----: a. Bırakma, vazgeçme.

Ferah-----: a. Gönlüm açılması, sevinç.
Feres -----: a. At.
Fetret-----: a. Karışıklık ve aralık.
Fevkal'ümem-----: a. Ümmetlerin üstü.
Feyz-i rabbani-----: a. İlahi feyz.
Fıtrat-----: a. Yaradılış, tabî, mizaç, huy.
Fıtri -----: a. Yaradılıştan olan.
Fuzulluk-----: a. Vazife ve sınırdışı yapılan iş ve hareketler, fudulluk.
Füsûs-----: a. Muhiddin İbn Arabî'nin yazmış olduğu eser (Füsûsü'l-Hikem).

G

Gafil-----: a. Boş bulunma, dalgınlık.
Gâh-----: f. Bazen, arasıra.
Ganimet -----: a. Harpte düşmanlardan alınan mal.
Garaz -----: a. Maksat, kin,
Garet -----: a. Yağma, çapul.
Garip -----: a. Gurbette bulunan, kimsesiz.
Gayet -----: a. Uç, son, son derece.
Gayr -----: a. Başka, diğer, özge.
Gazap-----: a. Darılma, kızma, öfke.
Geda -----: a. Dilenci, yoksul.
Germ-----: f. Sıcaklık, hararet.
Gılman -----: a. Cennette genç ve güzel delikanlı.
Gırre -----: a. Mağrur, gururlu.
Giriftar-----: a. Tutulmuş, düşmüş halde bulunan.
Giryan-----: f. Ağlayan, ağlayıcı.
Giysü -----: f. Omuz üzerine dökülen saç.
Gulgule-----: a. Gürültü, şamata.
Gurbeta -----: a. Ah gurbet, ey gurbet.
Gurre -----: a. Yüzdeki nuranilik.
Gussa -----: a. Kaygı, tasa, iç sıkıntısı.
Gûş -----: f. Kulak.
Gû'set-----: f. İşitmek, dinlemek.
Güftar-----: a. Söz.

H

Habab-----: a. Su üzerinde bulunan kabarcıklar, habbeler.
Habib-----: a. Sevgili.
Hablel metin -----: a. Sağlam ip, aslı kuvveti olan inanış.
Hacat-----: a. İhtiyaçlar, lüzumlu şeyler, hacetler.
Hacer -----: a. Taş.
Had -----: a. Sınır, derece, rütbe.
Hadika -----: a. Bahçe, ağacı ve suyu bol olan.
Hafi-----: a. Gizli.
Hâ'il-----: a. Perde.
Hak=Hakk -----: a. Allah.

Hak -----: a. Doğruluk.
Hâk -----: a. Toprak.
Hakayık -----: a. Gerçekler.
Hakşinas-----: a.f. Hak tanıyan, hak bilen.
Hâl-----: a. Vücuttaki ben.
Halas -----: a. Kurtuluş.
Hal et-----: a. Kaldırma.
Hamr-----: a. Şarap.
Handan -----: a. Gülen, gülücü.
Hâr -----: a. Hararetli, sıcak.
Harla-----: a. Alev almak, har, har ses çıkarıp yanma.
Halvet-----: a. Yalnız kalma, tenhaya çekilme.
Haristan -----: a. Dikenlik yer, ıssız yer.
Har'u has -----: f. Tiken ve çöp, süprüntü, soysuz insan.
Hasm-----: a. Düşman.
Hâşak- -----: f. Çerçöp, yonga.
Haşyet-----: a. Saygı ile korku, Tanrı korkusu.
Hatem-----: a. Son, en son, mühür, yüzük.
Hâti-----: a. Yanılan.
Hatt-ı istiva -----: a. Eşitlik çizgisi, iki eşit parçayı belirten çizgi.
Hattu hal -----: a.f. Yüzdeki güzel çizgi ve ben.
Havâs -----: a. Özel olanlar, şekçin olanlar.
Havass -----: a. Vahdet-i vücuda bağlı olanlara göre hakikat yolcuları, hakikati bulmaya çalışan gerçek âşıklar.
Hayfa-----: a. Yazım ne yazık.
Hayran-----: a. Çok beğenmek, hayran olmak.
Heba-----: a. Boş yere harcamak.
Hemdem-----: f. Sırdaş, arkadaş.
Heme-----: f. Bütün, hep, âlem.
Hemneşin -----: f. Beraber oturup kalkan.
Hemin-----: f. Her zaman, her vakit.
Hemrah-----: f. Yoldaş.
Her bâr -----: f. Her zaman, daima.
Herem-----: f. İhtiyarlama, kocama, zayıf düşme.
Heyula -----: a. 1-Madde, 2-Bütün cisimlerin ilk maddesi diye var sayılan madde, kendisinin şekil ve sureti olmayan fakat her şekil ve suret sahibi olanın muhtaç bulunduğu. 3-Zihinde düşünce ile şekillendirilmiş olunan şekil.
Hezeran-----: f. Binlerce.
Hergiz-----: f. Asla.
Hınzır -----: a. Domuz.
Hicab-----: a. Utanma.
Hicran-----: a. Ayrılıktan doğan kederler.
Hilaf-----: a. Aykırı, zıt.
Hil'at-----: a. Padişah tarafından verilen elbise.
Himar-----: a. Eşek.
Himmet-----: a. Yardım, lütuf, gayret göstermek.

Huban-----: f. Güzeller.
Huccet-----: a. Delil, senet
Hulul -----: a. Karışmak, bir şeye girmek.
Huma-----: f. Devlet kuşu.
Humar -----: a. İçki.
Hurrem -----: a. Sevinçli, neşe verici.
Hurşid-----: f. Güneş.
Huşyar -----: f. Akıllı, uyanık.

I-İ

İtlak -----: a. Salıverme, koyuverme, boşamak, boşanılmak.
İttıla -----: a. Bilmek, haberdar olmak, tanımak, vakıf olmak.
İttirâd-----: a. Birini takibetme; muntazam tarzda cereyan etme.
İyd-----: a. Bayram.
İbret -----: a. Nefsi (benliği, kendiliği) terbiye etmek ve iyi ahlâklı olmak için örnek alınan hususlar.
İclâl-----: a. Ululu, heybet.
İcmal -----: a. Kısaltmak, özetlemek, bir yere toplayıp hülâsa etmek.
İhkak-----: a. Hakkın yerine getirilmesi.
İhtilât -----: a. Karışmak.
İkamet -----: a. Oturmak, bir yerde bulunmak.
İktida-----: a. Uymak, tabi olmak.
İlham-----: a. Tanrının insan kalbine bir şey telkini, kalbe doğan.
İlka -----: a. 1-Koyma bırakma. 2-Atma, terk.
İlla -----: a. Olumsuz şart eki, şayet.
İlzam -----: a. Cevap veremez hale getirme, susturma.
İma -----: a. Sözle ve işle bir şeyi ifade etmek, anlatmak.
İnbisat -----: a. Yayılmak, açılmak, genişlemek.
İnfisah -----: a. Bozulma, hükümsüz kalma, bollaşma, genişleme.
İnhiraf -----: a. Dönme, sapma, doğru yoldan sapma, değişme, bozulma.
İnhitat-----: a. Gerilemek, aşağı inmek, şiddetini kaybetmek.
İnsilâh-----: a. Sıyrılmak, sıyrılıp çıkmak, soyunmak.
İnşirah -----: a. Ferahlık, ferahlama, gönül açıklığı.
İntiha-----: a. Nihayet, son.
İntizar-----: a. Bekleme, beklenilme, gözleme, gözlenilme.
İnziva -----: a. Bir köşeye çekilme, dünya işlerinden vazgeçme.
İrem -----: a. Cennet bağı.
İrfan-----: a. Tanrı vergisi ile meydana gelen bilgi.
İrşad-----: a. Doğru yolu gösterme.
İsar -----: a. İkrâm ve ihsanda bulunmak, el açıklığı.
İstiva-i arş-----: a. Göğün son sınırı.
İş ü nûş-----: a. Zevk ve sefa, cümbüş.
İştıyak-----: a. Özleme, çok göreceği gelme.
İttihad-----: a. Birlikte, birleşme.
İvedi -----: a. 1-Acele etmek. 2-Aceleci, savruk. Çabuk
İzâr -----: a. Yanak.

İzzet -----: a. Değer, kıymet; yücelik, ululuk.

K

Kabz -----: a. Tutmak, kavrayıp almak.

Kadd-----: a. Boy.

Kadim -----: a. 1-Eski. 2-Öncesi bilinmeyen şey.

Kadir -----: a. İstedğini yapabilen, gücü her şeye ulaşan, Tanrı.

Kaf -----: a. Kafdağı, adı olan nerede olduğu bilinmeyen dağ.

Kaim-----: a. Yerinde duran.

Kamer-----: a. Ay.

Kamet-----: a. Boy, boy bos.

Kân -----: a. Maden kuyusu, maden ocağı, bir şeyin kaynağı.

Kand -----: a. Şeker, şeker kamışının donmuş usâresi.

Kanda-----: a. Nerede.

Ka'r -----: a. Çukur şeyin dibi, dip, nihayet, derinlik.

Karban -----: a. Kervan.

Karangu -----: a. Karanlık.

Kâşif-i hakikat -----: a. Gerçeği açıkça görmüş olan.

Kavabil-----: a. Kabiliyetler, kabiliyetliler.

Keduret -----: a. Keder, bulanıklık.

Kenzi mahfi -----: a. Gizli hazine.

Kenzi payan-----: a.f. Son hazine.

Kesret -----: a. Çokluk.

Keş-----: a. Kadeh, bardak.

Kibriya -----: a. Fazla büyüklük, ululuk.

Kulub -----: a. Kalpler.

Kurb-----: a. Yakın, yakınlık.

Kursi -----: a. Sabit yıldızların bulunduğu gök, göğün ikinci katı.

Kus'i rahil -----: a. Göç davulu.

Kutb-----: a. Kavmin ulusu, reisi, dünyanın alt ve üst uçları.

Kuyudat -----: a. Kayıtlar, kayıtlı bulunanlar.

Küllü pürnar -----: a.f. Her şey ateşle dolu.

Külünk-----: a. Büyük kazma.

Küh -----: a. Bir şeyin aslı, hakikati, temeli.

Küntü kenz -----: a. Kutsi hadis sözü (Gizli hazine idim).

Kürsi -----: a. Oturulacak yüksekçe yer.

Küşte -----: a. Öldürülmüş.

L

Lâhut-----: a. Yücelik âlemi.

Lâin -----: a. Lânete uğramış, şeytan.

Lâk -----: f. Lâkin.

Lâl -----: a. Yakut cinsinden kıymetli bir taş, yanak.

Lâl -----: a. Susmuş.

Lâmekân -----: a. Makam dışı kalmış.

Leb -----: f. Dudak.

Ledun-----: a. Gizlilik ilmi, İlah ile ilgili hikmet.
Leim -----: a. Alçak, cimri adam.
Lem'a-----: a. Parıltı.
Lemha -----: a. Gözün bir defa parlaması, şimşek çakması.
Lenterani -----: a. Ayet sözü (7/143. Asla göremezsin)
Levlâke levlâk -----: a. Kutsi hadis sözü (Sen olmasaydın).
Leyl ü Nehar -----: a. Gece ve gündüz.
Lifaf-----: a. Dürülmüş olan şeyler, zarfı konulanlar.
Lika -----: a. Yüz, çehre.
Liva -----: a. Sancak, bayrak.
Lugaz -----: a. Bilmece, yanıltmaca.
Lücec -----: a. Engin denizler.
Lül'lü -----: a. İnci.

M

Mâ-----: a. Su.
Mah -----: f. Ay.
Mahfi -----: a. Gizli.
Mahi -----: a. Balık.
Maz-----: a. 1-Su katılmamış, hâlis süt. 2-Hâlis, katkısız, sâde.
Maksud -----: a. İstenilen.
Mâlik -----: a. Sahip.
Mamur -----: a. İmar edilmiş yer.
Mansıb -----: a. Asıl, temel, bir şeyin nasb edildiği yer.
Mantikut' tayr-----: a. Ferididdun Attar'ın meşhur eseri.
Masiva -----: a. Bütün eşya, mahlûkat.
Ma'siyet-----: a. İsyân günah.
Matar -----: a. Yağmur.
Matleb -----: a. Talebedilen, istenilen, meram, maksat, konu meselesi.
Mavera-----: a. Ard, geri, bir şeyin ötesinde, arkasında bulunan.
Maye -----: f. Asıl, öz, esas, maya.
Mazhar -----: a. Nail, Muaffak, erişmek.
Mead -----: a. Gidilecek, dönüş yeri, âhiret.
Mebda (Mebde) ----: a. Başlangıç.
Mecus -----: a. Ateşe tapan.
Mecruh -----: a. Yaralı.
Medh -----: a. Yükseltmek, övmek.
Medlül -----: a. Delâletten delâlet olunan, gösterilen bir kelime veya işaretten anlaşılan manâ.
Mefail -----: a. Yapılmış, işlenmiş işler.
Mefatır-----: a. Yaratılıştan olan hasletler.
Mefatih -----: a. Anahtarlar.
Mefhar -----: a. Öğünme sebebi, tavaf edilecek yer.
Mefhum-----: a. Anlaşılmış, kavranmış kavramlardan çıkarılan manâ.
Meftun -----: a. Hayran, tutulmuş, kapılmış.
Meful -----: a. Yapılmış olan olayın tesirini kabul eden.

Meh'i taban -----: a. Parlak ay, ayın tam hali.
Mehlika -----: a. Ay yüzlü.
Mekam -----: a. Duracak yer, derece.
Mekân -----: a. Yer, mahal, sığınılacak yer.
Mekr-----: a. Hile, aldatma, kandırma, tuzak.
Melal-----: a. Üzüntü, keder, iç sıkıntısı, usanma.
Melâmet-----: a. Azarlanma, kınanma.
Memat-----: a. Ölüm.
Memduh -----: a. Övülmüş, övülmeye değer.
Menal-----: a. Yetişmek, nail olmak.
Menâs -----: a. Kaçıp sığınacak yer.
Menfur -----: a. Kendisinden nefret edilen, sevilmeyen.
Menguş-----: f. Küpe.
Menkul-----: a. Bir yerden bir yere taşınmak, ağızdan ağza söylenerek gelmiş, bir manadan bir manaya nakledilmiş.
Mennüselva -----: a. Kudret helvası, bıldırcın cinsinden bir kuş.
Menzil -----: a. Akım, mesafe, sıralar.
Meratip -----: a. Rütbelere, derecelere, sıralar.
Mer'i-----: a. Açık, gözle görülen, belirli.
Mestur-----: a. Örtülü.
Meşam-----: a. Burun, burnun koku alacak hassası.
Meşreb -----: a. Huy, mizaç.
Metn -----: a. Metin, kitabın içindeki parçalar, ibare anlamı.
Mevazi-----: a. Yerler.
Mezbur-----: a. Zayıf olan.
Mezmun-----: a. Zem olunmuş, beğenilmemiş, ayıp.
Mihri rehşan -----: a. Parlak güneş.
Muâdil-----: a. Eşit, denk, beraber.
Muarra-----: a. Soyulmuş, çıplak, yalın.
Muattal-----: a. Bırakılmış, kullanılmış, battal, işsiz baş.
Muattar -----: a. Güzel kokular.
Muazzab -----: a. Rahatsız, acı çeken, azap hisseden.
Mugaylan -----: a. Deve dikenli.
Muhak-----: a. Hakkı yerine getiren, doğrudan ayrılmayan.
Muhavvil-----: a. Değiştiren, başka hale koyan.
Muhayyer-----: a. İki şeyden birinin seçimi arasında serbest bırakılmış, beğenilirse almak, beğenilmezse geri vermek şartı ile alınan şey.
Muhtevi-----: a. Bir yere toplayan, içimde bulunan.
Muhzir-----: a. İlgilileri mahkemeye çağırmaya, getirmeye memur kimse.
Muid -----: a. Talebeye yardım eden müzakereci.
Mukallib-----: a. Bir şeyin yönünü değiştirip çeviren.
Muktebes-----: a. Faydalanmak suretiyle alınmış.
Mukteda-----: a. Uyulan, örnek tutulan, önde bulunan, herkesin uyduğu.
Mukteza -----: a. İktiza eden, gerekli.
Munkati -----: a. Kesmek, kesilmek, son bulma.
Mutad-----: a. Adet edinilmiş, alışılmış

Muttali-----: a. Bir işten haberli olan ve bilgisi olan.
Muzaf -----: a. Eklenmiş, takılmış, izafe olunmuş, tamlanan.
Müberra -----: a. Sıyrılmış, saf kalmış, temiz halde olmuş.
Mücellâ-----: a. Cilalanmış, parlak.
Mülevven-----: a. Renkli, boyalı, boyanmış.
Mülhid-----: a. Allah yolundan ayrılıp batıl ve kötü yolu seçen.
Mühlik-----: a. Katan, ilhak eden.
Münbasit-----: a. Açılmış, yapılmış açık, ferah.
Münderiç-----: a. Bir şeyin içinde bulunan, içine konulmuş, sıkıştırılmış.
Münselîh-----: a. Soyulmuş, derisi yüzülmüş, son güne yetişmiş.
Münteha-----: a. Son, nihayet.
Mürde-----: f. Ölü, ölmüş.
Müşkin -----: a. Mis kokulu, güzel kokan.
Müştehit-----: a. Çalışıp gayret gösteren içtihat sahibi, şariat ile bir görüş gösteren kimse.
Müteharrik -----: a. Kımıldanan, oynanan.
Müzahama-----: a. Birini ite sıkıştırma hücum etme, zahmet sıkıntı verme.

N

Nadan-----: f. Cahil, bilmeyen, kaba.
Naçar -----: a. Çaresiz.
Nağme -----: a. Ezgi.
Naim -----: a. Uyuyan, uykuda bulunan.
Nakıs -----: a. Noksan, eksik.
Nakkaş-----: a. Nakışçı, süsleyen, nakşeden, yağlı boya ile işleyen.
Nalân-----: f. İnleyen, inleyici.
Nan -----: f. Ekmek
Nâr -----: a. Ateş.
Na't-----: a. Hz. Muhammed'i (s.a.v) övmek için yazılan şiirler.
Nasip -----: a. Kismet, pay, hisse.
Necah -----: a. İş başarı ile sona erdirmek, istenilenin meydana gelmesi.
Necat -----: a. Kurtuluş.
Nefh -----: a. Güzel kokuların yayılması, rüzgâr esmesi.
Nefis -----: a. Vücudun maneviyatı, ruhun kendi, kişi, nefis maneviyatın iyi ve kötü yönünü seçmesidir.
Nemek-----: f. Tuz.
Nesim-----: a. Rüzgâr, yel.
Neşr-----: a. Yayılma, dağılma, kıyametten sonra insanların âhiret âleminde hesaba çekilip hak ettikleri yerlerine dağılması.
Nihan-----: f. Gizli.
Nikâl -----: f. Ateşli kömür parçası.
Nikap-----: f. Peçe, gözü örten örtü.
Nikât -----: a. Nüktele.
Niran-----: a. Ateşler, cehennem.
Nisar -----: a. Dağıtma, saçma.
Nuhfelek-----: f. Dokuz, gök göğün dokuz katı.

Nuş'et -----: f. İçmek
Nuzül-----: a. İniş, inme, konma, inmiş olma.
Nühüfte -----: f. Gizli, saklı.

O-Ö

Od-----: Ateş.
Oluban -----: Olur.
Özge -----: Başka

P

Pagan -----: f: Son, nihayet, uç.
Peleng -----: f. Kaplan.
Pend -----: f. Nasihat, öğüt.
Pertev -----: f. Parlaklık, ışık, feyiz, terakki.
Pervane -----: f. Gece kelebeği, fırıldak, çark, ışığın etrafında dönüp yanan kelebek.
Pes -----: f. Öyle ise, sonuç olarak, o halde, imdi.
Peymane -----: f. Bağlı kalma, yemin etme, söz verme.
Pinhan -----: f. Gizli.
Pir-----: f. İhtiyar, usta.
Pür -----: f. Dolu, çok.
Pür hûn -----: f. Kan dolu.

R

Rabb-----: a. Terbiye edici (Allah)
Ragıp-----: a. Rağbet eden, istekli.
Rah-----: f. Yol.
Rai -----: a. Görücü, gören.
Rahm-----: a. Acıma.
Rahman-----: a. Acıyan, rahmet eden, (Allah)
Raht -----: a. Üzerinde bulunan.
Râm-----: a. Muti, itaat eden, uymak.
Ravza-----: a. Çimenlik ve ağaçlık yer, bahçe.
Râz-----: f. Sır.
Refik-----: a. Arkadaş.
Rehnüma -----: f. Yol gösteren, kılavuz.
Rehzen -----: f. Yol vuran, yol kesen.
Remz -----: a. İşaret, sembol.
Revaç-----: a. Sürüm, geçerlilik, itibarda olma, herkesçe aranılma.
Revzen -----: f. Pencere.
Rıfk-----: a. Mülâyimlik, yavaşlık.
Rif'at -----: a. Yükseklik, üstünlük.
Rihlet -----: a. Göç.
Rikâp-----: a. Üzengi.
Risâs-----: a. Eskimiş, yıpranmış.
Riyazat-----: a. Riyâzetler,, nefsi kırmalar, dünya lezzetlerinden sakınmak, kanaatle yaşamak (az yiyip içmek).

Roh-----: f. Yanak.
Ru -----: f. Yüz, çehre.
Ruhsâr-----: f. 1-Yanak, 2-yüz, çehre.
Ruh-i azam-----: a. Hz. Muhammed'in (s.a.v) ruhu.
Ruhü'l Kudüs -----: Cebrâil.
Rumman-----: a. Nar.
Ruz -----: f. Gün.
Ruz'u şeb -----: f. Gündüz ve gece.
Ru'yet -----: a. Görüş.

S

Saad -----: a. Sonu iyi olan.
Sadr-----: a. Göğüs.
Sa saf -----: a. Dizi dizi, sıra sıra.
Safha -----: a. Bir şeyin yassı yüzü, devre.
Şahbâ-----: a. Şarap, kırmızı renkteki şarap.
Şahrâ -----: a. Çöl, ova, kır, düz yer.
Saik -----: a. Sevk edici, gönderen.
Sâl-----: f. Seneler, yıl.
Sanem -----: a. Put, güzel kimse.
Sân -----: a. Benzer, andıran.
Sarf -----: a. Harcama, dağıtıp yerine verme.
Savt -----: a. Kamçı, kırbaç.
Sây -----: a. Emek, çalışma.
Saye-----: f. Gölge.
Sayru -----: a. Hasta.
Sebâk -----: a. Ders.
Seb-i kura-----: a. Kuran-ı kerimin yedi makam üzere okunması.
Sebil-----: a. Su dağıtma.
Sefahet -----: a. Budalaca harcamak, akılsızlık, aşırı derecede zevk ve eğlenceye düşkün.
Sehab-----: a. Bulut.
Sek -----: f. Köpek, it.
Selb=Selbiye -----: a. Ölümsüzlükle ilgili.
Semek -----: f. Balık.
Su'bân-----: Büyük balık.
Sulub -----: a. Soyulmuş, alınmış, giderilmiş.
Sehm-----: f. Ok, yay, korku, dehşet.
Serkan-----: a. Sarhoş.
Selsebil -----: a. Tatlı hafif ve güzel su.
Sem -----: a. Zehir.
Semâ-----: a. Gök.
Semme vechullah --: a. Ayet sözü (2/115. Nereye dönerseniz orada Allah'ın yüzü vardır.)
Senâ -----: a. Medh, övgü.
Selva -----: a. Bildircına benzeyen bir kuş.
Ser -----: f. Baş.

Ser'a-----: f. Büyük konâk.
 Serab -----: a. Olmadığı halde hayal ile görünen sulak, yeşillik olan yer.
 Serdar-----: f. Büyük kumandan, askerlerin en büyüğü.
 Serencam-----: f. Başa gelen ibret verici olay.
 Sergerdan -----: f. Baş dönen şaşkın.
 Ser-nigûn-----: f. Baş aşağı, tersine dönmüş.
 Settar-----: a. Kullarının günahlarını örten (Allah).
 Seyran -----: a. Gezen, yürüyen.
 Sıdk-----: a. Bağlılık, sadakat.
 Sırr-ı ahfa -----: a. Pek gizli sır.
 Sidre-----: a. Sınır ağacı.
 Sihr-i bü-l-acep -----: a. Şaşılacak derecede pek tesirli büyü.
 Sitte-i cihet -----: a. Altı cihet=altı yön.
 Sine-i çak -----: a. Göğsü parçalanan
 Simah -----: a. Kulak deliği.
 Siret -----: a. Bir kimsenin iç hali, tavrı, gidişi.
 Sof -----: a. Yün dokuması.
 Suda -----: a. Baş ağrısı.
 Sultanı-ı kevneyn --: a. İki âlemin, dünya ve âhiretin sultanı Hz. Muhammed (s.a.v).
 Sun -----: a. Sanat, eser, kudret.
 Sun'i kadim -----: a. Öncesi bilinmeyen Allah'ın, Nur-i Muhammed (s.a.v) i, ruhları, kâinatı ve insanı yaratması.
 Surâh-----: f. Delik.
 Suret -----: a. Surat, göz, görünüş.
 Sureta-----: a. Görünüşte, aslında değil.
 Sûzân-----: a. Yakan, yanan, yakıcı.
 Sübhan-----: a. Allah.
 Sükker feşân-----: a.f. Şeker saçan, şeker dağıtan.
 Sünni -----: a. Sünnet ehli görüşünde olan.

Ş

Şad-----: f. Sevinçli.
 Şâhâne -----: f. Padişaha mahsus.
 Şâh-ı âlem -----: f.a. Hz. Muhammed (s.a.v).
 Şam u seher -----: f. Akşam ve sabah.
 Şâne -----: f. Tarak.
 Şâr -----: Şehir.
 Şecer-----: a. Ağaç.
 Şehbâz -----: f. Beyaz ve iri doğan kuşu.
 Şem -----: a. Mum.
 Şem-i cemâl -----: a. Güzelliğin mumu, parıltısı.
 Şemme-----: a. Bir kere koklama, pek az şey.
 Şems-----: a. Güneş.
 Şerh -----: a. Açıklama, açıklanan sözler.
 Şerha şerha -----: a. Yarık yarık, çatlak çatlak.
 Şeş -----: f. Altı.

Şetm -----: a. Sövüp sayma, ayıp ve çirkin söz.
Şia -----: a. Bir kimsenin anlaşılmış olduğu ve doğru yolu gösteren.
Şirin -----: f. Güzel, alımlı, çekici.
Şugul -----: a. İşler, uğraşacak, meşgul olacak şeyler.
Şüca -----: a. Yiğit, kahraman, korkmayan yürekli.

T

Taaddüd-----: a. Sayısı artmak, birden fazla olmak.
Taavvuk -----: a. Oyalayıp eğlenme, gecikme.
Tabl -----: a. Davul.
Taglîtât -----: a. Yanlışığını çıkarma,
Tagrib-----: a. Birini gurbete gönderme, gönderilme.
Tagyir-----: a. Başkalaştırma, değiştirme.
Taht-ı sera -----: a. Yer altı.
Takaza -----: f. Sıkıştırmak, başa kakmak, manevi tazyik.
Talan -----: f. Yağma, yağmacılık.
Tân eylemek -----: a. Kötülemek, ayıplamak.
Tavaif -----: a. Taifeler, guruplar.
Tehlîl -----: a. Dervişlerin “Lâ ilâhe illallah” zikri.
Tarab-----: a. Sevinçlilik, coşkunluk, ferah.
Tarumar-----: f. Darmadağın.
Tasarruf-----: a. Artırmak, biriktirmek, dilediğini yapmakta serbest olmak.
Tasavvuf-----: a. Kişinin kalbini dünya ilgisinden kesip Allah sevgisine bağlamak.
Tasfiye -----: a. Temizleme, saflaştırma.
Teberra -----: a. Uzaklaşma, uzak durma. Çekilme.
Tecessüm -----: a. Cisimlenme, görünme, belirme.
Tecrid -----: a. Soyma, bir tarafta tutma, ayırma.
Tedelli-----: a. Nazlanma.
Tedenni -----: a. Aşağı inme, aşağılama, gerileme.
Telebbüsat -----: a. Giymeler, giyinmeler.
Telemmüz -----: a. Talebelik suretiyle öğrenmek.
Teellüm -----: a. Elemleme, kederlenme, tasalanma.
Telvin -----: a. Renk verme, boyama, boyanma.
Temaşagâh-----: f. Seyir yeri.
Temkin-----: a. Dikkatlilik, ağır başlılık.
Temme-----: a. “Bitti tamam oldu” manasıdır.
Tenakus -----: a. Eksilme, azalma.
Tenasül -----: a. Bir birinden doğup üreme, türeme (nesil yetiştirme).
Tenavül-----: a. Olup yeme veya içme.
Tenevvü -----: a. Bir çeşit olma, çeşit çeşit olma, çeşitlilik.
Tergib-----: a. Arzu ettirme, istek verme, isteklendirme.
Terhib-----: a. Çok korkutma, korkutulma.
Tersâ -----: f. Hristiyan.
Tesmiye-----: a. Ad koyma, isimlendirme.
Teşne -----: f. Susamış, çok istekli
Teşnedil-----: f. Can ve yürekten isteyen.

Teşviş-----: a. Karıştırma, karmakarışık.
Tevellâ=teveli-----: a. Birine yanaşma, birini dost tutma.
Tevfik -----: a. Uygunlaştırma, uydurma, uydurulma.
Tevhid-----: a. Birlemek.
Tezyin-----: a. Süslemek.
Tığ -----: f. Kılıç.
Tiryak-----: a. Panzehir.
Tûti-----: a. Papağan.

U-Ü

Ubur-----: a. Bir suyun öte tarafına geçme, oldukça zor geçme, atlama.
Ûlâ -----: a. Birinci.
Ulûm -----: a. İlimler, bilgiler.
Ulû-l-ebsar-----: a. Görüş sahipleri, dikkatle görenler.
Umman -----: a. Engin deniz.
Umrân -----: a. Bir yeri mamur etmek.
Urvet-ül-vuska -----: a. Kırılmaz, kopmaz, sağlam ip.
Uryân -----: a. Çıplak.
Üftade-----: f. Düşkün, zavallı.

V-Y-Z

Vahid-----: a. Bir.
Vahdet -----: a. Birlik.
Vahy-----: a. Melek vasıtasıyla Allah'tan peygambere gelen emieler.
Valih=vâlihe -----: a. Şaşakalmış, şaşırmış.
Vâsi -----: a. Geniş.
Vasl -----: a. Ulaşma, kavuşma.
Veş-----: f. Benzetme edatı, gibi.
Veyl-----: a. Yazık.
Vird-----: a. Daima ağızda dolaşan, tekrar edilen.
Vucub -----: a. Lâzım, gerekli.
Vucud-----: a. Varlık, var olan.
Vuslat -----: a. Kavuşma.
Vuzû-----: a. Abdest.
Yâd -----: a.f. Anma, hatırlama.
Yahşi -----: f. Güzel, yakışıklı.
Yaman -----: Fena, kötü.
Yeksan-----: f. Beraber, bir yapıda, daima.
Yelda-----: f. Uzun ve kara şey.
Yerağ-----: Hazırlık.
Yevm-----: a. Gün.
Yevm-i nüşûr-----: a. Kıyamet günü mahşerde ölümlerin yeniden dirilip toplanması.
Yevmi't tenât-----: a. Kıyamet günü.
Yezdan-----: a. Allah'ın bir ismi.
Yol azan -----: Doğru yoldan ayrılan, münafık.
Zağ -----: a. Karga.

Zahid-----: a. Dünyaya kıymet vermeyen kişi, din adamı, aşırı sofı.
Zahiren -----: a. Dış görünüş, görünüşte.
Zahm-----: f. Yara.
Zakir -----: a. Zikreden, anan.
Zakkum -----: a. Cehennemde bir ağaç.
Zamân-----: a. Kefil olma, kefillik.
Zamir-----: a. İç, her şeyin iç yüzü, yürek, vicdan, bir ismin yerini tutan kelime.
Zâr-----: f. Ağlamak, zayıflık.
Zebh-----: a. Boğazlamak.
Zehi-----: f. Ne hoş, ne güzel.
Zehr-i mar-----: f. Yılan zehiri.
Zem -----: a. Yermek, çekiştirmek.
Zemb-- -----: a. Günah.
Zemin -----: f. Yer.
Zen -----: f. Kadın.
Zerre-----: a. En küçük cisim
Zındık -----: a. Allah'a ve âhirete inanmayan.
Ziba-----: f. Süslü, yakışıklı, güzel.
Zinde -----: f. Diri, hayatta.
Zir-ü pes -----: f. Alt ve arka.
Zuhur-----: a. Meydana gelme, belirme, görünme.
Zuhurat -----: a. Belirtiler, meydana gelişler, olaylar.
Zulmet-----: a. Karanlık.
Zübde-----: a. En iyi seçilmiş, hulâsa.
Zümre -----: a. İnsan topluluğu, bölük.
Zünnar -----: a. Papazların kuşandıkları ip kuşak.

